

arhiv

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2023

Letnik 46
št. 2

arhivi

UDK 930.25 (497.4) (05)
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835 (Print)
ISSN 2630-4376 (Online)

9 770351 283001

arhivi

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2023

Letnik 46
št. 2

Šolski pouk na nižji gimnaziji v Mariboru (Foto: Fran Hlupič)

(Vir: SI AS 1202, Zbirka fotografij uredništva Naše žene, t. e. 207, p. e. AS 1202/B/2/6)

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© 2023 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

telefon: (01) 306 13 29

e-pošta: arhivi@arhivsko-drustvo.si

URL: www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi

FB: Facebook/Arhivsko društvo Slovenije

Odgovorna urednica: mag. Marija Čipič Rehar (Zgodovinski arhiv Ljubljana)

Glavni urednik: Jernej Komac (Arhiv Republike Slovenije)

Uredniški odbor: Matej Muženič (Pokrajinski arhiv Koper), izr. prof. dr. Boris Golec

(Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU), mag. Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor),

dr. Bojan Himmelreich (Zgodovinski arhiv Celje), dr. Mateja Jeraj (Arhiv Republike Slovenije),

Uroš Lavrenčič Mugerli (Pokrajinski arhiv Nova Gorica), red. prof. dr. Walter Lukan

(profesor v pokoju, Avstrija), dr. Elvis Orbančič (Zavod za povijesne i društvene znanosti

HAZU u Rijeci, Područna jedinica u Puli, Hrvatska), doc. dr. Julijana Visočnik

(Nadškofijski arhiv Ljubljana, škofijski arhivi), Katja Zupanič (Zgodovinski arhiv na Ptuj),

Tanja Žohar (Arhiv Republike Slovenije)

Redakcija te številke je bila zaključena: 17. november 2023

Revija izhaja dvakrat letno.

Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: dr. Aleksandra Gačić

Prevodi: mag. Hana Habjan, dr. Žiga Koncilijska (angleščina)

Fotografska dela: Jernej Komac

UDK: Alenka Hren

Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije

Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk

Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice

Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: *COBISS* (Slovenija); *EBSCO Publishing*;

ProQuest, Library & Information Science Source; Library, Information Science & Technology

Abstracts with Full Text (Združene države Amerike); *Centro de Información Documental de*

Archivos (Španija); *Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg* (Nemčija)

KAZALO

JUBILEJI

Stanka Grkman	70 let dr. Jedert Vodopivec Tomažič	239
---------------	-------------------------------------	-----

ČLANKI IN RAZPRAVE

MILENA ČERNE	Osnovna šola na severnem Primorskem in osnovnošolska dokumentacija v času Italije 1918–1943	243
MARIJA GRABNAR	Celostna skrb za arhivsko gradivo Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) ter Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (CTK) – opravljeno delo in izzivi za prihodnost	269
ELIZABETA ERŽEN PODLIPNIK, HANA HABJAN	Enotni načrt klasifikacijskih znakov z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode in njegova uporaba v evidenci dokumentarnega gradiva v vzgojno-izobraževalnih zavodih	287

IZ ARHIVSKIH FONDОВ IN ZBIRK

ŽIGA KONCILIJA	»Kot žrtve ste padli v borbi za nas ...« Delovanje Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev za Slovenijo (1945–1948)	303
JURIJ DOBRAVEC	Ivan Milavec – orgelska in osebna zapuščina	317
DUNJA MUŠIČ	Dejavnost Nemškega šolskega društva v šolskem okraju Črnomelj »Schulverein je volk v ovčji obleki.«	335

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Žiga Koncilijska	Poročilo in sklepi 31. zborovanja Arhivskega društva Slovenije	347
Dejan Hvala, Branislava Majerič Bolka	Poročilo o okrogli mizi 31. zborovanja Arhivskega društva Slovenije	350

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJ

Gordana Šovegeš Lipovšek	XXXI. ARHIVSKI RAZISKOVALNI TABOR 2023 ART	357
Gordana Šovegeš Lipovšek	Letna konferenca Društva madžarskih arhivistov – Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése	359
Vinko Skitek	16. mednarodni simpozij Erbe	361
Mojca Horvat	90. nemški arhivski dan: Sodelovanje in medsebojni pogovori – komunikacija v arhivih	364

PRIDOBITVE ARHIVOV

Pridobitve slovenskih arhivov v letu 2022	369
---	------------

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2022	385
--	------------

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Boris Golec	Jure Volčjak: Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonatov goriške nadškofije 1761–1771	405
-------------	--	------------

Razstave

Kristijan Troha	Ohranimo sledi časa! 125 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana	407
Martina Fekonja	Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha: 4,2 KILOMETRA V POL STOLETJA 50 let Enote za Gorenjsko Kranj	410
Iztok Hotko	Iztok Hotko, Dunja Mušič in Mitja Sadek: Pol stoletja Janusovega pogleda. Razstava ob 50. obletnici ustanovitve novomeške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana	411
Mira Hodnik	Mira Hodnik in Dejan Hvala: 125-letnica Zgodovinskega arhiva Ljubljana in 50-letnica enote v Idriji	413
Aleksandra Pavšič Milost	Milena Černe: Šolstvo na severnem Primorskem v času Italije 1918–1943	415

TABLE OF CONTENTS

JUBILEE

Stanka Grkman	Seventy years of Dr Jedert Vodopivec Tomažič	239
---------------	--	------------

ARTICLES AND DISCUSSIONS

MILENA ČERNE	Primary school in northern Primorska and primary school records under Italy between the years 1918 and 1943	243
MARIJA GRABNAR	Comprehensive care for the archival material of the National and University Library (NUK) and the Central Technical Library at the University of Ljubljana (CTK) – work accomplished and challenges for the future	269
ELIZABETA ERŽEN PODLIPNIK, HANA HABJAN	Single classification codes plan with retention periods for educational institutions and its use in records register in educational institutions	287

FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

ŽIGA KONCILIJA	»As victims, you fell fighting for us...« The operation of the Federal Committee for the Organisation of the Transfer of the Remains of Fallen Fighters of Slovenia (1945–1948)	303
JURIJ DOBRAVEC	Ivan Milavec – pipe organ and personal legacy	317
DUNJA MUŠIČ	Activity of the German School Association in the Črnomelj school district »Schulverein is a wolf in sheep's clothing.«	335

ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

Žiga Koncilijs	The report and conclusions of the 31st Convention of the Archival Society of Slovenia	347
Dejan Hvala, Branislava Majerič Bolka	Report on the roundtable of the 31st Convention of the Archival Society of Slovenia	350

ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

Gordana Šovegeš Lipovšek	XXXI. ARCHIVAL RESEARCH CAMP 2023 ART	357
Gordana Šovegeš Lipovšek	The Annual Conference of the Society of the Hungarian Archivists – Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése	359
Vinko Skitek	16. International Symposium Erbe	361
Mojca Horvat	Ninetieth German Archival Day: Collaboration and Mutual Conversations – Communication in Archives	364

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Acquisitions of Slovenian Archives in 2022	369
--	------------

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVAL WORKERS

Bibliography of Archival Workers in 2022	385
--	------------

REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

PUBLICATIONS

Boris Golec	Jure Volčjak: Visitation Records of the Carniola Archdeaconries of the Archdiocese of Gorizia 1761–1771	405
-------------	---	------------

EXHIBITIONS

Kristijan Troha	Let's Preserve the Traces of Time! 125 Years of the Historical Archives Ljubljana	407
Martina Fekonja	Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha: 4,2 KILOMETERS IN HALF A CENTURY Fifty Years of the Unit for Gorenjska Kranj of the Historical Archives Ljubljana	410
Iztok Hotko	Iztok Hotko, Dunja Mušič in Mitja Sadek: Half a Century of Janus's Gaze The Exhibition on the Fiftieth Anniversary of the Unit in Novo Mesto of the Historical Archives Ljubljana	411
Mira Hodnik	Mira Hodnik in Dejan Hvala: 125 Years of the Historical Archives Ljubljana and Fifty Years of the Unit in Idrija	413
Aleksandra Pavšič Milost	Milena Černe: Schools in northern Primorska under Italy between the years 1918 and 1943	415

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ❖ Prispevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ❖ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ❖ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati **izvleček** (maks. 10 vrstic), **ključne besede**, primerne za indeksiranje, in **povzetek** (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec **virov in literature**.
- ❖ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ❖ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ❖ V poglavju **Viri in literatura** morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ❖ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer Arhiv Republike Slovenije: SI AS 1, šk. 1.
Primer za regionalne arhive: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- ❖ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov)* dela. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ❖ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
Primer: Krippenspiel. V: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, str. 1107.
- ❖ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otorepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ❖ Citiranje spletnih strani (naslov, točni naslov spletne strani, datum uporabe spletne strani).
Primer: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlednik.html> (dostop: 12. 6. 2020).
- ❖ Slikovno gradivo (**največ 5 kosov**) sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (najmanj 300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ❖ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ❖ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki *Arhivov* in na spletni strani ADS.
- ❖ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI,
glasilo *Arhivskega društva in arhivov Slovenije* so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
e-pošta:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Rok za oddajo
prispevkov za vse rubrike
je za prvo številko
1. maj,
za drugo številko pa
1. oktober!

ARHIVI,

the *Review of the Archival Association and Archives of Slovenia* is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and also presents problems in the field of protection and preservation of new forms of a written record on the computer media.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov

Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
Email:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Deadlines

papers for all sections are to be submitted by

May 1

for the first number
and by

October 1

for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- Papers for the sections *Articles and Papers*, *From Practice to Practice*, and *From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line **abstract**, **key-words** appropriate for indexing, and a maximum 30-line **summary**. List of **sources and literature** stands before the summary.
- Authors should state their full address, title and/or profession, work place, and address of the institution where they work, phone number, and e-mail.
- Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: Archives of the Republic of Slovenia: SI AS 1, box 1.
Example for regional archives: SI: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, box 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
Example: Krippernspie. In: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, p. 1107.
- Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- Citation of websites (title, URL, date of access).
Example: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlednik.html> (accessed: 12. 6. 2020).
- Graphic materials (**max. 5 pieces**) should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of *Archival Association of Slovenia*.
- Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

Arhivi Editorial board

70 let dr. Jedert Vodopivec Tomažič

V letošnji jeseni je svoj 70. rojstni dan praznovala prof. dr. Jedert Vodopivec Tomažič, konservatorica-restavratorka, raziskovalka, strokovna svetovalka, organizatorica, mentorica, sodelavka, vodja ... Skoraj vso službeno kariero je preživela v državnem arhivu. Sprva je opravljala dela in naloge konservatorke-restavratorka in raziskovalke za področje dediščine na papirju in pergamentu. Od leta 1992, ko je prevzela vodenje Centra za konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine, se je poleg dela na konservatorsko-restavratorskih projektih intenzivno posvečala tudi neformalnemu in formalnemu pedagoškemu delu na področju konserviranja in restavriranja gradiv na papirju in pergamentu.

S svojim intenzivnim strokovnim delom je vnesla nov polet strokovnemu in znanstveno-raziskovalnemu pogledu na področje hrambe, raziskovanja, konserviranja-restavriranja ter vzdrževanja pisne in likovne dediščine na papirju in pergamentu v arhivih, knjižnicah, muzejih in sorodnih ustanovah.

Z neposrednim vključenjem ji je uspelo dvigniti raven stroke na svetovno raven.

Pomemben korak naprej za stroko je storila tudi na pedagoškem področju na Univerzi v Ljubljani s sodelovanjem v okviru dodiplomskih in podiplomskih programov na Filozofski fakulteti, Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje ter Naravoslovno tehnični fakulteti Univerze v Ljubljani ter na samostojni visokošolski izobraževalni ustanovi Alma Mater Europea.

Jedert se je rodila v Postojni. Mladost je preživela na Primorskem, maturirala je na Gimnaziji Koper. Študij je nadaljevala v Ljubljani na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo, kjer je diplomirala iz organske kemije. Na magistrski študij se je vpisala na isti fakulteti v interdisciplinarni povezavi z restavratorsko specialko Akademije za likovno umetnost Univerze v Ljubljani. Zaključila ga je leta 1988 z nalogo »Uporabnost nekaterih sintetičnih polimerov pri konserviranju in restavriranju kulturne dediščine na papirju«. Za doktorsko disertacijo si je izbrala temo z naslovom »Razvoj struktur v srednjeveških rokopisnih vezavah – soodvisnost s konservatorskimi in restavratorskimi posegi«. Zagovarjala jo je leta 1999 na Oddelku za umetnostno zgodovino – smer konservatorstvo – Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Leto pozneje je pridobila strokovni naziv konservatorske-restavratorske svetnice. V naziv docentke jo je senat Univerze v Ljubljani izvolil novembra leta 2000 in marca 2006 v naziv izredne profesorice.

Jedert je svoje delo vedno dojemala kot posebno poslanstvo, njena predanost delu je postala njen način življenja. Njeno delo je bilo v veliki meri usmerjeno v javnost, kar je zagotovo prispevalo k temu, da sodi med prepoznavnejše obraze slovenske in tudi svetovne konservatorsko-restavratorske dejavnosti.

V prostorih Arhiva Republike Slovenije je pod vodstvom izjemnih strokovnjakov organizirala več cikličnih teoretično-praktičnih seminarjev. Naj izpostavim seminarje, posvečene konserviranju in restavriranju likovne dediščine ter arhivskemu gradivu na papirju in pergamentu pod vodstvom Karmen Rinesi Čorak iz Rima, seminar o restavriranju načrtov na prosojnih papirjih pod vodstvom Konstance Bachman iz New Yorka in sklop seminarjev, posvečenih starejši knjigi pod vodstvom prof. Christopherja Clarksona iz Oxforda. S tem smo pridobili specialno znanje in drugačen pogled razmišljanja o svojem delu.

*Dr. Jedert Vodopivec Tomažič
(Foto: Igor Modic)*

V okviru arhivskega središča za strokovni razvoj je vodila seminarje na področju materialnega varovanja in konserviranja-restavriranja arhivskega gradiva.

Bila je tudi pobudnica, organizatorica in soorganizatorica odmevnih domačih in mednarodnih posvetovanj, konferenc in simpozijev s področja varovanja in konserviranja-restavriranja pisne in grafične dediščine.

Predstavila se je tudi kot avtorica in soavtorica razstav s področja konserviranja in restavriranja gradiv na papirju in pergamentu ter strokovna svetovalka pri postavitvi razstav v Arhivu Republike Slovenije, Narodni galeriji, Narodnem muzeju ...

Od leta 1987 je sodelovala pri domačih in mednarodnih znanstveno-raziskovalnih projektih na področju raziskav mehanizmov staranja papirja, optimizacije kakovosti konservatorsko-restavratorskih postopkov, tipologije starejših knjižnih vezav, razmer v depojih ter aplikaciji neporušnih analiznih metod na področju pisne in grafične dediščine.

V mednarodnem merilu je dejavno sodelovala na seminarjih, konferencah, v strokovnih organizacijah in komisijah v okviru Mednarodnega arhivskega sveta (ICA, IFLA, ICOM, ICCROM), z evropsko komisijo za dostop in zaščito (ECPA) ter v znanstveno-tehnoloških EU COST-skupinah.

V komisijah za strokovne izpite in nazive s področja arhivistike, muzeologije in restavratorstva je bila izpraševalka in ocenjevalka. Ves čas je delovala tudi kot mentorica in somentorica pripravnikom ter dodiplomskim in podiplomskim študentom.

Vse od (ponovne) ustanovitve, in sicer od leta 1997 dalje, je bila Jedert dejavna znotraj organov Društva restavratorjev Slovenije in leta 2009 v okviru društva prejela nagrado Mirka Šubica za življenjsko delo v konservatorsko-restavratorski stroki. Leta 2018 je prejela Trubarjevo priznanje, ki ga podeljuje NUK za pomembne prispevke k ohranjanju nacionalne pisne kulturne dediščine.

O strokovnem in znanstvenem delu priča njena bogata bibliografija. V sistemu Cobiss je evidentiranih več kot 200 zapisov, od znanstvenih in strokovnih člankov, prispevkov na konferencah, simpozijih in posvetovanjih do monografske publikacije in raznih poglavij v monografskih publikacijah, ki jim je bila nemalokrat tudi urednica ali sourednica.

Pred štirimi leti se je formalno upokojila, a njena neusahljiva energija je razlog za to, da tudi v pokoju ne počiva in je še vedno dejavna na po-

dročju izobraževanja ter raziskovanja pisne in likovne dediščine na papirju in pergamentu.

Ob jubileju smo ji hvaležni za njen prispevek k razvoju stroke, za pomoč in znanje, ki nam ga je posredovala.

Stanka Grkman

1.02 Pregledni znanstveni članek

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND DISCUSSIONS

UDK 930.253:373.3(497.473)"1918/1943"

Prejeto: 29. 9. 2023

Osnovna šola na severnem Primorskem in osnovnošolska dokumentacija v času Italije 1918–1943

MILENA ČERNE

Profesorica zgodovine in nemščine, arhivistka

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg Edvarda Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica

e-pošta: milena.cerne@pa-ng.si

Izvilleček

Prispevek najprej pregledno predstavi zgodovino severnoprimske osnovne šole med vojnama, ki jo je usodno zaznamovala fašistična šolska reforma, poimenovana po tedanjem šolskem ministru Giovanniju Gentileju. Pomenila je smrtni udarec za slovensko šolo, saj je kot edini učni jezik določala italijanščino. Z ukinitvijo slovenskega učnega jezika je izginila tudi slovenska oziroma dvojezična šolska dokumentacija, spremenili so se tudi njeni predpisani obrazci. Avtorica v nadaljevanju predstavi osnovnošolsko dokumentacijo, ki je nastajala v obdobju italijanskih oblasti in se je ohranila v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici, in sicer posebej za čas pred in po Gentilejevi reformi leta 1923, pri čemer zajame tudi drobce dokumentacije, ki je nastala med začasno italijansko zasedbo med soško fronto.

Ključne besede:

zgodovina
šolstva,
zgodovina
osnovne šole,
severna
Primorska, šolska
dokumentacija,
fašizem

Abstract

PRIMARY SCHOOL IN NORTHERN PRIMORSKA AND PRIMARY SCHOOL
RECORDS UNDER ITALY BETWEEN THE YEARS 1918 AND 1943

The article first presents an overview of the history of the Northern Primorska primary education between the wars, which was fatally impacted by the fascist school reform, named after the then-education minister, Giovanni Gentile. Given that the reform designated Italian as the sole language of instruction, the reform represents a fatal blow to the Slovenian school. Slovene or bilingual school records vanished along with the abolished Slovene language of instruction, and its prescribed forms were also altered. The primary school records from the period of the Italian rule that were preserved in the Regional Archives of Nova Gorica are presented here by the author. These records cover the years before and after Gentile's reform in 1923, as well as some fragments of records from the temporary Italian occupation that occurred during the Isonzo Front.

Key-words:

history of
education, history
of primary school,
northern
Primorska, school
records, fascism

Uvod

Letos mineva 100 let od Gentilejeve šolske reforme, s katero je italijanska fašistična vlada globoko posegla v življenje primorskih Slovencev in jih za dolgo zaznamovala. Njen snovalec, vplivni intelektualec Giovanni Gentile, je s prenovo hotel ustvariti strogo centraliziran in nadzorovan šolski sistem brez primesi individualizma, libertarnosti in avtonomije, da bi lahko država s pomočjo šolske strukture učinkovito vzgajala zveste državljane. Narodne manjšine novih provinc – poleg Slovencev še Hrvati in nemško govoreči južni Tirolci – je seveda niso zaznavale kot način dviga kakovosti in učinkovitosti šolskega ustroja, temveč kot sredstvo za sistematično raznarodovanje na področju vzgoje in izobraževanja.

Prispevek najprej ponuja vpogled v to težko obdobje primorskega šolstva, ki se je začelo z italijansko zasedbo zahodne Slovenije po koncu prve svetovne vojne z uverturo improviziranih oblik italijanske šole za časa soške fronte, pri čemer se osredotoča na osnovno šolo. V nadaljevanju predstavlja pregled osnovnošolske dokumentacije, ki je nastajala v omenjenem obdobju in se je ohranila v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Ločeno je predstavljena dokumentacija iz časa soške fronte, od italijanske zasedbe leta 1918 do Gentilejeve reforme leta 1923 in obdobja po uvedbi omenjene reforme.

[illegible]

Podrobni učni načrt za mesec maj 1922 ljudske šole v Čezsoči, napisan na obrazec dnevnika (Vir: SI_PANG_0004, t. e. 34)

Italijanski pouk v času soške fronte v letih 1915–1917

Potem ko je italijanska vojska po vstopu v vojno proti Avstro-Ogrski maja 1915 zasedla del severne Primorske (Kobariško in Brda), je Vrhovno poveljstvo kot izvršni organ ustanovilo Generalni sekretariat za civilne zadeve (*it. Segretariato generale per gli Affari Civili*).¹ Ohranil je upravno razdelitev in organe oblasti. Za vsak politični okraj je imenoval civilnega komisarja, ki je urejal tudi šolske zadeve, in sicer na področju Vzhodne Furlanije za politični okraj Tržič v Cervignanu, za politični okraj Gradišče v Krminu (vključeval je tudi Gorico z okolico) in za politični okraj Tolmin v Kobaridu.² Italijanski zasedbeni

¹ O ureditvi šolstva na zasedenem ozemlju med soško fronto prim. Svolfšak: *Soča, sveta reka: italijanska zasedba slovenskega ozemlja (1915-1917)*, str. 219–276.

² SI_PANG/0002, Civilni komisariat za politični okraj Tolmin (1915–1921), historiat fonda.

režim je brez odlašanja začel posegati na področje vzgoje in izobraževanja. Maja 1916 je na Kobariškem začel ustanavljati zabavišča za otroke (*it. ricreatorio*), ki so prerasla v vzgajališča (*it. educatorio*). V njih so italijanski učitelji-vojaki ob pomoči nekaterih domačink zbirali otroke k prostočasnim dejavnostim in učenju ter jim nudili brezplačno hrano. Organizirali so šolske, nedeljske tečaje in pripravljali tečaje za srednje šole. Dejavnosti so se nadaljevale tudi v poletnih mesecih. Prva taka italijanska šola je bila ustanovljena v Kobaridu. Skupno jih je v Zgornjem Posočju zaživel 13, medtem ko jih je vsaj sedem delovalo tudi v Brdih in ena v Gorici.³ Šolsko dejavnost Italijanov na našem ozemlju sta prekinila kobariški preboj in umik italijanske vojske v oktobru 1917.

Obdobje od italijanske zasedbe 1918 do Gentilejeve reforme 1923

Po premirju med Avstro-Ogrsko in Antanto 3. novembra 1918 je italijanska vojska zasedla ozemlje do črte, določene z Londonskim sporazumom in še čez. Novo osvojeno ozemlje – Julijsko krajino – je upravljal vojaški guverner. Civilno oblast nad njim je novembra 1918 prevzel Generalni sekretariat za civilne zadeve, pri katerem je mesec dni zatem začel delovati šolski urad (*it. Ufficio scolastico*).⁴ Vojaško upravo je na začetku julija 1919 zamenjal Osrednji urad za nove pokrajine Kraljevine Italije (*it. Ufficio Centrale per le Nuove Provincie*) in še istega meseca je civilne zadeve v svoje roke prevzel Generalni civilni komisariat v Trstu (*it. Commissariato generale civile per la Venezia Giulia*).⁵

Ob zasedbi, ki se je zgodila ravno sredi epidemije španske gripe, so bile razmere kaotične. Pouk v šolah se je začel šele decembra, marsikje še pozneje. Nekatera šolska poslopja so bila namreč porušena, poškodovana ali zasedena z vojaštvom, primanjkovalo je tudi učiteljev. Ukrepi italijanskih oblasti so od vsega začetka delovali v smeri čimprejšnje priključitve ozemlja in asimilacije slovenskega prebivalstva. Guvernerjeve obljube o spoštovanju kulture in tradicije slovenske manjšine so bile hitro pozabljene, redki posamezniki, ki so pokazali razumevanje za ta vprašanja, kot je bil goriški referent za šolstvo Emilio Mulitsch,⁶ s svojimi stališči niso prodrli. Posamezni vojaški poveljniki in karabinjerji so na svojo roko preprečevali slovenski pouk, vsiljevali italijanščino in odstranjevali slovenske napise.⁷ Zmeda je vladala tudi glede uradnega jezika: medtem ko je tolminski civilni komisar posloval s šolskimi vodstvi zgolj v italijanščini, je goriški uradoval dvojezično, sežanski celo samo v slovenščini.⁸ Ukrepi so se nekoliko omilili, ko je guvernerja poleti 1919 zamenjal generalni civilni komisar.⁹

Italijanski nacionalizem na severnem Primorskem vendarle ni bil tako militanten kot na Tržaškem in v Istri, kjer si je nova oblast zagrizeno prizade-

³ Prim. SI_PANG/0002, t. e. 1, p. e. 7, Končno poročilo vzgajališč na Kobariškem v šol. letu 1916/17; Pahor: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja, str. 312–313; Močnik: *Spomini in izkustva*, str. 214.

⁴ Andri: *Politica scolastica e prassi didattica nell'ex litorale austriaco del Governatorato Militare alla Riforma Gentile*, str. 285.

⁵ Troha: *Uprava v Slovenskem Primorju 1918–1954*, str. 88.

⁶ Emilu Mulitschu, profesorju italijanščine in francoščine iz Gorice, je bila zaupana reorganizacija lokalne šolske mreže. Zaradi načela, da bi si s spoštovanjem kulture in tradicije manjšine pridobili njene simpatije, je kmalu prišel navzkriž z vladno politiko, zato se je svojemu položaju odpovedal. Prim. Andri, Mellinato: *Scuola e confine: le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915–1945*, str. 30–36.

⁷ O tem govorijo poročila Pisarne za zasedeno slovensko ozemlje v Ljubljani, ki je bila ustanovljena novembra 1918 kot organ Narodnega sveta. Prim. Pahor: *Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja*, str. 314.

⁸ Pahor: *Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja*, str. 314.

⁹ Generalni civilni komisar je upravljal deželo do oktobra 1922, ko je Julijska krajina postala pokrajina s prefektom na čelu.

vala za ukinjanje slovenskih šol. Na goriškem podeželju so bile v povojnih letih obnovljene skoraj vse slovenske osnovne šole, toda v Gorici so bile ukinjene tako slovenske osnovne kot srednje šole in tudi slovenski vrtci niso smeli nikjer več delovati.¹⁰ Že v prvem letu zasedbe je vojaška uprava začela v osnovno šolo uvajati pouk italijanščine. Ta je bila od začetka obvezna le tam, kjer se je prej poučevala nemščina,¹¹ vendar je bila pogosto vsiljena.¹² Italianizacijski pritiski so bili očitno odvisni od agilnosti in odločnosti posameznih civilnih komisariatov, tolminski je denimo v šolskem letu 1920/21 dosegel bistveno boljše rezultate uvajanja italijanščine kot goriški in sežanski.¹³

Do slovenskih učiteljev je bila nova oblast nadvse nezaupljiva; strogo je preverjala njihovo politično-moralno naravnost in jih na razne načine disciplinirala. Mnenja karabinjerskih postaj so jih obtoževala protiitalijanskih čustev, razpihovanja sovraštva in jih označevala kot resno oviro za uveljavljanje italijanskih interesov.¹⁴ Zaradi težkih razmer po zasedbi Primorske so se izselili v Jugoslavijo tudi številni drugi učitelji, kar je med italijanskimi uradniki še okrepilo razširjeno prepričanje, da so bili vsi slovanski učitelji na obeh straneh meje nevarni jugoslovanski iredentisti.¹⁵ Nekateri učitelji se po vojni na svoje delovno mesto sploh niso vrnili, medtem ko so tistim, rojenim onkraj demarkacijske črte, pogosto zavrnilo italijansko državljanstvo.¹⁶ Podobno je italijanska oblast postopala s kateheti, saj se je dobro zavedala narodnoobrambne moči duhovščine in njihove vloge pri vzgoji ter izobraževanju otrok in mladine. Tudi njim so zavračali prošnje za državljanstvo, številne so konfinirali in policijsko preganjali.¹⁷

Šolstvo, s katerim se je nova oblast srečala na t. i. odrešenih ozemljih, se je v več pogledih precej razlikovalo od italijanskega. Po eni strani je bil šolski sistem večnarodnostne avstrijske monarhije urejen decentralistično in je dopuščal avtonomijo. Po drugi strani je ljudsko šolstvo nekdanje monarhije temeljilo na načelu pouka v materinščini ter obveznem in brezplačnem šolanju do 14. leta starosti. Drugače je bilo v Kraljevini Italiji, ki razen izjeme v Val d'Aosta ni poznala večjezične šole niti avtonomije šolskih oblasti. Tudi glede na ekonomski in pravni položaj učiteljev ter rezultate je bil njen šolski sistem v splošnem slabši v primerjavi z avstrijskim. Italija je šele leta 1904 šolsko obveznost zvišala z devetega na 12. leto starosti in leta 1911 osnovno šolo postavila pod nadzor države.¹⁸ Glede učinkovitosti šolskega sistema so zgovorni podatki o stanju nepismenosti: leta 1910 je bilo na Goriškem 15 % prebivalstva nepismenega, italijansko povprečje tega leta je doseglo 37,6 %; leta 1921 se je nepismenost na Goriškem več kot prepolovila na 7,2 %, medtem ko je italijansko povprečje še vedno znašalo 27,5 %.¹⁹

Na zasedenem ozemlju je v prvih letih še veljala avstrijska zakonodaja, ki so jo po podpisu rapalske pogodbe 12. novembra 1920 in razglasitvi priklju-

¹⁰ Pavlič: *Predšolske ustanove na Slovenskem 1834–1945*, str. 98.

¹¹ Pahor: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja, str. 317–318.

¹² SI_PANG/0004, t. e. 27, p. e. 9, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata iz novembra 1919 je določala, naj se v vseh ljudskih in meščanskih šolah, tako javnih kot zasebnih, od drugega razreda naprej poučuje italijanski jezik; SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 15 Peticije iz tolminskega okraja proti pouku italijanščine, 17. 12. 1920–4. 2. 1921.

¹³ SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 17, Poročilo Okrajnega šolskega sveta Tolmin, 10. 7. 1921.

¹⁴ SI_PANG/0004, t. e. 31, p. e. 11, Mnenja karabinjerskih postaj o učiteljih in dokumenti o zaslišanju učiteljice iz leta 1921.

¹⁵ Andri, Mellinato: *Scuola e confine: le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915–1945*, str. 67.

¹⁶ Prim. Lavrenčič Pahor: *Primorski učitelji 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*, str. 17–30.

¹⁷ Klinec: *Primorska duhovščina pod fašizmom*, str. 12–14.

¹⁸ Andri: *La scuola giuliana e friulana tra Austria e Italia*, str. 205–206, 210.

¹⁹ Andri: *La scuola e il regime fascista*, str. 334.

čitve 5. januarja 1921 postopoma nadomestili z italijansko. Skladno z mednarodnimi konvencijami je moral začasni zasedbeni režim ohraniti upravno strukturo habsburške monarhije, med drugim deželni šolski svet, ki je predstavljal najvišjo šolsko oblast za nadzor nad ljudskimi šolami, ter njemu podrejene okrajne in krajevne šolske svete. Šolski sveti so bili trn v peti težnjam po čimprejšnji popolni integraciji novih provinc v italijansko centralistično ureditev. Generalni civilni komisariat je o šolskih zadevah pogosto samovoljno odločal. Kljub pozivom je šele novembra 1920 izdal odlok, s katerim je najprej razpustil dotedanje krajevne in okrajne šolske svete ter omogočil njihovo konstituiranje v novi sestavi.²⁰ S tem je želel izmed članov, izvoljenih še pod Avstro-Ogrsko, izločiti tiste, ki jih je imel za nezanesljive ali celo novi državi sovražne.²¹

Fašizem in Gentilejeva šolska reforma 1923–1943

Oktober 1922 se je na oblast povzpela fašistična stranka. Takrat je asimilacijska politika postala sestavni del državne politike. Mussolinijeva vlada je že v prvem letu delovanja sprejela ključne ukrepe, med katerimi je osrednje mesto pripadlo šolski reformi. V letu 1923 je bila izdana vrsta dekretov, ki so reorganizirali celoten šolski sistem²² in so bili po tedanjem šolskem ministru, filozofu Giovanniju Gentileju, poimenovani kot Gentilejeva reforma. Minister učiteljskemu stanu novih provinc ni bil nepoznan, saj že leta 1919 predaval na tečaju za učitelje v Trstu, kjer je uspešno promoviral temeljna filozofska načela in poglede na izobraževanje v službi kulturne asimilacije. Z razvijajočo se diktaturo se je dobro skladalo njegovo prepričanje, da se posameznik lahko v polnosti uresničuje le s pomočjo države, pri čemer je država poistovetena z narodom. Po drugi strani je poistovetil tudi pedagogiko s filozofijo, potisnil v stran sodobna pedagoška načela in učiteljem dodelil osrednjo vlogo pri vodenju svojih učencev v boj za ita-

ELEMENTO DELLA CLASSIFICAZIONE	CLASSI per le quali si segna il posto di merito nei certificati	POSTO DI MERITO assegnato all'alunno	ANNOTAZIONI
I	II	III	IV
1. Qualifica attribuita all'alunno dall'insegnante di religione	tutte	1	Il nome dell'alunno è stato trascritto al Comune competente per l'annotazione degli studi compiuti sul registro di anagrafe.
2. Canto	III, IV, V, VI, VII, VIII	1	
3. Disegno e bella scrittura	III, IV, V, VI, VII, VIII	1	Il Direttore: <i>[Signature]</i>
4. Lettura espressiva e recitazione	III, IV, V, VI, VII, VIII	1	
5. Ortografia	I, II, III	1	(Firma leggibile ripetuta anche con stampigliatura)
6. Lettura ed esercizi per l'alfabeto di lingua italiana	Classi con lingua d'istruzione italiana	1	
7. Letture ed esercizi per l'alfabeto di lingua slovena	Classi con lingua d'istruzione slovena	1	Assenza di lezione giornale di lezione
8. Lingua slovena	Classi con lingua d'istruzione slovena	1	
9. Lingua italiana	Classi con lingua d'istruzione italiana	1	Il Maestro: <i>[Signature]</i>
10. Aritmetica e contabilità	tutte	1	
11. Nozioni varie	I, II, III	1	(Firma leggibile)
12. Geografia	III, IV, V, VI, VII, VIII	1	
13. Storia	IV, V, VI, VII, VIII	1	Assenza di lezione giornale di lezione
14. Scienze fisiche e naturali e nozioni organiche d'igiene	IV, V, VI, VII, VIII	1	
15. Nozioni di diritto e di economia	V, VI, VII, VIII	1	Il Maestro: <i>[Signature]</i>
16. Lavori domestici e lavoro manuale	tutte	1	
17. Insegnamenti pre-professionali delle classi integrative	VI, VII, VIII	1	(Firma leggibile)
Condotta	tutte	1	
NOTE SPECIALI:			
1. Volontà e carattere dimostrati nella ginnastica e nei giochi	tutte	1	L. Maras - Trieste - Via Commerciale 3
2. Rispetto all'igiene e pulizia della persona	tutte	1	

Zaključno spričevalo pisatelja Cirila Kosmača, ki je osnovno šolo na Slapu ob Idriji zaključil še v slovenskem jeziku leta 1924 (Vir: SI_PANG_0004, t. e. 65)

²⁰ SI_PANG/0004, t. e. 29, p. e. 5, Odlok generalnega civilnega komisariata št. 3116/12199 z dne 16. 11. 1920, objavljen v uradnem listu L'osservatore triestino 22. 11. 1920.

²¹ Pahor: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja, str. 318.

²² Provveditorato agli studi, notizie storiche na: <http://www.guidageneralearchivistato.beniculturali.it/> (dostop: 4. 9. 2023).

lijanstvo.²³ Zatiranju manjšin je bil tako v imenu državne avtoritete priznan status filozofije.²⁴

Novi šolski sistem je bil urejen strogo hierarhično in centralistično. Dokončno so bile odpravljene avtonomija in vse posebnosti šole iz avstrijskih časov. Ukinjena je bila meščanska šola.²⁵ Odpravljene so bili šolski sveti in namesto njih ustanovljeno Kraljevo šolsko skrbništvo s sedežem v Trstu (*it. Reggio Provveditorato agli studi*), ki je raztegnilo svojo pristojnost tudi na Furlanijo in Zadar. Vodil ga je skrbnik, podrejen ministrstvu za izobraževanje. Skrbništvo je bilo razdeljeno na 11 nadzornih šolskih okrožij na čelu s šolskimi nadzorniki, in ti na didaktična ravnanja. Šolski skrbnik je s pomočjo šolskih nadzornikov nadziral javni in zasebni pouk, potrjeval učbenike, odločal o odprtju in zaprtju šol, obravnaval pritožbe učiteljev nad nadzorniškimi ukrepi in imenoval šolske komisarje.

Nova, regionalna šolska skrbništva naj bi vsaki regiji omogočala njen poseben kulturni razvoj. Vendar je skrbništvo za Julijsko krajino imelo drugačen namen: lažji nadzor nad neitalijanskim prebivalstvom in poenotenje njegove kulture z nacionalno, italijansko. V prvih letih je krmilo skrbništvo prevzel zanesljiv uradnik, Palermčan Giuseppe Reina, od leta 1919 član fašistične stranke. Reina si je že pred tem nabral zasluge na šolskem področju: načeloval je šolskemu uradu pri guverneratu v Trstu in dejavno sodeloval pri snovanju Gentilejeve reforme²⁶ ter postal njen glavni izvajalec na priključenem ozemlju.²⁷

Leta 1936 je prišlo do reorganizacije skrbništev, ki so bila po novem organizirana v vsaki provinci. Tako je severna Primorska pripadla novoustanovljenemu skrbništvu goriške province, ustanovljene leta 1927.

Novi zakon je osnovnošolsko izobraževanje razdelil v tri stopnje. Pripravljeno stopnjo, ki je predvidoma trajala tri leta, so predstavljali vrtci. Prvi trije razredi osnovne šole so predstavljali nižjo stopnjo ter četrti in peti razred višjo. Nižja in višja stopnja sta se končali z zaključnim izpitom. Ker so bili otroci šoloobvezni do 14. leta, so po končani osnovni šoli nadaljevali šolanje na dopolnilnih tečajih (*it. corsi integrativi di avviamento professionale*), na srednješolski ravni, ali so morali ponavljati zadnji letnik osnovne šole do izpolnitve šolske obveznosti. Dopolnilni tečaji so bili del osnovnošolskega izobraževanja in kot taki brezplačni.²⁸

Za slovensko manjšino je bila najbolj poguben dekret šolske reforme »Uredba šolskih stopenj in učnih programov ljudskošolskega pouka«, ki je urejala osnovnošolsko izobraževanje. S 4. členom je odpravila slovenski učni jezik: »V vseh osnovnih šolah kraljevine se poučuje v državnem jeziku. V občinah, kjer se govori drug jezik, se bo ta jezik poučeval v dodatnih urah. Pouk drugega jezika je obvezen za tiste drugojezične učence, ki so jih njihovi starši ali zakoniti skrbniki vpisali k dodatnim uram na začetku šolskega leta.« V 17. členu je določala postopno uvajanje italijanščine: »Od šolskega leta 1923/24 naprej bo pouk v prvih

²³ Andri: *Politica scolastica e prassi didattica nell'ex litorale austriaco del Governatorato Militare alla Riforma Gentile*, str. 291.

²⁴ Andri: *La scuola giuliana e friulana tra Austria ed Italia*, str. 212.

²⁵ Andri: *Politica scolastica e prassi didattica nell'ex litorale austriaco del Governatorato Militare alla Riforma Gentile*, str. 293–294; Andri: *La scuola giuliana e friulana tra Austria ed Italia* *La scuola giuliana*, str. 214.

V meščansko šolo so se vpisovali otroci po opravljenih petih letih ljudske šole. Kot posebne triletno strokovno usmerjene šole so učencem posredovale splošno izobrazbo glede na potrebe obrtnikov, trgovcev in kmetov. Na severnem Primorskem sta delovali dve taki šoli: mešana v Tolminu in dekliška v Idriji.

²⁶ Reina Giuseppe: <http://www.atlantegrandeguerra.it/portfolio/giuseppe-reina/> (dostop: 18. 4. 2023).

²⁷ Andri: *La scuola e il regime fascista*, str. 325.

²⁸ Andri, Mellinato: *Scuola e confine: le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915–1945*, str. 117.

*razredih drugojezičnih šol potekal v italijanskem jeziku. V šolskem letu 1924/25 bo potekal pouk v italijanščini tudi v drugih razredih omenjenih šol. V naslednjih šolskih letih se bo postopalo enako v višjih razredih, dokler se ne bo v vseh razredih osnovnih in meščanskih šol poučevalo v italijanščini.*²⁹

Boj za slovenski pouk

Kralj je zakon podpisal 1. oktobra 1923, medtem ko je v veljavo stopil šele po objavi 24. istega meseca. Kljub temu je šolski skrbnik Reina takoj začel z uveljavljanjem njegovih določil, torej še pred začetkom veljavnosti zakona. Tudi odpor primorske javnosti je bil takojšen: oglasili so se slovenski poslanci s protestno izjavo 7. oktobra,³⁰ 9. novembra so predložili parlamentu prvo interpelacijo glede reforme. Protestirali so slovensko časopisje in starši.³¹ Protesti so bili v danem trenutku le boj z mlini na veter in niso mogli preprečiti reforme. Uvajanje italijanskega učnega jezika je za povrh potekalo še hitreje, kot je predvideval zakon, saj so bile šole večinoma eno- in dvorazrednice. Italijanski pouk se v prvem letu ni vpeljal le v prvi razred, ampak tudi v tiste razrede, ki so bili z njim združeni v skupnem oddelku. Tako so bile šole italijanizirane že prej, kot je predvideval zakon. Tudi izvajanje dodatnih ur slovenščine so oblasti oteževale; kjer so v enorazrednih šolah poučevali italijanski učitelji, so dodatne ure odpadle. Ob naraščajočem fašističnem pritisku je slovenska manjšina doživela nov udarec: novembra 1925 je bil podpisan, medtem ko se je marca naslednje leto začel izvajati odlok o ukinitvi pouka materinščine v dodatnih urah, znan pod imenom reforma »Fedele«.³² Tako so slovenski učitelji slovenske učence morali poučevati le še v italijanščini. Kako se je potekal pouk v tistih dneh, lahko bomo v zapiskih učitelja tigrovca Antona Rutarja: *»Učitelji so se mučili z otroki in otroci so bili v mučilnici. Znali niso nič. Razlagali so v slovenščini in nato naučili en stavek v italijanščini /.../ Seveda se je vsak učitelj pri razlagi posluževal materinščine. Na enorazrednicah je to še šlo, ker je bil učitelj sam. Dvorazrednice so imele že po enega Italijana ali pa fašista, ki je neprestano nastavljal uho na vrata.«* In še: *»Na Temljinah, v Lojah, v Poreznu in Krnu me ni nihče nadzoroval /.../ Delil sem otrokom slovenske abecednike in druge knjige ter jih prej naučil slovensko čitati. Otroci teh vasi so se radi učili.«*³³

Proti raznarodovalni fašistični politiki sta se ves čas borila slovenska poslanca Josip Vilfan in krščanski socialc Engelbert Besednjak, ki sta se na volitvah leta 1924 prebila v rimsko poslansko zbornico kot edina predstavnika Slovanske liste. Besednjak je v odmevnih parlamentarnih govorih neustrašno napadal dvolično vladno politiko, ki je slovenski manjšini odrekala iste pravice, kot jih je zahtevala za italijansko manjšino v tujini. Šolskim oblastem je očital kršenje zakonodaje glede dodatnih ur in izzval od ministra Pietra Fedeleja priznanje: *»Dodatne ure so bile le slepilo, hotel sem biti odkritosrčen.«* Zbornica je ministru zaploskala, medtem ko je slovenski poslanec ugotovil: *»Mi smo ministru lahko tudi hvaležni za božično darilo lanskega leta, zakaj prineslo nam je veliko korist: uničen je vsak zunanji videz in pred vsem svetom je razgaljen raznarodovalni značaj vaše šolske politike.«*³⁴

²⁹ Kraljevi odlok z dne 1. 10. 1923, št. 2185, str. 6301.

³⁰ Izjava jugoslovanskih poslancev. V: *Goriška straža*, 8. 10. 1923, št. 80, str. 1.

³¹ Prim. Kacin-Wohinz: Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev: 1921–1928, str. 267–271; serija člankov proti reformi oktobra in del novembra 1923 v *Edinosti* in *Goriški straži*; Protesti staršev, v: *Goriška straža*, 5. 11. 1923, št. 87, str. 1; Glas slovenskih staršev, v: *Goriška straža*, 12. 11. 1923, št. 89, str. 1.

³² Kraljevi odlok z dne 22. 11. 1925, št. 2191, str. 9690.

³³ SI_PANG/0764, t. e. 4, Zapiski Antona Rutarja.

³⁴ Pelikan: *Engelbert Besednjak v parlamentu*, str. 250.

Anno 1925 - 26

Comune di Ricchina

Scuola di Ricchina

Classe IV mista (m. f. ms.)

M. Sig. Ljudmila Mesar

M. Provveditorato di Trieste

Circolo Scolastico di Tolmino

Circolo Didattico di Ricchina

RELAZIONE FINALE

Notizie relative alla Scuola.

Ubicazione (località dove sorge la scuola) Ricchina

(dimensioni: lunghezza m. 4.40 larghezza m. 5.60 altezza m. 3.60 orientamento)

Aula (esposizione delle finestre) est stato buono (buono, mediocre, cattivo).

Adiacenze (indicare se le adiacenze della scuola sono adatte per lo svolgimento tranquillo del lavoro scolastico) traffico vicino della strada maestra

La scuola è fornita di latrina? si

La scuola è fornita di acqua potabile? si

Esiste un cortile per i giuochi? si

Materiale didattico e suppellettile.

Banchi a 2 posti N. 12 loro condizione (buona, mediocre, cattiva)

" a 3 " 12

Totale 12 per N. 33 alunni

Altro materiale esistente e sue condizioni L'armadio, la scrivania, la sedia, la lavagna, il pallottoliere, il procifisso, il ritratto di S. M. la Regina, il ritratto di S. B. Mussolini.

Materiale mancante Un piedistallo per il gesso; carta geogr. Europa, le misure: metro, litro, decilitro etc.; Kilogrammo, etto, etc.; rubo, il magnete, la bussola, barometro.

C'è il ritratto del Re? si il Crocifisso? si la bandiera nazionale? si

Esiste materiale didattico ausiliario? si quale? Carte geogr.: Venezia, Giulia, Italia, globo, termometro, alcuni quadri murali

Premiata Tipografia Nazionale — Gorizia.

Končno poročilo učiteljice Ljudmile Mesar s šole v Cerknem za šolsko leto 1925/26
(Vir: SI_PANG_0004, t. e. 62)

Hud boj za slovenski pouk se je ves čas bil tudi na področju verske vzgoje. Gentilejev zakon je predvidel postopno italijanizacijo verouka, vendar je morala vlada decembra 1923 pod pritiskom Vatikana za enkrat še pristati na verouk v maternem jeziku. Slovenski duhovniki-kateheti so ob krepki podpori goriškega nadškofa in metropolita Frančiška Borgije Sedeja postali zadnji branik slovenščine v šolah, a zato tudi tarče hudih napadov in pritiskov. Kljub pritiskom in raznim poskusom oblasti, da bi izpodrinili slovenski verouk, se je ta v šoli obdržal vse do jeseni 1928, ko je šolski skrbnik v Trstu zaukazal pouk verouka v italijanščini. Prevzeli so ga svetni učitelji. Takoj zatem je nadškof odredil, naj se prenese pouk verouka v cerkve in zakristije ter s pastirskim pismom 18. januarja ustanovil t. i. »župnijske« ali »farne« šole, ki so jih ljudje dobro sprejeli in so jih otroci radi obiskovali. Med letoma 1928 in 1943 so bile to edine slovenske šole; v njih so se otroci poleg verouka učili tudi slovensko brati in pisati.

Fašisti so v delovanju farnih šol videli protidržavno delovanje in so vedno huje pritiskali na goriškega nadškofa ter na koncu dosegli, da se je umaknil. Tik pred svojim odstopom in smrtjo jeseni 1931 je Sedej skupaj s sufraganom, poreško-puljskim škofom Pederzolljem in tržaškim škofom Alojzijem Fogarjem, izdal Vodila dušnim pastirjem (*lat. Normae*), s katerimi je predpisal rabo maternega jezika pri (šolskem) pouku, pravico staršev, da se svobodno odločajo za jezik pouka, pravico cerkvenih oblasti, da določajo veroučne in druge verske knjige. Vodila so bila vezujoči kanonski odloki in kot taki pravni temelj narodnoobrambnega dela slovenske duhovščine do kapitulacije Italije leta 1943, vendar niso zastavila preganjanj fašističnega režima.³⁵

Ko so zaradi stopnjevanja političnega pritiska Slovenci izgubljali učitelje, uradnike, umetnike, politične delavce, sploh vse laične izobražence, so ostajali le duhovniki, ki so bili v okrilju Cerkve nekoliko bolj zaščiteni. Nadomestili so učitelje, saj so edini lahko javno govorili slovensko in bili v neposrednem stiku z ljudstvom.³⁶ Tako je konec leta 1933 nekdanji poslanec Besednjak v pismu Tajni krščansko-socialni organiza-

³⁵ O slovenskem verouku in vlogi duhovnikov prim. Klinec: *Primorska duhovščina pod fašizmom*, zlasti str. 64–73; Klinec: Obnovitev slovenskih šol po padcu fašizma, str. 92–103.

³⁶ Pelikan: *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom*, str. 62–63; SI_PANG/1133, t. e. 15, Poročilo o pomenu duhovščine za slovensko in hrvaško manjšino za leto 1928.

ciji lahko zapisal: »Povedati je treba, da je verouk nadomestilo za vse šolstvo, ki nam ga je Italija uničila.«³⁷

Skrivni pouk slovenščine in pritiski na slovenske učitelje

Slovenski jezik in narodno zavest so otrokom posredovale tudi družine same. Pri časopisih so v pomoč staršem izhajale priloge za otroke, verski listič *Jaselce*, izšlo je nekaj slikanic z besedili Franceta Bevka, a predvsem abecednik *Prvi koraki* pri tržaški Edinosti in berilo *Kolački* pri Goriški Mohorjevi družbi. Abecednike so skrivaj razvažali po slovenskih vaseh in jih brezplačno delili družinam z osnovnošolskimi otroki. Fašisti so slovenske knjige večkrat zaplenili in kaznovali aktiviste, ki so jih delili. Prežali so tudi na zasebne šolske tečaje slovenščine in preganjali organizatorje, čeprav zakonodaja ni prepovedovala zasebnega šolstva.³⁸ Pod drobnogledom so imeli tudi učitelje: poleti 1926 je tolminski šolski nadzornik naložil didaktičnemu ravnatelju Giuseppeju Ghersinichu v Kanalu, naj razišče, ali sta učiteljici Katarina Močnik (Plave) in Valerija Boškin (Gorenje Polje) skrivaj poučevali otroke nižjih razredov slovenski jezik, potem ko je bil ta že ukinjen, saj so pri hišni preiskavi Močnikove našli 36 izvodov *Novega roda*. Ghersinich ni našel dokazov o tajnem pouku slovenščine; v poročilu nadzorniku navaja pojasnilo učiteljice, da naj bi *Novi rod*, ki ga je šola brezplačno prejemale, nosila domov z namenom, da ga vrne v Trst.³⁹

Vse od začetka so bili slovenski učitelji ključen moteč element pri izvajanju asimilacijske politike, zato se je njihovo preganjanje stopnjevalo. Že oktobra 1923 je bilo zaradi uvedbe italijanščine v prve razrede odpuščenih veliko učiteljev. Dve leti zatem je bil izdan odlok, ki je slovenskim učiteljem nalagal, da morajo v dveh letih opraviti poseben izpit, če hočejo še nadalje poučevati.⁴⁰ Decembra 1925 sprejeti zakon je pooblastil vlado, da lahko odpušča uslužbenke, ki ne izpolnjujejo lojalno svojih dolžnosti, ali če njihovo vedenje ni v skladu z direktivami vlade.⁴¹ Na tej podlagi je bila odpuščena večina slovenskih učiteljev. Tiste, ki so obdržali službo, so večinoma iztrgali iz slovenskega okolja in jih premestili v notranjost Italije. Nekateri so bili predčasno upokojeni, veliko jih je emigriralo v Jugoslavijo, tako da jih je na koncu v Julijski krajini ostala le peščica.⁴² Delovanje učiteljskih društev je bilo ovirano, na učitelje so se vršili veliki pritiski za vpis v fašistični učiteljski sindikat, ob katerem bi se hkrati odrekli članstvu v Zvezi slovanskih učiteljskih društev. Zveza je bila sicer kot najnevarnejša slovenska organizacija avgusta 1926 ukinjena.

V svojem zadnjem nastopu v parlamentu marca 1927 je Besednjak še zadnjič ostro nastopil proti njihovemu odpuščanju, vendar njegova intervencija zaradi stanja v državi ni mogla imeti učinka. Še sredi 30. let so šolske oblasti opazovale slovenske učitelje, kajti, kakor je zapisal v okrožnici avgusta 1934 tržaški šolski skrbnik Paroli, »tujerodno in drugojezično obmejno območje je potrebno asimilirati v vzgojitelji preverjene politične usmeritve in neoporečne moralne drže; le z njihovo pomočjo bo mogoče dobro in v kratkem času izpeljati penetracijo«.⁴³

³⁷ SI_PANG/1133, t. e. 8, p. e. 13, Pismo Engelberta Besednjaka organizaciji, 17. 11. 1933.

³⁸ Pahor: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja, str. 335.

³⁹ SI_PANG/0004, t. e. 11, Poročilo didaktičnega ravnatelja v Kanalu Giuseppeja Ghersinicha o preiskavi glede tajnega pouka slovenščine, 10. 8. 1926.

⁴⁰ Kraljevi odlok z dne 22. 11. 1925, št. 2191 – Disposizioni riguardanti la lingua d'insegnamento nelle scuole elementari, str. 9690.

⁴¹ Kraljevi odlok z dne 24. decembra 1925, št. 2300 – Dispensa dal servizio dei funzionari dello Stato, str. 6–7.

⁴² Čermelj: *Slovenci in Hrvati pod Italijo med obema vojnoma*, str. 61.

⁴³ SI_PANG/0004, t. e. 91, Okrožnica šolskega skrbnika v Trstu Parolija šolskim inšpektorjem, 27. 8. 1934.

Italijanski učitelji med slovenskimi otroki

Izpraznjena učiteljska mesta so zasedali večinoma mladi italijanski učitelji iz starih provinc, ki niso znali slovensko. Njihov položaj ni bil zavidljiv. Zaradi jezikovne ovire njihovo pedagoško delo vsaj na začetku ni moglo biti učinkovito, a tudi prebivalstvo jim ni bilo naklonjeno. Zlasti nekatere učiteljice iz Italije so se težko prilagodile razmeram v slovenskih krajih in so si prizadevale ne toliko za natančno izvrševanje namer režima kot za znosne odnose z domačini. Če je pedagoške delavce predanost asimilacijskemu poslanstvu zanesla v grobo zatiranje slovenskega jezika in maltretiranje otrok, se je nenaklonjenost ljudi stopnjevala v sovražno razpoloženje ter celo napade na vrtce, šole in osebe. Uporaba slovenščine je bila velikokrat kaznovana s psovanjem, z udarci in s pretepanjem, z zapiranjem po šoli, s plačevanjem denarnih kazni. Zloglasen je postal primer učitelja v Vrhopolju Francesca Sottosantija, ki sta ga zaradi surovega ravnanja z učenci – učencem naj bi tudi pljuval v usta – oktobra 1930 ustrelila tigrovca. Fašisti na Goriškem in v Vipavski dolini so v odgovor močno pritiskali na Slovence; zatrli so edini slovenski časopis *Novi list* in se znašali nad slovenskimi izobraženci.⁴⁴

Ohranjena dokumentacija in spominski viri pripovedujejo tudi drugačne zgodbe. Zapisi v šolskih dnevnikih odkrivajo tudi razumevanje in naklonjenost italijanskih učiteljev do svojih učencev. Predano pedagoško delo in lep odnos sta tudi pridobivala simpatije slovenskih šolarjev.

Delovanje fašističnih in drugih raznarodovalnih organizacij na področju vzgoje in izobraževanja

V prepričanju o lastni kulturni večvrednosti so Italijani spodbujali asimilacijo primorskih otrok z različnimi raznarodovalnimi šolskimi in obšolskimi ustanovami ter dejavnostmi. Pospeševali so ustanavljanje italijanskih vrtcev, ki so delovali kot pripravljalnice za šolo. Z nagradami društva Dante Alighieri so spodbujali slovenske učence k učenju italijanščine. Leta 1919 osnovana ustanova za podporo odrešeni Italiji: Opera nazionale di assistenza all'Italia redenta – ONAIR, ki je med drugim organizirala in vzdrževala dopolnilne, kmetijske, gospodinjske in predvojaške tečaje, tečaje za t. i. polpismene ipd., je leta 1926 od države prevzela v oskrbo posebne, neklasificirane šole, torej podeželske šole z majhnim številom učencev. S pomočjo humanitarne dejavnosti je zasledovala tudi politične cilje, saj se je trudila otrokom in mladini vcepiti italijansko narodno identiteto. Podobno je tudi organizacija Umanitaria (človekoljubno društvo) organizirala šole v zaselkih in odročnih vaseh, kjer se otroci sicer ne bi mogli šolati.⁴⁵ V Goriški provinci je sredi 30. let delovalo 20 takih šol.⁴⁶ Njeno dejavnost je prevzela ONAIR.⁴⁷

Z vzgojno-izobraževalnim sistemom so bile tesno povezane mladinske fašistične organizacije, ki so hotele kroititi izvenšolske dejavnosti otrok.⁴⁸ Leta 1926 je bila ustanovljena Opera Nazionale Balilla (ONB). Poverjena ji je bila naloga, da z vojaško disciplino, s telesno vadbo in prireditvami telesno ter moralno vzgoji mlade za fašistično poslanstvo. Za vključevanje učencev v ONB so

⁴⁴ Kacin-Wohinz, Verginella: *Primorski upor fašizmu: 1920–1941*, str. 192.

⁴⁵ O raznarodovalnih organizacijah prim. Tul: Šole, vrtci – brezupna bojišča italijanskih oblasti na slovenski zemlji, str. 134–137.

⁴⁶ *Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara*, str. 283.

⁴⁷ *Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara*, str. 281.

⁴⁸ O mladinskih fašističnih organizacijah prim. Čermelj: *Slovenci in Hrvanje pod Italijo med obema vojnima*, str. 70–75; Tul: Šola Bukovica: o šoli v Bukovici od začetkov do šolskega leta 2000/2001, str. 257–258.

skrbeli učitelji, ki so podeljevali članske izkaznice in pobirali članarino. Včlanitev v organizacijo je pomenila določene ugodnosti, npr. brezplačne šolske potrebščine ali možnost udeležbe na kolonijah. Šolarji so bili razdeljeni v starostne skupine po spolu: deklice so bile male oziroma mlade Italijanke, dečki balila in avantgardisti oziroma predstraža; pozneje so svojo skupino – otroci volkulje – dobili tudi otroci med šestim in osmim letom starosti. Člani so prejeli uniformo, ki so jo nosili na tedenskih telovadnih vajah ter ob praznikih in slavnostnih priložnostih. Leta 1937 je ONB postala del Liktorske italijanske mladine (Gioventù italiana del Littorio – GIL).

Fašistične organizacije so organizirale rekreacijske centre, kjer so učitelji v popoldanskem času nekajkrat tedensko zbirali šolsko mladino in prirejali družabne igre, peli fašistične pesmi, brali časopise in se pogovarjali o političnem dogajanju. Poleg tega so organizirali tudi fašistične sobote. Obvezne dejavnosti v popoldanskem času so bile dobrodošle med drugim tudi zato, da so ovirale izvajanje verouka, ki so ga v slovenščini po župniščih poučevali duhovniki.⁴⁹ Toda večjega uspeha niso dosegle, saj se jih številni otroci zaradi obilice dela in oddaljenosti od doma niti niso mogli udeleževati.

Konec italijanske šole ob kapitulaciji Italije

Vsi načrti za asimilacijo slovenskega prebivalstva so se po 25 letih prizadevanj sesuli v prah. Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 se je nadaljevalo italijansko učiteljstvo umaknilo in obnavljati so se začele slovenske šole. Šolski sistem, ki je »obmejni šoli« v Julijski krajini namenil ključno vlogo pri integraciji drugorodnega prebivalstva v italijansko kulturo, ni izpolnil fašističnih pričakovanj. Napori, ki jih je vlagal režim v ta namen, so bili močno nesorazmerni s skromnimi in z začasnimi uspehi, ki jih je dosegel, še posebej na vasi. K temu sta pripomogla predvsem dva dejavnika: delovanje narodnozavednih duhovnikov, ki so imeli do leta 1931 zaslombo v nadškofu Sedeju, in slovenska družina. »Ko otroci dovršijo šolo, pozabijo povečini vse, česar so se v italijanskem jeziku naučili. Tako je vsaj po vaseh, kjer ljudstvo šole ne smatra za prosvetno institucijo, ampak jo sovraži kot mučilnico otrok /.../ Doma

R. PROVVEDITORATO AGLI STUDI
di Gorizia

Circonscrizione Scolastica di Tolmino Circolo Didattico di Canale

Anno scolastico 1938 - 1939

GIORNALE DELLA CLASSE¹⁾

Scuola del Comune di Salona d'Isone Frazione di

Insegnante I. Signorina Rosina Carullo di Cosimo
e di Maria Maggio nat. a Bitonto il
diplomat a Bitonto Grado dell'insegnante ordinario

NOTIZIE STATISTICHE
sui giorni di scuola e di vacanza

Mesi dell'anno scolastico	N. dei giorni di scuola vacanza previsti dal calend.		N. dei giorni di scuola vacanza effettivamente tenuti		DATA			
	scuola	vacanza	scuola	vacanza	delle iscrizioni	dell'inizio delle lezioni regolari	degli esami (scrutini)	della chiusura dell'anno scolastico
Settembre								
Ottobre	12	1	12	1	16/9 1938 XII	16/10 1938 XII	16. 14 gugno	20 gugno 1939 XII
Novembre	23	3	23	3	La scuola fu chiusa straordinariamente a) dal _____ al _____ per _____ b) dal _____ al _____ per _____ c) dal _____ al _____ per _____ V. di R. T. Carullo 16. 11. 1939			
Dicembre	14	9	14	9				
Gennaio	30	4	19	8				
Febbraio	23	1	22	2				
Marzo	26	1	26	1				
Aprile	19	6	19	6				
Maggio	24	3	24	3				
Giugno	12	1	12	1				

Visto: Il R. Direttore Didattico Visto: Il R. Ispettore Scolastico Firma dell'insegnante Rosina Carullo

1) In lettere - 2) ordinario, straordinario, provvisorio, supplente.

Prva stran dnevnika šole v Anhovem za šolsko leto 1938/39

(Vir: SI_PANG/0388, t. e. 2)

⁴⁹ SI_PANG/0004, t. e. 103, p. e. 20, Dopis učitelja Di Piazzza iz Črne Vrha nad Idrijo šolskemu nadzorniku v Tolmin.

otroci slišijo od staršev o Italiji samo slabo. Vrh tega so otroci v cerkvi v stiku z narodnim duhovnikom, ki jim vceplja v dušo verske resnice in moralne nauke v maternem jeziku in to priliko gotovo uporablja za to, da krepi v deci narodno zavest in ljubezen do slovanske zemlje sploh,» je zapisano v dokumentu Tajne krščanskosocialne organizacije iz leta 1933.⁵⁰ Neuspeh asimilacijskih prizadevanj potrjujejo dnevniški zapisi učiteljev: Francesco Caliri, ki je poučeval četrti deški razred na tolminski osnovni šoli, je ob koncu šolskega leta 1934/35 ugotavljal, da drugorodni otroci sovražijo italijansko šolo in jim nošenje podarjene uniforme balile ne predstavlja nagrade, temveč žrtev;⁵¹ medtem ko je bila učiteljica v Lojah leta 1939 ob nastopu službe soočena z dejstvom, da se učenci z velikimi težavami sporazumevajo v italijanščini.⁵² Ob vseh analizah in predlogih rešitev je režim spregledal, da tako z zvijačnimi prijemi kot brutalnim nasiljem le še utrjuje narodno zavest velike večine Slovencev Julijske krajine.

Osnovnošolska dokumentacija iz časa italijanske oblasti, ki se hrani v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici

1. Čas med prvo svetovno vojno: 1915–1917

Ker v tem času ni šlo za redni pouk, temveč so bile učne dejavnosti improvizirane glede na trenutne razmere, šolska dokumentacija verjetno ni nastajala v takem obsegu kot v normalnih razmerah. Iz ohranjenega gradiva v fondu Civilnega komisariata za politični okraj Tolmin je razvidno, da so bili otroci ocenjevani,⁵³ toda kakšne dokumentacije o delu v razredu (npr. zapisniki, razrednice, tedniki) ali spričeval v našem arhivu ni. Vendar v omenjenem fondu med korespondenco s področja šolstva najdemo nekaj drobcev splošne dokumentacije: za šolsko leto 1916/17 so ohranjeni učni program učitelja v Borjani, poročila posameznih voditeljev vzgajališč oziroma zabavišč in poročilo šolskega inšpektorja pri civilnem komisariatu o šolski dejavnosti.

2. Čas od zasedbe do Gentilejeve šolske reforme: 1918–1923

Ob razdejanju po koncu vojne je bilo treba zlasti v krajih ob Soči v prvi vrsti poskrbeti za najnujnejše: popraviti in opremiti poškodovane šolske prostore, zgraditi kakšno novo šolsko poslopje, poiskati nadomestne učilnice v zasebnih stavbah, priskrbeti najnujnejša učila.⁵⁴ Toda nova oblast je kmalu začela posegati v učni program osnovne šole (verouk je uvrstila med neobvezne predmete, uvajala pouk italijanščine, spreminjala učne vsebine) in tudi uvajati nove tiskovine. Zaradi pritožb in protestov je nekatere ukrepe morala preklicati. Tudi spremembe v šolski dokumentaciji niso bile dobro sprejete: učni odbor za pripravo provizoričnega učnega načrta v okraju Tolmin je poleti 1920 ugotovil, da so v preteklem šolskem letu vpeljane šolske tiskovine nepraktične, zato je predlagal ponovno uvedbo starih, in sicer: kazalo, glavno matico, zapisnik, razrednico, spričevalo, odpustnico, odhodnico, obrazec za zamude, delovodnik, inventar, tednik (oziroma dnevnik), kroniko.⁵⁵ Tudi tolminska okrajna učiteljska konferenca je aprila 1921 sprejela sklep, da se uporabljajo obrazci, ki so bili veljavni še pod prejšnjim režimom. Zmeda prvih povojnih let in različne spremembe, ki

⁵⁰ SI_PANG/1133, t. e. 22, Nepodpisan in nedatiran Splošni pregled o stanju jugoslovanskega naroda v Italiji, toda očitno iz leta 1933.

⁵¹ SI_PANG/0274, t. e. 24, Dnevnik 4. deškega razreda osnovne šole Tolmin 1934/35.

⁵² SI_PANG/0665, t. e. 2, p. e. 18, Kronika šole v Lojah.

⁵³ SI_PANG/0002, t. e. 1, p. e. 7, Poročilo civilnega komisarja v Tolminu z dne 14. 8. 1917.

⁵⁴ O stanju šol po vojni na Tolminskem govori poročilo tolminskega šolskega urada, pripravljeno za prvo sejo ponovno vzpostavljenega okrajnega šolskega sveta v Tolminu 1. junija 1921. SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 2.

⁵⁵ SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 5, Zapisnik konference učnega odbora 24. 7. in 10. 8. 1920.

so za seboj povlekle tudi tiskanje novih obrazcev, so povzročale težave z njihovo razpoložljivostjo: med korespondenco šol z okrajnim šolskim svetom v Tolminu iz leta 1921 so ohranjene številne nujne prošnje šolskih voditeljev za dostavo raznih tiskovin: glavnih zapisnikov oziroma katalogov, razrednic, tednikov, matic, šolskih naznanil oziroma spričeval, izpustnic, kronike.⁵⁶

Pod novo oblastjo so bili obrazci dvojezični, na prvem mestu je bilo italijansko besedilo ponekod natisnjeno z večjimi črkami. Za sestavo in tisk vpisnikov ter potrebnih šolskih obrazcev so skrbeli okrajni šolski nadzorniki,⁵⁷ ki so delovali pri civilnih komisariatih. Vzorce tiskovin so morali pošiljati v odobritev šolskemu uradu pri generalnem civilnem komisarju. Med gradivom tolminskega okrajnega šolskega sveta v letih 1921–1922 so ohranjeni različni vzorci šolske dokumentacije: (glavni) katalogi, tedniki, razrednice, spričevala, dnevniki in odhodnica. Iz korespondence s tiskarnami jeseni 1921 je razvidno tudi, da je generalni civilni komisariat kot obvezne predpisal naslednje šolske obrazce: glavni katalog, spričevala, šolske matice, tednik in dnevnik.⁵⁸ Dnevnik je bil za slovenske učitelje novost, ki jo je predpisal šolski urad pri Generalnem civilnem komisariatu.⁵⁹ Vanj naj bi učitelj vsakodnevno beležil učno snov, ki jo je nameraval predelati. Civilni komisar v Tolminu je sicer opozoril, da so učitelji vajeni tednika in da zato zahteva uporabo dnevnika le od tistih pedagoških delavcev, ki so usposobljenostni izpit opravili po letu 1914, toda šolski urad v Trstu je vztrajal pri obveznosti dnevnika za vse, pri čemer je dopuščal svobodo pri njegovi obliki.⁶⁰ Avgusta 1922 je bila potrjena veljavnost vseh predpisanih obrazcev z izjemo tednika, ki ga je popolnoma nadomestil dnevnik.⁶¹

Iz obdobja od italijanske zasedbe do uvedbe Gentilejeve reforme v Pokrajinskem arhivu Novi Gorici ni ohranjenega veliko gradiva. Najdemo ga zlasti pri nekaterih osnovnih šolah, v osebnih in rodbinskih fondih ter v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin.⁶²

Šolska kronika

Ohranjenih je le nekaj primerov originalnih kronik, ki so preživele prvo svetovno vojno in so jih slovenski učitelji nadaljevali do usodnih sprememb Gentilejeve reforme, in sicer kronike ljudskih šol Vipava,⁶³ Dobravlje⁶⁴ in Podkraj.⁶⁵

⁵⁶ SI_PANG/0004, t. e. 33, p. e. 14.

⁵⁷ SI_PANG/0004, t. e. 27, p. e. 20, Okrožnica civilnega komisariata v Tolminu vsem ljudskim in meščanskim šolam v okraju z dne 14. 10. 1920.

⁵⁸ SI_PANG/0004, t. e. 33, p. e. 14 in t. e. 38, p. e. 10.

⁵⁹ SI_PANG/0004, t. e. 41, p. e. 1, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata v Trstu št. 3117/12118, objavljena v uradnem listu *L'Osservatore Triestino* dne 28. 9. 1921.

⁶⁰ SI_PANG/0004, t. e. 29, p. e. 9, Dopis civilnega komisarja v Tolminu Generalnemu civilnemu komisariatu v Trstu z dne 10. 10. 1921 in odgovor z dne 21. 10. 1921.

⁶¹ SI_PANG/0004, t. e. 41, p. e. 1, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata v Trstu št. 31117/8797 z dne 31. 8. 1922.

⁶² Šolsko nadzorništvo Tolmin (*it. Ispettorato scolastico distrettuale di Tolmino*) je delovalo med leti 1925 in 1943. Njegovi predhodniki so bili Okrajni šolski svet Tolmin, ustanovljen leta 1869, ki je pokrival področje Okrajnega glavarstva Tolmin, med leti 1918 in 1921 šolski urad pri Civilnem komisariatu za politični okraj Tolmin in v letih 1921–1924 Okrajni šolski svet Tolmin (*it. Consiglio Scolastico Distrettuale di Tolmino*). Del fonda je tudi gradivo šol iz okraja Trbiž (1919–1924), ker je bil tolminski šolski nadzornik do leta 1924 pristojen tudi za ta okraj. Fond obsega skupno 24 tm gradiva, ki je nastalo med leti 1889–1943. Trenutno je v strokovni obdelavi, urejenega in podrobneje popisane je doslej 2,7 tm gradiva (do leta 1924). Zaradi urejanja je možno, da se bodo številke tehničnih enot 1–22 in od 48 naprej spremenile.

⁶³ SI_PANG/0385, t. e. 1.

⁶⁴ SI_PANG/0264, t. e. 2.

⁶⁵ SI_PANG/0268, t. e. 1.

Glavna matica (*it. matricola generale*)

Gre za evidenco otrok, vpisanih v šolo. Na dvojezičnem obrazcu je poleg splošnih podatkov o učencih, vpisu in zaključku šolanja prostor tudi za končne ocene po predmetih. V ohranjenih primerkih (glavne matice ljudskih šol Podbela⁶⁶ in Tolmin⁶⁷ ter meščanske šole v Tolminu⁶⁸) podatki niso v celoti izpolnjeni. Pri meščanski šoli so vnosi od vsega začetka (1920) v italijanskem jeziku, medtem ko se pri ljudski šoli Tolmin italijanščina pojavi s šolskim letom 1923/24.

Končno poročilo (*it. relazione finale*)

Prinaša podatke po posameznih šolah o številu šoloobveznih otrok, organizaciji pouka v šolskem letu, šolskem obisku, disciplini, številu otrok s posebnimi potrebami, šolski knjižnici, materialnem stanju šole, prireditvah, zbiranju donacij, delovanju vrtcev ipd., a tudi predloge učiteljev za naprej. Končna poročila, ki so v gradivu imenovana tudi kot šolske popisnice, so od šolskega leta 1920/21 ohranjena v fondu Šolskega nadzorništva Tolmin. Obrazce je pripravljala Okrajni šolski svet v Tolminu in so skozi leta širili oziroma nekoliko spreminjali nabor podatkov. Sprva so uporabljali slovenske, leta 1923 tudi italijanske obrazce. Ob koncu šolskega leta so jih šolski voditelji izpolnjene vračali nazaj.

Delovodnik (*it. registro - protocollo*)

Ohranjena sta dva delovodnika: pri šoli Podbela⁶⁹ za leto 1918/19 v slovenskem jeziku (na tiskovini izpred prve svetovne vojne) in pri šoli Smast⁷⁰ za koledarsko leto 1923 na dvojezičnem obrazcu z italijanskimi vnosi.

Zapisniki učiteljskih konferenc (*it. verbali delle conferenze*)

Po avstrijskem šolskem redu iz leta 1905 so se učitelji dve- in večrazrednih ljudskih šol ter meščanskih šol morali sestajati na mesečnih učiteljskih konferencah⁷¹ in to določilo so prevzele tudi italijanske oblasti.⁷² Zapisniki učiteljskih konferenc so se ohranili v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin od leta 1920 dalje. Do jeseni 1923 so bili z redkimi izjemami napisani v slovenščini in odtlej v italijanščini.

Podrobni učni načrti (*it. programmi didattici*)

Sredi leta 1920, torej še pred priključitvijo novih provinc Italiji, je Generalni civilni komisariat začel spreminjati veljavni učni načrt za ljudske in meščanske šole; nova oblast je namreč hotela vpeljati iste učne vsebine zemljepisa in zgodovine Italije (*risorgimento*) kot v starih provincah.⁷³ Proti koncu šolskega leta 1919/20 je bil pripravljen »Provizorični normalni učni načrt«, na osnovi katerega je moral poleti 1920 vsak učitelj ljudskih in meščanskih šol za svoj razred izdelati podroben učni načrt (letno pripravo): predpisano letno učno snov je za vsako skupino in predmet podrobneje razčlenil po mesecih ali dveh mesecih.⁷⁴ Šole so jih poleti 1920 morale poslati v pregled okrajnim šolskim

⁶⁶ SI_PANG/0392, t. e. 1.

⁶⁷ SI_PANG/0274, t. e. 75.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ SI_PANG/0392, t. e. 5.

⁷⁰ SI_PANG/0397, t. e. 1.

⁷¹ Šolski in učni red za občne ljudske šole in za meščanske šole, členi 140–151.

⁷² SI_PANG/0004, t. e. 41, p. e. 1, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata v Trstu št. 3117/12118, objavljena v uradnem listu *L'Osservatore Triestino* dne 28. 9. 1921.

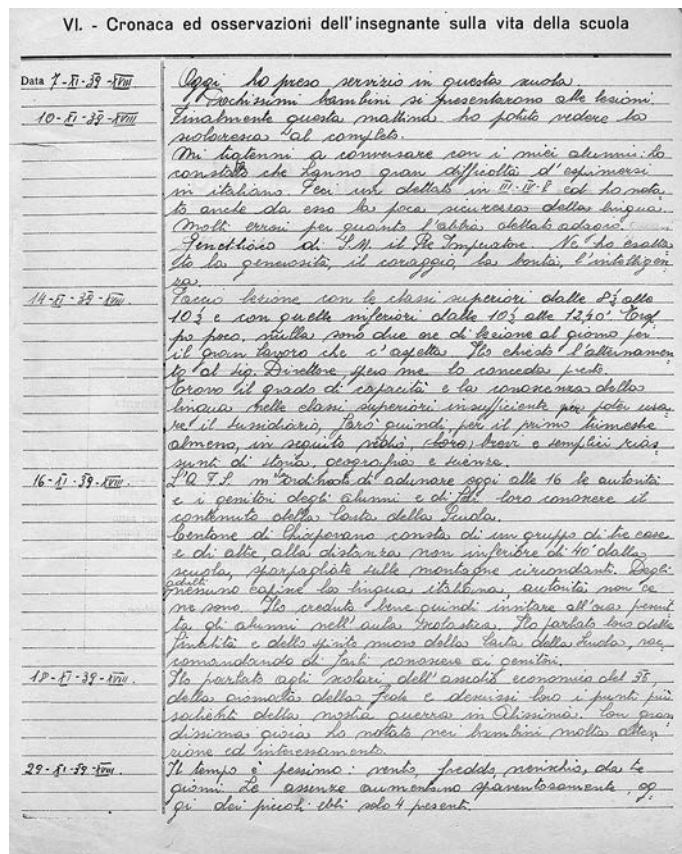
⁷³ SI_PANG/0004, t. e. 27, p. e. 9, Korespondenca šolskega urada pri Civilnem komisariatu v Tolminu iz leta 1920 glede učnih načrtov.

⁷⁴ SI_PANG/0004, t. e. 41, p. e. 1, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata v Trstu št. 3117/12118, objavljena v uradnem listu *L'Osservatore Triestino* dne 28. 9. 1921 in dopis civilnega komisarja v Tolminu Generalnemu civilnemu komisariatu v Trstu z dne 12. 10. 1922.

uradom v odobritev, kar je postalo stalna praksa, le da so jih v naslednjih letih morali pošiljati mesečno oziroma vsaka dva meseca. V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici so se ohranili podrobni učni načrti za tolminski okraj od leta 1920 naprej v fondu Šolskega nadzorništva Tolmin. Mesečna učna snov teh načrtov je ponekod razporejena po tednih ali celo dnevih, tako da lahko govorimo o tednikih oziroma dnevnikih. Predpisanega obrazca ni bilo, vsak učitelj jih je oblikoval po svoje, pri čemer so nekateri uporabili kar obrazce dnevnika. Za slovenske ljudske šole so pisani v slovenskem in za italijanske v italijanskem jeziku.⁷⁵ V šolskem letu 1923/24 so bili podrobni učni načrti napisani v italijanščini za vse oddelke z italijanskim učnim jezikom.

Dnevnik (it. diario)

V dnevnik je moral učitelj še pred poukom vsakodnevno beležiti vsebino posamezne učne ure. Hraniti ga je moral v razredu in ga je bil dolžan dati na vpogled tako šolskemu voditelju kot tudi šolskemu nadzorniku ob njegovem obisku, po koncu šolskega leta ga je lahko obdržal zase.⁷⁶ Ker se ni hranil v šolskem arhivu, se je ohranilo le nekaj primerov šolskih dnevnikov na dvojezičnih obrazcih, ki so jih učitelji poslali šolskemu uradu v Tolmin kot podrobne učne načrte. Na istih obrazcih sta bila med gradivom Šolskega nadzorništva Tolmin najdena tudi osnutek in kopija dnevnika za leto 1923/24 za šoli Reka in Straža učitelja Bogumila Bratine s podrobnejšimi opisi učnih ur v slovenščini.⁷⁷

Stran iz dnevnika šole v Lojah z zapisi šolske kronike za šolsko leto 1923/40

(Vir: SI_PANG/0667, Osnovna šola Most na Soči, t. e. 2)

⁷⁵ Italijanske oblasti so poudarjale dolžnost ustanavljati italijanske šole na »jezikovno mešanih področjih« tudi za številčno najskromnejše italijanske manjšine, »da bi se lahko italijanski otroci, ki so bili doslej prisiljeni obiskovati pouk v slovanskem ali nemškem jeziku, šolali v materinščini« (SI_PANG/0004, t. e. 27, p. e. 9, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata iz novembra 1919). Kot jezikovno mešano področje so bili mišljeni tudi čisto slovenski kraji, kamor se je naselilo nekaj italijanskih družin. Tako je na začetku šolskega leta 1922/23 na Goriškem in Tolminskem delovalo pet italijanskih ljudskih šol: v Ločniku, Podgori, Anhovem, Tolminu in Kobaridu, med šolskim letom pa sta bili odprti še šoli pri Sv. Luciji (danes Mostu na Soči) in v Ajdovščini (Sedmak: *Goriška med vojnama*, str. 152; SI_PANG/0004, t. e. 37, p. e. 3, poročilo o stanju šol v tolminskem okraju septembra 1922).

⁷⁶ SI_PANG/0004, t. e. 41, p. e. 1, Okrožnica Generalnega civilnega komisariata v Trstu št. 3117/8797 z dne 31. 8. 1922; SI_PANG/0004, t. e. 35, p. e. 2, Okrožnica civilnega komisarja v Tolminu z dne 20. 10. 1922.

⁷⁷ SI_PANG/0004, t. e. 42.

Šolsko naznanilo (*it. pagella*)

Ohranilo se je nekaj šolskih naznanil vse od vojaške uprave naprej, in sicer zlasti v fondih Šolsko nadzorništvo Tolmin, Šolstvo varia in pri nekaterih fondih šol ter v osebnih in rodbinskih fondih. Gre za izkaz učnega uspeha, vedenja, marljivosti in zunanje oblike pisnih izdelkov, ki so ga učenci nekajkrat letno morali predložiti v podpis staršem oziroma skrbnikom, medtem ko je bila na koncu šolskega leta pripisana izjava, da je učenec sposoben za prestop v višji razred ali oddelek. Kot je razvidno iz ohranjenih primerkov, so jih za časa vojaške uprave izdajali štirikrat na leto,⁷⁸ zatem petkrat oziroma vsako dvomesečje, pri tem so uporabljali lestvico ocen od 0 do 10. Učni uspeh je bil ocenjen z ocenami: 0–5 nezadosten, 6 komaj zadosten, 7 zadosten, 8 dober, 9–10 prav dober. Obrazci so se nekajkrat spremenili, tudi zaradi zapletov glede verouka, ki je pod novo oblastjo postal neobvezen, medtem ko so po protestih katehetov in staršev ter posredovanju goriškega nadškofa Frančiška Borgie Sedeja morali ta ukrep preklicati.⁷⁹

Odhodnica (*it. attestato di proscioglimento*) **in odpustnica** (*it. attestato di licenza*)

Odhodnica (zaključno spričevalo o uspehu učenca, ki ni izpolnil učnih obveznosti) in odpustnica (zaključno spričevalo o uspehu učenca, ki je izpolnil zakonsko obveznost obiskovanja šole) sta v novogoriškem arhivu ohranjeni le kot neizpolnjeni obrazci.

Glavni zapisnik, glavni katalog (*it. registro generale*)

Ta dokument je evidenca o ocenah in odsotnosti, ki jo je vodil učitelj za vsakega učenca znotraj razreda in po letih šolanja za vsako šolsko leto posebej. Tudi obrazci glavnega zapisnika so se spreminjali in ne zajemajo vedno popolnoma istih podatkov. Na prvi strani ovoja registra so podatki o šoli in razredu ter statistična razpredelnica o učencih in uspehu, a tudi podatki o poteku pouka in o učencih, ki so prejeli podporo. Na zadnji strani so statistični podatki o odsotnostih, izraženi številčno in v odstotkih, ter prostor za opombe učitelja, ravnatelja in nadzornika. Na notranjih straneh oziroma vložnih listih so za vsakega učenca navedeni njegovi splošni podatki, vključno s podatki o starših oziroma skrbniku (ponekod sta navedeni tudi narodnost in veroizpoved), datum všolanja, ocene po predmetih in mesecih oziroma dvomesečjih, ocene vedenja, marljivosti in zunanje oblike izdelkov, podatki o napredovanju v višji razred, podatki o odsotnosti in opombe. Obrazci so dvojezični in vpisi skoraj v celoti slovenski, le za šolsko leto 1923/24 je ohranjen italijanski obrazec z italijanskimi vnosi.

Glavni zapisniki so se ohranili v nekaterih fondih osnovnih šol in pri meščanski šoli Tolmin. V fondu slednje so od šolskega leta 1923/24 glavne zapisnike nadomestili glavni katalogi. Obrazci so bili dvojezični, medtem ko so bili vpisi italijanski. Zadnji glavni katalog je nastal v šolskem letu 1925/26, saj je meščanske šole ukinila Gentilejeva reforma.⁸⁰

Tednik

V tedniku je zabeležena obravnavana učna snov v razredu po tednih. Ohranjen je le en primerek tednika v fondu Osnovne šole Podbela,⁸¹ za šolsko leto 1918/19. Uporabljen je kar slovenski obrazec iz časa Avstro-Ogrske. S šolskim letom 1922/23 je bil tednik ukinjen, nadomestil ga je dnevnik.

⁷⁸ Tako je bilo to določeno z 89. členom Šolskega in učnega reda za obče ljudske šole in za meščanske šole.

⁷⁹ Klinec: *Primorska duhovščina pod fašizmom*, str. 37; SI_PANG/0004, t. e. 31, p. e. 17, protest dekanijskega urada v Tolminu z dne 30. 9. 1920.

⁸⁰ Prim. 22. člen Uredbe šolskih stopenj in učnih programov ljudskošolskega pouka.

⁸¹ SI_PANG/0392, t. e. 1.

Izkaz neopravičenih zamud

Gre za poimenski seznam otrok, ki so neopravičeno izostajali od pouka. Šolski voditelj jih je moral periodično pošiljati šolskemu nadzorniku pri civilnem komisariatu. Poleg števila neopravičenih poldnevni odsotnosti je moral podati tudi pojasnila glede izostajanja in predlagati ukrepe. Na obrazcu je bilo tudi polje za opazke župana in sklep višje oblasti o ukrepih. Izkazi neopravičenih zamud so ohranjeni v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin.

3. Čas od uvedbe Gentilejeve reforme do kapitulacije Italije 1923–1943

Reforma šolskega sistema je s sabo prinesla spremembe dokumentacije. Uredbi šolskih stopenj in učnih programov ljudskošolskega pouka so januarja 1924 sledili odlok ministra Gentileja in njegova pojasnila k odloku,⁸² s katerim je nekatera določila uredbe natančneje opredelil. Ministrski odlok je od učiteljev zahteval naslednjo dokumentacijo:

- ⑥ Razredni dnevnik (*it. diario della classe*), ki je nadomestil dosedanje glavne zapisnike. Vsebovati je moral splošne podatke o učencih, mesečne ocene po predmetih in druge podatke, ki so bili predvideni v zaključnih spričevalih. S tem je bil odpravljen dotedanji dnevnik, kamor je učitelj dnevno zapisoval učno snov.
- ⑥ Razpored učencev po učnih skupinah glede na dosežen uspeh pri periodičnih preverjanjih znanja (*it. prospetto degli alunni classificati in gruppi secondo la capacità rilevata negli accertamenti periodici*). Namen preglednice je bil boljši pregled učitelja nad učnimi sposobnostmi učencev, da bi lahko prilagodil pouk tako tistim, ki potrebujejo več usmerjanja in pozornosti, kot uspešnejšim, da bi ob učiteljevi pomoči razvili svoje posebne sposobnosti. Preglednico je moral učitelj izdelati vsak mesec v prvih štirih mesecih pouka in na začetku zadnjega meseca. Zanj ni bil predpisan poseben obrazec.
- ⑥ Podrobni učni načrt (*it. programma didattico*) po učnih sklopih. Učna snov se ni več razčlenjevala po mesecih ali dvomesečjih, temveč po sklopih, ki so zajemala več učnih ur. Učitelj ga je moral pripraviti ob začetku šolskega leta, pri čemer je moral ob strani pustiti prostor za popravke. Ob obisku predstojnikov ga je moral predložiti v podpis.
- ⑥ Končno poročilo (*it. relazione finale*) glede na vsakoletna navodila šolskega skrbnika.
- ⑥ Šolsko kroniko (*it. cronaca della scuola*), ki naj bi jo pisal vsak učitelj za svoj razred v posameznem šolskem letu. Ob koncu šolskega leta naj bi bile kronike vseh razredov vezane v letnik in bi se hranile v šolski knjižnici.

Ker so bile te določbe in pojasnila objavljeni tako pozno, so v šolskem letu 1923/24 uporabljali še stare glavne zapisnike; nove dnevniške so uvedli naslednje leto. Prav tako v letu reforme za učitelje ni bilo obvezno pripraviti podrobnega učnega načrta po novih navodilih.

Leta 1927 je šolski minister Fedele objavil nov obrazec dnevnika (*it. giornale della classe*), obvezen za vse šole,⁸³ ki je z manjšimi popravki ostal v uporabi vse do kapitulacije Italije in odhoda italijanskih učiteljev jeseni 1943. Leta 1928 je bila sprejeta Splošna uredba o osnovnošolskem izobraževanju, ki je v 357. členu določala, da mora učitelj skrbeti za naslednjo dokumentacijo:

- ⑥ dnevnik, ki vsebuje vse splošne podatke o učencih, podatke o uspehu po predmetih in druge podatke, ki so predvideni v zaključnih spričevalih;

⁸² Ministrski odlok z dne 10. 1. 1924, objavljen v: Scuola al confine 1–2, 1924, str. 2–9; SL_PANG/0004, t. e. 75.

⁸³ I documenti: <https://www.storiadellascuolaitaliana.it/registri.php?menu=documenti&tipo=registri&start=1922&end=1944> (dostop: 6. 9. 2023).

- podroben učni načrt po učnih skopih;
- šolsko kroniko z zabeleškami o šolskem obisku, izrednih razlogih za številčnejše odsotnosti, učiteljevih odsotnostih in morebitnih navodilih suplentu, dopolnilnih dejavnostih, učnih podporah, obiskih, izletih, prireditvah na šoli, obiskih nadrejenih in pomembnejših krajevnih dogodkih, povezanih s šolo.

Ob koncu šolskega leta je poslal učitelj didaktičnemu ravnatelju statistično preglednico na predpisanem obrazcu. Vsa dokumentacija se je mora hraniti na šoli vsaj dve leti in biti v tem času dostopna šolskim oblastem ob morebitnem nadzorovanju.⁸⁴

Iz tega obdobja je dokumentacija v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici ohranjena zlasti v fondih nekaterih osnovnih šol, v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin ter v osebnih in rodbinskih fondih. Ker je večji del gradiva šolskega nadzorništva Tolmin za enkrat popisane le v grobem, nekaterih vrst dokumentacije ni mogoče vedno zaznati, (npr. spričeval in potrdil o šolanju).

Dnevnik (*it. diario della classe*); **register vpisa, obiska in ocen** (*it. registro d'iscrizione, di frequenza e delle classificazioni mensili*)

Kljub različnim poimenovanjem gre za isto vrsto dokumentacije: razredni dnevnik, ki je nadomestil glavni zapisnik. Obe različici sta bili v uporabi do šolskega leta 1927/28. Format dnevnika so se nekoliko spreminjali, vendar je vsebina ostajala ista, pri čemer so dnevniki zajeli več podatkov kot registri. Na prvi strani oziroma naslovnici najdemo podatke o šoli, razredu, šolskem letu in učiteljih. Sledi evidenca ocen (redovalnica), kjer so pri vsakem učencu zajeti njegovi splošni podatki, vključno s podatki o starših oziroma skrbniku, datumu všolanja in cepljenja ter podatki o veroizpovedi in narodnosti; sledijo učenčeve mesečne ocene po predmetih, ocene vedenja, odnosa do športa in igre ter osebne higiene in urejenosti, zaključne ocene in ocene izpita⁸⁵ ter končni izid o napredovanju. Ocene so podane številčno, le ponekod so končne ocene opisne, in sicer: 1 (*it. lodevole* – pohvalno), 2 (*it. buono* – dobro), 3 (*it. sufficiente* – zadostno), 4 (*it. mediocre* – slabo) in 5 (*it. insufficiente* – nezadostno). Pri posameznem učencu so zajeti tudi podatki o (ne)opravičenih odsotnostih, ponekod tudi opombe o učencu in njegovi družini. Dnevniki vsebujejo tudi statistične podatke o učencih, predvidenih in realiziranih dneh pouka ter odsotnostih učencev, nekateri tudi zapisnike o napredovanju učencev v višji razred ter zapisnik o izpitih, urnik in naslove učbenikov. Prav tako najdemo statistične podatke o odsotnosti učencev v registrih, kjer so podane tudi učiteljeve odsotnosti.

Dnevnik (*it. giornale della classe*)

Novi, obsežnejši obrazec je večina šol začela uporabljati s šolskim letom 1927/28. Format, razdelki in njihova razporeditev ter nekateri zajeti podatki so se spreminjali glede na leto in tiskarno. Na naslovnici so zapisani podatki o šoli, razred in šolsko leto. Glede na ohranjeno gradivo lahko rečemo, da so bile v dnevnike praviloma vključeni naslednji razdelki oziroma vsebine:

- **Statistični podatki o učencih**, običajno na prvi strani dnevnika oziroma na prvi strani redovalnice. Od šolskega leta 1928/29 se začne beležiti tudi statistika o pripadnosti mladinskim fašističnim organizacijam.
- **Podatki o poteku pouka** so prikazani na prvi strani dnevnika: datum

⁸⁴ Kraljevi ukaz z dne 26. 4. 1928, št. 1297. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1928, str. 4875–5053.

⁸⁵ Za prehod v četrti in šesti razred so morali otroci ob koncu leta opravljati izpite ob prisotnosti svojega učitelja, ravnatelja in didaktičnega ravnatelja ali drugega učitelja iz višjih razredov.

vpisa, prvega in zadnjega dne pouka, predvideni in realizirani dnevi pouka in prosti dnevi, izredne prekinitve pouka z razlogi.

- ⑥ **Podrobni učni načrt po predmetih, razdeljen v učne sklope.** Poleg tistih v dnevnikih se je pri šolskem nadzorništvu Tolmin ohranilo nekaj letnih učnih načrtov tudi posamično, ročno napisanih, in sicer za šolska leta 1930/31 in 1932/33.
- ⑥ **Predelana učna snov po mesecih.**
- ⑥ **Register ocen oziroma redovalnica** (*it. registro delle qualifiche*), kjer so, podobno kot pri prejšnjem obrazcu redovalnice, podani učenčevi splošni podatki. V 30. letih se podatek o narodnosti in veroizpovedi ni več zajemal, a se je namesto tega vpisalo članstvo v mladinskih fašističnih organizacijah. Pri vsakem učencu je bila vodena evidenca dnevnih odsotnosti po trimesečjih in podano skupno število odsotnosti. Sledila je razpredelnica z ocenami. Učenci so bili po novem ocenjevani vsako trimesečje. Poleg posameznih predmetov so učitelji še vedno ocenjevali vedenje, odnos do športa in igre ter osebno higieno in urejenost. Nespremenjeno je ostalo tudi zaključno ocenjevanje (zaključne ocene učitelja oziroma ocene opravljenih izpitov). Ocene so bile običajno vpisane opisno, ne številčno. Pri vsakem učencu je bilo tudi zabeleženo, ali napreduje, ne napreduje oziroma mu je dana možnost opravljanja izpita v drugem roku.
- ⑥ **Register zaključnih ocen ali izpitov** (*it. registro degli scrutini finali o degli esami*; včasih tudi *elenco nominativo degli alunni con annessi i registri degli scrutini e degli esami*) prinaša statistične podatke o zaključnem ocenjevanju oziroma izpitu za prvi in drugi izpitni rok ter podatke po posameznih učencih: splošne podatke, podatke o (ne)opravičenih odsotnostih, zaključne ocene, podatek glede napredovanja, opombe. Sledi še zapisnik o poteku zaključnega izpita. Za šole, ki jih je vodila ONAIR, je kot samostojna dokumentacija ohranjenih tudi nekaj zapisnikov o zaključnem ocenjevanju in izpitih (*it. processo verbale degli scrutini e degli esami*), v katere je zajeta tudi evidenca ocen. Te zapisnike najdemo v fondih Šolsko nadzorništvo Tolmin (za leto 1940) in Osnovna šola Tolmin (za leto 1942).

Vsebine, ki niso bile vedno del dnevnika:

- ⑥ **Šolska kronika** (*it. cronaca della scuola*) je del večine dnevnikov. Tam, kjer je ni, je morda nastajala ločeno, vendar se takšne samostojne kronike niso ohranile. Izjema je šolska kronika šole Sela pri Volčah, ki jo je po objavi ministrskega odloka januarja 1924 začel pisati tamkajšnji italijanski učitelj. Zapisi segajo od 1. marca do 8. julija 1924.⁸⁶
- ⑥ **Končno poročilo učitelja** (*it. relazione finale*) prav tako ni vedno zajeto v dnevnik. Ponekod je bil predviden prost zapis učitelja, drugje je bilo treba izpolniti obrazec, ki je zajemal podatke o: lokaciji šole, značilnostih učilnice, učnih pripomočkah, knjižnici, poteku pouka, šolskem obisku, realizaciji učne snovi, šolskem uspehu in disciplini, uporabljenih učbenikov, podpornih ustanovah (šolskem patronatu) in pošolski dejavnosti, mladinskih fašističnih organizacijah, šolski vzajemnosti, prispevku za Rdeči križ, šolski in učiteljski knjižnici, šolskem življenju, praznovanju dneva dreves, dobrodelnih prireditvah, statistiki učencev, učiteljevi dejavnosti za GIL in na področju športne vzgoje. Učitelj naj bi podal tudi podatke o

⁸⁶ Ko so se po drugi svetovni vojni ponovno začele pisati kronike slovenskih šol, so zapisovalci skušali zbrati in zapisati čim več podatkov o preteklosti šole, vse od njene ustanovitve naprej. S pomočjo ustnih pričevanj so sestavili rekonstrukcije šolskih kronik tudi za italijansko obdobje. Nekaj kratkih rekonstrukcij šolskih kronik je nastalo tudi pod Zavezniško vojaško upravo. Prim. Tul: Šolske kronike, priložnostna razstava, str. 7–8.

sebi, med drugim, kaj je med letom prebral za izboljšanje svoje kulture, v tridesetih letih tudi o službovanju, opravljeni vojaški službi, stanu in številu otrok, vpisu v fašistično stranko.

V šolskem letu 1924/25 najdemo končna poročila učiteljev tudi kot samostojno dokumentacijo. Obrazec na štirih straneh prinaša podatke o šoli, učnih pripomočkih in šolski opremi, učitelju, poteku pouka, statistiki učencev, učbenikih, knjižnici in šolskem muzeju. Prostor je bil tudi za dodatna pojasnila o delu šole in za poročilo o predelani učni snovi, na koncu je učitelj zabeležil tudi, komu je izročil šolsko dokumentacijo, in svoj naslov za čas počitnic.

Nekateri dnevnikarji so ponujali še dodatne obrazce, kot so urnik, razdelek za razredno knjižnico (seznam knjig in beleženje izposoje), razdelek za beleženje zbranega denarja za članske izkaznice fašističnih organizacij, za spričevanja, Rdeči križ ipd. Zanimivost predstavljajo dnevnikarji organizacije ONAIR iz let 1938/39–1942/43, ki so ohranjeni v fondu Osnovna šola Bavšica. Zajemajo bolj ali manj iste podatke kot ostali dnevnikarji, vendar imajo tudi nekaj posebnosti. Vodili so posebne sezname učenek in učencev, vpisanih v fašistično organizacijo GIL. Otroci ONAIR šol so bili ocenjeni z ocenami od 1 do 4, in sicer samo pri posameznih predmetih, medtem ko vedenja, odnosa do športa in iger ter higiene niso ocenjevali.

Izvelek iz evidence zaključnih ocen ali izpitov (*it. estratto degli scrutini o degli esami*)

Tovrstni obrazci se v šolskih fondih pojavljajo od šolskega leta 1936/37 naprej kot samostojna dokumentacija. Zajemajo iste podatke kot evidence zaključnih ocen ali izpitov.

Register vpisanih otrok (*it. registro delle iscrizioni/iscrizioni*)

Gre za obrazce z abecednim seznamom otrok vseh razredov, ki so bili v tekočem šolskem letu vpisani v dotično šolo, z njihovimi splošnimi podatki, podatki o napredovanju, ponavljanju razreda in predčasnem zaključku osnovne šole. Na prvi strani je preglednica s statističnimi podatki. Ohranjeni so posamezni primerki te dokumentacije, in sicer v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin za šole tolminskega didaktičnega okrožja za leto 1925,⁸⁷ za osnovno šolo Volarje za isto leto⁸⁸ in pri osnovni šoli Podbela za leti 1931 in 1932.⁸⁹ V fondu Osnovna šola Podbrdo je ohranjena ročno napisana evidenca za šolsko leto 1939/40.⁹⁰

Glavna matica

Poleg zgoraj omenjene glavne matice osnovne šole Tolmin, ki je bila nastavljena v letu 1919 in vsebuje vnose do leta 1927,⁹¹ sta iz časa po uvedbi reforme ohranjeni še matica šole Kal nad Kanalom (1924–1929)⁹² in fragment matice šole Smast (1924–1929).⁹³

Razpored učencev po učnih (nivojskih) skupinah

Zaznanih je bilo le nekaj primerkov, ročno napisanih na pole papirja, ki so večinoma priloženi drugi dokumentaciji (dnevnikom). Gre za poimenski seznam učencev z mesečnim izpisom ocen. Vsaka ocena predstavlja nivojsko skupino.

⁸⁷ SI_PANG/0004, t. e. 60.

⁸⁸ SI_PANG/0274, t. e. 70, p. e. 262.

⁸⁹ SI_PANG/0392, t. e. 1.

⁹⁰ SI_PANG/0666, t. e. 3.

⁹¹ SI_PANG/0274, t. e. 75.

⁹² SI_PANG/0382, t. e. 1.

⁹³ SI_PANG/0397, t. e. 1.

Delovodnik

Ohranjeni so delovodniki v fondih osnovnih šol Smast (1926–1930),⁹⁴ Podbela (1923–1934)⁹⁵ in Kobarid (1936–1940).⁹⁶

Izkaz neopravičenih zamud

Poimenske sezname otrok, ki so neopravičeno izostajali od pouka, je šolski voditelj po novem pošiljal svojemu didaktičnemu ravnatelju. Še vedno je podajal pojasnila glede izostajanja in predlagal ukrepe, vendar je dokončno o tem odločal didaktični ravnatelj. Na prvi strani obrazca je tudi statistična preglednica. Izkazi neopravičenih zamud so ohranjeni v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin, zaznani so bili za leta 1924, 1926 in 1935.

Zapisniki učiteljskih konferenc

Od šolskega leta 1924/25 so se učiteljske konference sklicevale na celotno didaktično okrožje. Zapisniki teh konferenc so ohranjeni pri Šolskem nadzorništvu Tolmin do šolskega leta 1930/31.

Spričevala

Šolska reforma je spremenila način ocenjevanja: ponovno je bil uveden sistem ocen od 1 do 5, ki so ga poznali pred vojno. Minister Gentile je z odlokom januarja 1924 predpisal obrazec potrdila o šolanju oziroma zaključnega spričevala (*it. certificato scolastico*), medtem ko je bila didaktičnim ravnateljem dana možnost, da za svoje okrožje sami oblikujejo preprost obrazec spričevala (*it. pagella*). Dve leti zatem je tudi spričevalo dobilo svojo uradno obliko, ki jo je določalo glavno šolsko skrbništvo v Rimu. Nekaj časa je opravljalo dvojno funkcijo: bilo uradni šolski dokument, v katerem sta bila zabeležena šolski obisk in uspeh, a obenem tudi potrdilo o plačilu šolske takse petih lir. Vsak učenec je moral na začetku šolskega leta kupiti novo spričevalo in ga oddati tajništvu na šoli.⁹⁷ Leta 1929 je bila šolska taksa ukinjena.⁹⁸ Spričevala so sledila zapisom v redovalnicah; do šolskega leta 1926/27 so bile ocene podane številčno po dveh mesecih, zatem po trimesecjih in z besedo. Zanimiva je tudi njihova zunanja oblika, saj so se konec 20. let na njihovi hrbtni strani pojavili motivi fašistične ideologije, ki je širila svoj ideal telesno izurjene in ideološko oblikovane mladine. V (pred)vojnem vzdušju so postali tudi sredstvo vojne propagande.

Šolska spričevala in potrdila o šolanju najdemo zlasti v fondih nekaterih osnovnih šol, v osebnih in rodbinskih fondih ter v fondu Šolsko nadzorništvo Tolmin.

Zaključek

Z zasedbo in s priključitvijo Primorske Italiji po prvi svetovni vojni so novi oblastniki v urade in šole vpeljali tudi svoj jezik. V prvih povojnih letih je v osnovnih šolah povečini še nastajala dokumentacija, ki so jo učitelji poznali iz avstro-ogrskih časov, čeprav so se začele uvajati že nekatere spremembe. Učitelji so pedagoško dokumentacijo, kot so področni učni načrti, zapisniki konferenc in končna poročila, še vedno pisali v slovenščini, medtem ko so tiskani obrazci bili dvojezični z večinoma slovenskimi vnosi. To se je spremenilo s šol-

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ SI_PANG/0392, t. e. 5.

⁹⁶ SI_PANG/0389, t. e. 1.

⁹⁷ Kraljevi odlok z dne 20. 8. 1926, št. 1615. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1926, str. 6799.

⁹⁸ Kraljevi odlok z dne 28. 7. 1929, št. 1363. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1929, str. 5486.

sko reformo leta 1923. Slovenščina je iz šolske dokumentacije izginila, spremenili so se tudi predpisani obrazci, odslej tiskani zgolj v italijanščini. Od vseh vrst dokumentov, ki so nastajali v poitalijančeni osnovni šoli, je v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici ohranjenih največ razrednih dnevnikov. Ti so od šolskega leta 1927/28 zajemali skorajda vse vsebine, povezane s šolskim delom in so zato, skupaj z vso preostalo dokumentacijo, dragocen vir podatkov za raziskovalce. Čeprav bi si želeli, da bi bilo iz obdobja med vojnima ohranjenega še več gradiva, nudijo ohranjeni dokumenti številne možnosti za raziskave, zato so velikega pomena za proučevanje zgodovine šolstva in drugih področij.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PANG – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

- SI_PANG/0002, Civilni komisariat za politični okraj Tolmin.
- SI_PANG/0004, Šolsko nadzorništvo Tolmin (fond je v urejanju, zato se bodo lahko številke tehničnih enot 1–22 in od 40 naprej spremenile).
- SI_PANG/0264, Osnovna šola Dobravlje.
- SI_PANG/0268, Osnovna šola Podkraj.
- SI_PANG/0385, Osnovna šola Vipava.
- SI_PANG/0274, Osnovna šola Tolmin.
- SI_PANG/0382, Osnovna šola Kanal, šola Kal nad Kanalom.
- SI_PANG/0385, Osnovna šola Vipava.
- SI_PANG/0389, Osnovna šola Kobarid.
- SI_PANG/0392, Osnovna šola Podbela.
- SI_PANG/0397, Osnovna šola Smast.
- SI_PANG/0665, Osnovna šola Most na Soči.
- SI_PANG/0666, Osnovna šola Podbrdo.
- SI_PANG/0764, Anton Rutar.
- SI_PANG/1133, Engelbert Besednjak.

ČASOPISNI VIRI

Edinost: glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice, 1923.
Goriška straža, 1923.

LITERATURA

Andri, Adriano, Mellinato, Giulio: *Scuola e confine: le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915-1945*. Trieste: Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, 1994.

Andri, Adriano: La scuola e il regime fascista. V: *Friuli e Venezia Giulia: storia del '900*. Gorizia: Udine: LEG - Libreria editrice goriziana, 1997, str. 325–343.

Andri, Adriano: La scuola giuliana e friulana tra Austria ed Italia. V: *Friuli e Venezia Giulia: storia del '900*. Gorizia: Udine: LEG - Libreria editrice goriziana, 1997, str. 205–217.

Andri, Adriano: Politica scolastica e prassi didattica nell'ex litorale austriaco del Governatorato Militare alla Riforma Gentile. V: *Quaderni giuliani di storia* (2018), št. 2, str. 283–295.

Čermelj, Lavo: *Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnima*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.

Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara. Trieste: Stabilimento tipografico nazionale, 1934.

Kacin-Wohinz, Milica, Verginella, Marta: *Primorski upor fašizmu: 1920–1941.* Ljubljana: Društvo Slovenska matica, 2008.

Kacin-Wohinz, Milica: *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev: 1921–1928.* Koper: Lipa; Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1977.

Klinec, Rudolf: *Primorska duhovščina pod fašizmom.* Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1979.

Lavrenčič Pahor, Minka: *Primorski učitelji 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem.* Trst: Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino, 1994.

Močnik, Hubert: *Spomini in izkustva.* Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1971.

Pahor, Drago: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. V: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969* (ur. Vlado Schmidt, Vasilij Melik, France Ostanek idr.). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 235–337.

Pavlič, Slavica: *Predšolske ustanove na Slovenskem 1834–1945.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1971.

Pelikan, Egon: *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom: primorski krščanski socialci med Vatikanom, fašistično Italijo in slovensko katoliško desnico – zgodovinsko ozadje romana Kaplan Martin Čedermac.* Ljubljana: Nova revija, 2002.

Pelikan, Egon: *Engelbert Besednjak v parlamentu = Discorsi parlamentari dell'on. Engelbert Besednjak.* Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 1996.

Sedmak, Drago: *Goriška med vojnama: Slovenci in fašizem na Goriškem 1920–1926: (slovenska vladna /fašistična/ stranka).* Gorica: Društvo RAT-SLOGA PromoSKulture, 2009.

Svoljšak, Petra: *Soča, sveta reka: italijanska zasedba slovenskega ozemlja (1915–1917).* Ljubljana: Nova revija, 2003.

Troha, Nevenka: Uprava v Slovenskem primorju 1918–1954 (Pregled). V: *Arhivi* 20 (1997), št. 1–2, str. 88–102.

Tul, Vlasta: Šola Bukovica: o šoli v Bukovici od začetkov do šolskega leta 2000/2001. V: *Iztrgano iz spomina: zbornik prispevkov o Bukovici in Volčji Dragi*, (ur. Katjuša Batič, Vanda Ožbot, Jože Repoša, Dragan Zorn). Bukovica: Krajevna skupnost Bukovica - Volčja Draga, 2017, str. 240–291.

Tul, Vlasta: Šole, vrtci – brezupna bojišča italijanskih oblasti na slovenski zemlji: prispevek k zgodovini šol in vrtcev na območju nekdanje občine Rihemberk v obdobju italijanske oblasti od 1918–1943. V: *Kronika Rihemberka - Branika II: zbornik strokovnih prispevkov s področja arheologije, zgodovine in umetnostne zgodovine, ki dopolnjujejo Kroniko Rihemberka - Branika iz leta 1994 ter članki domačih avtorjev o sodobnem dogajanju v kraju* (ur. Zalka Jereb, Savin Jogan, Cvetko Vidmar, Polona Abram, Erna Kolenc). Branik: Krajevna skupnost: Kulturno prosvetno društvo Franc Zgonik Branik, 2006, str. 103–152.

Tul, Vlasta: *Šolske kronike, priložnostna razstava.* Nova Gorica: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 1990.

ZAKONODAJA

Kraljevi odlok z dne 1. 10. 1923, št. 2185 – Uredba šolskih stopenj in učnih programov ljudskošolskega pouka (Ordinamento dei gradi scolastici e dei programmi didattici dell'istruzione elementare). V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1923, str. 6301–6309.

Kraljevi odlok z dne 20. 8. 1926, št. 1615. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1926, str. 6799.

Kraljevi odlok z dne 22. 11. 1925, št. 2191 – Disposizioni riguardanti la lingua d'insegnamento nelle scuole elementari. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1925, str. 9690–9691.

Kraljevi odlok z dne 24. 12. 1925, št. 2300 – Dispensa dal servizio dei funzionari dello Stato. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1926, str. 6–7.

Kraljevi odlok z dne 26. 4. 1928, št. 1297. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1928, str. 4875–5053.

Kraljevi odlok z dne 28. 7. 1929, št. 1363. V: *Raccolta ufficiale delle leggi e dei decreti del Regno d'Italia*, leto 1929, str. 5486.

Ministrski odlok z dne 10. 1. 1924. V: *Scuola al confine* 1–2, 1924, str. 2–9 (SI_PANG/0004, t. e. 75).

Šolski in učni red za obče ljudske šole in za meščanske šole. V: *Državni zakonik za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru*, leto 1905, str. 401–433.

INTERNETNI VIRI

I documenti: <https://www.storiadellascuolaitaliana.it/registri.php?menu=documenti&tipo=registri&start=1922&end=1944> (dostop: 6. 9. 2023).

Provveditorato agli studi, notizie storiche na: <http://www.guidageneralearchivistato.beniculturali.it/> (dostop: 4. 9. 2023).

Reina Giuseppe: <http://www.atlantegrandeguerra.it/portfolio/giuseppe-reina/> (dostop: 18. 4. 2023).

SUMMARY

PRIMARY SCHOOL IN NORTHERN PRIMORSKA AND PRIMARY SCHOOL RECORDS UNDER ITALY BETWEEN THE YEARS 1918 AND 1943

The goal of the new Italian authorities' educational interventions has been to expedite the integration of the Slovenian populace ever since the occupation of Primorska at the end of World War I. The Littoral Slovenes stayed in Italy without any guarantees of minority rights after the Treaty of Rapallo in 1920 established the border between the Kingdom of Italy and the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. With the rise of fascism to power in the autumn of 1922, changes in the education area were expected. With a school system reform by Mussolini's administration in 1923, the school system in Primorska underwent a comprehensive makeover over the following 20 years. With the school year 1923/24, Italian became the only language of instruction in the first grades of primary schools. Slovenian language was entirely replaced as a school subject and as a language of instruction in the ensuing years. It was only used in religious education up until 1928. A difficult fate befell Slovenian teachers, who were persecuted in various ways by the fascist regime. In addition to severely pressuring teachers to join the fascist teachers' union, it rendered it impossible for teachers' associations to operate. Many Slovenian educators emigrated to Yugoslavia. Slovenian religious education was forced to relocate to rectories and sacristies in the 1928–1929 academic year. Frančišek Borgia Sedej, the Archbishop of Gorica, established the so-called parochial schools, where priests were the only ones, apart from their families, teaching children to read and write in Slovenian. Priests faced persecution as a result of this practice. For almost two decades, the children from Primorska were educated in a foreign language. The teaching content was imbued with fascist ideology. Fascist youth organisations, in their desire for universal control, imposed the stamp of fascism on children's extracurricular life as well. The resistance of the local population to the school and its inability to assimilate was also felt and acknowledged by

the Italian teachers; consequently, they withdrew following Italy's surrender during World War II. The restoration of Slovenian schools has started. Before Gentile's reform, primary school records were still managed in the occupied territory the same way they were managed in the Austro-Hungarian period, but certain adjustments had already started to be implemented. The prescribed forms were bilingual, determined by the school office at the General Civil Commissariat in Trieste. The school reform of 1923 brought with it changes in records. Slovenian or bilingual school records vanished along with the abolished Slovene language of instruction, and its prescribed forms were also altered. Primary school records until September 1943 were prescribed by a ministerial decree from 1924 and a royal decree from 1928, which redefined it. The school certificate form was prescribed by royal decree in 1926.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.253:027.54(497.4Ljubljana)

930.253:027.7(497.4Ljubljana)

Prejeto: 18. 10. 2024

Celostna skrb za arhivsko gradivo Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) ter Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (CTK) – opravljeno delo in izzivi za prihodnost

MARIJA GRABNAR

višja svetovalka – arhivistka Arhiva Republike Slovenije v pokoju
e-pošta: marija.grabnar@siol.net

Izvleček

Prispevek obravnava organizirano varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva dveh pomembnih slovenskih knjižnic, ki sta v pristojnosti Arhiva Republike Slovenije: Centralne tehniške knjižnice, ki zaseda vidno mesto med visokošolskimi knjižnicami, ter Narodne in univerzitetne knjižnice, ki je osrednja slovenska knjižnica nacionalnega pomena. Predstavljene so bistvene razlike med arhivskim in knjižničnim gradivom, ki zaradi sorodnosti arhivske in knjižnične dejavnosti ter podobnosti knjižničnega in arhivskega gradiva lahko postanejo nejasne. Opisani so vsi zakonsko predpisani postopki, ki sta jih knjižnici izpeljali. Predstavljeni so izhodišča za valorizacijo njunega gradiva, način predaje gradiva Centralne tehniške knjižnice in organizacija njunih stalnih zbirk. Posebej je prikazana možnost organizacije lastnega varstva, h kateri se nagiba Narodna in univerzitetna knjižnica.

Abstract

COMPREHENSIVE CARE FOR THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY (NUK) AND THE CENTRAL TECHNICAL LIBRARY AT THE UNIVERSITY OF LJUBLJANA (CTK) – WORK ACCOMPLISHED AND CHALLENGES FOR THE FUTURE

The article deals with the organised protection of documentary and archival material in two important Slovenian libraries, which are under the jurisdiction of the Archives of the Republic of Slovenia: the Central Technical Library, which occupies a prominent place among higher education libraries, and the National and University Library, which is the central Slovenian library of national importance. Essential differences between archival and library materials are presented, which can become unclear due to the interrelation of archival and library activities and the similarity of library and archival materials. The two libraries implemented all legally required procedures, which are detailed. The starting points for the appraisal of their material, the method of transferring the material to the Central Technical Library, and the organisation of their permanent collections are presented. The possibility of organising one's own protection, to which the National and University Library is inclined, is shown in particular.

Ključne besede:

Centralna
tehniška knjižnica
Univerze v
Ljubljani,
Narodna in
univerzitetna
knjižnica, pisno
strokovno
navodilo, stalna
zbirka, lastno
varstvo

Key-words:

Central Technical
Library at the
University of
Ljubljana,
National and
University
Library, written
professional
instructions,
permanent
collection,
own protection

Uvod

Velik del arhivske dejavnosti, ki jo arhivisti imenujejo zunanja služba, predstavlja skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo delujočih ustvarjalcev, od nastanka njihovega arhivskega gradiva do prevzema v pristojne arhive. Slednja je z arhivsko zakonodajo sicer uokvirjena, a od arhivistov zahteva paleto najrazličnejših splošnih in svojevrstnih znanj o javnopravnih in fizičnih osebah, ki jih obravnavajo. Seznaniti se morajo z njihovo dejavnostjo in upravnoopravno organiziranostjo (zlasti pri določanju arhivskega gradiva), svetujejo jim o ustreznih korakih glede varstva klasičnega in elektronskega gradiva, posredujejo napotke glede popisa in tehnične ureditve gradiva, predvidenega za prevzem. Ob tem morajo komunicirati spretno, zlasti pri prevzemanju arhivskega gradiva, njihove ustvarjalce morajo obravnavati z vso potrebno tankočutnostjo, kot se izrazi Peter Pavel Klasinc pri analizi zunanje službe v Sloveniji leta 2015.¹

V pričujočem prispevku osvetlimo stanje varstva arhivskega gradiva in z njim neobhodno povezanega dokumentarnega gradiva dveh ustvarjalcev arhivskega gradiva, čigar skrb je že vseskozi v pristojnosti Arhiva Republike Slovenije, Narodne in univerzitetne knjižnice ter Centralne tehniške knjižnice v letih 2008–2022. Pri tem se opiramo zlasti na letna poročila Arhiva Republike Slovenije iz tega obdobja,² konkretne vire in literaturo navajamo posebej.

Predstavitev Centralne tehniške knjižnice in Narodne univerzitetne knjižnice

Zakon o knjižničarstvu³ po prevladujočem krogu uporabnikov deli slovenske knjižnice v pet skupin: na splošne (ki so razporedene po vsej Sloveniji), šolske in visokošolske, specialne in nacionalno. Slednja je osrednja slovenska knjižnica nacionalnega pomena, ki poleg nacionalne opravlja tudi naloge visokošolske (univerzitetne) knjižnice. Centralna tehniška knjižnica velja za eno izmed večjih visokošolskih knjižnic med vsemi devetdesetimi⁴ v slovenskem prostoru ter pokriva področje tehnike in nekatera področja naravoslovja. Obema je skupno tudi to, da sta pridruženi članici Univerze v Ljubljani,⁵ a popolnoma samostojna zavoda.⁶ Njun razvoj je predstavljen v daljših in krajših sestavkih ter jubilejnih publikacijah,⁷ zlasti Narodna in univerzitetna knjižnica je zaradi vsestranskega pomena za slovensko kulturo deležna poglobljenih raziskav z različnih vidikov.⁸ V nadaljnjem predstavimo le okvirni prikaz njunega razvoja, ki je koristen za razumevanje obravnavane problematike.

Centralna tehniška knjižnica je bila ustanovljena leta 1949 pri tedanji Tehniški visoki šoli v Ljubljani, pozneje Tehniški fakulteti, da bi nudila podpo-

¹ Klasinc: Problemi zunanje službe v Sloveniji in nekateri tehnični vidiki, str. 342.

² Poročila o delu Arhiva RS za leta 2002–2019: http://arhiv.arhiv.spletisc.gov.si/si/o_arhivu/letni_programi_in_porocila/index.html (dostop: 10. 10. 2023).

Poročilo o delu Arhiva RS za leto 2018–2022: <https://www.gov.si/zbirke/katalogi-informacij-javnega-znacaja/?org=50> (dostop: 10. 10. 2023).

³ 7. člen Zakona o knjižničarstvu.

⁴ Poročilo o delu visokošolskih knjižnic v letu 2021: <https://knjiznicarske-novice.si/porocilo-o-delu-visokosolskih-knjiznic-v-letu-2021/> (dostop: 10. 9. 2023).

⁵ Pridruženi člani UL: https://www.uni-lj.si/pridruzeni_clani_ul/ (dostop: 10. 9. 2023).

⁶ Statut Univerze v Ljubljani, členi 20–24.

⁷ Pejanovič, Žaucer: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, str. 728–749.

⁸ Stefan: *Zgodovina C. kr. študijske knjižnice v Ljubljani*; Kodrič-Dačić: Slovenska nacionalna knjižnica, str. 139–153; Kodrič-Dačić: Razvoj Narodne in univerzitetne knjižnice v letih 1918–1938, str. 85–107; Kodrič-Dačić: Univerzitetna biblioteka v Ljubljani: od kapitulacije fašistične Italije do konca druge svetovne vojne (1943–1945), str. 169–185; Kodrič-Dačić: Univerzitetna biblioteka v Ljubljani: Narodna in univerzitetna knjižnica v obdobju 1938–1943, str. 151–168.

ro izobraževanju in raziskovanju na tehniških in naravoslovnih visokih šolah, posredno tudi gospodarstvu. Lokacijo delovanja je spremenila dvakrat (dejstvo, ki za varstvo arhivskega gradiva ni nezanemarljivo), najprej leta 1950 iz pritličja rektorata Tehniške visoke šole v staro vilo na Tomšičevi 7 (danes sedež ameriškega veleposlaništva), nato leta 1994 v stolpnico na Trgu republike 3, kjer danes zaseda dve nadstropji. Začetni knjižnični fond je dopolnjevala postopoma z večjimi pridobitvami, kot na primer s tujo periodiko slovenskega uredništva Jugoslovanskega centra za znanstveno in tehnično dokumentacijo (Jugoslovanski centar za tehničko i naučno dokumentacijo) ter publikacijami ukinjenega Ministrstva za industrijo in rudarstvo. V šestdesetih letih je prevzela naloge matične knjižnice za specialne tehniške knjižnice, ki so delovale pri raziskovalnih institutih in v podjetjih ter ustanovila službo INDOK (Informacijsko dokumentacijski center) za tehniko in naravoslovje. Kot prva knjižnica v takratni državi Jugoslaviji je uvedla sodobne metode znanstvenega in strokovnega informiranja, ki so temeljile na uporabi nove tehnološke opreme. Z razvojem programskega servisa COBISS je knjižnica ob koncu devetdesetih let postopoma avtomatizirala večino svoje dejavnosti in postala ena največjih in najvplivnejših članic enotnega računalniško podprtega knjižničnega informacijskega sistema v Sloveniji. V novem tisočletju je bila pobudnica in nosilka konzorcijskega nakupa najpomembnejših zbirk strokovnih in znanstvenih elektronskih revij, imela je tudi vodilno vlogo pri razvoju digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani. Leta 2020 je skupno število vseh vpogledov v celotna besedila e-revij in e-knjig, ki jih zagotavlja CTK, znašalo okoli 1,85 milijona. Iz knjižnega fonda 2.000 strokovnih knjig, večinoma s področja kemije, in 1.500 naslovov tuje periodike s področja tehnik je leta 2020 zrasel na 170.000 enot knjig, revij in standardov.

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani je zaradi osrednjega mesta med slovenskimi knjižnicami – je nacionalna knjižnica Republike Slovenije in univerzitetna knjižnica Univerze v Ljubljani –, izjemnega pomena za zgodovino slovenske pismenosti in kulturne zgodovine Slovencev nasploh. Ob nastanku leta 1774 je kot Licejska knjižnica veljala za drugo javno knjižnico na Kranjskem (najstarejša je bila Semeniška knjižnica, ustanovljena leta 1701). Svojim uporabnikom – profesorjem in študentom, kasneje tudi drugim izobražencem je ponujala predvsem knjige razpuščenih in podržavljenih samostanov ter zapuščin plemičev in meščanov. Po letu 1807, ko je dobila pravico prejemanja

*Poškodovana velika čitalnica Narodne in univerzitetne knjižnice po strmoglavljenju nemškega poštnega letala 29. 1. 1944
(Vir: Ste pripravljeni? Zmanjšanje tveganj ob naravnih nesrečah in neizgledah za ustanove kulturne dediščine: <https://www.nuk.uni-lj.si/aktualno/dogodki/2019/ste-pripravljeni> (dostop: 13. 10. 2023))*

Otvoritev Centralne tehniške knjižnice v osrednjem univerzitetnem posloppju na današnjem Kongresnem trgu v Ljubljani, 17. novembra 1949 (Vir: SI AS 2203, Centralna tehniška knjižnica, šk. 1)

obveznega izvoda vseh tiskov z območja dežele Kranjske ter med francosko zasedbo s celotnega upravnega območja Ilirskih provinc in zlasti ob načrtni nakupovalni politiki bibliotekarja Matije Čopa po letu 1828 se je začela zbirka knjig, pomembnih za slovenstvo, večati. Leta 1850 je postala Deželna študijska knjižnica. Ob koncu prve svetovne vojne leta 1919 se je preimenovala v Državno študijsko knjižnico, postala je osrednja knjižnica za vso Slovenijo s pravico do prejemanja obveznega izvoda tiskov s tega območja. Ko je 1921 leta postala Državna biblioteka, so v njen fond začeli pritekati še obvezni izvodi iz vseh predelov nekdanje Jugoslavije. Ob ustanovitvi prve slovenske univerze v Ljubljani leta 1919 je knjižnica prevzela še funkcije in naloge Centralne univerzitetne knjižnice. Naziv Univerzitetna knjižnica v Ljubljani je knjižnica pridobila leta 1938 na osnovi Zakona o univerzah in Splošne univerzitetne odredbe. Po osvoboditvi leta 1945 je bil univerzitetni knjižnici priznan tudi pravni status slovenske nacionalne knjižnice. Znova je spremenila naziv ter postala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, kot se imenuje še danes. Dokaj nazorno predstavi njeno poslanstvo 3. člen Sklepa o ustanovitvi javnega zavoda Narodna in univerzitetna knjižnica: »temeljno poslanstvo je zbiranje in varovanje ter zagotavljanje uporabe nacionalne zbirke knjižničnega gradiva, strokovna podpora knjižnicam pri izvajanju javne službe in nacionalnemu bibliografskemu sistemu ter vključevanje v mednarodne knjižnične povezave».⁹

Knjižnica danes deluje na dveh lokacijah v Ljubljani: v Plečnikovi palači na Turjaški ulici 1, kjer ima od leta 1941 sedež, in na Leskovškovi cesti od leta 2000. Med drugo svetovno vojno, leta 1944, je zaradi požara, ki ga je povzročil padec nemškega letala, utrpela precej škode, zlasti na knjižnem fondu.

Dokumentarno, arhivsko in knjižnično gradivo – podobnosti in razlike

Prepoznavanje razlik in podobnosti med arhivskim in knjižničnim gradivom predvideva poglobljeno primerjalno poznavanje obeh zvrsti v teoretičnem smislu in konkretnih izkušnjah pri rokovanju z njima, ki jih v dani situaciji ne premoremo. Zatorej je predstavitev problematike v

⁹ Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodna in univerzitetna knjižnica. V: *Uradni list RS*, št. 46/2003, 85/2008 in 30/2019).

tem poglavju zgolj shematska in zahtevno strokovno vprašanje le nakazujemo. Omenimo nekaj raziskav, ki so se problematike lotevale temeljiteje in so nam bile dobrodošle. Poleg zgoščenega prikaza v delu Jožeta Žontarja *Arhivska veda v 20. stoletju*¹⁰ sta se obravnave arhivskega in knjižničnega gradiva z različnih vidikov skupaj lotevali strokovnjakinji s področja knjižničarstva in arhivistike Alenka Šauperl in Zdenka Semlič Rajh.¹¹ Reševanja podobnih problematik na različne načine v knjižnicah, arhivih in muzejih so prikazana v primerjalni raziskavi o problematiki občutljivih osebnih podatkov v slovenskih arhivih, knjižnicah in muzejih.¹²

Zakonske opredelitve arhivskega in knjižničnega gradiva so podane v področnih zakonodajah, za knjižničarsko dejavnost v Zakonu o knjižničarstvu¹³ in Zakonu o obveznem izvodu publikacij,¹⁴ za arhivsko dejavnost v Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih¹⁵ ter Uredbi o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva.¹⁶ Knjižnično gradivo, ki ga knjižnice zbirajo in javnosti posredujejo, je namenjeno za potrebe kulture, izobraževanja, raziskovanja in informiranja.¹⁷ Knjižnično gradivo¹⁸ je lahko tehnično različnih oblik (tiskani, zvočni, slikovni, elektronski ali kako drugače izdelani zapisi, rokopisi, tipkopisi), lahko je objavljeno ali tudi neobjavljeno. Nadalje je omenjeno knjižnično gradivo, ki je obravnavano kot kulturni spomenik:¹⁹ to so kodeksi, listine in drugo rokopisno gradivo ter knjižno, kartografsko, notno in podobno gradivo, nastalo pred letom 1800, ter arhivski izvodi vseh publikacij, ki imajo značaj Slovenike oziroma so kot Slovenika določeni s predpisi o obveznem izvodu. Za Sloveniko je označeno gradivo²⁰ v slovenskem jeziku, o Sloveniji in Slovencih, slovenskih avtorjev, slovenskih založb, pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti in drugih manjšinskih skupnosti v Sloveniji.

Pojmovanje arhivskega gradiva je v neposredni povezavi z opredelitvijo dokumentarnega gradiva, ki ga Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih²¹ opiše kot »vse vrste in oblike zapisov, ki so nastali ali bili prejeti pri poslovanju pravnih in fizičnih oseb«; bodisi v fizični, analogni in digitalni obliki, medtem ko je arhivsko gradivo tisti del »ki ima trajen pomen za zgodovino, druge znanosti in kulturo ali trajen pomen za pravni interes pravnih in fizičnih oseb« in je označen kot kulturni spomenik. Javno dokumentarno gradivo dobi formalno lastnost arhivskega gradiva tedaj, ko je odbrano, torej prepoznano (vrednoteno) kot arhivsko, zasebno gradivo (gradivo fizičnih in pravnih oseb zasebnega prava) z razglasitvijo.²² Postopek vrednotenja vodi pristojni javni arhiv za ustvarjalce v svoji pristojnosti na podlagi celovitega poznavanja delovanja in meril, ki jih predpiše zakon.²³ Pri tem upošteva celotno gradivo in med-

¹⁰ Žontar: *Arhivska veda v 20. stoletju*, str. 20.

¹¹ Semlič Rajh, Šauperl: Razglednice v arhivih in knjižnicah: priporočila za enoten popis, str. 107–125.

¹² Škoro Babič [et al.]: Občutljivi osebni podatki v gradivu arhivov, knjižnic in muzejev ter v podatkih o njem, str. 105–129.

¹³ Zakon o knjižničarstvu. V: *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK in 92/2015.

¹⁴ Zakon o obveznem izvodu publikacij. V: *Uradni list RS*, št. 69/2006 in 86/2009.

¹⁵ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014.

¹⁶ Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. V: *Uradni list RS*, št. 42/2017.

¹⁷ 3. člen Zakona o knjižničarstvu.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ 5. člen Zakona o knjižničarstvu.

²⁰ 33. člen Zakona o knjižničarstvu.

²¹ 2. člen ZVDAGA.

²² Žontar: *Arhivska veda v 20. stoletju*, str. 20.

²³ Osnovna merila za vrednotenje so naštetja v 40. členu ZVDAGA (»potrebe zgodovinopisja, pomembnost vsebine gradiva, potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, specifičnost dogodkov in pojavov ...«).

sebojno povezanost oziroma kontekst, v katerem je gradivo nastalo. Po mnenju Zdenke Semlič Rajh²⁴ »za arhivsko stroko namreč ni pomemben zgolj posamezen kos gradiva in njegova vsebina, temveč tudi in predvsem kontekst, v katerem se gradivo nahaja«.

Iz opisanega podčrtajmo značilnosti arhivskega gradiva, ki jih knjižnično gradivo nima: 1. ima trajen pomen za pravni interes pravnih in fizičnih oseb, 2. določa se z vrednotenjem, 3. fokus določanja je gradivo, ki odraža poslovanje pravnih in fizičnih oseb, 4. praviloma ne gre za posamične kose, temveč za skupke dokumentov, ki tvorijo celoto.

Razmejitve med knjižničnim in arhivskim gradivom so včasih nejasne, zlasti pri starejšem rokopisnem gradivu, na katerega opozori France M. Dolinar v zgodovinskem pregledu knjižnic.²⁵ Po njegovi oceni bi namreč »marsikateri rokopis iz knjižničnih zbirk po skrbni proučitvi morali razglasiti za arhivsko gradivo«.

Mestoma je kulturna dediščina v knjižnicah in arhivih identična, zlasti, kadar je pridobljena z odplačnimi in neodplačnimi pravnimi posli – z nakupi ter darovi in z oporokami. V mislih imamo zlasti zapuščine ustvarjalnih posameznikov in družin, ki so zaznamovali slovenski in širši evropski prostor. Narodna in univerzitetna knjižnica se ponaša z bogato zbirko zapuščin slovenskih umetnikov, medtem ko Arhiv Republike Slovenije teži k pridobivanju zasebnega gradiva politikov in družbeno dejavnih posameznikov, v preteklem desetletju zlasti tistih, ki so povezani z nastankom samostojne Slovenije.²⁶

Poraja se vprašanje, v kolikšni meri lahko štejemo za arhivsko gradivo zvrsti, ki jih najdemo tudi v muzejih, ne le v knjižnicah, kot so na primer publicistična dela, fotografije, tiski. Te zvrsti uvrščamo med arhivsko gradivo, kadar so rezultat delovanja javno pravne osebe. Odločilen je torej namen, zaradi katerega je to gradivo nastalo,²⁷ in ne oblika oziroma vsebina sama po sebi.

Problematika nejasne razmejitve med knjižničnim in arhivskim gradivom vendarle ostaja, na zadnji instanci o tem odloča minister za kulturo.²⁸

Arhivsko gradivo knjižnic je torej manjši, a najvrednejši del gradiva, nastal in prejet pri njunem poslovanju s pravnimi in fizičnimi osebami. Gre za gradivo, ki kar najbolj nazorno osvetli in dokazuje njuno delovanje, njuno vpetost v slovenski in širši evropski prostor. Je produkt valorizacije, ki je ena izmed najzahtevnejših nalog celostne skrbi za arhivsko gradivo, še zlasti, ker je poleg poznavanja delovanja ustvarjalca odvisna od njegovega (ne)urejenega poslovanja. Soodvisnost ohranjenosti dokumentarnega gradiva in organiziranega pisarniškega poslovanja je izjemna. Predpisano – zakonsko urejeno ravnanje z dokumentarnim gradivom, vključno s klasificiranjem dokumentov, je značilno za ustvarjalce javne uprave oziroma za tiste pravne in fizične osebe, ki na podlagi javnih pooblastil opravljajo upravne naloge,²⁹ medtem ko so za osebe javnega prava s področja gospodarstva, kulture, šolstva mnenja deljena. Vladimir Žumer zagovarja trditev, da te pravne osebe opravljajo strokovne naloge na podlagi področne zakonodaje in meni, da je vztrajanje na obvezni naslonitvi vseh javnopravnih oseb na predpisan okvir, kot ga zagovarjajo ministrstvo za javno upravo in še nekatera ministrstva, zgrešeno.³⁰ Posledice razhajanj se kažejo v majhnem številu potrjenih enotnih načrtov klasifikacijskih znakov

²⁴ Semlič Rajh, Šauperl: Razglednice v arhivih in knjižnicah, str. 110.

²⁵ Dolinar: *Knjižnice skozi stoletje*, str. 7.

²⁶ Melik, Jeraj: Pomen in varstvo zasebnih arhivov v Sloveniji, str. 56.

²⁷ Žontar: *Arhivska veda v 20. stoletju*, str. 20.

²⁸ 35. člen ZVDAGA; 3. in 58. člen Zakona o knjižničarstvu.

²⁹ 1. člen Uredbe o upravnem poslovanju.

³⁰ Žumer: Klasifikacijski načrti za razvrščanje dokumentacije z roki hranjenja v Sloveniji, str. 366.

za istovrstne organe ali istovrstne pravne osebe.³¹

Valorizacija vključuje vse obstoječe gradivo ustvarjalca, vse zvrsti v celotnem časovnem loku, če so le ohranjene. Je dogovorna in komisij-ska, njen končni produkt se odraža v Pisnem strokovnem navodilu za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega³² s seznamom arhivskega gradiva. Slednji omogoča izločanje in uničenje dokumentarnega gradiva, ki mu je potekel rok hranjenja, sicer je treba obravnavati vse gradivo za arhivsko.³³

Izpolnjevanje zakonskih obvez glede varstva arhivskega gradiva Narodne in univerzitetne ter in Centralne tehniške knjižnice

Arhivska zakonodaja ureja in podrobneje opredeljuje pravila ravnanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom, optimizira postopke in določa nosilce celostne skrbi, vse z namenom čim večje ohranjenosti in uporabe, v danem primeru gradiva dveh pomembnih slovenskih knjižnic. Za boljšo ponazoritev si omislimo daljico z dvema točkama, ki predstavljata prvo in zadnje dejanje skrbi za njuno arhivsko gradivo. Najprej smo ju vpisali v Register ustvarjalcev arhivskega gradiva (RegUst), ki je od leta 2011 objavljen na spletni strani Arhiva Republike Slovenije,³⁴ in ju predstavili kot ustvarjalki arhivskega gradiva v pristojnosti Arhiva Republike Slovenije. Sta namreč javno pravni osebi in proračunski porabniki, njun ustanovitelj je Republika Slovenija, medtem ko ustanoviteljske pravice in obveznosti izvaja Vlada Republike Slovenije. Zaključni dejanji sta prevzem arhivskega gradiva (če seveda ustvarjalec sam ne zagotavlja lastnega varstva) in njegov vpis v Evidenco fondov in zbirk Arhiva Republike Slovenije,³⁵ zlasti z navedbo pripomočkov za uporabo, ki olajšajo uporabo gradiva in omogočajo najrazličnejše raziskave.

Arhiv Republike Slovenije je leta 2022 pre-

Primer uporabe škatle iz trajnejše vrste lepenke in polipropilenskih srajčk za fotografije Centralne tehniške knjižnice

(Foto: Lucija Planinc 2023)

³¹ Po 45. členu Uredbe o upravnem poslovanju minister, pristojen za področje, na katerem deluje, v soglasju z ministrom, pristojnim za javno upravo, določi enotni načrt klasifikacijskih znakov za istovrstne organe ali istovrstne pravne osebe.

³² UVDOG, 19. in 20. člen; ZVDAGA, 40. člen, 8. alineja.

³³ ZVDAGA, 34. člen, 2. alineja.

³⁴ Register ustvarjalcev arhivskega gradiva – RegUst: <https://rega.ars.gov.si/rega/r/regust/index.htm> (dostop: 10. 10. 2023).

³⁵ UVDOG, 65. člen.

vzel arhivsko gradivo Centralne tehniške knjižnice,³⁶ medtem ko Narodna in univerzitetna knjižnica že dalj časa izraža namero sama zagotoviti lastno varstvo.

Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo zahteva ustrezne odločitve, postopki so lahko tudi dolgotrajni. Vzemimo omenjeni prevzem gradiva Centralne tehniške knjižnice. Zaposleni knjižnice sta v letih 2018–2020 po navodilih Arhiva Republike Slovenije odbrali in tehnično uredili 2,2 tm spisovnega gradiva in 1.061 fotografij iz obdobja 1949–2019. Dokumente sta umestili v zaščitne ovoje iz trajnejše vrste papirja in fotografije v plastične polipropilenske srajčke. V naslednjih letih sta obe zvrsti gradiva na podlagi popisnega obrazca, ki ga je izdal Arhiv Republike Slovenije, popisali in oblikovali strukturiran prevzemni popis – pripomoček za uporabo, dostopen tudi po spletu. Pri tem velja poudariti, da je nemajhne stroške embalaže v celoti krila Centralna tehniška knjižnica.

Postopki varstva predvidevajo dejavno sodelovanje vseh deležnikov,³⁷ tako arhivistov kot posebej usposobljenih uslužbencev javnopravnih oseb, katerih kvalifikacije so določene s Pravilnikom o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom.³⁸ Zanje sta predpisana preizkus strokovne usposobljenosti in dopolnjevanje znanj v predpisanih časovnih intervalih. Knjižnici jih imata, Narodna in univerzitetna knjižnica prvo zaposleno že leta 1987,³⁹ drugo leta 2006, Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani od leta 2019.

Ključnega pomena je omenjeno Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega, ki ga izda pristojni arhiv za ustvarjalce v njegovi pristojnosti. V njem so razložena izhodišča in podlage za določanje arhivskega gradiva, ki je predstavljeno v seznamu ali označeno v ustvarjalčevem klasifikacijskem načrtu. Arhiv Republike Slovenije ga je izdal knjižnicama na podlagi njunih klasifikacijskih načrtov, Narodni in univerzitetni knjižnici leta 2008,⁴⁰ ga nato leta 2022 zaradi sprememb obveznega okvira načrta klasifikacijskih znakov, ki ga knjižnica uporablja, dopolnil,⁴¹ Centralni tehniški knjižnici leta 2015.⁴² Slednja se je naslonila na prvo različico klasifikacijskega načrta Univerze v Ljubljani iz leta 2012.⁴³

Člani Komisije za sprejem Pisnega strokovnega navodila – sestavljajo jo predstavniki pristojnega arhiva, v manjšini tudi predstavniki javnopravne osebe, za katero se pisno navodilo sprejema – prispevajo pisano paleto informacij, ki so za določanje arhivskega gradiva potrebne. Naštejmo nekaj izhodišč, ki so nas pri valorizaciji knjižnic usmerjala:

1. proučitev predpisov, ki urejajo delovanje NUK in CTK,⁴⁴

³⁶ Vpis arhivskega fonda SI AS 2203, Centralna tehniška knjižnica, s prevzemnim popisom je dostopen na spletni strani: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/deta-ls?id=3992-529&refCode=SI%20AS%202203&type=&subId=&subLink=> (dostop: 10. 10. 2023).

³⁷ ZVDAGA, 39. člen.

³⁸ Pravilnik o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom. V: *Uradni list RS*, št. 66/2016.

³⁹ Arhiv Republike Slovenije vodi Evidenco o opravljenih preizkusih strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom od leta 1985 dalje. Doslej je opravilo preizkus blizu 2.900 prijavljenih.

⁴⁰ Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva NUK z dne 17. 11. 2008.

⁴¹ Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva NUK z dne 3. 6. 2022.

⁴² Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva CTK z dne 18. 6. 2015.

⁴³ Univerza je 2015 potrdila nov, precej spremenjen klasifikacijski načrt, ki je botroval izdaji novega Pisnega strokovnega navodila.

⁴⁴ Izbor relevantnih predpisov za NUK in CTK:

- Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani. V: *Uradni list RS*, št. 60/2003, 44/2007, 90/2010;
- Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodna in univerzitetna knjižnica. V: *Uradni list RS*, št. 46/2003, št. 85/2008, št. 30/2019,

2. seznanitev z javno objavljenimi priporočili in predpisi, ki določajo roke hranjenja dokumentarnega gradiva,⁴⁵
3. proučitev zgodovinskih orisov razvoja NUK in CTK v kontekstu uporabljenih virov,
4. pregled poslovanja z dokumenti, primerjava predpisanega in dejanskega poslovanja,
5. pregled delovnih postopkov, podprtih z informacijsko tehnologijo, pregled sistemov, povezanih s temi postopki, ter pregled vrst gradiva in formatov datotek, ki v teh sistemih nastajajo ali se hranijo.

Pri obeh knjižnicah smo se srečali z razvrščanjem dokumentarnega gradiva na osnovi njunih klasifikacijskih načrtov. Slednja sta valorizacijo olajšala, omogočila sta nam pregled nad celotnim gradivom, ki ga za določanje arhivskega gradiva potrebujemo. Klasificiranje gradiva Narodne in univerzitetne knjižnice je zaradi široke knjižničarske dejavnosti obsežnejše, bolj zapleteno, a vpogled vanj je koristen za razumevanje vrednotenja gradiva, nastalega pri poslovanju knjižnic nasploh.

Knjižnica se zaradi nekaterih upravnih postopkov, ki jih izvaja, umešča med javnopravne osebe, ki upravljajo z gradivom v skladu z Uredbo o upravnem poslovanju, vključno z razvrščanjem dokumentarnega in arhivskega gradiva po predpisani strukturi klasifikacijskega načrta. Ta je razdeljen na 10 osnovnih vsebinskih razredov, označenih s klasifikacijskimi znaki od 0 do 9, in opisi vsebine. Predpisana je tudi decimalna členitev do tretje ravni, medtem ko je dovoljena le do pete ravni.

Poglejmo grafični prikaz izseka 6. vsebinskega razreda, pri čemer je uredbodajalec v podrejenem klasifikacijskem znaku 612 predvideval dokumente s področja knjižničarstva:

Klasifikacijski znak	Pomen klasifikacijskega znaka	Rok hrambe	Opis vsebine klasifikacijskega znaka
6	VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE, KULTURA, ŠPORT IN ZNANOST		
61	USTVARJANJE IN POSREDOVANJE KULTURNIH VREDNOT		
610	Ustvarjanje in posredovanje kulturnih vrednot – splošno	A-izbor, 5	Kulturne prireditve (Ta veseli dan kulture ...), razstave, nacionalni program za kulturo, splošne zadeve, povezane s kulturo, ... A-izbor splošno 5
611	Umetnost	5	Glasbena dejavnost, likovna dejavnost, uprizoritvena dejavnost, intermedijska dejavnost ... 5
612	Knjižničarstvo	A- izbor, 5	NUK, splošne knjižnice, specialne, splošno o delovanju NUK, ceniki, hišni redi, razna navodila, A-izbor splošno 5

- Zakon o knjižničarstvu. V: *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002,
- Zakon o visokem šolstvu. V: *Uradni list RS*, št. 32/2012,
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. V: *Uradni list RS*, št. 96/2002.

⁴⁵ 7. alineja 40. člena ZVDAGA (vrednotenje dokumentarnega gradiva ...); Pravilnik o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi s prilogo 1 – Zbirni katalog rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi. V: *Uradni list RS*, št. 49/2019; Seznam dokumentarnega gradiva, ki je lahko ovrednoteno kot arhivsko gradivo: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Vrednotenje-dokumentarnega-gradiva/Seznam-dokumentarnega-gradiva-ki-je-lahko-ovrednoteno-kot-arhivsko-gradivo-2019-v1.pdf> (dostop: 10. 10. 2023).

6120	Naloge NUK na področju razvoja knjižničarstva	A, T, 10, 5	Dodeljevanje sigel in evidenčnih števil, mnenja, razvid knjižnic, evidenca ... A Delovanje knjižnic, koordiniranje in izvajanje projektov s področja knjižničarstva, statistični podatki T Svetovanja knjižnicam 10, promocija knjižnic 10, splošno 5
61200	Osrednje območne knjižnice	A, A-izbor, 5	Mnenja, poročila knjižnic A, vprašalniki A-izbor splošno, vabila 5
61201	Splošne knjižnice	A, A-izbor, 5	Mnenja, poročila knjižnic A, vprašalniki A-izbor splošno, vabila 5
61202	Visokošolske knjižnice	A, A-izbor, 5	Mnenja, poročila knjižnic A, vprašalniki A-izbor splošno, vabila 5
61203	Specialne knjižnice	A, A-izbor, 5	Mnenja, poročila knjižnic A, vprašalniki A-izbor splošno, vabila 5
61204	Šolske knjižnice	A, A-izbor, 5	Mnenja, poročila knjižnic A, vprašalniki A-izbor splošno, vabila 5
6121	Dopolnjevanje knjižničnega gradiva	A, 10, 5	Strokovna mnenja A, komunikacija s knjižnicami 10, Splošno o pridobivanju gradiva 5
61210	Obvezni izvod	5	Splošno, reklamacije zavezancem za obvezni izvod 5
61211	Nakup	A, T, 10, 5	Izbor knjižničnega gradiva, koordinacija 10, naročila, pogodbe T, bilance A splošno ... 5
61212	Zamena	A, T, 10, 5	Izbor knjižničnega gradiva, koordinacija 10, naročila T, bilance A splošno 5
61213	Dar	A, T, 5	Seznami dobaviteljev A, seznami zapuščin, darilne pogodbe A, zahvale, T splošno 5
61214	Obdelava gradiva	A, 5	Katalogizacija, inventarizacija, formalna obdelava, vsebinska obdelava, ISBN, ISMN; CIP, ISSN, Slovenska bibliografija A, splošno 5
6122	Uporaba knjižničnega gradiva	A-izbor, T, 5	Navodila o uporabi gradiva ... A-izbor Dovoljenja za objavo T Splošne in strokovne informacije za uporabnike, splošno o uporabi knjižničnega gradiva ... 5
61220	Katalogi, evidence, seznami	A, 5	Listkovni katalogi, drugi katalogi, druge evidence, razni seznami A splošno 5
61221	Izposoja knjižničnega gradiva za razstave, dogodke	A, T, 5	Komunikacija z izposojevalci, prošnje 5, pogodbe, seznami izposojenega gradiva, reverzi, zavarovanja T, poročila A
6123	Materialno varstvo knjižničnega gradiva	A, T	Oprema skladišč in gradiva A, ukrepi za varstvo gradiva A, fotokopiranje, dolgotrajna hramba elektronskega gradiva A, seznami gradiva T
6124	Digitalna knjižnica	A, 5	Razvoj, vodenje in vzdrževanje portala dLib.si, digitalne knjižnice Slovenije, obdelava digitaliziranega in izvorno digitalnega gradiva ... A splošno 5
61240	Digitalizacija gradiva	A, 5	Uporaba in zaščita digitaliziranega in izvorno digitalnega gradiva portala dLib.si, pogodbe in dogovori za objavo, dovoljenja dedičev, ... A splošno 5

613	Založništvo	A za NUK, 5	Knjige in publikacije, priročniki s področja bibliotekarskih pravil, prevodi bibliotekarskih pravil UDK, RDA ..., soizdajateljstvo, pogodbe, priprava razvojnih projektov, priprava analiz na področju založništva ... A splošno 5
614	Slovenski jezik	A za NUK, 5	Uporaba slovenskega jezika, zaščita imen, jezikovne pravice državljanov RS in tujcev na območju RS, slovenščina kot uradni jezik ... razvoj slov. strokovnega besedišča v bibliotekarstvu – bibliotekarska terminologija ... A splošno 5
615	Mediji in avdiovizualna dejavnost	5	Razvid novinarjev, razvid medijev, priprava razvojnih projektov na področju avdiovizualne dejavnosti, filmska dejavnost, radijska in televizijska dejavnost ...
616	Samozaposleni v kulturi	5	Registracija dejavnosti s področja kulture po predpisih s področja kulture, priznanje statusa kulturnega delavca ...
617	-		Nezasedeno
618	-		Nezasedeno
619	Druge zadeve iz skupine 61	5	
624	Promet s kulturno dediščino	A za NUK, 5	Dejavnosti, povezane s trajnim oz. z začasnim izvozom (uvozom) predmetov kulturne dediščine in prodaj oz. prenosov lastništva objektov in predmetov kulturne dediščine (tudi uveljavljanje predkupnih pravic), A za NUK, splošno 5 ...
625	Arhivska dejavnost	A za NUK, 10	Naloge javnih in zasebnih arhivov, varstvo arhivskega gradiva pred prevzemom v pristojni arhiv, navodila za odbiranje arhivskega gradiva, zbiranje javnega in zasebnega arhivskega gradiva, vodenje evidenc o arhivskem gradivu, strokovna obdelava gradiva in arhivski informacijski sistem, uporaba gradiva za raziskovalne, študijske, pravne, poslovne in druge namene, mikrofilmanje, lastno varstvo arhivskega gradiva A za NUK, splošno 10

Izsek kaže vsebine predpisanih klasifikacijskih znakov od 612 do 625, in členitev na četrto in peto raven. V njih so dokumenti oziroma vsebine, ki odražajo strokovno delovanje Narodne in univerzitetne knjižnice. Pomembno gradivo arhivske vrednosti je umeščeno še v številne druge klasifikacijske razrede, a predstavimo 10 naključno izbranih:

- klasifikacijski razred 013: gradivo Nacionalnega sveta za knjižničarstvo, posvetovalnega telesa vlade, ki odloča o pomembnih strokovnih zadevah na področju knjižničarstva v Sloveniji;
- klasifikacijski razred 0130: gradivo Sveta NUK, organa upravljanja knjižnice, ki je ključen za upravljanje in poslovanje knjižnice;
- klasifikacijski razred 0131: gradivo Strokovnega sveta NUK, posvetovalnega organa, ki obravnava vprašanja strokovnega dela knjižnice;
- klasifikacijski razred 041: gradivo volitev v Svet NUK in Strokovni svet NUK;
- klasifikacijski razred 091: tiskovne konference, obvestila za javnost, intervjuji, predstavitveno gradivo;

- klasifikacijski razred 1002: personalne mape strokovnih delavcev NUK;
- klasifikacijski razred 1003: bibliotekarski izpiti – poročila, evidence;
- klasifikacijski razred 1004: strokovni nazivi v knjižnični dejavnosti – poročila, evidence;
- klasifikacijski razred 3820: spletna stran NUK – dokumentacija o razvoju, strukturi in uredniški politiki spletne strani;
- klasifikacijski razred 511: sodelovanje z mednarodnimi organizacijami s področja dejavnosti knjižnice.

Dokumenti so glede na dejavnosti, delovne procese in dejanja, ki jih izpričujejo, najrazličnejših zvrsti in oblik: evidence, poročila, zapisniki, programi, statistični prikazi, mnenja, analize, sezname, navodila, dokazila sporazumi, pogodbe, predpisi.

Pri opisu vsebine je v posameznih klasifikacijskih razredih uporabljena tudi oznaka splošno. Gre za »manjvredno« gradivo, ki po sprejetju praviloma ne sproži nobenih delovnih procesov oziroma dejanj.

Gradivo je lahko v celoti prepoznano za arhivsko (A) ali le izbrani del (A-izbor). Besedna zveza A za NUK v nekaterih klasifikacijskih razredih opiše tisto gradivo, ki odraža poslovanje Narodne in univerzitetne knjižnice, medtem ko ima drugo v istem klasifikacijskem razredu omejeni rok hrambe.

Trajno gradivo (T) hrani Narodna in univerzitetna knjižnica trajno oziroma do preteka vseh možnih učinkov in posledic, medtem ko se gradivo z roki, izraženimi v letih, po preteku hranjenja izloča in uničuje.

Če smo s klasifikacijskim načrtom Narodne in univerzitetne knjižnice vrednotili »živo gradivo«, ki ga NUK ustvarja pri svojih funkcijah in dejavnostih, smo pri vrednotenju starejšega gradiva Centralne tehniške knjižnice usmerili pogled nazaj k samim začetkom delovanja. Iskali smo stike s strokovnimi delavci CTK, s poznavalci, a tudi soustvarjalci njene preteklosti. Pri identifikaciji fotografij smo se obračali k starejšim delavcem CTK, ohranili smo vso dokumentacijo prvih pet let. Nasploh smo bili zaradi majhnega števila ohranjenih dokumentov pri izločanju in uničevanju previdni.

Hranjenje in materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva NUK in CTK – organizacija stalne zbirke

Pričujoča problematika bi bila lahko del prejšnjega poglavja, saj je zakonsko predpisana, kot so vsa ostala ravnanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom. Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ji nameni celotno sedmo poglavje. Za ločeno obravnavo materialnega varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva smo se odločili zaradi pomena, ki ga ima ohranjeno arhivsko gradivo za sleherno javno pravno osebo. Z njim potrjuje tradicijo delovanja v daljšem časovnem obdobju, še zlasti, če ga je mogoče za raziskave uporabljati.⁴⁶ (Ne) ohranjeno gradivo je zrcalo celostne skrbi zanj, je seštevček vseh pravilnih in slabih odločitev ter dejanj, ki jih izvajamo arhivske ustanove in ustvarjalci gradiva.

Knjižnici sta v zadnjih petih letih naredili pomembne korake pri vzpostavitvi stalne zbirke, Narodna in univerzitetna knjižnica v želji po organizaciji lastnega varstva, Centralna tehniška knjižnica s sistematičnim odbiranjem in predajanjem arhivskega gradiva Arhivu Republike Slovenije. Obe imata ločene prostore brez dnevne svetlobe z nadzorovanimi dostopi, obe skrbita za mikro-

⁴⁶ Stefan Konrad (1854–1909), kustos ljubljanske licealne knjižnice, in doc. dr. Eva Kodrič Dačić, vodja Centra za razvoj knjižnic NUK v letih 1998–2019 in predavateljica na FF od 2009 (Razvoj knjižnic in knjižničarstva), sta za svoje raziskave uporabljala arhivsko gradivo NUK (glej opombo 8).

*Gradivo Centralne tehniške knjižnice v registratorjih z opisi vsebine na hrbtni strani
(Foto: Gašper Lešnik)*

klimo. Centralna tehniška knjižnica je junija 2020 začela izvajati monitoring mikroklimatskih pogojev v skladišču z zajemanjem podatkov na vsake pol ure. Skladiščna oprema (police, omare, predalniki) je kovinska, redkeje lesena. Knjižnici uporabljata različno embalažo za gradivo, vlagata ga v omote, registratorje in klasične arhivske škatle, a tudi izdelane po miri. Običajno ga označujeta z opisom vsebine, letom nastanka, Centralna tehniška knjižnica tudi z rokom hranjenja in s klasifikacijskim razredom.

Skladiščni prostor Centralne tehniške knjižnice v prvem o nadstropju prizidka poslovne stavbe na Trgu republike 3 v velikosti 18,4 m² je precej manjši od treh kletnih prostorov na Turjaški ulici 1 v skupni izmeri 64 m², ki so namenjeni stalni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice.

Približna količina ohranjenega gradiva NUK znaša 120 tekočih metrov, večinoma iz obdobja 1945–2020. Starejše je bilo v 80. letih prejšnjega stoletja odbrano, popisano⁴⁷ in umeščeno v Rokopisni oddelek, a ne katalogizirano. Gre za 4.792 enot (7 tm) najrazličnejših zvrsti gradiva od srede 18. stoletja do konca druge svetovne vojne: za listine o ustanovitvi Licejske knjižnice, za uradno in osebno korespondenco, račune, za cenzurna navodila, drobni tisk in sezname. Med gradivom NUK je tudi dokumentacija Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Skupnosti nacionalnih bibliotek iz 60. let prejšnjega stoletja. Večina gradiva je dostopna s pomočjo delovodnikov in vložnih zapisnikov, po letu 2009 s pomočjo klasifikacijskega načrta.

Ob podrobnejšem pregledu, ki ga običajno vključuje priprava lastnega varstva, se opisana slika lahko spremeni. Brez kopij in dvojnikov ter dokumentarnega gradiva, ki mu je potekel rok hranjenja, je gradiva bistveno manj. Knji-

⁴⁷ Nedatiran popis neznanega avtorja mi je ljubeznivo posredoval bibliotekar-specialist Samo Kristan.

Opremljenost prostora stalne zbirke NUK v kleti Plečnikove stavbe: kovinska oprema, gasilni aparat, razvlažilnik, klimatska naprava in javljalnik požara (Foto: Maj Blatnik 2023)

žnici sta k dejavnemu izločevanju in uničenju tovrstnega gradiva pristopili šele po uvedbi razvrščanja gradiva na osnovi klasifikacijskega načrta in izdaji pisnih strokovnih navodil.⁴⁸

Perspektiva organizacije lastnega varstva arhivskega gradiva Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani

Slovenska arhivska zakonodaja je dopuščala varstvo lastnega arhivskega gradiva⁴⁹ že vse od prvega arhivskega zakona na Slovenskem leta 1966.⁵⁰ Pristojni arhivi so ga s pogodbo prepustili javno pravnim osebam v njihovi pristojnosti. Na ta način je začela skrbeti za lastno arhivsko gradivo Univerza v Ljubljani že leta 1968.

Od leta 1997⁵¹ je bilo lastno varstvo arhivskega gradiva dovoljeno le tistim javnopravnim osebam, ki so pridobile dovoljenje ministra. Tudi današnja zakonodaja ga zahteva.⁵²

Oglejmo si pogoje in si odgovorimo, v kolikšni meri jih izpolnjuje Narodna in univerzitetna knjižnica, ki je leta 2020 pisno izrazila željo po varstvu lastnega arhivskega gradiva, naslovljeno na Arhiv Republike Slovenije.⁵³ Zakon

⁴⁸ Glej opombo 33.

⁴⁹ Jeraj: Arhivsko gradivo kulturnih ustanov-lastno varstvo da ali ne?, str. 205–217.

⁵⁰ 33. člen Zakona o arhivskem gradivu in arhivih. V: *Uradni list SRS*, št. 4/1966.

⁵¹ 19. člen Zakona o arhivskem gradivu in arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 20/1997.

⁵² 62. člen ZVDAGA.

⁵³ Pristojni arhiv običajno poda ministru pristojnemu za arhive mnenje o izpolnjevanju pogojev za lastno varstvo javnopravne osebe, ki se zanj poteguje.

o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih jih v 62. členu podrobno predstavi.

Javnopravna oseba, ki se poteguje za lastno varstvo arhivskega gradiva, mora zadostiti naslednjim pogojem:

- imeti mora ustrezne prostore in opremo, ki omogočajo hranjenje arhivskega gradiva v skladu z zakonskimi predpisi;
- za hrambo mora zagotoviti lastna finančna sredstva, ki jih dokazuje s predložitvijo ustrezne izjave;
- urejeno mora imeti pisarniško poslovanje oziroma upravljanje z dokumentarnim gradivom v skladu z veljavnimi predpisi;
- razpolagati mora z osebjem, ki je ustrezno strokovno usposobljeno, vsaj z enim uslužbencem, ki ima najmanj izobrazbo, pridobljeno po študijskih programih druge stopnje, in opravljen strokovni izpit v skladu s predpisi s področja arhivske dejavnosti in varstva dokumentarnega gradiva;
- predstaviti mora arhivsko gradivo, ki je predmet varstva po kategorijah, po času nastanka in po količini gradiva;
- dolžna je omogočiti dostop in uporabo arhivskega gradiva v lastnem varstvu v skladu z arhivsko zakonodajo.

Za jasnejšo sliko nad opravljenim delom Narodne in univerzitetne knjižnice razdelimo dejavnosti, ki se jih je lotevala, v tri sklope: 1. urejala je skladiščne prostore, 2. organizirala je segmente pisarniškega poslovanja, 3. začela je urejati in popisovati gradivo, ki je predmet lastnega varstva.

Pri organizaciji skladiščnih prostorov je v zadnjih nekaj letih dosegla videen napredek. Uveljavila je pravila ravnanja glede vzdrževanja čistoče s tem, da je vpeljala redno tedensko čiščenje. Uvedla je funkcijo skrbnika, ki mesečno pregleduje depoje in opozarja na morebitne škode na gradivu. Z vgradnjo klimatske naprave in nabavo razvlažilnikov je v prostorih dosegla predpisano mikroklimo, ter s senzorji za nadzor vlage in temperature samodejno zapisovanje in shranjevanje vrednosti. Z namestitvijo požarnih senzorjev in gasilnih aparatov, ki jih redno pregledujejo pooblaščen vzdrževalci, je minimalizirala nevarnost požara. Vstop v depoje je omejila izključno na osebe, določene s sklepom ravnatelja.

S pisarniškim poslovanjem Narodne in univerzitetne knjižnice smo se pri obravnavanju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva srečali le v omejenih primerih, zato se izogibamo vsakršni sodbi o njenem poslovanju s spisi. Knjižnica uporablja v skladu z zakonskimi predpisi certificiran informacijski sistem za upravljanje dokumentov z vgrajenim klasifikacijskim načrtom, ki ga je leta 2022 posodobila.

Urejanja in popisovanja se je Narodna in univerzitetna knjižnica lotila le v manjših segmentih. Po navodilih kadrovske službe je tehnično uredila in po abecednem vrstnem redu razvrstila okoli 500 personalnih map, z najstarejšimi iz leta 1942, in jih vložila v ognjevarne predalnice. Uredila in popisala je 52 arhivskih škatel tehnične dokumentacije o prenovi stavbe na Turjaški ulici v letih 1995–2000 in o prenovi prostorov na dislocirani enoti na Leskoškovi cesti 12.

Arhiv Republike Slovenije zagovarja urejanje gradiva z doslednim spoštovanjem prvotne ureditve in celovitosti. Morda bi kazalo preveriti pojave »izločanja« posameznih zvrsti arhivskega gradiva in vključevanja v knjižnično gradivo,⁵⁴ gre le za osamljene primere ali za običajno prakso v določenem obdobju. Je poleg starejšega gradiva, ki je hranjeno v rokopisnem oddelku, iz stalne zbirke izločena še kakšna zvrst gradiva?

⁵⁴ V knjižničnem informacijskem sistemu smo naleteli na Pravilnik o delovnih razmerjih iz leta 1971, ki je morda zaradi knjižne oblike vključen med knjižnično gradivo: *Pravilnik o delovnih razmerjih in o odgovornosti delavcev Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1971.

V vsakem oziru je smiselno čim prej izbrati ustrezno strokovno osebo, ki bo pridobila vsa zahtevna znanja za delo z arhivskim gradivom in začela s popisovanjem gradiva.

Zaključek

Ob pregledu opravljenega dela skušajmo ovrednotiti skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo knjižnic, in sicer, v kolikšni meri jo lahko ocenjujemo za uspešno. Glede izpolnjevanj predpisanih ravnanj vsekakor. Knjižnici zaposlujeta izobraženi uslužbenki z opravljenim preizkusom strokovne usposobljenosti, njun opis delovnih nalog vključuje delo z dokumentarnim gradivom in skrb za stalno zbirko. Vodstveni delavci pri reševanju težav dejavno sodelujejo. Prezemni popis gradiva CTK je odraz odličnega sodelovanja med arhivisti in popisovalci gradiva. A s takšno intenzivnostjo sodelujemo zadnjih nekaj let, dejansko od vpeljave razvrščanja dokumentov na osnovi klasifikacijskega načrta in uporabe informacijskega sistema za upravljanje z dokumenti pri obeh knjižnicah. Vpliv upravnega poslovanja na ohranjenost arhivskega gradiva je neizpodbiten.⁵⁵ Pri Narodni in univerzitetni knjižnici sta odločilnega pomena pravilna izpeljava vseh postopkov za pridobitev lastnega varstva arhivskega gradiva in izdelava kakovostnega arhivskega popisa arhivskega gradiva, ki je predmet lastnega varstva.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 2203, Centralna tehniška knjižnica.

LITERATURA

Dolinar, France: *Knjižnice skozi stoletje*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, 2004.

Jeraj, Mateja: Arhivsko gradivo kulturnih ustanov-lastno varstvo da ali ne? V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. Radenci, 2012, str. 205–217.

Klasinc, Peter Pavel: Problemi zunanje službe v Sloveniji in nekateri tehnični vidiki. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. Radenci, 2015, str. 341–352.

Kodrič-Dačić, Eva: Slovenska nacionalna knjižnica. V: *Knjižnica* 49 (2005), št. 3, str. 139–153.

Kodrič-Dačić, Eva: Razvoj Narodne in univerzitetne knjižnice v letih 1918–1938. V: *Knjižnica* 47 (2003), št. 1/2, str. 85–107.

Kodrič-Dačić, Eva: Univerzitetna biblioteka v Ljubljani: od kapitulacije fašistične Italije do konca druge svetovne vojne (1943–1945). V: *Knjižnica* 49 (2005), št. 1/2, str. 169–185.

⁵⁵ Urejeno poslovanje zmanjša posledice »upočasnjene« tempa varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva, ki ga izvaja Arhiv Republike Slovenije zaradi večletne kadrovske podhranjenosti.

Kodrič-Dačić, Eva: Univerzitetna biblioteka v Ljubljani: Narodna in univerzitetna knjižnica v obdobju 1938–1943. V: *Knjižnica* 49 (2005), št. 1/2, str. 151–168.

Melik, Jelka; Jeraj, Mateja: Pomen in varstvo zasebnih arhivov v Sloveniji. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 51–57.

Pejanovič, Smiljana, Žaucer, Matjaž: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani. V: *90 let Univerze v Ljubljani: med tradicijo in izzivi časa*. Ljubljana: Rektorat Univerze, 2009, str. 728–749.

Pravilnik o delovnih razmerjih in o odgovornosti delavcev Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1971.

Semlič Rajh, Zdenka; Šauperl, Alenka: Razglednice v arhivih in knjižnicah: priporočila za enoten popis. V: *Atlanti* 23 (2013), št. 2, str. 107–125.

Stefan, Konrad: *Zgodovina C. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2009. (Monumenta bibliothecaria; 2)

Škoro Babič, Aida; Kerec Prekoršek, Branka; Špiček, Miha; Šauperl, Alenka: Občutljivi osebni podatki v gradivu arhivov, knjižnic in muzejev ter v podatkih o njem. V: *Knjižnica* 63 (2019), št. 3, str. 105–129.

Žontar, Jože: *Arhivska veda v 20. stoletju*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.

Žumer, Vladimir: Klasifikacijski načrti za razvrščanje dokumentacije z roki hranjenja v Sloveniji. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. Radenci, 2013, str. 353–368.

ZAKONODAJA

Pravilnik o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi. V: *Uradni list RS*, št. 49/2019.

Pravilnik o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom. V: *Uradni list RS*, št. 66/2016.

Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodna in univerzitetna knjižnica. V: *Uradni list RS*, št. 46/2003, 85/2008 in 30/2019.

Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani. V: *Uradni list RS*, št. 60/2003, 44/2007, 90/2010.

Statut Univerze v Ljubljani. V: *Uradni list RS*, št. 4/2017, 56/2017, 56/2017, 14/2018, 39/2018, 57/2018, 66/2018, 10/2019, 22/2019, 36/2019, 47/2019, 82/2020, 104/2020, 168/2020, 54/2021, 97/2021, 159/2021, 162/2021, 163/2021 – popr., 202/2021, 39/2022, 49/2022, 60/2022, 135/2022, 156/2022, 64/2023, 77/2023, 77/2023 in 112/2023.

Uredba o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. V: *Uradni list RS*, št. 42/2017.

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. V: *Uradni list SRS*, št. 4/1966.

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 20/1997.

Zakon o knjižničarstvu. V: *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUIK in 92/2015.

Zakon o obveznem izvodu publikacij. V: *Uradni list RS*, št. 69/2006 in 86/2009.

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. V: *Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014.

Zakon o visokem šolstvu. V: *Uradni list RS*, št. 32/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 40/2012 – ZUJF, 57/2012 – ZPCP-2D, 109/2012, 85/2014, 75/2016, 61/2017 – ZUPŠ, 65/2017, 175/2020 – ZIUOPDVE, 57/2021 – odl. US, 54/2022 – ZUPŠ-1, 100/2022 – ZSZUN in 102/2023.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. V: *Uradni list RS*, št. 77/2007 – uradno prečiščeno besedilo, 56/2008, 4/2010, 20/2011, 111/2013, 68/2016, 61/2017, 21/2018 – ZNOrg, 3/2022 – ZDeb in 105/2022 – ZZNŠPP.

INTERNETNI VIRI

Poročila o delu Arhiva RS za leta 2002–2019: http://arhiv.arhiv-spletisc.gov.si/si/o_arhivu/letni_programi_in_porocila/index.html (dostop: 10. 10. 2023).

Poročilo o delu Arhiva RS za leto 2018–2022: <https://www.gov.si/zbirke/katalogi-informacij-javnega-znacaja/?org=50> (dostop: 10. 10. 2023).

Poročilo o delu visokošolskih knjižnic v letu 2021: <https://knjiznicarske-novice.si/porocilo-o-delu-visokosolskih-knjiznic-v-letu-2021/> (dostop: 10. 9. 2023).

Pridruženi člani UL: https://www.uni-lj.si/pridruzeni_clani_ul/ (dostop: 10. 9. 2023).

Register ustvarjalcev arhivskega gradiva – RegUst: <https://rega.ars.gov.si/rega/r/regust/index.htm> (dostop: 10. 10. 2023).

Seznam dokumentarnega gradiva, ki je lahko ovrednoteno kot arhivsko gradivo: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Vrednotenje-dokumentarnega-gradiva/Seznam-dokumentarnega-gradiva-ki-je-lahko-ovrednoteno-kot-arhivsko-gradivo-2019-v1.pdf> (dostop: 10. 10. 2023).

SI AS 2203, Centralna tehniška knjižnica: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=3992529&refCode=SI%20AS%202203&type=&subId=&subLink=> (dostop: 10. 10. 2023).

Ste pripravljeni? Zmanjšanje tveganj ob naravnih nesrečah in neizoglednih za ustanove kulturne dediščine: <https://www.nuk.uni-lj.si/aktualno/dogodki/2019/ste-pripravljeni> (dostop: 13. 10. 2023).

SUMMARY

COMPREHENSIVE CARE FOR THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY (NUK) AND THE CENTRAL TECHNICAL LIBRARY AT THE UNIVERSITY OF LJUBLJANA (CTK) – WORK ACCOMPLISHED AND CHALLENGES FOR THE FUTURE

The article deals with the organised protection of documentary and archival material in two important Slovenian libraries, which are under the jurisdiction of the Archives of the Republic of Slovenia: the Central Technical Library, which occupies a prominent place among higher education libraries, and the National and University Library, which is the central Slovenian library of national importance. Essential differences between archival and library materials are presented, which can become unclear due to the interrelation of archival and library activities and the similarity of library and archival materials. All legally prescribed procedures, which are necessary for the protection of documentary and archival material and are carried out by the libraries in cooperation with the Archives of the Republic of Slovenia, are described. They have specially qualified employees for working with documentary material; their material is determined based on their classification plans and presented in the written professional instructions for selecting archives from documents issued by the Archives of the Republic of Slovenia. The article emphasises the importance of orderly records management. In the last five years, the two libraries have taken important steps in establishing a permanent collection: the National and University Library in the desire to organise its own preservation, and the Central Technical Library, with the systematic selection and transfer of archival material to the Archives of the Republic of Slovenia.

1.04 Strokovni članek

UDK 005.912:37(497.4)

Prejeto: 17. 11. 2023

Enotni načrt klasifikacijskih znakov z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode in njegova uporaba v evidenci dokumentarnega gradiva v vzgojno-izobraževalnih zavodih

ELIZABETA ERŽEN PODLIPNIK

univ. dipl. zgodovinarica, arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Trdinova ulica 4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: elizabeta.podlipnik@zal-lj.si

HANA HABJAN

mag. zgodovinskih znanosti, arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Trdinova ulica 4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: hana.habjan@zal-lj.si

Izvleček

Z uvedbo Enotnega načrta klasifikacijskih znakov z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode (vrtce, osnovne šole, zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, glasbene šole, srednje šole, dijaške domove, višje strokovne šole in organizacije za izobraževanje odraslih; *Uradni list RS*, št. 66/2014) se uvaja poenotenje odlaganja dokumentacije, ki nastaja pri vzgojno-izobraževalnih zavodih. Poenotenje zahteva tudi vodenje evidence dokumentarnega gradiva v elektronski obliki v informacijskem sistemu za vodenje evidence dokumentarnega gradiva, ki se z informatizacijo pisarniškega poslovanja čedalje bolj uveljavlja tudi v vzgoji in izobraževanju.

Prispevek prikazuje implementacijo klasifikacijskega načrta v praksi in morebitne izzive pri njegovi uporabi od njegove uveljavitve dalje pri ustvarjalnih arhivskega gradiva s področja vzgoje in izobraževanja.

Abstract

**SINGLE CLASSIFICATION CODES PLAN WITH RETENTION PERIODS FOR
EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS USE IN RECORDS REGISTER IN
EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

The unified filing of records created by educational institutions is being introduced with the introduction of the Single classification codes plan with retention periods for educational institutions (kindergartens, primary schools, institutions for the education and training of children and adolescents with special needs, music schools, secondary schools, student dormitories, higher professional schools, and organisations for adult education; *Official Gazette of the Republic of Slovenia*, No. 66/2014). The information system for main-

Ključne besede:

klasifikacijski
načrt z roki
hrambe, evidenca
dokumentarnega
gradiva,
(elektronski)
delovodnik,
vzgojno-
izobraževalni
zavodi, pravilniki
o določanju rokov
hrambe
dokumentarnega
gradiva

Key-words:

classification plan
with retention
periods,
(electronic)
records register,
educational
institutions,
regulations on
determining
retention periods
of documentary
material,
questionnaire

taining records, which is becoming more and more prevalent in education along with the computerization of office operations, must be unified in order to maintain electronic records. The article demonstrates how the classification strategy is put into practise and highlights possible difficulties that may have arisen from the moment of its implementation for the creators of archival material in the field of education.

Uvod

Klasifikacijski načrti so nepogrešljiv pripomoček pri upravljanju poslovne dokumentacije tako v papirni kot elektronski obliki, saj na enem mestu združujejo informacije o ustreznem razvrščanju dokumentacije glede na njihovo vsebino in obenem upravljavcem ponujajo roke hrambe.

Njihov razvoj in uporabo beležimo v državni upravi že stoletja, medtem ko se za šole uporabljajo šele kratek čas, kar lahko prispeva k njihovi neustreznosti in nedosledni uporabi.¹ Prva uvedba enotnega klasifikacijskega načrta je bila leta 2014, ko je bila izdana Odredba o enotnem klasifikacijskem načrtu z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode (v nadaljevanju: EKN), ki je v veljavo vstopila s 1. januarjem 2015.² Z informatizacijo pisarniškega poslovanja se zaposleni čedalje bolj srečujejo z elektronskim poslovanjem in upravljanjem digitalnega gradiva, kar prinaša nove načine dela in drugačen način razmišljanja. EKN je zdaj v veljavi že deveto leto, zato sva pri najinih ustvarjalcih preverili, kako ga uporabljajo, razumejo in kako vpliva na njihovo delo.

Oblikovanje in nastanek enotnega klasifikacijskega načrta z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode

Trenutno veljavna zakonodaja določa vrtcem in osnovnim šolam, da svojevrstne vrtčevske in šolske dokumentacije ni treba evidentirati v skladu s predpisi, ki urejajo upravno poslovanje, kar dovoljuje tudi Uredba o upravnem poslovanju (v nadaljevanju: UUP).³ Dokumentacija se vodi in hrani v skladu s posebnim pravilnikom po kronološkem redu nastanka, šolskih letih, programih, razredih in oddelkih ter abecednem redu učencev.⁴ EKN VIZ po drugi strani zajema vsa področja delovanja vrtcev in šol, zavodov za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, dijaških domov ter organizacij za izobraževanje odraslih: poleg splošne – organizacijsko-upravne, računovodske, delovne – še svojevrstno poslovodno dokumentacijo.

Do oblikovanja EKN-ja je prišlo po številnih letih in več različicah. V okviru Zveze tajnic VIZ so začeli s pripravo EKN-ja leta 2005, pripravljenih je bilo tudi več različic (2006, 2009, 2011), ki so vse temeljile na obveznem okviru klasifikacijskega načrta za javno upravo, vendar ni bila nobena izdana do leta 2014, ko je skupina že prenehala delovati. Pri tem je Vladimir Žumer v svojem

¹ Več o predpisih o šolski dokumentaciji glej Kontestabile Rovis: Odredba o Enotnem klasifikacijskem načrtu za področje vzgoje in izobraževanja in arhivi, str. 224–225.

² Odredba o enotnem klasifikacijskem načrtu z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode. V: *Uradni list RS*, št. 66/2014.

³ »Evidentiranje dokumentarnega gradiva po tej uredbi ni obvezno za dokumentarno gradivo, za katero je evidentiranje določeno s posebnimi predpisi.« 5. odstavek 48. čl. Uredbe o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023.

⁴ 6. čl. Pravilnika o dokumentaciji v vrtcih. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012 in 52/2022; 3. čl. Pravilnika o dokumentaciji v osnovni šoli. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012, 51/2013 in 44/2021.

prispevku opozoril na pomisleke arhivske in pravne stroke proti vsem trem predlogom, ki temeljijo na obveznem okvirju javne uprave, namesto da bi bile upoštevane zahteve standarda ISO 15489 in Evropske komisije MoReq, ki zahtevajo, da KN temeljijo na poslovnih funkcijah, strokovnih nalogah oziroma dejavnosti pravne osebe.⁵ Podrobneje ne opredeli teh pomislekov, vendar kot sam navaja v prispevku leta 2011, organi javne uprave, občine, inšpektorati, agencije, skladi ter nekatera javna podjetja in javni zavodi, ki imajo pooblastila za opravljanje upravnih nalog, izvajajo ISO 15489 v celoti.⁶ Ali je bilo to dejansko stanje v praksi – vsaj pri vzgojno-izobraževalnih zavodih –, je stvar razprave. Žumer nadalje navaja, da so bili načela, postopki, procesi in instrumenti upravljanja in arhiviranja dokumentarnega gradiva organov javne uprave na podlagi določb ISO 15489, priporočila MoReq in drugih mednarodnih standardov usklajeni z Uredbo o poslovanju organov javne uprave z dokumentarnim gradivom leta 2001, nato pa ponovno leta 2005 z Uredbo o upravnem poslovanju.⁷ Na tej podlagi so začeli pripravljati enotni klasifikacijski načrt za vzgojo in izobraževanje, ki temelji na obveznem okviru načrta klasifikacijskih znakov (priloga Uredbe o upravnem poslovanju iz leta 2005), kar je nujno za to, da velja kot enotni načrt in da ga potrdi tudi ministrstvo, pristojno za javno upravo. To določa tudi trenutno veljavna UUP v desetem odstavku 45. člena: »Minister, pristojen za področje, na katerem deluje, v soglasju z ministrom, pristojnim za javno upravo, določi enotni načrt klasifikacijskih znakov za istovrstne organe ali istovrstne pravne osebe.«⁸ Enako velja za roke hrambe, ki so predpisani s Pravilnikom o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi. Prvi odstavek 1. člena določa: »Ta pravilnik določa osnove za določanje rokov hrambe dokumentarnega gradiva za organe državne uprave, uprave samoupravnih lokalnih skupnosti ter pravne in fizične osebe, kadar na podlagi javnih pooblastil opravljajo upravne naloge (v nadaljnjem besedilu: organi) z orientacijskimi roki hrambe dokumentarnega gradiva.«⁹ Vzgojno-izobraževalni zavodi, tako kot javni zavodi s področja socialnega varstva, na podlagi javnih pooblastil opravljajo upravne naloge, četudi v manjši meri.

EKN je razdeljen na devet razredov (tematskih sklopov), ki se delijo na podrazrede oziroma nivoje. Klasificiranje je številčno in razdeljeno na največ pet nivojev. Znakov v načrtu ni dovoljeno črtati, vendar se lahko obstoječi znak podrobneje razdeli na četrtem ali petem nivoju. Splošno gradivo za vzgojno-izobraževalne zavode se nahaja v vseh razredih od 0 do 9 (npr. 01 Organizacija javne uprave in javnega sektorja, 11 Zaposlovanje, usposabljanje in poklicno izobraževanje, 4 Finance, 90 Seje, sestanki in posvetovanja itd.), medtem ko je svojevrstno pedagoško gradivo v razredu 6 Vzgoja in izobraževanje, kultura, šport in znanost. Pozneje se ta razred deli na podrazrede, med drugim tudi podrazred 60 Vzgoja in izobraževanje. Vsebine, ki so že razdeljene do petega nivoja, ne omogočajo nadaljnjega razdeljevanja, četudi bi bilo to potrebno, saj zajemajo vsebinsko preveč obširno področje. Pod številko 6006 je kategorija Knjige in splošni dokumenti vzgojno-izobraževalnega dela, kjer je gradivo, ki ga lahko glede na vrsto dokumentacije razvrstimo med poslovodno (pedagoško) dokumentacijo, dokumentacijo o načrtovanju in analizi zadev ter dokumentacijsko dokumentacijo, o čemer sva avtorici pisali že leta 2018.¹⁰ Ta kategorija je bila prepisana iz pravilnikov o dokumentaciji v vrtcih in osnovnih šolah.

⁵ Žumer: Klasifikacijski načrti za razvrščanje dokumentacije, str. 359.

⁶ Žumer: Mednarodni standard ISO 15489, str. 118.

⁷ Žumer: Mednarodni standard ISO 15489, str. 119.

⁸ Uredba o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023.

⁹ *Uradni list RS*, št. 49/2019.

¹⁰ Eržen Podlipnik, Habjan: Delovne prakse Zgodovinskega arhiva Ljubljana, str. 427–444.

Vzgojno-izobraževalni zavodi, s katerimi smo bili v stiku (izobraževanja, delavnice, obiski na terenu), izražajo nezadovoljstvo nad obstoječim EKN-jem, o čemer je bilo govora v prispevku že leta 2018. Uslužbencem vzgojno-izobraževalnih zavodov se veljavni EKN ne zdi dovolj natančen, saj ne omogoča razvrščanja gradiva po vsebini, ampak jim ga celo otežuje. Po navodilih v uredbi v upravnem poslovanju so klasifikacijski načrti namenjeni razvrščanju dokumentacije po vsebini – kategorije morajo imeti v dodatnem stolpcu vsebinski opis, zraven so navedeni še roki hrambe. Opis klasifikacijskega znaka (geslo) mora biti primerno dolg in razumljiv, opis vsebine se ne sme ponavljati. Leta 2018 smo obravnavali klasifikacijski znak 014 Javni skladi, javne agencije, javni zavodi, zbornice in koncesije, javna pooblastila,¹¹ vendar si zdaj pogledjmo primer dileme, kam uvrstiti gradivo sej sveta zavoda in sej sveta staršev, saj se podobna razlaga vsebine pojavi dvakrat, in sicer pod znakoma 013 in 900.

Vsebina znaka 013 je opredeljena v opisu klasifikacijskega znaka takole: »Strokovni in drugi svet«, v obrazložitvi vsebine klasifikacijskih znakov in rokov hranjenja ter »Organizacija, sestava in pristojnosti, vabila, gradiva, zapisniki in sklepi (ki so vezani na delo posameznega sveta), svet za sistem plač, mladinski sveti, nadzorni sveti, nacionalni svet za knjižničarstvo, (5) sveti vrtca in šole ... (A)«, podobna dikcija se pojavi v klasifikacijskem znaku 900, ki ima v opisu klasifikacijskega znaka navedeno: »Seje, sestanki, posvetovanja« ter v obrazložitvi vsebine klasifikacijskih znakov in rokov hranjenja »poročila o izvršenih sklepih, ... organov šole, vrtca, sodelovanje z drugimi institucijami«.

Avtorici prispevka sva za potrebe izdajanja pisnih strokovnih navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega svojim ustvarjalcem arhivskega gradiva pri izdaji navodil uvedli v klasifikacijski načrt dodatne razlage kategorij znakov, ki so označeni kot arhivsko gradivo (spodaj prilagava izsek iz pisnih strokovnih navodil). Dokumentacije z omejenimi roki hrambe v okviru te kategorije nisva natančneje opredelili, ker to ne spada v delokrog arhivov. Določeni klasifikacijski znaki zajemajo zelo raznovrstno dokumentacijo, ki bi jo bilo za potrebe preglednejšega upravljanja z dokumentacijo nujno razdeliti na nižje ravni, vendar to zmeraj ni mogoče, saj je marsikateri znak že na petem nivoju.

Izsek iz pisnih strokovnih navodil za vzgojno izobraževalne zavode pod pristojnostjo ZAL Enota v Ljubljani in Enota v Škofji Loki:

Klas. znak	Opis klasifikacijskega znaka	Vrste dokumentarnega gradiva			Obrazložitev vsebine klasifikacijskih znakov in rokov hranjenja	Dodatna obrazložitev vsebine A in A vzorčno
		Rok hrambe	Trajno gradivo	Arhivsko gradivo		
013	Strokovni in drugi sveti	5		A	Koordinacijski svet načelnika upravne enote, uradniški svet, inšpekcijski svet komisija za pritožbe iz delovnega razmerja, disciplinska komisija, svet za sistem plač, mladinski sveti, nadzorni sveti, nacionalni svet za knjižničarstvo, (5) sveti vrtca, šole, dijaškega doma (organizacija, sestava in pristojnosti) (A)	Sveti vrtca, šole, dijaškega doma (organizacija, sestava in pristojnosti) (A)

¹¹ Prav tam, str. 437.

6021	Program za predšolske otroke	1		A-vzor.	Dokumentacija o delu oddelkov, dokumentacija o otrocih, vključenih v vrtec (1, A-vzor), drugo (1).	Dnevnik (A-vzor), osebna mapa otroka, ki potrebuje pomoč oziroma svetovanje za področje primanjkljajev in individualno pomoč (A-vzor), gradivo projektov vrtca na lokalni, regionalni, državni ali mednarodni ravni ¹² (A-vzor za določene projekte: program, priprava, zapisniki, poročilo, analiza ipd.) ¹³
900	Seje, sestanki, posvetovanja			A, A-vzor.	Vabila, zapisniki, gradivo za seje, poročila o izvršenih sklepih ... organov šole, vrtca, dijaškega doma Sodelovanje z drugimi institucijami (A) Zapisniki roditeljskih sestankov (A-vzor)	Vabila, zapisniki, gradivo za seje, sklepi, poročila o izvršenih sklepih organov šole/vrtca/dijaškega doma, komisij (svet vrtca/šole/dijaškega doma, svet staršev, upravni odbor šolskega sklada, strateški svet višje šole, komisija za spremljanje in zagotavljanje kakovosti, študentski svet) (A), zapisniki roditeljskih sestankov (A-vzor)

Namen Pravilnika o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi (*Uradni list RS*, št. 49/2019)?

V njem so zajeti konkretni primeri razdelitve določenih funkcij in upravnih nalog s posameznih področij javne uprave, prav tako so med drugim na področju zaposlovanja, javnega računovodstva, vzgoje in izobraževanja, centrov za socialno delo in varovanja kulturnih vrednot podrobneje razdeljene določene funkcije in naloge, pri čemer so opredeljeni roki hrambe za posamezne vrste gradiva. Pri pripravi pravilnika je svoje delo opravila Medarhivska delovna skupina za vzgojo in izobraževanje, ki je podrobneje razčlenila skupino 600 Vzgoja in izobraževanje in pri tem skušala natančno opredeliti vse arhivsko gradivo.

S sprejetjem novega pravilnika o določanju rokov hrambe bi ministrstvo, pristojno za vzgojo in izobraževanje, moralo posodobiti enotni klasifikacijski načrt. Novembra 2022 je bila imenovana nova Delovna skupina za pripravo predloga sprememb in dopolnitev Enotnega klasifikacijskega načrta za vzgojno-izobraževalne zavode z vodjo Mihaelo Praprotnik, s tedanjega MIZŠ.¹⁴ V skupino so bile imenovane tri predstavnice Medarhivske delovne skupine za vzgojo in izobraževanje.¹⁵ Skupina trenutno še usklajuje mnenje, vendar prevladuje trend, da se v klasifikacijskem načrtu podrobneje opredelijo skupine oziroma

¹² Če teh podatkov ni v drugi arhivski dokumentaciji, npr. letnih poročilih in načrtih, je v popisu treba označiti, kje lahko najdemo to gradivo.

¹³ Uporabiti A-vzorčno za navedeno dokumentacijo v primeru projektov, ki izstopajo, npr. v lokalnem okolju, na državni/mednarodni ravni, nagrajenih projektov.

¹⁴ MIZŠ, Sklep o imenovanju delovne skupine za pripravo predloga sprememb in dopolnitev Enotnega klasifikacijskega načrta za vzgojno-izobraževalne zavode, št.: 012-81/2022/1, z dne 11. 11. 2022.

¹⁵ Mirjana Kontestabile Rovis, Maja Povalej in mag. Hana Habjan.

za vsako vrsto dokumentacije določi jasen rok hrambe, četudi se klasifikacijski znaki ne spreminjajo.

Ministrica za izobraževanje, znanost in šport je leta 2021 izdala Pravilnik o spremembah Pravilnika o dokumentaciji v osnovni šol,¹⁶ v katerem je dopolnjen del člena glede pošiljanja dokumentacije o učencu v primeru njegovega prešolanja novi šoli. V pravilniku so nadomestili prilogo, ki vsebuje seznam določene šolske dokumentacije, z novo, vendar niso spremenili neustreznih rokov hrambe, ki so navedeni v prilogi (rok hrambe arhivsko ali arhivsko vzorčno gradivo ni omenjen, namesto njih so navedeni omejeni roki hrambe). Arhivi že vrsto let opozarjamo, da bi bilo potrebno spremeniti prilogo; roki hrambe so namreč posodobljeni tako v EKN VIZ kot v pravilniku o določanju rokov hrambe, a na ministrstvu ob posodabljanju pravilnikov o dokumentaciji tega niso upoštevali. Enako velja za Prilogo Pravilnika o spremembah in dopolnitvi Pravilnika o dokumentaciji v vrtcih iz leta 2022.¹⁷

Uporaba enotnega klasifikacijskega načrta v vzgojno-izobraževalnih zavodih – sestava in rezultati vprašalnika

Kot omenjeno že zgoraj, so vzgojno-izobraževalni zavodi nezadovoljni z veljavnim enotnim klasifikacijskim načrtom znakov za vzgojo in izobraževanje, vendar konkretnih predlogov za njegovo izboljšanje s terena nismo dobili, kljub večkratnim ustnim in pisnim pozivom, naj konkretno navedejo, kateri klasifikacijski znaki jim predstavljajo največje težave, in naj predlagajo spremembe.

V upanju, da bomo dobili konkretnejše povratne informacije o uporabi enotnega klasifikacijskega načrta za vzgojo in izobraževanje in pisnih strokovnih navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega na podlagi EKN, smo vsem ustvarjalcem vzgoje in izobraževanja z območja Upravne enote Škofja Loka poslali vprašalnik z naslednjimi vprašanji in možnimi odgovori:

1. **Ali uporabljate za evidentiranje dokumentacije EKN VIZ?** DA./NE.
2. **Ali ste EKN VIZ podrobneje opredelili na 4. in 5. nivoju?** DA./NE.
3. **Ali v EKN VIZ uporabljate za šifriranje zadev znak nezasedeno?** DA./NE.
4. **Ali uporabljate ročni ali elektronski delovodnik?** DA./NE.
5. **V primeru, da ste odgovorili na prejšnje vprašanje pozitivno: Katerega ponudnika elektronskega delovodnika uporabljate?**
(eAsistent, eGlasbenašola, Lo.Polis, ODOS, lastno, drugo)
V primeru, da za evidentiranje različnih kategorij gradiva uporabljate več različnih aplikacij, ali v tem primeru dokument šifirate v obeh aplikacijah (npr. dnevnik šolskega dela)?
6. **Ali imate v elektronskem delovodniku že nastavljene roke hrambe?** DA./NE.
7. **Ali se nastavljeni roki hrambe ujemajo z roki hrambe v EKN VIZ?** DA./NE.
8. **Ali lahko sami nastavite/spremenite roke hrambe?** DA./NE.
9. **Če sami ne morete spreminjati rokov hranjenja, ali to za vas opravi ponudnik elektronskega delovodnika?** DA./NE.
10. **Ali imate izdan PSN?** DA./NE.
11. **Ali je PSN izdan tudi za gradivo, nastalo od 1. 1. 2015 (na podlagi EKN VIZ)?** DA./NE.
12. **Ali se roki arhivsko v EKN ujemajo z izdanim PSN?** DA./NE.

¹⁶ Uradni list RS, št. 44/2021.

¹⁷ Uradni list RS, št. 52/2022.

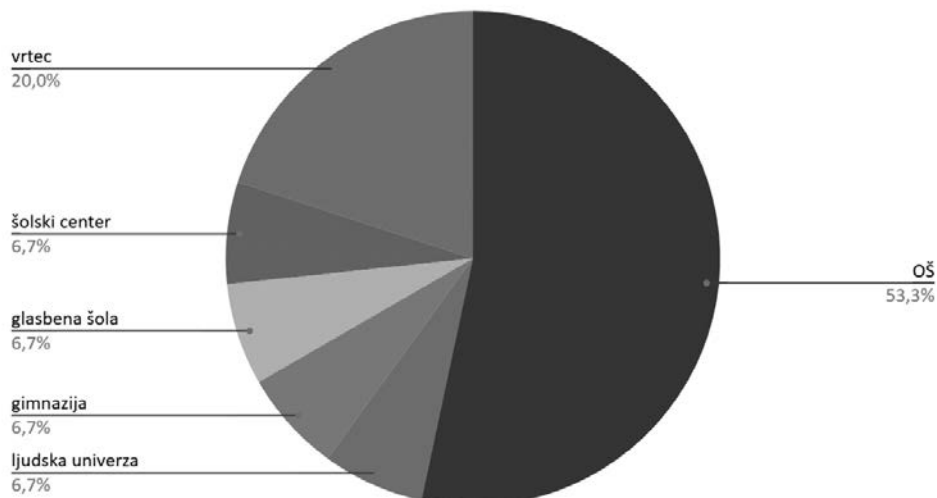
13. Ali vam sistem omogoča vzorčenje digitalnega AG (na kakšen način)? DA./NE.
14. Ali ste že izločali dokumentarno gradivo, nastalo po 1. 1. 2015? DA./NE.
15. Ali ste že odbirali arhivsko gradivo, nastalo po 1. 1. 2015? DA./NE.
16. Ali ste pri odbiranju uporabili prilogo PSN, ki jo je izdal ZAL Škofja Loka? DA./NE.
17. Kakšna se vam zdi rubrika Dodatna obrazložitev vsebine A in A vzorčno? Ocenite 1–10, pri čemer je najslabša ocena 1, najboljša ocena 10: uporabna, pregledna, jasna, natančna, obširna, smiselna, pravilna ... drugo (opišite).
18. Navedite pripombe posameznih sektorjev VIZ zavoda (ali bi spremeni EKN in kako; ali bi dodali določene nivoje/znake; ali bi izločili določene kategorije; kategorije so preveč obširne; kategorije so premalo obširne; določeni znaki manjkajo; drugo).
19. Pod kateri klasifikacijski znak uvrščate?
 - o zapisnike sej sveta zavoda:
 - o zapisnike sej sveta staršev:
 - o šolski sklad:
20. Ali vam po vašem mnenju elektronski delovodnik olajša pisarniško poslovanje? Ocenite 1–10, pri čemer je najslabša ocena 1, najboljša ocena je 10.
21. Ali ima v sistemu samo ena oseba administrativne pravice za zaključitev zadeve ali več (koliko)?
22. Ali vam računalniška aplikacija ali elektronski sistem omogoča izdajo spričevala? DA./NE.
23. Ali so obrazci spričeval v sistemu skladni z obrazci, ki jih predpisuje Pravilnik o obrazcih javnih listin v osnovni šoli/glasbeni šoli/srednješolskem izobraževanju: Da./Ne./Ne vem.
Na koncu so sledila še splošna vprašanja:
24. Navedite vrsto zavoda (vrtec/OŠ/gimnazija/strokovna šola, /šolski center/glasbena šola/višja šola/zavod za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami/dijaški dom/zavod za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami).
25. Delovno mesto anketiranja (administracija/vodstvo/strokovni kader/drugo):
26. Moški./Ženska./Neopredeljen./Ne želim odgovoriti.
27. Starost:
 - o 20–30 let.
 - o 31–40.
 - o 41–50.
 - o 51–60.
 - o 61–.
28. Izobrazba:
 - o V. stopnja.
 - o VI. stopnja.
 - o VII. stopnja.

Na območju škofjeloške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana deluje šestnajst vzgojno-izobraževalnih ustanov – sedem rednih osnovnih šol (tri vključujejo tudi vrtce) in ena osnovna šola s prilagojenim programom, štirje vrtci, ena gimnazija in en šolski center ter ena ljudska univerza. Od šestnajstih jih je petnajst izpolnilo naš vprašalnik.

Rezultati vprašalnika so nas presenetili v delu, da kar trije od petnajstih ustvarjalcev arhivskega gradiva, ki so odgovorili na zastavljena vprašanja, še ne uporabljajo enotnega klasifikacijskega načrta znakov za razvrščanje svoje doku-

Grafikon 1: Vrste vzgojno-izobraževalnih ustanov, vključenih v raziskavo

Vrste vzgojno-izobraževalnih zavodov, vključenih v raziskavo

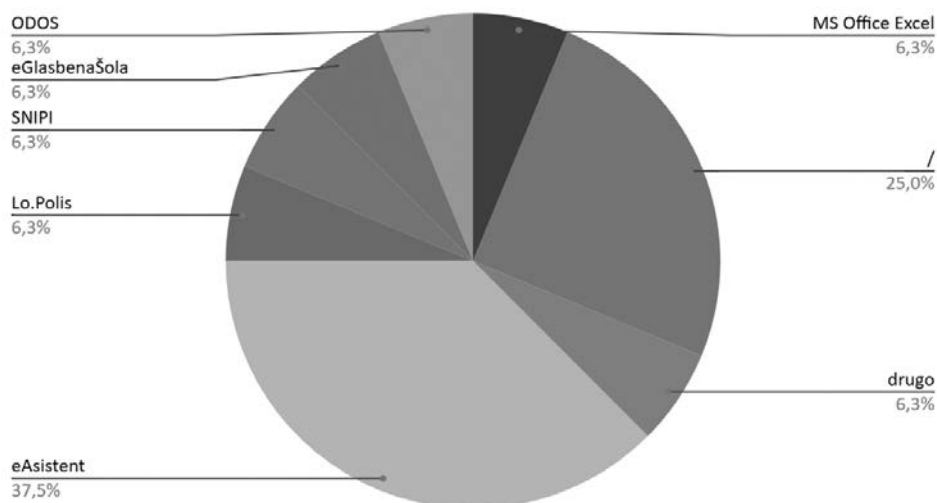

mentacije, vsi so vrtci. En je šele z letošnjim letom začel z njegovo uporabo. Eni ustanovi izmed tistih, ki še ne evidentirajo gradiva na podlagi EKN VIZ, je arhiv že leta 2016 izdal strokovno pisno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega.

Nihče izmed vprašanih ni odgovoril pozitivno na vprašanji »Ali ste EKN VIZ podrobneje opredelili na 4. in 5. nivoju?« in »Ali v EKN VIZ uporabljate za šifriranje zadev znak nezasedeno?«. Pravilniki o dokumentaciji v vrtcih, osnovni šoli in srednjem izobraževanju predpisujejo vodenje evidenc praviloma v elektronski obliki,¹⁸ medtem ko Uredba o upravnem poslovanju elektronski način vodenja

Grafikon 2: Ponudniki elektronskega delovodnika, ki so jih navedli vprašani

Katerega ponudnika elektronskega delovodnika uporabljate?

¹⁸ 3. čl. Pravilnika o dokumentaciji v vrtcih. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012 in 52/2022; 2. čl. Pravilnika o dokumentaciji v osnovni šoli. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012, 51/2013 in 44/2021; 9. čl. Pravilnika o šolski dokumentaciji v srednjem izobraževanju. V: *Uradni list RS*, št. 30/2018

evidenc dokumentarnega gradiva izrecno določa v 49. členu, zato smo v zvezi s tem zastavili vprašanje. Na vprašanje »Ali uporabljate ročni ali elektronski delovodnik?« jih je 56 % odgovorilo, da za evidentiranje zadev uporabljajo elektronski delovodnik, od teh jih 66 % uporablja delovodnik v aplikaciji eAsistent.¹⁹ Ob pregledu odgovorov vprašanih smo ugotovili, da vsi ne ločijo ročnega in elektronskega delovodnika, saj so nekateri odgovorili, da imajo ročni delovodnik v aplikaciji MS Office Excel, spet drugi, da imajo elektronski delovodnik v isti aplikaciji.

Nadalje nas je zanimalo, katere ponudnike elektronskih delovodnikov uporabljajo; spodaj navajava osnovne informacije o njihovih elektronskih evidencah dokumentarnega gradiva:

- ④ **eAsistent, modul Delovodnik**, je razvilo podjetje eŠola d. o. o., »dokumenti, ustvarjeni v Delovodniku, ali vloženi iz eAsistenta, se avtomatično številčijo po Enotnem klasifikacijskem načrtu, razširjenem in prilagojenem posebej za vzgojno-izobraževalne zavode. [...] informacije o roku hrambe in vrsti gradiva pa so določene avtomatično. [...] omogoča vlaganje dokumentov v eHrambo.«²⁰
- ④ **Lo.Polis, modul Pošta**, je razvil LOGOS.SI, podjetje za računalniški inženiring, d. o. o., ki je na slovenskem trgu prisotno že dvajset let, »omogoča evidentiranje dokumentarnega gradiva v elektronski obliki. Razvit je bil namensko za vzgojno-izobraževalne zavode, [...] Vgrajen je priporočen klasifikacijski načrt, [...] Zadeve in dokumenti se samodejno številčijo, evidentirate vhodne, izhodne in notranje dokumente, narejena je povezava za samodejno številčenje pedagoških dokumentov. Z modulom Pošta poskrbite za pregledno evidenco dokumentov, skladno z upravnim postopkom in glede na roke hrambe tudi pravočasno odbiranje, predajo arhivu ali uničenje.«²¹
- ④ **eGlasbenaŠola**, v lasti podjetja EGLASBENAŠOLA informacijske storitve d. o. o., omogoča učiteljem »pregled nad njihovim delom z učenci, komunikacijo s starši, komunikacijo z vodstvom šole in koordiniranje dela z drugimi učitelji [...], vodstvu šole omogoča pregled nad delom učiteljev in tudi delom z učenci. V sklopu sistema eGlasbenaŠola je možno tudi urejanje in predstavitev vsebine na spletnih straneh glasbenih šol.«²²
- ④ **SNIPi**, aplikacijo je razvil programer Dejan Dular (Dejan Dular s. p.) za potrebe razpisa Razvojno izobraževalnega centra Novo mesto leta 2010 in predstavlja akronim za »spremljanje, nadzor izvedbe programov izobraževanja«. Razvita je bila za potrebe izobraževalnih centrov,²³ ki se prijavljajo na slovenske in evropske projekte; študentom omogoča dostop do njihovega elektronskega indeksa, medtem ko institucionalnim uporabnikom olajšuje upravljanje in analizo podatkov ter njihovo poročanje, hkrati olajša izpis podatkov na papir.²⁴
- ④ **ODOS**, aplikacija podjetja PIA Informacijski sistemi in storitve d. o. o., omogoča »zajem, [...] evidentiranje, klasificiranje, reševanje in zaključevanje zadev po upravnem postopku, beleženje dokumentov po ustreznem zaporedju v izbrano zadevo, pripravo in pošiljanje izhodne pošte ter njeno

in 70/2019; 49. čl. Uredbe o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023.

¹⁹ Ena ustanova uporablja hkrati dve aplikaciji: eAsistent Delovodnik in ODOS.

²⁰ Delovodnik: <https://www.easistent.com/sola/delovodnik> (dostop: 12. 11. 2023).

²¹ Lo.Polis: <https://www.lopolis.si/Schools> (dostop: 14. 11. 2023).

²² Informacijski ekosistem za glasbene šole: <https://www.eglasbenasola.si/> (dostop: 10. 11. 2023).

²³ Na spletu smo jo zasledili pri: Cene Štupar CILJ, LU Škofja Loka, LU Celje, LU Žalec, LU Radovljica, LU Sežana, LU Ajdovščina, LU Krško, CIK Trebnje, Zasavska ljudska univerza, Posoški razvojni center, enota LU.

²⁴ Dejan Dular: <https://si.linkedin.com/in/dejandular> (dostop: 10. 11. 2023); Prenova in informatizacija poslovanja: <https://prenova-informatizacija.blogspot.com/2010/04/opis-postopkov.html> (dostop: 10. 11. 2023).

odpremo, skladno z zakonskimi zahtevami in sodobnimi načini pošiljanja (eVročanje ipd.). [...] omogoča tudi elektronsko podpisovanje izhodnih dokumentov, skladno z najnovejšimi zahtevami UUP ter zajem eVlog iz eUprave in SPOT. [...] Omogoča odbiranje in izločanje ustrezno zaključenih zadev in njihov prenos v dolgoročno eHrambo.»²⁵

Certifikacija pri Arhivu RS:

- eAsistent je registriran za programsko opremo.²⁶ Storitve elektronske hrambe za dokumentacijo, nastalo v eAsistentu, izvaja podjetje Logitus, d. o. o., ločeno od podjetja e-Šola. Podjetje Logitus d. o. o. je certificiran ponudnik storitve zajema in dolgoročne elektronske hrambe.²⁷
- Logos.si ima registrirano programsko opremo in storitev hrambe podatkov za potrebe informacijskega sistema Lo.Polis;²⁸ v sistem eHrambe se že od leta 2009 lahko odlagajo e-računi, a tudi ostala poslovna in pedagoška dokumentacija; od leta 2006 je modul Pošta najprej omogočal le klasificiranje gradiva, nato smo ga dopolnili z možnostjo skeniranja in elektronske hrambe.²⁹
- ODOS je registriran za strojno in programsko opremo, storitev hrambe, spremljevalno storitev.³⁰

Aplikacij SNIPI in eGlasbenaŠola ni bilo mogoče zaslediti v registru elektronske hrambe. Za informacijski sistem eGlasbenaŠola dolgoročno hrambo izvaja že prej omenjeno podjetje Logitus d. o. o., pri čemer se vsaka javnopravna oseba, ki uporablja eGlasbenaŠola, ločeno dogovarja za elektronsko hrambo.³¹

Zanimalo nas je tudi, ali imajo v elektronskem delovodniku že nastavljene roke hrambe. Vsi, ki uporabljajo elektronski delovodnik, imajo v njem že vnaprej nastavljene roke hrambe dokumentarnega gradiva, kakor določa UUP v 54. členu.³² Dobra polovica vprašanih je odgovorila pozitivno na vprašanje, ali se roki hrambe v delovodniku ujemajo z roki v enotnem klasifikacijskem načrtu

Grafikon 3: Odgovori na vprašanje: Ali se roki arhivsko v EKN ujemajo z izdanim PSN?

²⁵ Upravno poslovanje: <https://odos.si/upravno-poslovanje/> (dostop: 13. 11. 2023).

²⁶ Sklep št. 3821-10/2015/2. V: REH (dostop: 14. 11. 2023).

²⁷ Sklep št. 3821-6/2017/2. V: REH (dostop: 14. 11. 2023); eHramba: <https://www.easistent.com/sola/ehramba> (dostop: 16. 11. 2023).

²⁸ Sklep št. 3821-9/2006/5. V: REH (dostop: 14. 11. 2023).

²⁹ Lo.Polis: <https://www.lopolis.si/Home/Anniversary> (dostop: 13. 11. 2023).

³⁰ Sklep št. 3821-15/2006/10. Vir: REH (dostop: 14. 11. 2023).

³¹ Ustni vir: Tomaž Moškon, 16. 11. 2023.

³² Uredba o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023).

znakov, druga polovica z ne vedno, od teh je kar 80 % tistih, ki uporabljajo aplikacijo eAsistent. Ali slednje drži, nismo preverjali. Rokov hrambe ne more spreminjati 22 % anketiranih. Na vprašanje »Če sami ne morete spreminjati rokov hranjenja, ali to za vas opravi ponudnik elektronskega delovodnika?« jih je 67 % odgovorilo z da, medtem ko jih ostalih 33 % odgovora ni poznalo.

Pri tistih, ki imajo izdano pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega za gradivo, nastalo po 1. 1. 2015, nas je zanimalo, ali se roki arhivsko v EKN-ju ujemajo z izdanim PSN-jem.

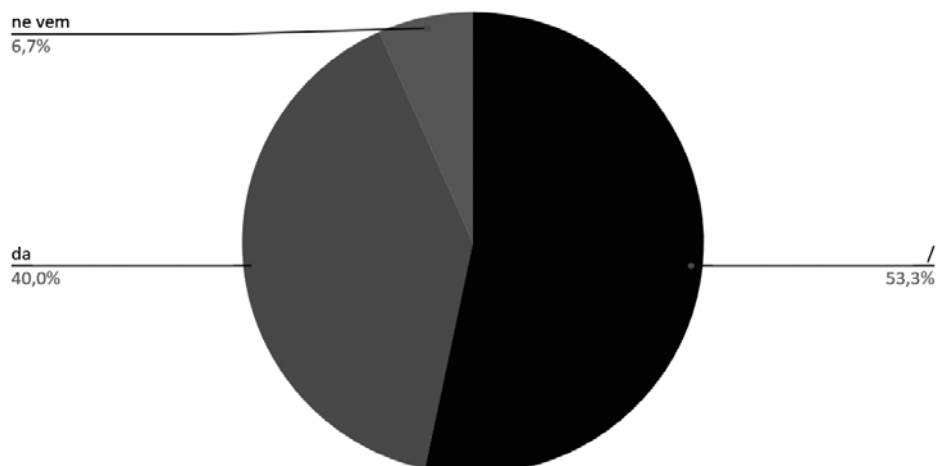
Od devetih, ki imajo izdana PSN, so štirje (44,4 %) pritrdili, en ustvarjalec (11,1 %) se je izrekel negativno, medtem ko štirje niso odgovorili. Ali lahko predvidevamo, da brez odgovora pomeni »ne vem«? Če ustvarjalci arhivskega gradiva niso prepričani, ali se roki hrambe, ki jih imajo nastavljene v delovodniku, ujemajo z roki arhivsko, ki so določeni v PSN-ju, potem iz tega izhaja, da ne vedo natančno, katero gradivo je arhivsko. Ali smo potemtakem arhivi prepričani, da bomo sčasoma prevzeli vse arhivsko gradivo?

Ko smo povprašali, ali jim sistem omogoča vzorčenje digitalnega arhivskega gradiva in na kakšen način, jih je šest pritrdilo (40 %), vendar nihče ni pojasnil načina. Dve od javnopравnih oseb, ki so potrdile, vodijo evidenco dokumentarnega gradiva v programu MS Office Excel.

Od sprejetja EKN-ja je minilo že osem let. V tem času bi se morale vzgojno-izobraževalne ustanove že dodobra spoznati z njim, a naše izkušnje, ki smo jih pridobili, in rezultati vprašalnika, žal, tega ne kažejo. Prav to je bil eden izmed poglavitnih razlogov, da smo skušali pripraviti pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega, ki bi natančneje opredelilo in pojasnilo arhivsko gradivo posameznih klasifikacijskih znakov. V želji, da bi dobili čim več povratnih informacij o že izdanih tovrstnih pisnih strokovnih navodilih, smo vprašanja v zvezi s tem uvrstili v svoj vprašalnik. Devetim od šestnajstih javnopравnih oseb s področja vzgoje in izobraževanja v pristojnosti škofjeloške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana smo izdali pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega za gradivo, nastalo po 1. januarju 2015. Od tega sta dve že odbirali arhivsko gradivo, nastalo po 1. januarju 2015, trije so izločali dokumentarno gradivo, ki so mu potekali roki hrambe. V vprašalniku smo želeli vedeti, »kakšna se jim zdi rubrika *Dodatna obrazložitev vsebine A in A vzorčno*, prosili smo jih tudi, da jo ocenijo z 1–10, pri čemer je najslabša ocena 1, najboljša ocena 10: uporabna, pregledna, jasna, natančna, obširna, smiselna, pravilna ... drugo (opišite)«. Prejeli smo pet odgovorov.

Grafikon 4: Ali sistem omogoča vzorčenje digitalnega gradiva?

Ali vam sistem omogoča vzorčenje digitalnega arhivskega gradiva (če da, na kakšen način)?

Vsi menijo, da je rubrika zelo uporabna in pregledna ter jasna. Dodatno rubriko so ocenili z ocenama 9 in 10.

Glede na pogovore z administrativnim osebjem vzgojno-izobraževalnih zavodov ti pogrešajo konkretnije razdelan klasifikacijski načrt. Zato smo anketirance prosili, naj podajo pripombe na EKN in, ali bi spremenili EKN ter kako, z možnostjo odgovorov:

- ali bi dodali določene nivoje/znake;
- ali bi izločili določene kategorije;
- kategorije so preveč obširne;
- kategorije so premalo obširne;
- določeni znaki manjkajo;
- drugo.

Le 53 % jih je podalo odgovore. Vprašalnik je pokazal, da sicer večinoma (60 %) administrativno osebje ni popolnoma zadovoljno z obstoječim enotnim klasifikacijskim načrtom, vendar so se že dodobra navadili in ga ne bi spreminjali, takih je kar 38 %. Nekateri bi spreminjali le roke hranjenja pri določenih kategorijah dokumentarnega gradiva, sicer jim EKN ustreza. 25 % jih je odgovorilo, da so kategorije preveč obširne. Zanimivo je, da jih nekaj več kot deset odstotkov meni ravno nasprotno, torej da so kategorije premalo obširne in da določeni znaki manjkajo. Ko smo jih naknadno povprašali, kateri znaki manjkajo, so nam odgovorili le, da manjka klasifikacijski znak za šolski sklad. V neformalnih pogovorih so zaposleni poudarili, da se zaradi preslabega poznavanja sistema pisarniškega poslovanja in klasifikacijskih načrtov ne čutijo kompetentne, da bi dajali pripombe snovalcem aplikacij elektronskih delovodnikov ter predlagali konkretne spremembe in popravke EKN-ja.

Kot smo že prej omenili, sta opisa klasifikacijskih znakov 013 in 900 podobna, zato smo želeli ugotoviti, v kateri klasifikacijski znak anketiranci uvrščajo zapisnike sveta zavoda in sveta staršev ter šolskega sklada. Da uvrščanje omenjenega gradiva marsikomu predstavlja izziv, so pokazali tudi rezultati vprašalnika, saj šolski sklad uvrščajo v tri različne znake, in sicer 013, 122 in 900. Po izvedenem vprašalniku večina (60 %) ustvarjalcev s področja vzgoje in izobraževanja zgoraj naštetu dokumentacijo uvršča pod klasifikacijski znak 900, nekaj manj kot 15 % v klasifikacijski znak 013, 13 % dokumentacije še ne razvršča glede na klasifikacijski načrt. Nekateri med njimi (7 %) omenjeno gradivo uvrščajo v različne klasifikacijske znake – na primer zapisnike sveta zavoda in sveta staršev v znak 900, šolski sklad 122 ali celo vsako od kategorij gradiva v drug znak (zapisniki sveta zavoda 900, zapisnik sveta staršev 013, šolski sklad 122).

Že večkrat smo poudarili, da imata znaka 013 in 900 podoben opis, pri obeh gre za organe šole. Znak 122 ima v opisu »*Dejavnost socialnega varstva*« in v obrazložitvi med drugim: »*Subvencije za predšolske otroke, učence, dijake, študente in udeležence izobraževanja odraslih (prehrana, prevoz, šola v naravi, znižanje plačil v vrtcih in glasbenih šolah in drugo)*. Prav raznovrstne subvencije oziroma sofinanciranja, ki jih šolski skladi zagotavljajo, so verjetno razlog za uvrščanje gradiva šolskih skladov v znak 122. Največja težava tovrstnega razvrščanja gradiva je, da ima znak 122 v enotnem klasifikacijskem načrtu rok hrambe le pet let, medtem ko so zapisniki upravnega odbora šolskega sklada tako kot ostali zapisniki arhivski.

Naknadno smo izvedeli, da podjetje eŠola d. o. o. uporabnikom svojega elektronskega delovodnika predlaga, da zapisnike sveta zavoda, sveta staršev in upravnega odbora šolskega sklada oziroma vrtca uvrščajo v klasifikacijski znak 900.³³

³³ Videokonferenčni sestanek med E. Eržen Podlipnik (ZAL) in Evo Garbajs iz podjetja eŠola d. o. o. ter Tomažem Moškonom iz podjetja Logitus d. o. o., ki je potekal dne 7. 11. 2023.

Na vprašanje »Ali vam po vašem mnenju elektronski delovodnik olajša pisarniško poslovanje (ocenite 1–5)?« jih je 78 % odgovorilo z da, od teh jih je 67 % podalo oceno 4 ali 5, kar pomeni, da jim po njihovem prepričanju elektronski delovodnik občutno olajša delo.

V vprašalniku smo ugotovili, da ima velika večina, to je 72 %, le po enega delavca, ki ima administrativne pravice za vodenje glavne pisarne in dodeljevanje zadev. Le pri nekaj več kot 20 % ustvarjalcev ima več delavcev te pravice. Običajno gre za šolske centre in podobne organizacije, kjer je več administrativnega osebja.

Na vprašanje »Ali vam računalniška aplikacija ali elektronski sistem omogoča izdajo spričevala?« so vsi odgovorili pritrdilno. Na nadaljnje vprašanje »Ali so obrazci spričeval v sistemu skladni z obrazci, ki jih predpisuje Pravilnik o obrazcih javnih listin v osnovni šoli/glasbeni šoli/srednješolskem izobraževanju?« je od 15 odgovorov 58,3 % anketirancev pritrdilo, 25 % jih tega ne uporablja (gre za vrtce), medtem ko pri dveh ustanovah (16,7 %) ne vedo.

V analiziranih ustanovah so v administraciji zaposlene pretežno ženske (93 %), stare med 51 in 60 let, takih je več kot polovica (53 %), le ena (7 %) je starejša od 60 let. Izobrazbena struktura administrativnega osebja je precej visoka, saj jih ima kar 73 % šesto stopnjo izobrazbe, 20 % sedmo in le ena oseba (7 %) peto. Niti ena oseba ni mlajša od 41 let, kar pomeni, da imajo zaposleni v administraciji že precej delovne dobe in izkušenj. Na podlagi tega bi sklepali, da administratorji obvladajo pisarniško poslovanje.

Zaključek

Raziskava z vprašalniki je bila narejena na majhnem vzorcu, saj so skoraj vse ustanove pri izpolnjevanju tega vprašalnika potrebovale dodatno razlago, zato ni bila izvedena anonimno, kot je bilo predvideno, ampak kot kombinacija vprašalnika in intervjuja, kar je terjalo precej časa. Iz tega razloga se nisva odločili za razširitev raziskave na več ustvarjalcev. Naknadno so isti vprašalnik izpolnjevali udeleženci delavnic s področja vzgoje in izobraževanja (26 udeležencev) v ZAL-u 8. in 10. novembra 2023. Pogovori in rezultati izpolnjenih vprašalnikov se ujemajo z zgoraj navedenimi rezultati. Ustvarjalci, ki ne uporabljajo elektronskih delovodnikov, so med izpolnjevanjem vprašalnikov v obeh primerih potrebovali dodatno razlago pri vprašanjih.³⁴

Kljub temu lahko iz izsledkov raziskave ugotovimo, da imajo ustvarjalci, ki uporabljajo storitev elektronskega vodenja dokumentacije, bistveno manj težav z razvrščanjem dokumentacije in bolje razumejo pravila pisarniškega poslovanja. Med uporabniki tovrstnih storitev so redkejši vrtci in prav pri njih se je pokazalo, da številni ne razvrščajo dokumentacije na podlagi EKN-ja. Rezultati so prav tako pokazali, da elektronsko poslovanje, ki administrativne uslužbenke vodi skozi postopek ustreznega evidentiranja gradiva, omogoča lažji potek njihovega dela. Pri tem je pomembno zadostno znanje oziroma usposobljenost, ki bi jo bilo treba razširiti še na strokovne delavce (npr. svetovalne delavce), ki prav tako upravljajo dokumentarno gradivo v smislu ustvarjanja, evidentiranja in zaključevanja zadev oziroma dokumentov v zadevah.

Osnovo pravnemu evidentiranju dokumentacije predstavlja dober klasifikacijski načrt s klasifikacijskimi znaki, ki temeljijo na poslovnih funkcijah, strokovnih nalogah oziroma dejavnosti pravne osebe, torej prilagojen tej osebi

³⁴ Npr. glede terminov 4. in 5. nivoja klasifikacijskega načrta, kratic (npr. PSN); pri vprašalnikih, izpolnjenih 8. oziroma 10. 11. 2023, najdemo primer, pri čemer je vprašani navedel, da ne uporabljajo EKN-ja, vendar hkrati uporabljajo aplikacijo Lo.Polis – modul Pošta, ki uporablja EKN.

in ne obratno. V prid mnenju, da šole in vrtci potrebujejo ustrezno natančno razčlenjene klasifikacijske načrte, govori tudi, da so šole pred uvedbo EKN-ja leta 2014 večinoma uporabljale predlog Enotnega klasifikacijskega načrta za VIZ iz leta 2009.³⁵ Ta načrt je bil povečini razčlenjen (vsaj v skupini 6)³⁶ na vsako posamezno funkcijo oziroma nalogo šole ali vrtca oziroma na določeno šolsko dokumentacijo, kar se sicer ne ujema z opredelitvijo klasifikacijskega načrta. Na tem mestu je videti, da ima javni sektor pred sabo še vedno izziv, kako ustrezno zajeti vso dokumentacijo, ki nastaja pri dejavnostih vzgojno-izobraževalnih zavodov, in jo individualno navesti.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Eržen Podlipnik, Elizabeta; Habjan, Hana: Delovne prakse Zgodovinskega arhiva Ljubljana z ustvarjalci na področju vzgoje in izobraževanja: delovanje arhivske javne službe na področju vzgoje in izobraževanja Enot v Ljubljani in Škofji Loki. V: *Moderna arhivistika [Elektronski vir]: časopis arhivske teorije in prakse* 1 (2018), št. 2, str. 427–444.

Kontestabile Rovis, Mirjana: Odredba o enotnem klasifikacijskem načrtu z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode in arhivi. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Popisovanje arhivskega gradiva [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference*. Radenci, 13.–15. april 2016, str. 223–232.

Žumer, Vladimir: Mednarodni standard ISO 15489 in upravljanje dokumentacije v organih javne uprave, gospodarskih družbah, podjetjih in zavodih v Sloveniji. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike*. Radenci, 2011, str. 113–132.

Žumer, Vladimir: Klasifikacijski načrti za razvrščanje dokumentacije z roki hranjenja v Sloveniji. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference*. Radenci, 10.–12. april 2013, str. 353–368.

ZAKONODAJA

Odredba o enotnem klasifikacijskem načrtu z roki hrambe za vzgojno-izobraževalne zavode. V: *Uradni list RS*, št. 66/2014.

Pravilnik o določanju rokov hranjenja dokumentarnega gradiva v javni upravi. V: *Uradni list RS*, št. 52/2009 in 49/2019.

Pravilnik o dokumentaciji v vrtcih. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012 in 52/2022.

Pravilnik o dokumentaciji v osnovni šoli. V: *Uradni list RS*, št. 61/2012, 51/2013 in 44/2021.

Pravilnik o šolski dokumentaciji v srednjem izobraževanju. V: *Uradni list RS*, št. 30/2018 in 70/2019.

Uredba o upravnem poslovanju. V: *Uradni list RS*, št. 9/2018, 14/2020, 167/2020, 172/2021, 68/2022, 89/2022, 135/2022 in 77/2023.

³⁵ Žumer: Klasifikacijski načrti za razvrščanje dokumentacije, str. 359.

³⁶ Predvidoma je govora o Zbirnem klasifikacijskem načrtu za razvrščanje gradiva v javni upravi z roki hranjenja dokumentarnega gradiva, ki je priloga Pravilnika o določanju rokov hranjenja dokumentarnega gradiva v javni upravi. V: *Uradni list RS*, št. 52/2009 in 49/2019.

MIZŠ, Sklep o imenovanju delovne skupine za pripravo predloga sprememb in dopolnitev Enotnega klasifikacijskega načrta za vzgojno-izobraževalne zavode, št.: 012-81/2022/1, z dne 11. 11. 2022.

INTERNETNI VIRI

EAsistent: <https://www.easistent.com> (dostop: 16. 11. 2023).
 Informacijski ekosistem za glasbene šole: <https://www.eglasbenasola.si> (dostop: 14. 11. 2023).
 Dejan Dular: <https://si.linkedin.com/in/dejandular> (dostop: 10. 11. 2023).
 Logitus: <https://www.logitus.com> (dostop: 16. 11. 2023).
 Lo.Polis: <https://www.lopolis.si> (dostop: 14. 11. 2023).
 Odos: <https://odos.si> (dostop: 13. 11. 2023).
 Prenova in informatizacija poslovanja: <https://prenova-informatizacija.blogspot.com/2010/04/opis-postopkov.html> (dostop: 14. 11. 2023).
 Register elektronske hrambe (REH): https://reh.ars.gov.si/ShakeSpeareWebClient/process/process_list_full_page.xhtml (dostop: 14. 11. 2023).

SUMMARY

SINGLE CLASSIFICATION CODES PLAN WITH RETENTION PERIODS FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS USE IN RECORDS REGISTER IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The unified filing of records created by educational institutions is being introduced with the introduction of the Single classification codes plan with retention periods for educational institutions (kindergartens, primary schools, institutions for the education and training of children and adolescents with special needs, music schools, secondary schools, student dormitories, higher professional schools, and organisations for adult education; *Official Gazette of the Republic of Slovenia*, No. 66/2014, hereinafter: SCCP). The information system for maintaining records, which is becoming more and more prevalent in education along with the computerization of office operations, must be unified in order to maintain electronic records. The creation of the SCCP came about after many years and three versions, with archival and legal professions raising concerns against all three proposals based on a mandatory public administration framework of classification codes, instead of considering the requirements of the ISO 15489 standard and the European Commission's MoReq, which require that classification plans be based on business functions, professional tasks or activities of a legal entity. Years ago, due to certain ambiguities in the SCCP, for the needs of written professional instructions for selecting archives from documents, we have introduced in the SCCP additional explanations of the categories of codes that are marked as archival material. We have not however defined records with limited retention periods in this category further, because this task does not belong in the scope of work of archives. We were able to gather information regarding SCCP and its practical implementation in the register of records by using the questionnaire that was recently distributed to our creators. The analysis of their answers reveals that creators who make use of the electronic records management service are considerably less likely to struggle with sorting documentation and are more knowledgeable about the rules of records management. The findings also demonstrated that file clerks' jobs are made easier by computerised records management, which leads them through

the process of properly filing records. It is crucial that professionals who manage documentary material in the sense of creating, registering, and closing files or records inside files possess the necessary knowledge or expertise. A solid classification plan, which includes codes based on business functions, professional tasks, or activities of a legal entity, and provides explicit and unambiguous explanations of each code's content to eliminate any doubts regarding the records' classification, is the foundation for the proper registration of records.

1.01 Izvirni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

UDK 930.253:27-557:355.01-058.65(497.4)"1945/1948"

Prejeto: 29. 9. 2023

»Kot žrtve ste padli v borbi za nas ...«¹

Delovanje Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev za Slovenijo (1945–1948)

ŽIGA KONCILIJA

dr. zgodovinskih znanosti, višji svetovalec – arhivist za gradivo uprave po letu 1945

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1102 Ljubljana

e-pošta: ziga.koncilija@gov.si

Izvleček

Prispevek govori o arhivskem gradivu Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev, ki je bil ustanovljen 24. novembra 1945 pri Ministrstvu za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije. Naloge odbora so bile: zbiranje prošenj za prenose posmrtnih ostankov v vojni padlih oseb, zbiranje seznamov posameznih ali skupinskih grobišč, zagotavljanje finančnih sredstev in transport posmrtnih ostankov oziroma druge naloge, povezane z organizacijo prekopov. Federalni odbor in mreža njemu podrejenih odborov, ki so bili ustanovljeni na nižjih upravnih ravneh, sta formalno delovala do ukinitve ob koncu leta 1948. Arhivsko gradivo odbora je 27. decembra 1967 izročil Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije ter je bilo v letu 2022 podrobno strokovno obdelano v fondu Arhiva Republike Slovenije SI AS 281.

Ključne besede:

federalni odbor
za prenose,
prekopi, odbori,
grobišča,
posmrtni ostanki,
spomeniki.

Abstract

»AS VICTIMS, YOU FELL FIGHTING FOR US...«

THE OPERATION OF THE FEDERAL COMMITTEE FOR THE ORGANISATION
OF THE TRANSFER OF THE REMAINS OF FALLEN FIGHTERS OF SLOVENIA
(1945–1948)

The paper talks about the archival material of the Federal Committee for the organization of the transfer of the remains of fallen fighters, which was established on november 24, 1945 at the Ministry of the interior of the People's Republic of Slovenia. The tasks of the committee were: collection of requests for the transfer of remains of persons killed in war, collection of lists

Key-words:

Federal
Committee for the
Organisation of
the Transfer of
the Remains of
Fallen Fighters,
committees,
burial grounds,
human remains,
monuments.

¹ »Kot žrtve ste padli v borbi za nas, da srečo svobodo bi užival trpin, do smrti svobodi je služil vaš glas, pogumno ste zrl v gotovi pogin.« Pesem je nastala v spomin Ferdu Bidovcu, Franu Marušiču, Zvonimirju Milošu in Alojzu Valenčiču, ki so jih fašisti ustrelili pri Bazovici 6. septembra 1930. Govor prof. Alda Rupla: <https://www.noviglas.eu/govor-prof-alda-rupla/> (dostop: 25. 9. 2023).

of individual or group graves, provision of financial resources and transport of remains or other tasks related to the organization of burials. The Federal Committee and the network of committees subordinate to it, which were established at lower administrative levels, formally functioned until their abolition at the end of 1948. The archive material of the Committee was handed over to the Secretariat for internal affairs of the Socialist Republic of Slovenia on December 27, 1967, and in 2022 professionally processed in the Archives of the Republic of Slovenia.

Uvod

Ena izmed najbolj tragičnih zapuščin druge svetovne vojne, ne samo na prostoru nekdanje Jugoslavije in znotraj nje današnje Slovenije, temveč tudi širše v evropskem in globalnem prostoru, so bili sto tisoči oziroma milijoni umrlih.² Nekateri posmrtni ostanki padlih oseb so bili pokopani v domačih grobovih, medtem ko so bili številni izmed njih zasilno pokopani v posamičnih ali skupinskih grobovih tam, kjer so dočakali svoj konec, pogosto daleč od rojstnih krajev in njihovih svojcev. Nekateri pokopani so tam tudi za vedno ostali, postavljena so jim bila bodisi posamična bodisi skupinska obeležja. Del pokopanih so začeli po vojni prenašati drugam, bodisi v skupinska grobišča ali v grobove v domačih krajih.³

Potreba po organiziranih prekopih posmrtnih ostankov pri nas se je sicer začela kazati že med vojno, saj so začeli svojci na lastno pest izkopavati posmrtne ostanke in postavljati začasna spominska obeležja, seveda na lastne stroške in brez predhodnih zdravstvenih, sanitarnih, varnostnih ukrepov ter pogosto tudi, ne da bi obvestili katere koli pristojne organe. Po koncu vojne so se začele zahteve in potrebe po bolj organiziranem in centralno vodenem pristopu k prekopu posmrtnih ostankov, iz takšnih in drugačnih razlogov, le še stopnjevati. Organ, ki je bil na Slovenskem predviden, da bo skrbel za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih oseb, se je imenoval Federalni odbor za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev za Slovenijo (dalje FOPOS).

Arhivsko gradivo o delovanju FOPOS, ki je bil verjetno ukinjen z Zakonom o odpravi odlokov in zakonov, izdanih do 20. novembra 1948,⁴ oziroma ga je ukinilo takratno Ministrstvo za notranje zadeve, se je v celoti ohranilo in ga zdaj najdemo v fondu Arhiva Republike Slovenije s signaturo SI AS 281. Gradivo je 27. decembra 1967 izročil takratni Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije. Prevzeti so bili spisi po delovodnih številkah za leta 1945–1948 v obsegu 12 fasciklov. Gradivo je bilo delno popisano že leta 1995 in leta 2015 ter v letu 2022 podrobno strokovno obdelano s sodobnimi arhivskimi metodami. Podroben arhivski popis fonda SI AS 281 je tako sedaj dostopen tudi s pomočjo Virtualne arhivske čitalnice.⁵

Arhivsko gradivo FOPOS je bilo urejeno tematsko-kronološko v obsegu 10 škatel. Vloge za prenos posmrtnih ostankov padlih borcev, ki predstavljajo glavnino gradiva, so bile urejene po načelu prvotne ureditve, saj so bile takrat odložene in označene z zaporednimi številkami med letoma 1945 in 1946, medtem ko so z letom 1947 začeli z novim številčenjem. Tematsko so sklopi gradiva v

² Več o smrtnem davku druge svetovne vojne glej npr. v: Lowe: *Podivjana celina – Evropa po drugi svetovni vojni*, str. 33–38; Borak (et al.): *Slovenska novejša zgodovina*, 1. knjiga, str. 790–795.

³ Smoltczyk, *Skeletons of the Past - Helping Europe's War Dead Find a Final Resting place*: <https://www.spiegel.de/international/germany/bones-of-world-war-soldiers-still-being-excavated-across-europe-a-1029530.html> (dostop: 25. 9. 2023).

⁴ Zakon o odpravi odlokov in zakonov izdanih do 20. 11. 1948.

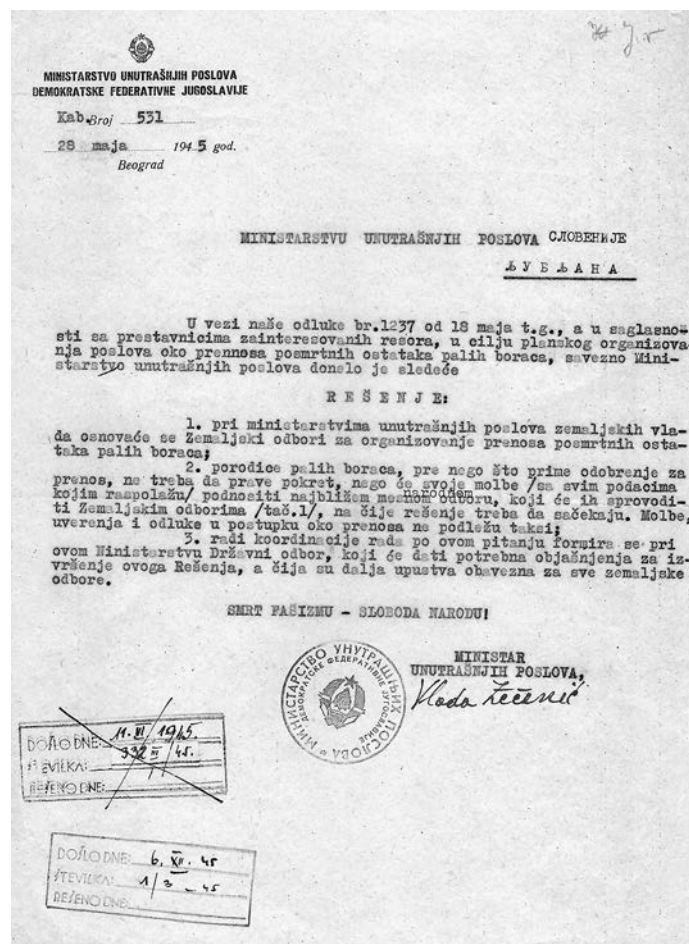
⁵ Povezava do arhivskega popisa fonda SI AS 281 v Virtualni arhivski čitalnici slovenske javne arhivske službe: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23534> (dostop: 25. 9. 2023).

grobem razdeljeni na: dokumentacijo o ustanovitvi odborov za prekope, dokumentacijo o ustanovitvi FOPOS ter podrejenih okrajnih in krajevnih odborov oziroma komisij, okrožnice FOPOS podrejenim odborom in okrožnice Državnega odbora za organizacijo prenosa padlih borcev posameznim republiškimi odborom, zapisnike rednih sej FOPOS med leti 1945–1947 (skupaj se je zvrstilo sedem sej), vloge ali prošnje za prekope oziroma prenose posmrtnih ostankov padlih oseb, tudi nepravilno izpolnjene in zavržene prošnje, razna poročila podrejenih odborov, poslana FOPOS, ter druge prejete dopise FOPOS, dokumentacijo o finančnem poslovanju FOPOS, sezname potrdil o prekopih in potrjenih vlog za prekope, sezname posameznih in množičnih grobov, sezname raztresenih grobov, dokumentacijo glede urejanja spominskih obeležij, dokumentacijo o grobovih zavezniških vojakov in letalcev, borcev Rdeče armade ter sezname padlih borcev iz drugih federalnih enot Demokratične federativne Jugoslavije (dalje DFJ) oziroma kasneje Federativne ljudske republike Jugoslavije (dalje FLRJ).

Ustanovitev Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev za Slovenijo in njegovo delovanje v letu 1945

Do krepitve oblastnih dejavnosti, povezanih z organiziranimi prekopi posmrtnih ostankov, ni prišlo prej kot šele jeseni leta 1945, in sicer iz dveh razlogov. Prvi razlog je bil, da so oblasti prekope poleti 1945 prepovedale zaradi vročih poletnih podnebnih razmer in s tem povezanih nevarnosti širjenja kužnih bolezni. Drugi razlog, zaradi česar so bili prekopi takrat prav tako odloženi za nedoločen čas, pa je bil v povojnem splošnem pomanjkanju denarnih, materialnih, prevoznih in drugih sredstev.⁶

Krovni organ, pooblaščen za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov na Slovenskem, je bil Federalni odbor za organizacijo prenosa posmrtnih ostankov padlih borcev pri Ministrstvu za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije (FOPOS), ki je bil ustanovljen na podlagi odloka Ministrstva za notranje zadeve DFJ. Odlok je odredil, da naj se pri vseh ministrstvih za notranje zadeve posameznih federalnih enot DFJ organizirajo »posebni odbori ali komisije za organizacijo

Dopis Ministrstva za notranje zadeve DFJ glede potrebe po ustanovitvi republiških odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev z dne 28. maja 1945

(Vir: SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovitev Federalnega odbora za organizacijo prenosa in podrejenih komisij)

⁶ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik prve redne seje FOPOS z dne 24. 11. 1945, str. 1-2.

prenosa posmrtnih ostankov domačih in tujih padlih borcev«. ⁷ Takšnim federalnim odborom za prekope je sicer načeloval vrhovni Državni odbor za organizacijo prenosa padlih borcev pri Ministrstvu za notranje zadeve DFJ.

Uradno se je slovenski odbor, torej FOPOS, formiral na prvi, lahko rečemo tudi ustanovni seji, ⁸ ki je potekala pol leta po odloku Ministrstva za notranje zadeve DFJ, in sicer 24. novembra 1945. V kabinetu Ministrstva za notranje zadeve Narodne vlade Slovenije DFJ v Ljubljani so bili takrat navzoči: predsednik odbora Boris Trampuž kot delegat Ministrstva za notranje zadeve DFJ, dr. Jakob Rebernik kot delegat Ministrstva za narodno zdravje DFJ, Jože Kobal kot delegat Ministrstva za socialno politiko DFJ, Franjo Podbregar kot delegat Ministrstva za lokalni promet DFJ, Janez Debevc kot delegat Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije, major Kukovica kot delegat Narodne obrambe in Ana Samec kot tiškovni referent Ministrstva za notranje zadeve DFJ.

Predsedujoči, Boris Trampuž, je uvodoma povzel bistvo odloka Ministrstva za notranje zadeve DFJ, z dne 28. maja 1945, o potrebi po formiranju posebnih odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev in o njihovi sestavi. Nadalje je obrazložil pomen in delo FOPOS, katerega osrednja dolžnost mora biti: *»da smotrno organizira izkope in prenose posmrtnih ostankov naših padlih borcev*«. ⁹ Nadalje je v poročilu o dosedanjem delu na področju prekopov poudaril, da je do tedaj delo, povezano s prekopi, izvrševalo Ministrstvo za notranje zadeve LRS, ¹⁰ ki se je omejilo le na najnujnejše ukrepe. Vendar ker *»so iz terena prihajala poročila, da sorodniki padlih borcev izkopavajo posmrtne ostanke istih na lastno pest, brez vednosti oblasti, brez predhodnih zdravstvenih ukrepov, brez predpisanih krst in s tem povzročali nevarnost širjenja kužnih bolezni, zlasti v poletnih mesecih*«, je Ministrstvo za notranje zadeve LRS prepovedalo do nadaljnjega vsak izkop in prenos. ¹¹

Poleg začasne prepovedi je takrat Državni odbor za organizacijo prenosa padlih borcev pri Ministrstvu za notranje zadeve DFJ naročil Ministrstvu za notranje zadeve LRS, da naj se poskrbi najmanj za ustrezno ograditev in okrasitev grobov. Grobove sovražnih vojakov in narodnih izdajalcev *»pa naj izravnajo z zemljo*«. Vendar kakor lahko beremo, so bila takšna navodila nato izvršena le deloma. Vzrok je predsedujoči Trampuž videl v *»prevelikem nestrpnem čustvovanju sorodnikov padlih borcev, ki so videli v naši razumni prepovedi nekako prikrajšanje njihovih pravic do umrlih sorodnikov. Zato so skrivaj ali brez vednosti oblasti izkopavali in prenašali padle borce na domača pokopališča*«. Navodilo glede sovražnih grobov in grobov narodnih izdajalcev je bilo prav tako le delno izvršeno, *»ker v ljudeh še vedno tiči staro spoštovanje do vsakega groba*«. ¹²

Do konca leta 1945 so se, poleg ustanovne seje, zvrstile še 1. decembra druga, ¹³ 7. decembra tretja ¹⁴ in 15. decembra četrta ¹⁵ redna seja FOPOS. Iz zapi-

⁷ SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovitev Federalnega odbora za organizacijo prenosa in podrejenih komisij, Odlok Ministrstva za notranje zadeve DFJ z dne 28. 5. 1945.

⁸ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik prve redne seje FOPOS z dne 24. 11. 1945.

⁹ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik prve seje FOPOS z dne 24. 11. 1945, str. 1.

¹⁰ Podrobneje o takratni upravni strukturi glej npr.: Kozina: *Republiški upravni organi v letih 1945-1963*, str. 103.

¹¹ SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovna dokumentacija, zapisniki sej in okrožnice, Zapisnik prve redne seje FOPOS z dne 24. 11. 1945, str. 2.

¹² Prav tam.

¹³ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik druge redne seje FOPOS z dne 1. 12. 1945.

¹⁴ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik tretje redne seje FOPOS z dne 7. 12. 1945.

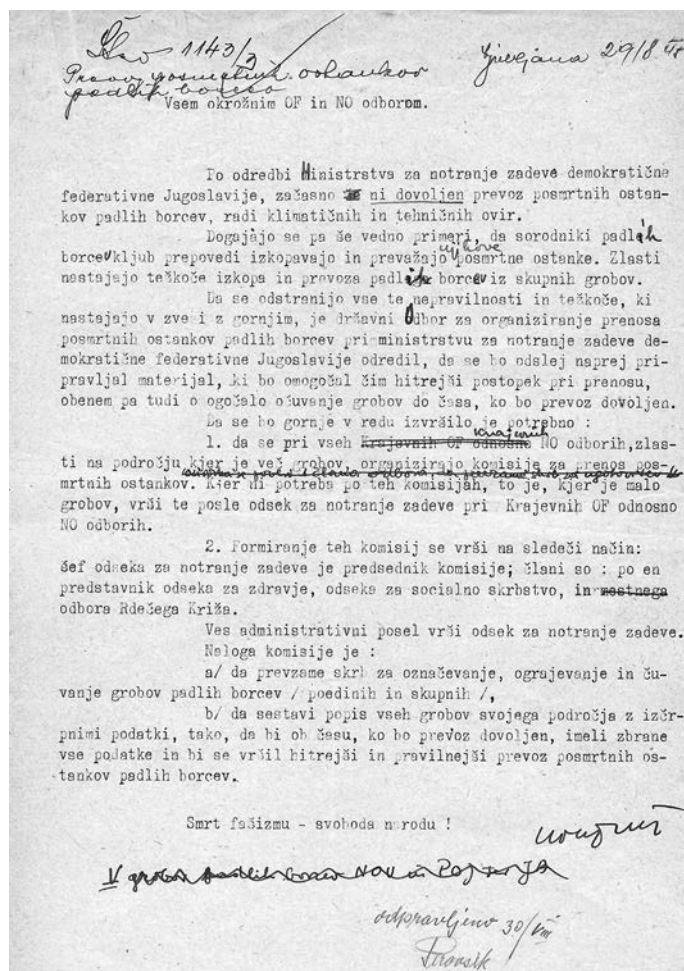
¹⁵ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik četrte redne seje FOPOS z dne 15. 12. 1945.

snikov sestankov je razvidnih več vsebinskih poučkov delovanja FOPOS v zadnjem četrtletju leta 1945. Eden izmed ključnih je bil, da si je FOPOS v letu 1945 prizadeval predvsem zagotoviti finančna sredstva za izvedbo prekopov. Torej zagotoviti sredstva za izdelavo lesenih in cinkastih krst, za plačilo prevoznih stroškov ali za plačilo delavcev, ki bi sodelovali pri prekopih. Kljub številnim prošnjam FOPOS drugim ministrstvom ali državnim organom DFJ do jeseni 1945 še vedno ni uspelo zagotoviti sredstev za izvedbo prekopov, saj so višji »življenjski interesi države« zahtevali odložitve prenosa na državne stroške. Posledica tega je bila, da je FOPOS prošnje za prekope, ki jih je v tem času intenzivno zbiral, zadrževal, medtem ko je vse prošilce informiral o vzrokih odložitve.

Nestrpnost sorodnikov padlih oseb je razumljivo naraščala, zato so začeli svojci prositi le za formalna potrdila oziroma dovoljenja za prekope,¹⁶ medtem ko bi stroške prekopov nosili sami. Ministrstvo za notranje zadeve LRS je dojemalo odklonitev takih prošenj, »*gledano s stališča prosilca za neprijetno odbijanje in prikrajševanje pravic*«, zato jim je prekope na lastne stroške dovoljevalo. Vendar je izdajanje takšnih potrdil nalletelo na »*veliko zanimanje*«, zaradi česar je imel FOPOS »*nepričakovano veliko dela*«. V praksi so se ob tem pogosto pojavljale težave predvsem z namernim ali nenamernim podajanjem točnih podatkov, povezanih s padlimi osebami. Dogajalo se je namreč, da so svojci namenoma navedli napačen kraj pokopa padlega, vendar ko so dobili dovoljenje za prekop, so se lotili prekopov množičnih grobišč, medtem ko je poseganje v množična grobišča bilo takrat načeloma prepovedano. Ravno poznavanje lokalnih posebnosti glede padlih oseb in njihovih krajev pokopa je narekovalo oblikovanje mreže podrejenih odborov in s tem prenašanje pooblastil v zvezi z organizacijo prekopov na nižje upravne organe.

Oblikovanje in delovanje mreže podrejenih odborov za pomoč pri organizaciji prenosov posmrtnih ostankov

FOPOS je v okrožnici vsem okrožnim in okrajnim odborom ukazal formiranje posebnih

Navodilo glede prepovedi izkopavanja posmrtnih ostankov padlih borcev z dne 29. avgusta 1945
(Vir: SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovitve Federalnega odbora za organizacijo prenosa in podrejenih komisij)

¹⁶ SI AS 281, t. e. 8, mapa Sezname vlog ter izdanih potrdil za prenose posmrtnih ostankov padlih borcev.

¹⁷ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Poročilo FOPOS za leto 1945 z dne 10. 1. 1946, str. 2.

odborov ali komisij za pomoč pri organizaciji prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev. Odbori so bili praviloma organizirani v okviru oddelkov za notranje zadeve.¹⁸

Ključne naloge takšnih odborov so bile: zbiranje in posredovanje prošenj za prekope ter zbiranje natančnih podatkov o umrlih, zbiranje ter posredovanje natančnih podatkov o posameznih, skupinskih in raztresenih grobovih, zbiranje in posredovanje informacij o tujih padlih borcih, zlasti zavezniških letalcih, zbiranje in posredovanje informacij o urejanju grobov oziroma postavljanju spomenikov ter redno poročanje (npr. o izdanih potrdilih, o opravljenih prekopih¹⁹) nadrejenemu FOPOS o vseh dejavnostih, povezanih s prekopi posmrtnih ostankov padlih domačih in tujih borcev ter drugih oseb.²⁰

Že na prvi redni seji FOPOS je bil predstavljen obrazec, ki naj bi jih izpolnili sorodniki padlih borcev za prenos posmrtnih ostankov in jih posredovali odboru oziroma neposredno FOPOS. Na takšnem obrazcu so bili osebni podatki vlagatelja (praviloma so to bili bližnji sorodniki padlih) in podatki padle osebe, katere posmrtne ostanke se je želelo prenesti. Poleg osnovnih osebnih podatkov padlega (ime, priimek, datum in kraj rojstva, kraj prebivanja, vojna enota) je bilo treba navesti tudi podatke glede njihove smrti (kraj in čas smrti, vzrok smrti, kraj pokopa, podatek o tem, ali leži v skupnem ali samostojnem grobu, kakovost zemlje pokopa, kdo ga je pokopal in podatki o starših umrlega). Nadalje je bilo treba navesti še podatke o tem, kam želi vlagatelj prenesti posmrtne ostanke padlega in način prevoza posmrtnih ostankov. Zbiranje obrazcev, vlog ali prošenj za prekope je predstavljalo eno izmed ključnih dejavnosti delovanja odborov in kot tako predstavljajo glavnino ohranjenega arhivskega gradiva FOPOS. Po prvem pozivu naj bi se vloge zbirale do 1. januarja 1946, vendar se je kasneje rok za oddajo vlog, pogosto zaradi težav pri pravočasnem zbiranju natančnih informacij, večkrat prestavljal, medtem ko je FOPOS prošnje prejemal vse do leta 1947.²¹

V fondu SI AS 281 je ohranjena in po načelu prvotne ureditve urejena celota vseh 3.607 prejetih vlog za leti 1945 in 1946 ter še dodatnih 662 za leto 1947.²² Vloge so vodene po delovodnih številkah, medtem ko nam danes iskanje padlih oseb olajša podroben poimenski seznam, ki ga najdemo v arhivskem popisu fonda v Virtualni arhivski čitalnici.

Poleg zbiranja vlog za prekope je bila ključna dejavnost delovanja odborov tudi zbiranje podatkov o posameznih, množičnih ali skupinskih grobiščih in raztresenih grobovih, ki so jih morali redno pošiljati centralnemu FOPOS. Iz zapisnika konference predsednikov okrajnih odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev lahko razberemo, da je posredovanje informacij o grobovih redno potekala vse do leta 1947.²³

Sezname posameznih, skupinskih in raztresenih grobov najdemo predvsem v tehničnih enotah 8 in 9, kjer med drugim najdemo podrobne popise grobov, ponekod tudi s shemami in fotografijami za kraje, okraje, okrožja ali okrožna mesta; Ljubljana, Maribor, Ljutomer, Slovenske Konjice, Celje, Črna,

¹⁸ SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovitve FOPOS in podrejenih komisij, okrožnica Vsem okrožnim in okrajnim odborom za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev pri oddelkih odnosno odsekih za notranje zadeve z dne 7. 12. 1945, str. 1.

¹⁹ SI AS 281, t. e. 9, mapa Sezname opravljenih prekopov.

²⁰ SI AS 281, t. e. 1, mapa Ustanovitve FOPOS in podrejenih komisij, okrožnica Vsem okrožnim in okrajnim odborom za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev pri oddelkih odnosno odsekih za notranje zadeve z dne 7. 12. 1945, str. 1.

²¹ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik prve redne seje FOPOS z dne 24. 11. 1945, str. 5.

²² SI AS 281, t. e. 1-8.

²³ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik konference predsednikov okrajnih odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev z dne 24. 2. 1947.

Škofja Loka, Gorenja vas, Slovenska Bistrica, Novo mesto, Kočevje, Črnomelj, Krško, Kranj, Kamnik, Grosuplje, Rakek, Jesenice, Postojna, Cerkno, Idrija, Ptuj, Morska Sobota, Prevalje, Gornja Radgona, Lendava, Fram, Trenje, Mlaka, Gornji Grad, Pevne, Trebija, Log, Žiri, Hotavlje, Železniki, Rakovnik, Primorska, Trbovlje, Šmarje in Mozirje.

Delovanje Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov v Sloveniji v letu 1946

Po prvotnem načrtu naj bi redne seje FOPOS potekale tedensko, toda v letu 1946 je prišlo do naslednje, pete redne seje, šele 26. januarja 1946. Razlog lahko razberemo v dejstvu, da se je FOPOS omejil predvsem na zbiranje prošenj za prenose in poročil podrejenih odborov, medtem ko se ostala bistvena vprašanja, predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, niso reševala. Iz zapisnika pete redne seje tudi izhaja, da je FOPOS od podrejenih odborov za prekope redno prejemal poročila glede že izvedenih prekopov, sezname padlih borci in njihovih grobov, prošnje za prekope, tudi iz drugih federalnih enot in tujih držav, ter poročila glede dejavnosti, povezanih s postavljanjem spomenikov (npr. za množična grobišča v Dragi, na Svetem Urhu in na Javorovici). Predstavljena je bila pobuda, da je tovarna Westen iz Celja pripravljena prevzeti delo izdelave krst z udarniškim delom. Bežigradska četrt v Ljubljani pa je v dopisu opozarjala na problematiko, »da se pri pogrebi padlih borcev delajo vidne razlike med oficirji in komisarji na eni strani in običajnimi borci na drugi strani«.

FOPOS je do januarja 1946 prejel skupno 2.500 prošenj za prenose posmrtnih ostankov, ob čemer so ugotavljali, da končno število še ni znano in da je pogosto težko ločiti, katere prošnje so utemeljene in katere ne. V razpravi so tudi ugotavljali, da prihaja do »številnih nerednosti«, saj se na terenu dogajajo neorganizirani prekopi brez ustreznih dovoljenj in načrtov ter da zaznavajo številne akcije zbiranja denarnih sredstev za postavitve spomenikov.²⁴

V odgovor glede problematike postavljanja spomenikov²⁵ so delegati FOPOS razmišljali v smeri načrtnejšega pristopa. »FOPOS pozdravlja vse akcije vendar smatra, da je potrebno oblikovati enotni načrt, ker je postavljanje spomenikov onim, ki so žrtvovali življenje za lepšo bodočnost slovenskega naroda v skupni borbi narodov Jugoslavije za velike ideale človeštva, zadeva vsega ljudstva federalne Slovenije.« Naloge FOPOS bi tako morale biti v tem, da sprejema predloge, kje naj se spomeniki postavijo, da zbira finančna sredstva od podrejenih odborov za postavitve spomenikov in jih sorazmerno porazdeljuje med odbore po predloženih proračunih ter da razpisuje tečaje za postavitve spomenikov in pomaga odboru pri tehnični izvedbi postavitve spomenikov. Navsezadnje je predsednik Trampuž ugotavljal, da mora FOPOS pristopiti k akciji za »monumentalen spomenik vsem žrtvam«.²⁶

Do šeste redne seje FOPOS²⁷ je prišlo šele ob koncu leta, natančneje 23. decembra 1946. Delo FOPOS, vendar ne tudi podrejenih okrajnih in krajevnih odborov za prekope, je v tem vmesnem času še dodatno zastalo, saj kljub raz-

²⁴ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik pete redne seje FOPOS z dne 26. 1. 1946, str. 1-3.

²⁵ V fondu SI AS 281, t. e. 10, mapa Urejanje skupinskih obeležij se nahaja relativno bogata dokumentacija (poročila, skice, korespondenca) o postavljanju spominskih obeležij na več skupinskih grobiščih, kot so npr. na Sv. Urhu, v Braslovčah, v Lipnici, v Frankolovem, Begunjah, na Javorovici, Sv. Andraž pri Velenju, v Medvodah, Kropi in več drugih.

²⁶ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik pete redne seje FOPOS z dne 26. 1. 1946, str. 4-5.

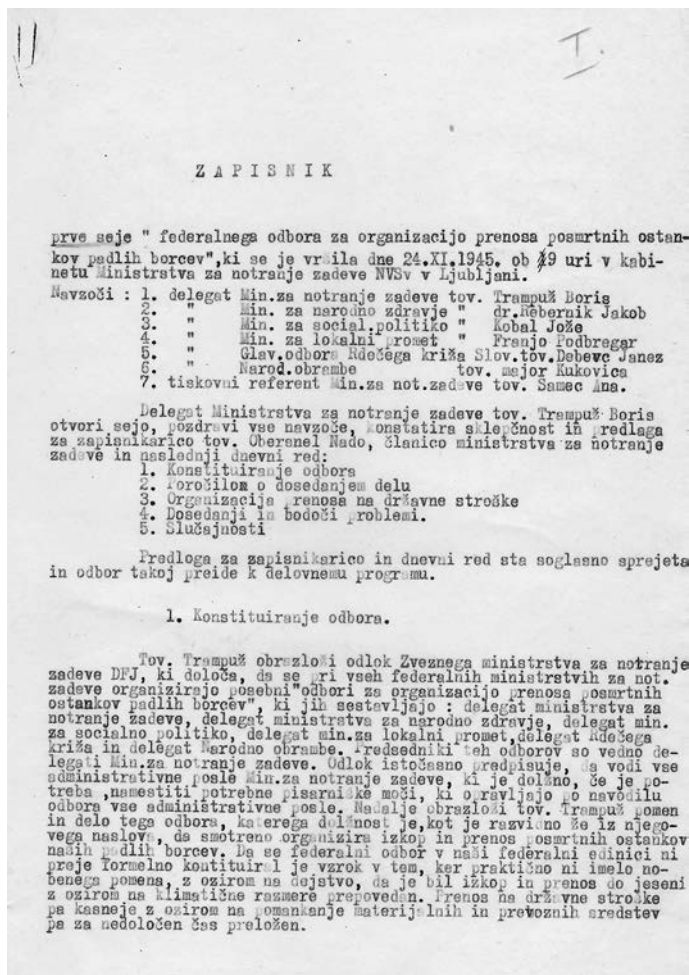
²⁷ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik šeste redne seje FOPOS z dne 23. 12. 1946.

ličnim pozivom najvišjim oblastnim organom še vedno ni bila na voljo zadostna višina finančnih sredstev za organizacijo prekopov. V vmesnem času je mogoče opaziti tudi vedno večje vpletanje v tovrstno problematiko iz strani vojske. Ker naj bi »*vojska pomagala pri logistični podpori*«, se je spremenila struktura članstva FOPOS, dodana sta bila nov delegat IV. armade NOVJ polkovnik Alojz Vrhovec in delegat KNOJ-a²⁸ podporočnik Edvard Prevč.²⁹

Do konca leta 1946 je FOPOS prejel že približno 3.500 prošenj za prekope na državne stroške. Prvotna ocena FOPOS je sicer bila, da bo treba izvesti približno 3.000 prekopov, za kar bi potrebovali finančna sredstva v višini pet do šest milijonov takratnih dinarjev. Vendar je za leto 1946 FOPOS prejel le milijon dinarjev z obljubo, da bo v letu 1947 prejel še dodatna dva milijona dinarjev. Počasno delovanje državnega aparata se je odražalo v dejstvu, da je bilo v vmesnem času opravljenih že 2.500 prenosov na stroške soročnikov padlih borcev. FOPOS tako niti ni imel več realne slike, koliko prenosov in s tem povezanih finančnih sredstev je še potrebnih, zato so izdali ponovni poziv, na katerega je prispelo le še 480 prošenj za prenose posmrtnih ostankov. In tudi za te je bil FOPOS mnenja, da je večina neutemeljenih, in sicer zato, ker so bili posmrtni ostanki v skupnih grobiščih ali svojci niti ne vedo natančno, kje so posmrtni ostanki umrlih pokopani. FOPOS je na šesti redni seji ponovil stališče, da se skupinskih grobov ne bo prekopavalo. Razen dveh izjem, množičnega grobišča v Begunjah, ki se ga bo prekopalo v skupno grobnico v Drago, in množičnega grobišča na Frankolovem.³⁰

Glede na ugotovitve se je tako FOPOS odločil, da so prejet milijon dinarjev namenili predvsem za izdelavo krst. Določili so, da so bile krste lesene, hermetično zaprte, »*zato ni potrebe po cinkastih vložkih*«. Barva krst je bila rjava, na sredini sta bila slovenski ali državni grb ter citat partizanske žalostinke: »*Kot žrtve ste padli v borbi za nas, da srečo svobodo bi užival trpin, do smrti svobodi je služil vaš glas, pogumno ste zrl v gotovi pogin.*«

Štab IV. armade NOVJ je ob koncu leta 1946 FOPOS sporočil, da naj se preneha z izkopavanji posmrtnih ostankov padlih borcev, vendar ne

Prva stran zapisnika prve redne seje FOPOS z dne 24. septembra 1945
(Vir: SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej FOPOS)

²⁸ KNOJ – Korpus narodne obrambe Jugoslavije je bila vojaška formacija, ki je opravljala varnostno-zaščitne naloge.

²⁹ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik šeste redne seje FOPOS z dne 23. 12. 1946, str. 1.

³⁰ Prav tam, str. 2.

tudi preostalih padlih oseb, medtem ko naj se s prekopi začasno prekine tudi v nemirni coni A Svobodnega tržaškega ozemlja. Delegati so na šesti redni seji FOPOS še ugotavljali, da je bilo mogoče zaznati veliko povpraševanja tudi s strani svojcev iz drugih jugoslovanskih republik,³¹ ki so iskali umrle na našem ozemlju, tudi tistih, ki so umrli že po koncu vojne »in s tem povzročali FOPOS dodatne stroške«.³² Iz Gradca je FOPOS prejel 254 žar v taborišču umrlih Slovencev, ki so bile poslane v Maribor, in večino žar so svojci takrat tudi prevzeli.³³

Ukinitev Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev v Sloveniji

Februarja 1947 sta potekali dve seji, katerih ohranjeni zapiski nam dajo dober vpogled v zadnje obdobje delovanja FOPOS in podrejene mreže odborov. Na sedmi in hkrati zadnji redni seji FOPOS,³⁴ ki je potekala 22. februarja 1947, je predsednik FOPOS Boris Trampuž ponovil, da bodo pridobljena finančna sredstva namenili izdelavi 1.000 krst v delovnih obratih kazensko-poboljševalnih zavodov, »od tega 200 krst s cinkastimi vložki, 200 krst dolgih en meter, ostale pa po navadni velikosti«. Razpravljali so tudi o tem, da bodo zaradi številnih nejasnosti ponovno pregledali in ocenili vse prejete prošnje za prekope. Od drugih pomembnejših prejetih dopisov je Trampuž omenil dopis Odseka za notranje zadeve pri okrajnem odboru Ljutomer, ki govori o tem, da je v okolici Ljutomera raztresenih 150–200 grobov vojakov Rdeče armade, ki so jih takrat nameravali prekopati v skupno grobišče.

Delegati so na sedmi redni seji razpravljali tudi o tem, pod čigavo pristojnost spadajo prošnje za prekope borcev jugoslovanske armade umrlih po koncu vojne. Pristojnost naj bi po mnenju večine delegatov sodila pod štab IV. armade NOVJ-a ki za to ni imela predvidenih sredstev. Govorili so tudi o pomislekih glede prekopavanj »belogardistov« in kako naj takšna prekopavanja preprečujejo.³⁵

Polkovnik Vrhovec je opozoril še na eno pomembno dejstvo, in sicer: »... da so se padli borci pokopavali v naglici, večkrat z raznimi predmeti, orožjem itd., ki bo služilo raznim znanstvenim ustanovam, arhivom in vojaškim muzejem. Zato naj bi tudi v okrožnici vnesli, da naj to prevzame vojska oz. okraji, sorodnikom se naj pa prikaže zgodovinski pomen navedenih dokumentov in predmetov.«³⁶

Predsednik FOPOS je ob zaključku dal vsem delegatom navodilo: »... da naj vsak po svoji liniji sporoča nižjim organom, da se bodo vršili prekopi padlih borcev, ki jim naj nudijo vso pomoč. To zlasti velja za IV. armado in KNOJ, da bosta nudila prevozna sredstva, ki bodo potrebna pri prekopih in da bo vojska sodelovala pri izkopih in pogrebi padlih borcev.« FOPOS naj bi po njegovem mnenju predstavljal »višek organizacijske popolnosti pri izvedbi prekopov«, s čimer je tudi utemeljil potrebo po sklicu konference predsednikov okrajnih odborov. Konferenca, ki naj »ima namen, da prikaže dosedanje delo okrajnih odborov, razjasni vse probleme in

³¹ SI AS 281, t. e. 10, mapa Sezname padlih borcev iz drugih jugoslovanskih federalnih republik.

³² SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik šeste redne seje FOPOS z dne 23. 12. 1946, str. 3-4.

³³ V fondu SI AS 281, t. e. 10, mapa Urejanje spominskih obeležij lahko najdemo dokumente, kot so dopis Štajerske zveze nekdanjih političnih zapornikov glede prevoza žar 254 oseb, poročilo Narodnoosvobodilnega odbora Maribor glede svečane predaje 254 žar z dne 20. oktobra 1964, seznam oseb, prisotnih na svečani predaji žar, in abecedni seznam upepeljenih oseb iz Gradca.

³⁴ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik sedme redne seje FOPOS z dne 24. 2. 1947.

³⁵ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik sedme redne seje FOPOS z dne 24. 2. 1947, str. 3.

³⁶ Prav tam, str. 3.

Izpolni predlec
oslovo

Federalnemu odboru
za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev
pri Ministrstvu za notranje zadeve NVS

Ljubljana

Podpisani(a) Krisnik Anton prosim naslov, da dovoli
prekop in prenos posmrtnih ostankov tov. Krisnik Antona in navajam
naslednje podatke:

I.

1. Priimek in ime Krisnik Anton
2. Očetovo ime Anton
3. Dan, mesec, leto in kraj rojstva 21. XII. 1925 v Ljubljani
4. Kraj stalnega bivališča Unec
5. Vojna edinica in čin Reševalna brigada 3 bat.
6. Dan, mesec in leto smrti 15. XII. 1943
7. Vzrok smrti v boju
8. Kraj, kjer je padel borec začasno pokopan: naid Koprivniku pri hotelu Lovcu
9. Ali leži v skupnem grobu ali ne? je v skupnem grobu
10. Kakovost zemlje, kjer je pokopan: ilovita
11. Potrdilo narodne oblasti ali verskega organa, ki je padlega borca pokopal:

II.

1. Priimek in ime Krisnik Anton
2. Očetovo ime Tomaz
3. Poklic reševalec
4. Kraj bivanja Unec 94
5. Imena oseb, ki bodo spremljali prevoz: Krisnik Anton, Krisnik
Katarina, Matičič Andrej

III.

1. Kraj, okraj, okrožje in federalna enota, kjer naj bo padli borec stalno pokopan: Unec
Rakek Ljubljana Slovenija
2. Način prevoza: od lica mesta do p. Bohinske Bistrice s voscom
in Bohinske Bistrice do Rakeka s vlakom
Smrt fašizmu — Svobodo narodu!

Unec, dne 21/12-1945

Krisnik Anton
lastoročai podpis prošila

Primer obrazca vloge ali prošnje (delovodna številka 567) za prenos posmrtnih ostankov padlih borcev z dne 28. decembra 1945
(Vir: SI AS 281, t. e. 2, mapa Vloge za prenos, delovodne številke 561–780)

nakaže z živo besedo delo v zvezi izkopi in prenos padlih borcev na državne stroške». ³⁷

Sklic konference predsednikov okrajnih odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov se je zgodil že dva dni kasneje, in sicer 26. februarja 1947. ³⁸ Iz zapisnika lahko razberemo, da so okrajni predsedniki takrat temeljito poročali o tekočih dejavnostih glede zbiranja prošenj in podatkov o grobiščih, glede opravljenih prekopov in na splošno o izzivih, s katerimi se spopadajo. Ob tem je razvidno, da so pogosto prosili FOPOS za finančna sredstva in drugo pomoč ter predvsem bolj jasne usmeritve glede organizacije prekopov. Navkljub težavam, s katerimi so se spopadali, je predsednik Trampuž ugotavljal, da je delo dobro organizirano in pripravljeno. Čeprav je nakazal tudi na nekatere pomanjkljivosti, ki so se pokazale po nekaterih okrajih, zlasti »neekspeditivnost povezana s pošiljanjem poročilk«. ³⁹ Ob koncu konference okrajnih odborov je še poudaril, da bo FOPOS izdelal točen načrt za izvedbo prekopov padlih borcev in drugih oseb na državne stroške.

Glede na ohranjeno gradivo iz fonda SI AS 281, gradivo se s koncem leta 1947 tudi zaključ, lahko ugotovimo, da do izdelave »natančnega načrta« ni prišlo. Dejavnosti, organizirane v smislu centralno vodenih dejavnosti, povezanih s prekopi posmrtnih ostankov, usahnejo, zadostnih denarnih sredstev za delovanje FOPOS ni, medtem ko prekopi in postavljanje spomenikov potekajo decentralizirano, na nižjih upravnih ravneh, mimo delovanja FOPOS. Organ FOPOS je bil nato uradno ukinjen leto dni kasneje z Zakonom o odpravi odlokov in zakonov, izdanih do 20. novembra 1948, ⁴⁰ oziroma ga je ukinilo takratno Ministrstvo za notranje zadeve DFJ.

Zavezniški letalci in Federalni odbor za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov za Slovenijo

Poseben del dejavnosti FOPOS in podrejenih odborov so predstavljale dejavnosti zbiranja

³⁷ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik sedme redne seje FOPOS z dne 24. 2. 1947, str. 4–5.

³⁸ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik konference predsednikov okrajnih odborov za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev z dne 24. 2. 1947.

³⁹ Prav tam, str. 3.

⁴⁰ Zakon o odpravi odlokov in zakonov izdanih do 20. 11. 1948.

in posredovanja podatkov o posmrtnih ostankih padlih zavezniških letalcev. Med drugo svetovno vojno je namreč na našem območju delovalo večje število letalskih formacij, zlasti 15. ameriške zračne armade, ustanovljene 1. decembra 1943. Po zasedbi Sicilije in južnega dela Italije so zavezniške letalske sile, iz Foggie in bližnjih letališč, že lahko dosegale in napadale cilje globoko v Franciji, Italiji, Jugoslaviji, Grčiji in drugod ter zlasti v samem nemškem rajhu. Del tovrstnih operacij je potekal ravno preko slovenskega zračnega prostora, ki je tako, zlasti po vzpostavitvi zavezniških misij po juniju 1943, postalo ključnega pomena pri reševanju ponesrečenih zavezniških letalcev.⁴¹

Povečana zavezniška zračna dejavnost je posledično povzročila tudi večje število sestreljenih ali drugače ponesrečenih letal. Iz dopisa Službe za registracijo ameriških grobov s sedežem v Beogradu naj bi po takratnih podatkih na območju slovenskega ozemlja »izginilo« približno 500 letal. Po podatkih Službe za registracijo ameriških grobov je bilo samo v obdobju do konca leta 1946 prekopanih že več kot 100 zavezniških letalcev, bodisi v rojstne kraje ali v skupna vojaška grobišča.⁴²

S problematiko prekopov padlih so se oblasti, zlasti vojska in varnostne službe, sicer začele ukvarjati že med vojno, a še precej intenzivneje po njenem koncu. Za zbiranje podatkov in organizacijo prekopov pokopanih zavezniških letalcev sta bila prav tako pristojna FOPOS in mreža podrejenih odborov. Že v ustanovni okrožnici, z dne 24. novembra 1945, je bilo vsem okrožnim odborom Osvobodilne fronte in narodno-osvobodilnim odborom sporočeno, da bodo britanske in ameriške oblasti poslale v Jugoslavijo posebne komisije za zapisovanje in osredotočenje grobov zavezniških vojakov in letalcev. V zvezi s tem so bili odbori zadolženi, da pošiljajo čim podrobnejše podatke o lokacijah grobov in da morajo »grobove zavezniških vojakov in letalcev ograditi in lepo okrasiti«. ⁴³ Ponovni poziv je, bodisi zaradi prepočasnega sporočanja podatkov bodisi zaradi pritiska Službe za registracijo ameriških grobov,

237/1-47

SEZNAM RAZTRESENIH, NEPOZNANIH PARTIZANSKIH GROBOV NA PODROČJU OKRAJA GROSUPLJE					
Redni št.	Opomba	Ime ležišča	Ime katerega	Ali je sigurno prepoznano	Opomba
		partizanski in oddaja	leta je grob	na grobišču	
		od najbližje vasi		in kdaj?	
1.		1. grob, v središču vasi, med vasi Kriška vas in Nova vas, KLO Višnja gora, na se. nočeti posest stnika Novak Jožeta iz Kriške vasi. Oddaljen pri bližino 600m od Kriške vasi.	Grob je iz leta 1943.	Ugotovljeno je da je grob 2. nepoznan partizanov, ki sta padla v borbi z DMB poleti leta 1943. Edini, v kateri sta bila, je neznana.	Peščena zemlja
2.		1. grob, v središču vasi, med vasi Kriška vas in Nova vas, KLO Višnja gora, na se. nočeti posest stnika Novak Jožeta iz Kriške vasi. Oddaljen pri bližino 600m od Kriške vasi.	Grob izvira iz jeseni leta 1943.	Ugotovljeno je da so v grobu 4 nepoznani partizani, ki so padli v borbi z domobranci jeseni leta 1943. Imena njih je neznana.	Peščena zemlja
3.		1. grob, v središču vasi, med vasi Kriška vas in Nova vas, KLO Višnja gora, na se. nočeti posest stnika Novak Jožeta iz Kriške vasi. Oddaljen pri bližino 600m od Kriške vasi.	Grob oddaljen je 10 m od cerkve Sv. Duha na Polju, na Polju.	Ugotovljeno je da je grob nekega partizana, ki je padel v borbi s domobranci spomladi leta 1944. Imena, v kateri sta bila, je neznana.	Peščena zemlja

Prva stran seznama raztresenih, nepoznanih grobov na področju Okraja Grosuplje z dne 30. septembra 1947

(Vir: SI AS 281, t. e. 9, mapa Sezname raztresenih grobov)

⁴¹ Več o problematiki glej npr. v Žgajnar: *Zlomljena krila – Reševanje zavezniških letalcev na Slovenskem med drugo svetovno vojno*.

⁴² SI AS 281, t. e. 10, mapa Grobovi zavezniških vojakov in letalcev, dopis Službe za registracijo ameriških grobov z dne 5. decembra 1946.

⁴³ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik prve redne seje FOPOS z dne 24. 11. 1945, str. 2.

FOPOS naslovil 26. januarja 1947.⁴⁴ V njem je ponovno pozval odbore glede podatkov o ponesrečenih letalih in letalcih, s pomočjo katerih bi lahko ugotovili identiteto posameznih oseb ali letal. Iz ohranjenega gradiva lahko razberemo, da so odbori ves čas redno posredovali podatke o pokopanih posmrtnih ostankih zavezniških letalcev in da so temu vprašanju posvečali relativno veliko pozornost.

V fondu SI AS 281 se je ohranilo več deset zadev s poizvedovalnimi dopisi, poročili o grobovih letalcev in poročila o izvedenih prekopih. Iz dokumentacije lahko ugotovimo, da so bili nekateri primeri identifikacije lažje rešljivi, spet drugi so zahtevali obsežnejše in dlje časa trajajoče preiskave.⁴⁵

Zaključek

Gradivo fonda SI AS 281 Federalnega odbora za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev v Sloveniji (1945–1948), ki je v celoti ohranjeno v Arhivu Republike Slovenije, nam ponuja lep vpogled v problematiko spopadanja skupnosti in oblastnih organov ob vprašanih pietetnih pokopov posmrtnih ostankih padlih oseb in lahko služi kot vir raznovrstnim raziskavam med in povojnega obdobja Slovenije.

Prvi vsebinski sklop gradiva je razdeljen na jugoslovansko in republiško dokumentacijo o ustanovitvi odborov za prekope, dokumentacijo o ustanovitvi FOPOS in podrejenih komisij ter okrožnice FOPOS podrejenim odborom. To gradivo nam razkrije, kako in na kakšen način se je zvezna jugoslovanska oblast lotila organizacije prekopov posmrtnih ostankov in kako je bila takšna organizacija izvedena na ravni federalne enote LRS. Celotno delovanje FOPOS med leti 1945–1947 in glavni izzivi, s katerimi so se spopadali, so lepo prikazani v ohranjenih zapisnikih sedmih rednih sej FOPOS.

Drugi sklop, ali kar glavnino gradiva FOPOS, predstavljajo vloge ali prošnje za prekope oziroma prenose posmrtnih ostankov padlih borcev in drugih oseb. V fondu SI AS 281 najdemo ohranjeno celoto vseh 3.607 prejetih vlog za leti 1945 in 1946 ter še dodatnih 662 za leto 1947. Vloge so vodene po delovnih številkah, medtem ko nam danes iskanje padlih oseb olajša podroben poimenski seznam, ki ga najdemo v arhivskem popisu fonda in je dostopen v Virtualni arhivski čitalnici.

Tretji večji vsebinski sklop predstavljajo poročila podrejenih okrajnih ali krajevnih odborov za prekope, ki so jih ti pošiljali FOPOS. Zlasti so povedni podrobni sezname žrtev, sezname posameznih in množičnih grobov ter sezname raztresenih grobov. Dobrodošel je tudi vsebinski sklop gradiva s seznamami potrdil o prekopih, ki dejansko odslikava realno minimalno stanje izvedenih prekopov. Skupek tovrstnih poročil nam izriše takratno »krajino grobov« in lahko danes dopolnjuje različne viktimološke ali druge raziskave.

Posebno omembo si zasluži vsebinski sklop dokumentacije, ki govori o urejanju spominskih obeležij. Iz gradiva fonda lahko razberemo, da FOPOS ni nikoli uspelo zgraditi enotnega »*monumentalne spomenika vsem žrtvam*«, vendar je vsekakor zbiral in spremljal informacije o akcijah postavljanj spomenikov in jih do neke mere tudi usmerjal. V gradivu lahko najdemo številne lepo dokumentirane dejavnosti in dokumentacijo o začetkih postavljanj spomenikov padlim osebam. Naj na tem mestu omenim samo lepo dokumentirane, tudi s

⁴⁴ SI AS 281, t. e. 1, mapa Zapisniki sej in poročila o delovanju FOPOS, Zapisnik sedme redne seje FOPOS z dne 22. 2. 1947, str. 3.

⁴⁵ Tak je bil primer iskanja poročnika Martina F. O'Callaghana, ki je opisan v Arhivaliji meseca maja 2022. »Pripovedovali so mi, da je ta dežela zelo hribovita in da je težko najti pot v takem slučaju.«: <https://www.gov.si/novice/2022-05-01-pripovedovali-so-mi-da-je-ta-dezela-zelo-hribovita-in-da-je-tezko-najti-pot-v-takem-slucaju/> (dostop: 25. 9. 2023).

shemami in skicami, dejavnosti Pripravljalnega odbora za zgraditev grobišča in spomenika žrtvam pri Svetem Urhu.

Poleg gradiva o domačih padlih osebah se precej gradiva fonda nanaša na posmrtno ostanke tujih padlih oseb. Tako lahko v fondu SI AS 281 najdemo gradivo, ki govori o umrlih osebah iz drugih republik tedanje DFJ oziroma FLRJ. Nekaj gradiva, zlasti sezname grobov, se nanaša na pripadnike Rdeče armade in nekatere druge tuje pripadnike oboroženih sil. Vendar je posebna pozornost v delovanju FOPOS bila ves čas posvečena zavezniškim vojakom in letalcem, ki so bili pokopani na naših tleh, in se je o njih v fondu prav tako ohranilo nekaj zanimivega gradiva.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije:

- SI AS 281, Federalni odbor za organizacijo prenosov posmrtnih ostankov padlih borcev za Slovenijo, 1945–1948.

LITERATURA

Borak, Neven (et al.): *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848-1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Kozina, Brane: *Republiški upravni organi v letih 1945-1963*. V: *Arhivi* 20 (1997), št. 1/2, str. 103-120.

Lowe, Keith: *Podivjana celina – Evropa po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Modrijan, 2015.

Žgajnar, Matija: *Zlomljena krila – Reševanje zavezniških letalcev na Slovenskem med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, 2012.

ZAKONODAJA

Zakon o odpravi odlokov in zakonov izdanih do 20. 11. 1948. V: *Uradni list LRS*, št. 10/1948.

INTERNETNI VIRI

»Pripovedovali so mi, da je ta dežela zelo hribovita in da je težko najti pot v takem slučaju.«: <https://www.gov.si/novice/2022-05-01-pripovedovali-so-mi-da-je-ta-dezela-zelo-hribovita-in-da-je-tezko-najti-pot-v-takem-slucaju/> (dostop: 25. 9. 2023).

Govor prof. Alda Rupla: <https://www.noviglas.eu/govor-prof-alda-rupla/> (dostop: 25. 9. 2023).

SI AS 281, Federalni odbor za organizacijo prenosa padlih borcev za Slovenijo, Arhivski popis: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23534> (dostop: 25. 9. 2023).

Smoltczyk, Alexander, *Skeletons of the Past - Helping Europe's War Dead Find a Final Resting place*: <https://www.spiegel.de/international/germany/bones-of-world-war-soldiers-still-being-excavated-across-europe-a-1029530.html> (dostop: 25. 9. 2023).

SUMMARY

AS VICTIMS, YOU FELL FIGHTING FOR US...«
THE OPERATION OF THE FEDERAL COMMITTEE FOR THE
ORGANISATION OF THE TRANSFER OF THE REMAINS OF FALLEN
FIGHTERS OF SLOVENIA (1945–1948)

The tasks of the of the Federal Committee for the Organisation of the Transfer of the Remains of Fallen Fighters, which was established on November 24, 1945, at the Ministry of the Interior of the People's republic of Slovenia, were: collection of requests for the transfer of remains of persons killed in war, collection of lists of individual or mass graves, provision of financial resources and transport of remains or other tasks related to the organisation of burials. The federal committee and the network of committees subordinate to it, which were established at lower administrative levels, formally operated until their abolition at the end of 1948. The Archives of the Republic of Slovenia acquired the archival material of the Committee on December 27, 1967, from the Secretariat of Internal Affairs of the Socialist Republic of Slovenia, and in 2022, conducted archival processing. The archival material of the committee has been arranged thematically and chronologically in an extent of ten technical units. The applications for transferring the remains of fallen fighters, representing the bulk of the material, have been arranged according to the principle of the original order; they were numbered from number one in 1947 after having been coded sequentially for the years 1945 through 1946. The groups of archival material are roughly categorised by theme as documentation about the establishment of committees for the organisation of transfer of the remains; documentation on the establishment of the federal committee and subordinate district and local committees or commissions; notifications of federal committee to subordinate committees and notifications of the State Committee for the Organisation of the Transfer of Fallen Fighters; minute notes of the regular meetings of the federal committee between 1945 and 1947; various reports of subordinate committees sent to the federal committee and other letters received by federal committee; documentation on the financial operations; lists of confirmed applications for exhumations and lists of individual and mass graves; documentation regarding the arrangement of memorials; documentation on the graves of allied soldiers and airmen, Red Army fighters; and lists of fallen fighters from other federal units of the Democratic Federal Yugoslavia or later the Federative People's Republic of Yugoslavia.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.253(497.4):929Milavec I.

780.649(497.4):929Milavec I.

Prejeto: 14. 9. 2023

Ivan Milavec – orgelska in osebna zapuščina

JURIJ DOBRAVEC

Ars organi Sloveniae, Jarina Bohinj, kulturno društvo
Srednja vas v Bohinju 79, SI-4267 Srednja vas v Bohinju
e-pošta: jurij.dobravec@orgle.si

Izvleček

Ivan Milavec (1874–1915) s svojimi 39 orglami velja pri nas za enega izmed najbolj priznanih orglarjev. Leta 2023 je bila razkrita in popisana njegova osebna zapuščina, kar je bilo narejeno prvič pri obravnavi oseb s tem poklicem. V prispevku so na enem mestu zbrani seznam opusov, katalog arhivskega gradiva iz zapuščine in bibliografija, ki mojstra in njegova dela obravnava z različnih vidikov. Sistematično urejeni podatki bodo služili kot izhodišče prihodnjim raziskavam, zlasti obnovam še ohranjenih orgel, kot so npr. njegove največje v ljubljanski stolnici.

Abstract

IVAN MILAVEC – PIPE ORGAN AND PERSONAL LEGACY

Ivan Milavec (1874–1915) is regarded as one of the most notable organ builders in our country, having built 39 pipe organs. His personal papers were discovered and arranged in 2023—this is the first time this has been done for a Slovenian professional in this field. This article includes a bibliography that looks at the master and his works from many angles, a list of his works, and a collection of archival materials concerning his legacy. Methodically organised data will serve as a solid foundation for future research, particularly the restoration of organs that are still unaltered, like the largest one in the Ljubljana Cathedral.

Ključne besede:

orgle, katalog
zapuščine, Ivan
Milavec,
orglarstvo,
orglarska
delavnica

Key-words:

organ, catalogue
of personal
papers, Ivan
Milavec, organ
building, organ
workshop

Uvod

Orglarstvo ali izdelava orgel je obrtniška dejavnost, pri kateri se rokodelskim spretnostim pridružijo znanja s področij akustike ter poznavanja pretekle in sočasne glasbene ustvarjalnosti. Poleg tega je v večini primerov treba tehnične zahteve glasbila uskladiti z dano arhitekturo prostora v tehničnem in oblikovnem smislu. Kadar gre za restavriranje ali rekonstrukcijo zgodovinskih orgel, nujen delež znanja predstavljata razumevanje zgodovinskih dejstev in za ustrezno sporazumevanje poznavanje osnov s področja restavratorstva. Vodje orglarskih delavnic zato upravičeno imenujemo mojstri, čeprav so tak uradni naziv s šolanjem pri nas dosegli le redki.

Ivan Milavec (1874–1915) velja na Slovenskem za enega izmed najbolj priznanih orglarjev. Samostojno je deloval samo desetletje, in sicer v gospodarsko in politično zahtevnem času pred prvo svetovno vojno. Delavnica je v tem času izdelala 39 za slovenski prostor relativno velikih orgel (od šest do 52 registrov, povprečno nad 16), kar pomeni štiri na leto.¹ Vmes beleži tudi popravila orgel drugih orglarjev in druga manjša orglarska dela.

Podobno kot pri skladateljih tudi pri orglarjih (ali drugih izdelovalcih glasbil) povzetek ustvarjalnosti predstavljata življenjepis in seznam del oziroma opusov. Prvi življenjepis Ivana Milavca je objavil Franc Kimovec v letu mojstrove smrti.² V reviji *Cerkveni glasbenik* je izšel v štirih nadaljevanjih. Avtor, priznani skladatelj in orgelski izvedenec, je v prvem delu pripravil pregled Milavčevega življenja in seznam izdelanih orgel, ki se sklene s številko XXXVII v Žireh, a napove še dvojne orgle, ko so bile tedaj v delu. V naslednjih dveh nadaljevanjih se je Kimovec sistematično poglobil v nekaj izstopajočih opusov, ki jih je dobro poznal: Zavod sv. Stanislava v Šentvidu, Šmartin pri Kranju, Gornji Logatec, Bled, stolnica v Ljubljani, Ljubljana – Vič, Kamnik in Žiri. Zadnje poglavje je namenil svojim pogledom na orgelske omare, v katere je Milavec svoja dela vgrajeval. Izdelka delavnice Janeza Vurnika sta na Bledu in v Žireh, medtem ko sta njegov sin arhitekt Ivan Vurnik in njegova soproga Helena zaslužna za (nekdanjo) secesijsko omaro orgel pri sv. Katarini v Topolu nad Medvodami.³ Po dosedanjem

Posmrtna podobica

(Vir: NUK, Zapuščina Ivana Milavca, D_14)

¹ Škulj: *Milavčeva orglarska delavnica*.

² Kimovec: +Ivan Milavec.

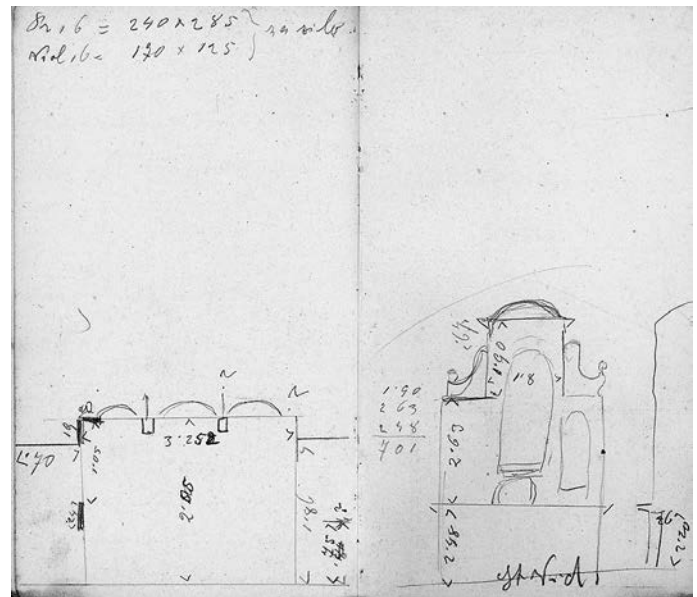
³ Dobravec: Orgelprospekte im Modern Style in Slowenien.

vedenju je to najstarejši sestavek v slovenščini, ki obravnava arhitekturo orgelskih omar.

Življenjepis sta v skrajšani obliki povzela Stanko Premrl za *Slovenski biografski leksikon*⁴ in Ladislav Šaban,⁵ ki omenja troje njegovih orgel na Hrvaškem. Edo Škulj je kratke biografije z dodanim seznamom del pripravil v več publikacijah, nazadnje v *Leksikonu orgel in orglarjev*.⁶ V monografiji *Milavčeva orglarska delavnica* je objavil prepis Kimovčevega zapisa iz leta 1915.⁷

Biografije slovenskih orglarjev so do nedavna temeljile zgolj na poznavanju njihovih izdelkov. Od osebnih podatkov so bili namreč večinoma znani le datumi iz zapisov v matičnih knjigah in drobni dogodki ob posameznih orglah, ki največkrat predstavljajo za stroko obrobne zanimivosti. Pogodbe za dela so v nekaterih primerih ohranjene v župnijskih arhivih, ki neredko ostajajo nepregledani.⁸ V slovenskem prostoru je doslej le življenje celjskega baročnega orglarja Janeza Frančiška Janečka obdelano po uveljavljenih zgodovinskih metodah.⁹ Kot je ugotovil avtor, je tudi pri tem gradivo izjemno redko in skopo. Za fascikel njegovih dokumentov, ki bi kot primarni vir najbrž pokazal številne podrobnosti, je navedel, »da ga je imel nazadnje v lasti celjski kipar Ferdinand Gallo« in se »po njegovi smrti 1788 ni ohranil.«¹⁰ Kljub temu se je ob pregledu ohranjenih listin pokazal pomen vsebin, ki niso organološke, ampak v bistvu kontekst, iz katerega je mogoče razbrati številne rešitve, ki jih je mojster udejanjal pri svojih orglah ali poslovnih odločitvah, a tega iz samega glasbila seveda ni mogoče razbrati. V prihodnje pričakujemo, kot je namignil tudi Zadravec,¹¹ da bodo v prihodnje vsaj ključni orglarji slovenske orgelske zgodovine prišli na vrsto tako kot Janeček.

Razkritje obstoja pisne zapuščine ljubljanskega mojstra Ivana Milavca organologiji predstavlja poseben izziv. Čeprav je fond relativno skromen, gre za prvo tovrstno gradivo pri nas. Iz njega je najprej mogoče nekoliko razširiti poznavanje njegovega zasebnega življenja, ki so ga slo-

Skica orgel, verjetno v zavodu v Šentvidu
(Vir: NUK, Zapuščina Ivana Milavca, A_03)

⁴ Premrl: Milavec, Ivan (1874–1915).

⁵ Šaban: Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj, str. 24.

⁶ Škulj: *Leksikon orgel in orglarjev: orgle, orglarji, sklada-telji, pisci*, str. 134–35.

⁷ Škulj: *Milavčeva orglarska delavnica*, str. 7–8.

⁸ Za primerjavo, življenjepisi nekaterih nemških mojstrov so obdelani v obliki natančnih kronologij, gradiva iz osebnih zapuščin, uradnih listin, npr. davčnih, lokalnih in centralnih arhivov in številnih pričevanj.

⁹ Zadravec: Nekaj drobtin iz življenja celjskega baročnega orglarja Janeza Frančiška Janečka.

¹⁰ Prav tam, str. 21.

¹¹ Prav tam, str. 19.

Cp 38		12.100		950		13050		12.100		950		13050		
XXXVII		Lis		1350		2. gl. m. les m in lat.		2. gl. m. les m in lat.		2. gl. m. les m in lat.		2. gl. m. les m in lat.		
1	32	Bondon	16'	100	160	41	36	-	32	13	4	Thimbleton	16'	
2	4	Principles	8'	111	111	796	-	68		14	43	Flanki p.p.	8' 111	
3	57	Gambler	8'	2	2	78	-	18	50	15	4	Flanki	8' 111	
4	40	Gray	8'	2	2	409	48	27	40	46	46	Bondomil	8' 2	
5	42	Bondon	8'	111	111	796	46	24	-	44	17	24	Ala Chamom	8'
6	45	Harm fl.	8'	2	2	704	42	12	12	44	18	3	Lalinal	8' 111
7	4	Salce	8'	111	111	796	48	27	40	19	2	Yore celestia	8' 111	
8		Trobenta	8'	-	-	125	24	44		20	9	Thimbleton	8'	
9	5	Oktaua	4'	2	2	85	-	12	56	21		Obaa	8'	
10	2	Booma H	4'	2	2	40	-	68		22	9	Brestant	4' 111	
11	3	Flankia	2'	2	2	48	-	56	1/5	23	2	Flanki haw	4' 111	
12	3	Thimbleton	2 1/2	2	2	64	56	1/5		24	2	Thimbleton	2 1/2	
13	3	Subba	2'	2	2	50	56	1/5		25	3	Oktaua	2'	
14	4	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		26	2	Teria	12 1/2	
15	3	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		27	4	Thimbleton	2 1/2	
16	3	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		28	19	Principles	16'	
17	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		29	32	Palon	16'	
18	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		30	26	Subba	16'	
19	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		31	32	Bondomil	16'	
20	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5		32	37	Salinet	16'	
21	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
22	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
23	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
24	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
25	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
26	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
27	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
28	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
29	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
30	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
31	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
32	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
33	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
34	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
35	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
36	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
37	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
38	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
39	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
40	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
41	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
42	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
43	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
44	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
45	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
46	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
47	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
48	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
49	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
50	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
51	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
52	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
53	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
54	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
55	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
56	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
57	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
58	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
59	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
60	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
61	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
62	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
63	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
64	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
65	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
66	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
67	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
68	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
69	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
70	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
71	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
72	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
73	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
74	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
75	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
76	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
77	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
78	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
79	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
80	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
81	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
82	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
83	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
84	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
85	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
86	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
87	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
88	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
89	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
90	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
91	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
92	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
93	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
94	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
95	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
96	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
97	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
98	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
99	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						
100	2	Thimbleton	2'	2	2	50	56	1/5						

*Milavčevi rokopisni podatki o orglah v Žireh
(Vir: NUK, Zapuščina Ivana Milavca, A_02)*

venske biografije doslej pogosto spregledale.¹² Nekateri podatki, ki kažejo večjo zanesljivost, bodo pripomogli k nekaj popravkom dosedanjih biografij. Iz rokovnikov, ki so žal ohranjeni le za zadnja leta njegovega dela, bo mogoče razbrati dodatne finančne, časovne in osebne informacije njegove delavnice, vključno s podatki, ki jih je morda uradnim organom zamolčal. Vendar, kar je najpomembnejše, so Milavčevi lastnoročni in tehnično natančni zapisi podrobnosti vsakega izdelanega opusa. Kakor je razvidno iz razpredelnice, sta bila oba zvezka pripravljena kot sistematični pregled, kjer so navedene številke opusov, ime kraja, datacija, cena, dispozicija, mere in material piščali oziroma registrov, dispozicija zbirnikov in drugih pnevmatskih strojev, velikost mehovja in druge tehnične podrobnosti. Podatki bodo služili primerjalnim organološkim analizam, s katerimi pri nas začnemo šele v zadnjem obdobju.¹³ Kot je navedel Luka Posavec za primer ljubljanskih stolnih orgel, imamo »z *danimi informacijami dokončno celostno podobo orgel*«. ¹⁴ Te orgle so z 52 registri na treh manualih in pedalu največje delo Ivana Milavca ter so dolgo veljale tudi za največje cerkvene orgle pri nas. Po več kot sto letih kličejo k temeljiti obnovi, za kar bo poleg dejanskih

¹² Avstrijska nacionalna biografija, npr. izrecno spodbuja tudi navedbo pomembnejših vidikov nepoklicnega javnega delovanja, članstva v društvih, a tudi dogodkov zasebnega življenja. Prim. Dobravec: Zupan, Ignacij (Ignaz) (1853–1915), Orgelbauer, str. 602.

¹³ Prim. Posavec in Razpotnik: Dokumentacija orgel v podružnični cerkvi nadangela Mihaela na Olševku.

¹⁴ Posavec: Odkrita zapuščina Ivana Milavca.

meritev, ki so v teku, prav razkrita dokumentacija prispevala pomemben delež.

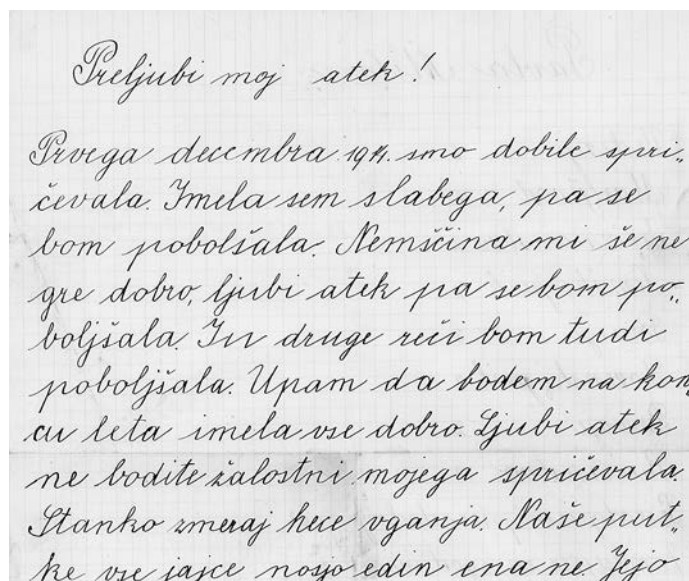
V primerjavi s pretežno večino slovenskih orglarjev, pri katerih najpogosteje poznamo le njihove ohranjene opuse ali nekaj skromnih zapisov o že odstranjenih orglah,¹⁵ Milavčevo zapuščino zdaj delimo v tri sklope: ohranjene orgle kot materialna ostalina, primarno gradivo odkrite osebne zapuščine ter tiskano gradivo različnih tipov in kakovosti.

Ohranjene orgle

Podatke o izdelanih Milavčevih orglah je prvi sestavil Franc Kimovec in objavil v *Cerkvenem glasbeniku*. Poleg osebnega poznavanja je verjetno uporabil zbrano gradivo za Statistiko orgelj, ki jo je v tistem času pripravljala Stanko Premrl,¹⁶ hkrati urednik te revije. Katalog vseh del je objavil Edo Škulj, pri čemer je s preprosto statistiko tudi primerjalno pokazal nekaj osnovnih značilnosti Milavčevega dela. Tabela 1 prikazuje zaporedni seznam opusov in oznake ohranjenosti leta 2018, ko so bili objavljeni rezultati terenskih pregledov vseh orgel v državi,¹⁷ in preverjeno stanje njegovih glasbil zunaj državne meje. Številke opusov so v enakem zaporedju kot v Milavčevi zapuščini.

Tabela 1: Seznam orgel Ivana Milavca

Opus	Lokacija	Leto	Velikost	Opomba
1	Škocjan pri Novem mestu – sv. Kancijan in tovariši	1904	2MP-16 ¹⁸	
2	Tomišelj – sv. Rožni venec	1905	2MP-14	neuporabne od 2006
3	Vrhopolje pri Moravčah – sv. Peter in Pavel	1905	1MP-10	obnovljena omara 2004
4	Ljubljana – Zavod sv. Stanislava	1906	2MP-17	uničene pred 1945
5	Ljubljana – sv. Marija na Rožniku	1906	1MP-9	predelane 2013
6	Begunje na Gorenjskem – sv. Urh	1906	2MP-18	obnovljene 2006
7	Krašnja – sv. Tomaž	1907	1MP-11	obnovljene 2005
8	Gornji Logatec – sv. Marija	1907	2MP-18	odstranjene 2002
9	Kranj – sv. Martin	1907	2MP-27	odstranjene 1997
10	Breznica – sv. Marija	1907	2MP-18	odstranjene 2013
11	Košljun na Krku	1908	1MP-10	
12	Vavta vas – sv. Jakob	1908	1MP-12	obnovljene 2016
13	Lučine – sv. Vid	1908	1MP-12	predelane 2018

Začetek pisma hčere Pavle očetu v Žiri
(Vir: Zapuščina Ivana Milavca, D_06)

¹⁵ Vir podatkov o ohranjenih orglah je monografija *Orgle Slovenije* gl. Škulj: *Orgle Slovenije = Pipe organs of Slovenia*.

¹⁶ Premrl: Nekoliko statistike o orgljah v ljubljanski škofiji.

¹⁷ Škulj in Dobravec: *Orgle Slovenije = Pipe organs of Slovenia*.

¹⁸ Oznaka 2MP-16 pomeni, da imajo orgle dve manualni in eno pedalno klaviaturo ter 16 registrov.

14	Trzin – sv. Florijan	1908	1MP-9	obnovljene 2008
15	Dol pri Ljubljani – sv. Marjeta	1908	2MP-10	
16	Beli na Cresu	1909	1MP-6	neuporabne pred 2000
17	Sveti Jakob ob Savi	1909	2MP-18	
18	Idrija – sv. Barbara	1909	2MP-23	uničene pred 1944
19	Kresnice – sv. Benedikt	1909	1MP-10	obnovljene 2022
20	Zdenska vas – sv. Anton	1910	1MP-9	uničene pred 1944
21	Bled – sv. Martin	1910	2MP-32	obnovljene 2016
22	Vojsko – sv. Jožef	1910	1MP-8	obnovljene 2004
23	Sela pri Šumberku – sv. Janez Krstnik	1910	2MP-14	
24	Preserje – sv. Vid	1911	2MP-15	odstranjene pred 2017
25	Ambrus – sv. Jernej	1911	2MP-11	obnovljene 2019
26	Ljubljana – stolnica – sv. Nikolaj	1912	3MP-52	
27	Ljubljana – Orglarska šola	1912	2MP-12	prenesene v Dragatuš, obnovljene 2014
28	Ljubljana – Vič – sv. Anton Padovanski	1912	2MP-30	predelane 2018
29	Punat na Krku	1912	1MP-10	
30	Skočidol/Gottestal	1913	2MP-10	obnovljene 2020
31	Kamnik – sv. Marija	1913	2MP-33	obnovljene 2016
32	Dobrova – sv. Marija Vnebovzeta	1913	2MP-19	obnovljene 2012
33	Prem – sv. Helena	1913	2MP-16	
34	Šmihel nad Pivko – sv. Mihael	1913	1MP-8	obnovljene 2016
35	Janče – sv. Nikolaj	1914	2MP-10	
36	Karlovec – frančiškani	1914	2MP-19	
37	Žiri – sv. Martin	1914	2MP-38	obnovljene 2014
38	Topol nad Medvodami – sv. Katarina	1914	2MP-10	postavili nasledniki, odstranjene pred 1996
39	Dovje – sv. Mihael	1915	2MP-21 (načrtovano 2MP-24)	Po Milavčevi smrti postavil Ivan Naraks

Osebna zapuščina

V letu 2023 je Milavčeva sorodnica Nevenka Škrli izročila dve škatli, v katerih je hranila izvirne rokopise, dokumente in nekaj tiskovin, ki so se bolj ali manj nedotaknjeni ohranili v družinski dediščini. Študent orgel Luka Posavec je gradivo prevzel in organiziral digitalizacijo.¹⁹ Podpisani sem izvirno gradivo podrobno pregledal in katalogiziral. Izvirniki so oddani v hrambo glasbeni zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice. Digitalizirane različice so pripravljene za javno uporabo.

Tabela 2: Katalog rokopisov in tiskovin iz zapuščine Ivana Milavca.

Tabela 2A. ZVEZKI Z ROKOPISI

A_01	Večja beležka s podatki o vseh opusih
Oblika	- v 20 cm, š 16 cm, d 7 mm - polmehke platnice, zunaj črno obložene - predlista prazna - notranji listi mali karo

¹⁹ Posavec: Odkrita zapuščina Ivana Milavca.

	- 4 snopiči po 10 pol, skupaj 80 listov, 160 strani - vezava vsakega snopiča z žico na treh mestih - hrbet šivan, platnen in lepljen - rob notranjih listov v barvi modrega črnila
Posebnosti	- sprednja platnica skoraj odtrgana - platnice spredaj in zadaj sredinsko obrabljene - strani niso paginirane - od str. 63 naprej ni zapisov - zapisi s črnilom in dodatne opombe s svinčnikom
Vsebina	KATALOG VSEH ORGEL - številke opusov - ime kraja - datacija - cena - dispozicija - mere in material piščali/registrov - dispozicija zbirnikov in drugih pnevmatskih strojev - velikost mehovja - druge tehnične podrobnosti (Škocjan pri Novem mestu, Tomišelj, Vrhopolje, Ljubljana – Zavod sv. Stanislava, Ljubljana – Rožnik, Begunje na Gorenjskem, Krašnja, Kranj – Šmartin, Gornji Logatec, Breznica, Košljun na Krku, Vavta vas, Lučine, Trzin, Dol pri Ljubljani, Beli na Cresu, Sv. Jakob ob Savi, Idrija, Kresnice, Dobropolje – Sv. Anton, Bled, Vojsko, Sela pri Šumberku, Preserje, Ambrus, Ljubljana stolnica, Ljubljana – Orglarska šola, Ljubljana – Vič, Punat na Krku, Skočidol (Gottestal), Kamnik, Dobrova, Prem, Šmihel, Janče, Karlovec, Žiri, Dovje, Sv. Katarina – Topol) Op.: - opusa VIII in IX sta zamenjana - opusa XXIII in XXII sta zamenjana - zadnji zapis Sv. Katarina - XXXVIII, ni bil izveden
A_02	Manjša beležka s podatki o opusih XXXIII do XXXIX
Oblika	- v 19 cm, š 10 cm, d 3 mm - polmehke platnice z rjavo-belim marmorino vzorcem - 28 notranjih črtanih listov - šivano z nitjo, prva pola znotraj robno lepljena na platnice
Posebnosti	- platnici z notranjo polo odtrgani, vendar popolni - strani niso paginirane - od str. 19 naprej ni zapisov, razen na notranjosti zadnje platnice - zapisi s črnilom, dodatno s svinčnikom in nekaj oznak z modrim barvnim svinčnikom
Vsebina	KATALOG ORGEL OD XXXIII DO XXXIX - številke opusov, - ime kraja - datacija - cena - dispozicija - mere in material piščali/registrov - dispozicija zbirnikov in drugih pnevmatskih strojev - velikost mehovja - druge tehnične podrobnosti - razne kalkulacije, verjetno obračuni - barvanje in zlatenje - skica meha pri XXXIV (Prem, Šmihel, Janče, Karlovec, Žiri, Dovje, Sv. Katarina – Topol, Radeče (mišljeno Dovje))

	Op. - predzadnji zapis Sv. Katarina, op. XXXVIII, ni bil izveden - zadnji zapis Radeče, op. XXXIX, ki ni bil izveden; dejansko so to orgle za Dovje
A_03	Koledarček za leto 1909
Oblika	Tiskovina Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani: - v 10,5 cm, š 8 cm, d 7 mm - platnice odebeljene, potiskane z vzorcem prepleta lipovih listov - robovi notranjih listov na vogalih pozlačeni po 2 cm - 12 snopičev skupaj vezano z nitjo in lepljeno v platnen hrbet črne barve 1. del (1–35) koledar po mesecih s prostorom za zapiske 2. del (36–80) društvene vsebine 3. del nepaginirano
Posebnosti	nekaj praznih listov odrezanih
Vsebina	- pomembni družinski in poslovni podatki na notranjosti sprednje platnice - posamezne oznake ob dnevih koledarja - zapisi na lihih straneh koledarja, pretežno finančne narave Od str. 80 dalje razni zapisi - primerjava cen orgel, registrov in delov - dispozicije Sv. Jakob, Idrija, Bled, Kresnice - več praznih listov, nekaj odrezanih - skica Otalež - obračun Valiček - zapisi ter ponekod dispozicije in skice: Brezovica, Homec, Preserje ... - razni preračuni
A_04	Koledarček za leto 1913
Oblika	Tiskovina Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani: - v 10,5 cm, š 8 cm, d 7 mm - vložen v kartonaste platnice s črno zunanjo oblogo - platnice odebeljene, potiskane z vzorcem prepleta lipovih listov - robovi notranjih listov na vogalih pozlačeni po 2 cm - 12 zvezkov skupaj vezano z nitjo in lepljeno v platnen hrbet črne barve 1. del (3–35) koledar po mesecih s prostorom za zapiske 2. del (36–69) društvene vsebine 3. del (30 listov, ni paginirano) prazna strukturirana polja imenskega kataloga 4. del 15 nepaginiranih praznih listov
Vsebina	- pomembni družinski in poslovni podatki na notranjosti sprednje platnice - redke oznake ob dnevih koledarja, prepoznavno nekaj imen krajev - zapisi na lihih straneh koledarja, pretežno finančne narave Od str. 70 dalje razni zapisi - imena zaposlenih in vajencev z višino plače (Kobalj Melhior, Pernezi? Stanko, Valiček Josip, Burnik Janez, Paštrla Janko, Gustin Miha, Kratky Bedrih, Jenko Franc) - več strani nepopisanih - razni preračuni in delni obračuni - sheme predračunov glede na število registrov - seznam imen, verjetno pomočniki (Janez Šangul Ruše Maribor, Josip Dolinšek [?] Koroška, Janez Brems [?], Ig. Kovačič Št Janž, Val. Fakin? Ambrus, Al. Debevec Ambrus, Janez Fink Guštanj [Prevalje] Koroška, Janez Grašič Trstenik) - primerjava cen orgel, registrov in delov (Orglarsko društvo, Posamezni deli, Mehovi, Piščalke, Normalne orgle) - dispozicije in/ali drugi podatki in omembe: Prem, Kamnik, Bled, Radeče ... - nekaj skic korov in sten - zasebni zapiski (recept za pecivo)
A_05	Koledarček za leto 1914
Oblika	Tiskovina Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani: - v 10,5 cm, š 8 cm, d 7 mm - platnice odebeljene, potiskane s satovju podobnim vzorcem žarkastega motiva

	- robovi notranjih listov na vogalih pozlačeni po 2 cm - 12 zvezkov skupaj vezano z nitjo in lepljeno v platnen hrbet črne barve 1. del (3–35) koledar po mesecih s prostorom za zapiske 2. del (36–61) društvene vsebine in javni podatki 3. del (ni paginiran) prazni listi
Posebnosti	Na sprednji strani odtis žiga v obliki prirezane elipse in z napisom »IVAN MILAVEC« »Linhartova 14 Ljubljana« - vložen karo listič iste velikosti - zadnja platnica odtrgana
Vsebina	- pomembni družinski in poslovni podatki na notranjosti sprednje platnice - redke oznake ob dnevih koledarja, prepoznavno nekaj imen krajev in oseb Od str. 65 dalje razni zapisi - imena zaposlenih z datumi in/ali višino plače (Kobal Melhior oče Anton Budanje Vipavska, Pernezi? Stanko oče Miroslav Zelena jama 8, Falatov? Frane; Valiček Josip, Burnik Janez, Paštrla Janko, Jenko Franc, Gustin Miha, Gorjanec Josip, Dolinšek Ivan) - primerjava cen orgel, registrov in delov (Orglarsko društvo, Posamezni deli, Mehovi, Piščalke, Normalne orgle) - seznam imen Cerkvenglasbene komisije (Ljubljana in po dekanijah) - razni preračuni in delni obračuni - več listov praznih - podatki in omembe: Preska, Bled, Karlovec, Štanga, Trnovo, Janče - nekaj skic orgelskih omar in korov, še neprepoznano

Tabela 2B. LISTINE

B_01	Potrdilo o rojstvu	Ni datirano
Oblika	20,5 x 17, ležeč prazen papir	
Vsebina	»Janez Milavec, zak. sin Janez Milaveca in Katar. r. Gordina, je bil rojen v Blekovi vasi hst. 19 dne 21. febr. 1874. Brg«	
B_02	Odhodnica	11. 5. 1881
Oblika	33 x 21, pokončen format, enostranska tiskovina v slovenščini z dodanim rokopisom v črnem črnilu	
Vsebina	Potrdilo, da je » <u>Janez Milavec</u> iz <u>Logatca</u> na <u>Kranjskem</u> rojen, <u>7</u> star, hodil je <u>prav redno</u> v <u>4.</u> razredno ljudsko šolo v <u>Rudolfovem</u> od <u>16. septembra 1880</u> do <u>11. maja 1881</u> ter se <u>popolnoma lepo</u> obnašal ...« Oče podpisan kot Janez Millautz.	
B_03	Šolsko naznanilo 1881	1881
Oblika	24,5 x 20 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Janez, učenec <i>perviga</i> razreda v 5 razredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1881 od 18. 3. do 23. 7.« Podpis ravnatelja L. Belarja in učitelja F. Pavlina.	
B_04	Šolsko naznanilo 1881/2	1882
Oblika	20 x 18 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Janez, učenec <i>II.</i> razreda b oddelka v <i>II.</i> mestni 5razredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1881/2« »... učenec nesposoben za višji razred ...« Podpis ravnatelja L. Belarja in učitelja F. Pavlina.	
B_05	Šolsko naznanilo 1882/3	1883
Oblika	20 x 18 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	

Vsebina	»Milavec Janez, učenec 2b razreda v II. mestni 5 razredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1882/3« »... učenec nesposoben za višji razred ...« Podpis ravnatelja L. Belarja in učitelja F. Pavlina.	
B_06	Šolsko naznanilo 1883/4	1884
Oblika	25 x 20 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Janez, učenec IIIb razreda v II. mestni 5 razredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1883/4« »... učenec nesposoben za višji razred ...«	
B_07	Šolsko naznanilo 1884/5	1885
Oblika	25 x 20 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Janez, učenec III. razreda b oddelka v II. mestni peterorazredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1884/5« »... učenec nesposoben za višji razred ...«	
B_08	Šolsko naznanilo 1886/7	1887
Oblika	25 x 20 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Janez, učenec III. razreda b oddelka v II. mestni peterorazredni ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1886/7«	
B_09	Šolska naznanila 1887/8	1888
Oblika	33 x 16 cm, ležeč format; enostranska tiskovina v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	učni uspeh »Milavec Janez, učenec 4. razreda 1. oddelka v II. mestni 5razr. deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1887/8« [pripisano 6/7] Žig podpisa šolskega voditelja L. Belarja.	
B_10	Šolska naznanila 1887/8	1888
Oblika	33 x 16 cm, ležeč format; enostranska tiskovina za ocene predmetov po četrletjih v slovenščini in nemščini, rokopis črnilo v črni barvi	
Vsebina	učni uspeh »Milavec Janez, učenec 4. razreda 1. oddelka v II. mestni 5razr. deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1887/8« Žig podpisa šolskega voditelja L. Belarja.	
B_11	Abgangszeugnis	15. 7. 1888
Oblika	33 x 21 cm, pokončen format, enostranska tiskovina v nemščini z dodanim rokopisom v črnem črnilu	
Vsebina	spričevalo o opravljeni 5-razredni ljudski šoli, ki jo je obiskoval od 16. 9. 1880 do 15. 7. 1888. Podpisana učitelj Fr. Raktelj in ravnatelj L. Belar.	
B_12	ZEUGNIS	20. 7. 1890
Oblika	33 x 21 cm, pokončen format, enostranska tiskovina v nemščini z dodanim rokopisom v črnem črnilu	
Vsebina	spričevalo I. razreda obrtne šole za poklic orglarja v Ljubljani	
B_13	ZEUGNIS	19. 7. 1891
Oblika	33 x 21 cm, pokončen format, enostranska tiskovina v nemščini z dodanim rokopisom v črnem črnilu	
Vsebina	spričevalo II. razreda obrtne šole za poklic orglarja v Ljubljani	
B_14	ZEUGNIS	22. 7. 1892
Oblika	33 x 21 cm, pokončen format, enostranska tiskovina v nemščini z dodanim rokopisom v črnem črnilu	
Vsebina	spričevalo III. razreda obrtne šole za poklic orglarja v Ljubljani	
B_15	UČNO SPRIČEVALO	21. 9. 1892
Oblika	53 x 43 cm, debelejši papir, kolkovano; na pregibih delno poškodovano	
Vsebina	»Jaz podpisani potrjujem s tem pismom, da se je <i>Milavec Janez</i> iz <i>Logateca</i> , učil pri meni <i>Orglarski</i> obrt 4 let, in sicer od <i>21. Septembra 1888</i> do <i>21. Septembra 1892</i> .	

	Ker se je imenovani orglarski učenec ves čas učenja vedel verno, marljivo in [nr]avno, prisvojil si potrebne obrtniške znanosti ter si pridobil mojo popolno zadovoljnost, proglašati ga za izkušenega in sposobnega <i>Orglarski</i> pomočnega delavca. Dokaz temu moj podpis.« Ljubljana, dne 21. Septembra 1892 <i>Franc Goršič</i>, učni gospodar <i>Auguštín Marouth</i>, k.č. načelnik Potrjeno od <i>mestnega</i> [] v Ljubljani 23. oktobra 1892 [podpis]	
B_16	AUFNAHMSKARTE in den katholischen Gesellen-Verein zu Laibach	27. 2. 1893
Oblika	18,5 x 12,5 cm, ležeča tiskovina	
Vsebina	pristopnica h Katoliškemu društvu	
B_17	P. Dehlmeier, Bonn, Comiss.-Zettel	ni datirano
Oblika	22 x 14 cm, enostransko, rokopis v črni barvi	
Vsebina	ponudba za mešičke različnih velikosti	
B_18	Aug. Laukhuff	24. 2. 1915
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, tipkopis v modri barvi na eni strani, cene obkljukane s svinčnikom	
Vsebina	račun za 143-kilogramsko pošiljko piščali z dne 12. 1. 1915; podrobnosti registrov so specificirane; vsota 412,55 marke	
B_19	Aug. Laukhuff	17. 10. 1914
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, tipkopis v modri barvi na obeh straneh, cene obkljukane s svinčnikom	
Vsebina	račun za 158-kilogramski pošiljki piščali z dne 12. 3. 1914 in 3. 6. 1914; podrobnosti registrov so specificirane; vsota 1.108 mark	
B_20	Aug. Laukhuff PREISE	5. 10. 1914
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, rokopis v črni barvi samo na eni strani, opombe in preračuni s svinčnikom	
Vsebina	predračun za register Principal v vrednosti 1.570 mark	
B_21	A Meisinger & Sohn FACTURA	12. 2. 1915
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, rokopis v črni barvi samo na eni strani, na drugi le naslov	
Vsebina	račun na Frau Paulina Milavec za 5 registrov v vrednosti 404 mark (dogodek po smrti Ivana Milavca 18. 1. 1915)	
B_22	Aug. Laukhuff PREISE	27. 4. 1915
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, rokopis v črni barvi samo na eni strani	
Vsebina	predračun za en register brez navedene skupne vsote (dogodek po smrti Ivana Milavca 18. 1. 1915)	
B_23	Aug. Laukhuff PREISE	5. 2. 1915
Oblika	28,5 x 22 cm, dvostranska tiskovina, rokopis v črni barvi samo na eni strani	
Vsebina	predračun za en register brez navedene skupne vsote (dogodek po smrti Ivana Milavca 18. 1. 1915)	

Tabela 2C. TISKOVINE

C_01	Orgelbaumeister	1773
	Sorge, Georg A., <i>Der in der Rechen- und Messkunst wohlerfahrene Orgelbaumeister, welcher die behörige Weite und Länge aller Orgelpfeifen, ihren erforderlichen Raum, die nöthige Metalldicke, die Grösse der Cancellen und Canäle, die accurate Abtheilung der Windladen, u.a.m. genau erforschen und ausmessen kan ... zum Nutzen des gemeinen Wesens, wie auch der Orgelmacher und Probisten neuerbaueter und reparirter Orgelwercke, nebst 5 Kupfer-Tafeln in Folio, 1773.</i> - dostopno tudi na: http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10599535-8.	

C_02	Die Kunst des Orgelbaues	1779
	Halle, Johann Samuel, <i>Die Kunst des Orgelbaues, theoretisch und praktisch. Brandenburg</i> : Bei J. W. Halle und J. S. Halle, 1779. - dostopno tudi na: http://archive.org/details/diekunstdesorgel00hall .	
C_03	Katalog harmonijev in klavirjev	okrog 1890
	Lenarčič, Josef. Josef Lenarčič & Co., <i>Fabrik mit Dampfbetrieb für gewöhnliche und k. k. ausschl. priv. Harmonien und Didaktophone</i> , Oberlaibach Krain, 1890c.	
C_04	Harmonium-Schule	1904
	Bungart, Heinrich, <i>Theoretisch-praktische Harmonium-Schule: von den ersten Anfängen bis zur entwickelten Technik (auch zum Selbstunterricht) = Theoretico-practical harmonium-school. Tongers Taschen-Album in neuer Form</i> . Rodenkirchen/Rhein: Tonger, 1904.	
C_05	Die Reform des modernen Druckwind-Harmoniums	1908
	Karg-Elert, Sigfrid. 1908. <i>Die Reform des modernen Druckwind-Harmoniums: ein Dispositions-vorschlag; anliegend eine Dispositions-Tabelle</i> . Berlin: C. Simon.	
C_06	Glasnik božje slave v svetišču Gospodovem	1912
	<i>Glasnik božje slave v svetišču Gospodovem – govor ob priliki blagoslovljenja novih orgel v ljubljanski stolnici dne 14. februarja 1912</i> (Spisal in govoril p. Emil Volbert SJ, Poslovenil Fr. S.) - fotografija stolnih orgel str. 2; besedilo str. 4–8	
C_07	Cerkveni glasbenik Letnik XXXXVIII (1915) št. 12.	1915
	- kazalo letnika z navedbo članka o smrti I. Milavca	

Tabela 2D. ZASEBNI IN DRUŽINSKI DOKUMENTI

D_01	Šolsko naznanilo Milavec Ivan	1907
Oblika	33 x 21 cm pokončen format, tiskovina z zeleno podlago in črnim tiskom, ocene rokopis v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Ivan, rojen dne 23. julija 1900 v Ljubljani na Kranjskem, učenec prvega b razreda v II. mestni osemrazredni deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1806/7«	
D_02	Šolsko naznanilo Milavec Ivan	1908
Oblika	33 x 21 cm pokončen format, tiskovina z zeleno podlago in črnim tiskom, ocene so rokopis v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Ivan, rojen dne 23. julija 1900 v Ljubljani na Kranjskem, učenec drugega b razreda v II. mestni osemrazredni deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1807/8«	
D_03	Šolsko naznanilo Milavec Ivan	1909
Oblika	33 x 21 cm pokončen format, tiskovina z zeleno podlago in črnim tiskom, ocene so rokopis v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Ivan, rojen dne 23. julija 1900 v Ljubljani na Kranjskem, učenec tretjega b razreda v II. mestni osemrazredni deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1808/9«	
D_04	Šolsko naznanilo Milavec Josip	1909
Oblika	33 x 21 cm pokončen format, tiskovina z zeleno podlago in črnim tiskom, ocene so rokopis v črni barvi	
Vsebina	»Milavec Josip, rojen dne 8. marca 1902 v Ljubljani na Kranjskem, učenec prvega a razreda v II. mestni osemrazredni deški ljudski šoli v Ljubljani šolskega leta 1808/9«	
D_10	Dopisnica Fran Milavec s sliko Bleda	Ni datirano [1912]
Oblika	dopisnica	
Vsebina	Ivan sporoča, da gre delo dobro od rok, da so imeli sicer nekaj težav, a 28. avgusta bo blagoslov in popoldne koncert.	
D_05	Preljubi moj papa!	Ni datirano [1914]
Oblika	kariran list, mladeniški rokopis v črni barvi	
Vsebina	Hči Micica Milavec (Marija Milavec) sporoča očetu o šolskem uspehu in dogajanju doma. Na zadnji strani je seznam šolskih predmetov z ocenami.	
D_06	Preljubi moj atek!	Ni datirano [1914]
Oblika	kariran list, mladeniški rokopis v črni barvi	
Vsebina	Hči Pavla piše očetu o spričevalu in dogajanju doma. Omenja delavce v delavnici. Na zadnji strani je seznam šolskih predmetov z ocenami.	

D_07	Ostanka pisemske ovojnice	Ni datirano [1914]
Oblika	fragment	
Vsebina	»Blagorodni Ivan Milavec orglar v Žiru nad Škofjo Loko, župna cerkev« Del žiga z napisom »28« in »Ljubljana«. Sodeč po pisavi, ki je podobna hčerini, sta bili v tej ovojnici v Žiri poslani pismi Marije in Pavle.	
D_08	Dopisnica gospodični Pavli Milavec	Ni datirano, poštni žig nečitljiv [1914]
Vsebina	prepognjena dopisnica 12 x 15 cm	
Poudarek vsebine	»Vaš nič veseli Atek in Papa« sporoča, da je pismi dobil in da se bosta morali poboljšati. Pove tudi, da pridejo kmalu domov in bo 'Nikolaj' prinesel šibe. Zebe jih in upa, da se ne bodo prehladili. Pozdravlja mamo in vsem pošilja »nebroj poljubov.«	
Opomba	Verjetno poslano sočasno kot ženi Pavlini, ker v obeh pismih navaja, da bodo v soboto gotovi in se v nedeljo vračajo.	
D_09	Dopisnica gospa Pavlina Milavec	29. 11. 1914
Oblika	prepognjena dopisnica 12 x 15 cm	
Vsebina	Sporoča, da v Žireh srečno zaključujejo delo. Sprašuje, ali je iz Radeč kaj prišlo in ali delavci dobro delajo. Kraj Radeče je verjetno pomota in gre za Dovje.	
D_11	Katarini Milavec s sliko Žirov	1914
Oblika	dopisnica	
Vsebina	Ivan M. sporoča, da bo kmalu gotov.	
D_12	Ovojnica Očetove orgle	Prazna
D_13	Orglarski mojster Ivan Milavec umrl	1915
Oblika	objava v Cerkvem glasbeniku 1915, št. 2.	
D_14	Posmrtna podobica Ivan Milavec	1915
Oblika	10 x 5 cm	
Vsebina	Sprejaj slika apostola Janeza in Marije pod Kalvarijo in pobožen napis; zadaj v pokončni elipsi podoba I. Milavca in napis: »V molitev in spomin se priporoča gospod Ivan Milavec izdelovatelj orgel roj. 21. februarja 1874 v Gor. Logatcu umrl 18. januarja 1915 v Ljubljani.« Za molitve so navedeni odpustki.	
D_15	Osmrtnica Katarina Milavec (fotokopija)	1924
Oblika	10 x 6 cm	
Vsebina	»V molitev in blag spomin bodi priporočena mati Katarina Milavec ... roj. v Gor. Logatcu 25. nov. 1844, umrla na Prevaljah 21. dec. 1924.« Za molitve so navedeni odpustki.	

Seznam E. FOTOGRAFIJE (preslikave; izvirnike hranijo sorodniki)

- E_01 Ivan Milavec v vojaški obleki.
- E_02 Pavla in Ivan Milavec na poročni dan.
- E_03 Družina Milavec (dve sliki): oče Ivan, mama Pavla, morda noseča. Štirje otroci, domnevno Ivan (r. 1900), Jožef (r. 1902), Pavla (r. 1903) in Mara (Macica, r. 1905); datacija v leto 1910.
- E_04 Šest mlajših oseb: štiri ženske in dva moška. Domnevno nekateri Milavčevi v odraslost preživeli otroci in njihove soproge: Pavla (1903–2000, poročena Šenica), Mara (1905–2010, poročena Sbrizaj Vidovič), Marta (1910–?, poročena Lavrenčič Vokač), Božo (1913–1988), Stane (1908–1957). Slika iz okrog leta 1930.
- E_05 Pavla (Pavlina) Milavec. Napis na zadnji strani: 26. X. 1942.
- E_06 Grob Milavčevih (zdaj Šenica) na ljubljanskih Žalah. Napis pokojne Pavline je »NAŠA MAMA * 7. 1. 1876 + 6. 6. 1953. Sedanji napis je »PAULINA MILAVEC NEDOH roj. JARC * 7. 1. 1876 + 6. 6. 1953« Pokojni Stane Milavec ima napis še na manjši plošči. Viktor Šenica, mož Pauline ml. ima letnico smrti 1978.
- E_07 Družinska hiša, nekdanja delavnica za Bežigradom, Linhartova 14 (fotokopija). V ozadju je vidna stavba veleblagovnice Slovenijales, ki je bila zgrajena med leti 1974 in 1980.

Seznam F. NOTNI ZAPISI

- F_01 Notni zvezek z rokopisom priredbam narodnih in umetnih pesmi za štiriglasni moški zbor. Črke označujejo tonalitete, ki so vse durove. Avtorji so navedeni, kjer so zapisani.
- Rožica (A), Ločitev (F), Lahko noč (Mašek, D), Zvezda (Ipavec, E), Prošnja (Es), Sporočilo (Tovačovsky, Es), Pred slovesom (B), Lahko noč (Hajdrih, G), Slovo (Kocijančič, G), Ljubezen in pomlad (Medved, E), Gorska cvetica (Fajgelj, G), Pod oknom (Hajdrih, A), Ko brez miru (As), Slavjanska (D), Jadransko morje (Es), Novinci (D), Oj Banovci (D), Naprej! (B), Telovadski zbor (?Suchs, C), Danes tukaj jutri tam (Kocijančič, A), V Naravi (C), Na ples (E), Mazurka (G), Stopej (G), Lipa (G), Večerna (G).
- F_02 Rokopis skladbe »Na ples!« H. Volariča za moški zbor, ležeči format 25 x 16 cm.
- F_03 Rokopis polke »Na ples!« skladatelja Stoss-a za moški zbor, v hrvaškem jeziku, in »V Naravi« brez navedbe skladatelja (morda isti); notna pola 32 x 25 cm.
- F_04 Rokopis »Mazurka« za moški zbor brez navedbe avtorja, v hrvaškem jeziku; notna pola 32 x 25 cm.

Seznam G. SPOMINSKO GRADIVO IN TISKOVINE

- G_01 Izrezek iz Cerkevne glasbenika: »Orgle v Kamniku«, H. Sattner CG 36 (1913), 99–100.
- G_02 Izrezek iz Cerkevne glasbenika: »Razne vesti«, v: CG 35 (1912), št. 15, s kratko novico o orglah v ljubljanski stolnici.
- G_03 Neizpolnjena položnica za plačilo naročnine na Cerkvni glasbenik, 1915.
- G_04 Izvod časnika Slovenec, Leto XLIII, št. 13., 18. januarja 1915, razpadajoč, s kratko novico o smrti I. Milavca po operaciji slepiča v deželni bolnišnici, stran 5.
- G_05 Izvod časnika Slovenec, Leto XLIII, št. 14., 19. januarja 1915, razpadajoč, z osmrtnico I. Milavca, stran 6.
- G_06 Izvod časnika Slovenec, Leto XLIII, št. 17., 22. januarja 1915, razpadajoč, z zahvalo domačih ob smrti I. Milavca, stran 4.
- G_07 Spominski zapis ob smrti Ivana Milavca, Ilustrirani glasnik (11. 2. 1915), letnik 1, številka 24. Avtor »K.«, verjetno Franc Kimovec.
- G_08 Fotokopija izvoda Cerkevne glasbenika Letnik XXXVIII (1915) št. 2 (17–20), 4 (48–51), 5–6 (68–71) in 7–8 (87–89), Franca Kimovca o življenju in delu pokojnega Ivana Milavca; nekaj vsebinskih in lektorskih popravkov.
- G_09 Prepis iz Slovenskega biografskega leksikona (rokopis na enem listu obojestransko); Avtor Stanko Premrl. Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 5. zv. Maas - Mrkun. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana, Zadruga gospodarska banka, 1933.
- G_10 Fotokopija nekdanje delavnice na Linhartovi 14; list A3.
- G_11 Časopisni izrezek: N. Škrli, »Rojstvo tisočerih melodij« (serija Ljubljana nekoč in danes, 6), Delo Let. 16, 14. jan. 1975, str. 9. Fotografija orgel v ljubljanski stolnici, fotografija stavbe na Linhartovi 14, kjer je bila delavnica. Foto: J. Zrnec.

Bibliografija o Ivanu Milavcu in njegovih delih

Zgodovinske materialne vire in gradivo iz zapuščine dopolnjujejo pisni viri in razprave, ki v strokovnih revijah ali časnikih vsebujejo informacije o Milavčevih orglah. Osnovo seznama je pripravil Edo Škulj ob pripravi monografije *Milavčeva orglarska delavnica*. Večina je bila objavljena v reviji *Cerkveni glasbenik* (označeno okrajšano kot CG). Ob seznamu je treba opozoriti na nepopolnost, ki je posledica nedostopnosti gradiv. Namreč, letaki ali brošure, ki jih ob obno-

vah izdajajo župnije ali izdelovalci, pogosto niso registrirani kot publikacije pri pristojnih knjižnicah, zato se sled za njihovo dragoceno vsebino neredko izgubi.

Tabela 3: Kronološki seznam pisnih del, ki obravnavajo Ivana Milavca in njegove orgle.

leto	članek
1904	Sattner H., <i>Nove orgle v Škocijanu na Dolenjskem</i> , v: CG 27 (1904), 78–79.
1905	Sattner H., <i>Orgle v Tomišlju</i> , v: CG 28 (1905), 45–46.
1906	Kimovec F., <i>Nove orgle na Rožniku pri Ljubljani</i> , v: CG 29 (1906), 78–79.
1906	Sattner H., <i>Nove orgle na Vrhpolju</i> , v: CG 29 (1906), 6.
1906	Sattner H., <i>Nove orgle v Begunjah na Gorenjskem</i> , v: CG 29 (1906), 85.
1906	Sattner H., <i>Nove orgle v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano</i> , v: CG 29 (1906), 78.
1906	Smrekar J., <i>Spomenica o orglah ljubljanske stolnice</i> , v: CG 29 (1906), 1.
1907	Arko M., <i>Nove orgle v Zgornjem Logatcu</i> , v: CG 30 (1907), 86–87.
1907	Sattner H., <i>Nove orgle v Krašnji</i> , v: CG 30 (1907), 34.
1907	Sattner H., <i>Nove orgle v Šmartnem pri Kranju</i> , v: CG 30 (1907), 59–60.
1908	Sattner H., <i>Nove orgle na Breznici</i> , v: CG 31 (1908), 5–6.
1908	Sattner H., <i>Nove orgle na Košljunu (Krk)</i> , v: CG 31 (1908), 38.
1908	Sattner H., <i>Nove orgle v Lučinah</i> , v: CG 31 (1908), 91.
1909	Hladnik I., <i>Nove orgle v Vavti vasi</i> , v: CG 32 (1909), 7–8.
1909	Kimovec F., <i>Nove orgle za Dol pri Ljubljani</i> , v: CG 32 (1909), 15.
1909	Sattner H., <i>Orgle pri Sv. Jakobu ob Savi</i> , v: CG 32 (1909), 62.
1909	Sattner H., <i>Orgle v Idriji</i> , v: CG 32 (1909), 94.
1910	Premrl S. – Sattner H., <i>Nove orgle na Vojskem</i> , v: CG 33 (1910), 92.
1910	Premrl S. – Sattner H., <i>Nove orgle v Kresnicah</i> , v: CG 33 (1910), 77–78.
1910	Premrl S. – Sattner H., <i>Nove orgle v podružnici sv. Antona v župniji Dobropolje</i> , v: CG 33 (1910), 47.
1910	Sattner H. – Premrl S., <i>Nove orgle na Selih pri Šumbregu</i> , v: CG 33 (1910), 92.
1911	Premrl S. – Sattner H., <i>Nove orgle za Ambrus</i> , v: CG 34 (1911), 36.
1911	Premrl S., <i>Dopis iz Ljubljane</i> , v: CG 34 (1911), 107.
1911	Premrl S., <i>Nove orgle v župni cerkvi na Bledu</i> , v: CG 34 (1911), 84–85.
1912	Dugan F., <i>Nove orgulje stolne crkve u Ljubljani</i> , v: Sveta Cecilija 6 (1912), 33–34.
1912	Ferjančič F. – Premrl S., <i>Nove orgle v župni cerkvi sv. Antona na Viču</i> , v: CG 35 (1912), 81–82.
1912	Ferjančič F., <i>Koncert v ljubljanski stolnici</i> , v: CG 35 (1912), 21–24.
1912	Premrl S. – Sattner H., <i>Milavčeve orgle v ljubljanski orglarski šoli</i> , v: CG 35 (1912), 75–76.
1912	Sattner H., <i>Milavčeve orgle za Punat na otoku Krku</i> , v: CG 35 (1912), 100.
1912	Sattner H., <i>Stolne orgle v Ljubljani</i> , v: CG 35 (1912), 24–25.
1913	Sattner H. – Premrl S., <i>Nove orgle – Nadanje selo</i> , v: CG 36 (1913), 128.
1913	Sattner H., <i>Nove orgle v Skočidolu na Koroškem</i> , v: CG 36 (1913), 35.
1913	Sattner H., <i>Orgle na Dobrovi</i> , v: CG 36 (1913), 91.
1913	Sattner H., <i>Orgle v Kamniku</i> , v: CG 36 (1913), 99–100.
1914	Premrl S., <i>Nove orgle v Karlovcu na Hrvatskem</i> , v: CG 37 (1914), 79–80.
1914	Premrl S., <i>Poročilo o cerkveni glasbi v ljubljanski stolnici</i> , v: CG 37 (1914), 98.
1914	Sattner H., <i>Orgle na Jančah</i> , v: CG 37 (1914), 51.
1915	Kimovec F., + Ivan Milavec, v: CG 38 (1915), 17–20, 48–51, 68–71, 87–89.
1915	Premrl S., <i>Nove orgle v Žireh nad Idrijo</i> , v: CG 38 (1915), 11.
1915	Sattner H. – Kimovec F., <i>Nove orgle pri Sv. Katarini nad Medvodami</i> , v: CG 38 (1915), 58.
1916	Arko M., <i>Dopis iz Idrije</i> , v: CG 39 (1916), 129.
1916	Sattner H., <i>Zadnje Milavčeve orgle na Dovjem</i> , v: CG 39 (1916), 96–97.
1917	Arko M., <i>Dopis iz Idrije</i> , v: CG 40 (1917), 118.
1917	Sokol B., <i>Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku</i> , v: Sveta Cecilija 11 (1917), 117.
1921	Premrl S., <i>Ljubljana (stolni kor)</i> , v: 44 (1921), 111.
1921	Sattner H., <i>Orgle v Žireh</i> , v: CG 44 (1921), 4–7, 20–22, 42–44.
1924	Kimovec F., <i>Ivan Naraks</i> , v: CG 47 (1924), 110.
1930	Hybášek V., <i>Petje in godba</i> , v: Ob srebrnem jubileju, Št. Vid n/Lj. 1930, 68.
1931	Premrl S., <i>Ljubljana (stolni kor)</i> , v: 54 (1931), 59.

1933	Premrl, S., Milavec, Ivan (1874–1915). Slovenska biografija. Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 5. zv. Maas - Mrkun. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana, Zadružna gospodarska banka, 1933.
1935	Fabiani, R. <i>Orgle v ljubljanskih cerkvah</i> , v: Kronika 2 (1935), 163–170; 3, 210–214; 4, 270–274.
1937	Lavrič A., <i>Orgle v župniji Škocjan pri Mokronogu na Dolenjskem</i> , v: CG 60 (1937), 158.
1938	Tomc M., <i>Orgle v glavni kapeli</i> , v: Vestnik društva Jeglič 19 (1938), 273.
1944	Rebolj, Z., <i>Ljubljanske orgle - njih zgodovina in sedanje stanje</i> , diplomska naloga, 1944.
1975	Škrlj, N. <i>Rojstvo tisočerih melodij</i> (Ljubljana nekoč in danes, 6), v: Delo, Let. 16, 14. jan. 1975, 9.
1979	Filipič J., <i>Idrija in njeni spomeniki sakralne umetnosti</i> , Idrija 1979, 64.
1980	Šaban L., <i>Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj</i> , v: Rad JAZU 385, Zagreb 1980, 5–84.
1990	Gornik F., <i>Zgodovina blejske župnije</i> , Celje 1990, 30.
1990	Kompare T., <i>Logatec. Črtice iz življenja kraja in obeh župnij</i> , Logatec 1990.
1993	Aljaž J., <i>Dovška župnijska kronika</i> , v: Aljažev zbornik, Celje 1993, 264.
1993	Močnik T., <i>Obnovljene orgle v Škocjanu pri Novem mestu</i> , v: CG 86 (1993), 47.
1996	Kokalj Kočevar M., <i>Prispevki k zgodovini Dobrepolske in Struške doline</i> , v: Naši kraji in ljudje, Dobrepolsko–struški zbornik 1996, 143.
1998	Močnik T., <i>Nove orgle v Šmartinu pri Kranju</i> , v: CG 91 (1998), 54–55.
1999	Kimovec S., <i>Nove orgle pri Sv. Katarini</i> , v: Ob desetletnici Škofijske orglarske delavnice, Maribor 1999, 99–100.
1999	Škulj, E., <i>Orgle v dekaniji Škofja Loka</i> , v: Loški razgledi 45, 1998, 73–128 in 46, 1999, 285–336.
2000	Škulj, E., <i>Orgle v dekaniji Kamnik</i> , v: Kamniški zbornik št. 15, 2000, 86–106.
2002	Čelik, A., <i>Milavčeve orgle v žirovski farni cerkvi</i> , seminarska naloga na Orglarski šoli, 2002.
2003	Miklavčič D., <i>Orgelski koncepti za danes in jutri</i> , v: CG 96 (2003), 3–4, 28.
2005	Dobravec, J., <i>Orgle na Bledu včeraj, danes, jutri</i> , v: CG 98, št. 6 (2005), 12–14.
2005	Škulj, E., <i>Orgle in organisti v sedanji ljubljanski stolnici</i> . Ljubljana, Družina, 2005.
2007	Škulj, E., <i>Milavčeva orglarska delavnica</i> . Škocjan pri Turjaku, Župnija, 2007.
2013	Dobravec, J., <i>Orgle v župnijski cerkvi na Bledu, gradivo za načrt obnove</i> , Ars organi Sloveniae, 2013, 1–99.
2014	Čadež, T., <i>Milavčeve orgle v Žireh 1914 – 2014</i> . Samozaložba, 2014.
2014	Dobravec, J., <i>Orgle v župnijski cerkvi na Bledu pred generalno obnovo</i> , v: CG 2014 št. 3, 22–23, 26.
2014	Žakelj, V., <i>Milavčeve orgle v farni cerkvi sv. Martina so obnovljene</i> , v: Žirovski občasnik, 2014.
2015	Dobravec, J., <i>Ivan Milavec (1874–1915) : ob 100-letnici smrti</i> , v: CG 108 (2015), št. 1, 13.
2017	Dobravec, J., <i>Bled und die renovierte Orgel von Ivan Milavec von 1910</i> , v: Ars Organi 2017-4. Gesellschaft der Orgelfreunde, 245–249.
2017	Dobravec, J., <i>Orgle v blejski župnijski cerkvi</i> , v: Blejski razgledi (Muzejsko društvo Bled 2017), 69–90.
2018	Labreht, P., <i>110. obletnica posvetitve župnijske cerkve in ustanovitve župnije Ljubljana Vič (1908–2018) Blagoslov obnovljenih orgel (1912–2018)</i> . Župnija A. Padovanskega Lj-Vič, 2018.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Narodna in univerzitetna knjižnica

☞ Zapuščina Ivana Milavca

LITERATURA

Dobravec, Jurij: Orgelprospekte im Modern Style in Slowenien». V: *Acta organologica* 35 (2018), str. 1–46.

Dobravec, Jurij: »Župan, Ignacij (Ignaz) (1853–1915), Orgelbauer«. V: *Österreichisches Biographisches Lexikon Bd. 16*. Dunaj/Wien, 2022, str. 602–603.

Kimovec, Franc: +Ivan Milavec. V: *Cerkveni glasbenik* 38 (1915), št. 2, 4, 5/6, 7/8, str. 17–89 passim.

Posavec, Luka: Odkrita zapuščina Ivana Milavca. V: *Cerkveni glasbenik* 116 (2023), št. 3, str. 10–11.

Posavec, Luka in Razpotnik, Aleš: Dokumentacija orgel v podružnični cerkvi na dangelu Mihaela na Olševku. V: *Ecce organvm!* (2023), št. 30, str. 19–54.

Premrl, Stanko: Milavec, Ivan (1874–1915). V: *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1933.

Premrl, Stanko: Nekoliko statistike o orgljah v ljubljanski škofiji. V: *Cerkveni glasbenik* 41 (1918).

Šaban, Ladislav: Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj. V: *Rad JAZU* (1980), št. 385, str. 5–84.

Škulj, Edo: *Leksikon orgel in orglarjev: orgle, orglarji, skladatelji, pisci*. Škocjan pri Turjaku: Župnija, 2013.

Škulj, Edo: *Milavčeva orglarska delavnica*. Škocjan pri Turjaku: Župnija, 2007.

Škulj, Edo, in Dobravec, Jurij Dobravec: *Orgle Slovenije = Pipe organs of Slovenia*. 1. izd. [Srednja vas v Bohinju], Radovljica: Ars organi Sloveniae (Jarina Bohinj, kulturno društvo) : Dobravec - storitve za zdravje, naravo in kulturo, 2018.

Zadravec, Dejan: Nekaj drobtin iz življenja celjskega baročnega orglarja Janeza Frančiška Janečka. V: *Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček*. Ptuj: Pokrajinski Muzej Ptuj-Ormož, 2016, str. 19–33.

SUMMARY

IVAN MILAVEC – PIPE ORGAN AND PERSONAL LEGACY

Organ building is an art and craft activity in which handicraft skills are joined by knowledge in the fields of acoustics and organ music. In addition, in most cases, the technical requirements of the musical instrument must be harmonised with the given architecture of the space in technical and design terms. When it comes to the restoration or reconstruction of historic organs, an essential part of knowledge is the understanding of historical facts and, for adequate communication, knowledge of the basics in the field of restoration.

In Slovenia, Ivan Milavec (1874–1915) is regarded as one of the most prominent organ builders. He was only in business on his own for ten years, during the economically and politically challenging period before the First World War. His workshop built 39 pipe organs during this period. Thus, organology faces a unique challenge with the discovery of the master Ivan Milavec of Ljubljana's personal documents. Although the fond is relatively modest, it is the first of its kind to be discovered here. The most significant component is Milavec's own handwritten and technically accurate records of the details of each created opus. His legacy can today be categorised into three groups: the remnants of still-preserved pipe organs in the field, the primary material of his personal papers, and printed materials of various kinds and quality. The article presents the contents of each group in a methodical manner. The information will be used as a platform for additional historical research and comparative organological analysis.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.253:373.3(497.434=112.2)"1882/1942"

Prejeto: 6. 11. 2023

Dejavnost Nemškega šolskega društva v šolskem okraju Črnomelj »Schulverein je volk v ovčji obleki.«¹

DUNJA MUŠIČ

univ. dipl. zgodovinarica in prof. nemščine, višja arhivistka
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto,
Skalickega ulica 1, SI-8000 Novo mesto
e-pošta: dunja.music@zal-lj.si

Izvilleček

V prispevku so predstavljeni šolski okoliši na meji nemškega jezikovnega otoka, kjer je na prelomu 19. stoletja svoj vpliv širilo Nemško šolsko društvo. Zaradi nevarnosti širitve nemških osnovnih šol v črnomaljski šolski okraj je na tem področju pomembno obrambno vlogo odigrala slovenska Družba sv. Cirila in Metoda. Bistven preobrat pri zaježitvi uporabe nemškega učnega jezika v šolah je bil dosežen z zakoni po razpadu Avstro-Ogrske. Med pomembnejše arhivske vire pri raziskavi šolske tematike sodijo šolski listi s prilogami iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, ki dopolnjujejo manjkajoče podatke iz objavljene zbirke šolskih listov Slovenskega šolskega muzeja na spletnem portalu Zgodovina Slovenije – Sistory.

Ključne besede:

šolski listi,
črnomaljski šolski
okraj, nemški
učni jezik, Družba
sv. Cirila in
Metoda, Nemško
šolsko društvo

Abstract

ACTIVITY OF THE GERMAN SCHOOL ASSOCIATION IN THE ČRNOMELJ
SCHOOL DISTRICT

“SCHULVEREIN IS A WOLF IN SHEEP’S CLOTHING.”

The school districts on the German linguistic island’s edge, where the German School Association expanded its influence at the turn of the nineteenth century, are presented in this article. The Slovene St. Cyril and Methodius Society played a significant defence role in the Črnomelj school district due to the threat posed by the expansion of German primary schools. Following Austria-Hungary’s collapse, rules were passed that marked a critical turning point in the reduction of the use of German as the language of instruction in schools. School censuses with accompanying documents from the Historical Archives Ljubljana, Unit for Dolenjska and Bela krajina Novo mesto, are among the more significant archival sources in the research of school-related topics. These sources supplement the data that is missing from the published collection of school censuses of the Slovenian School Museum on the History of Slovenia online portal, Sistory.

Key-words:

school census,
Črnomelj school
district, German
language of
instruction, St.
Cyril and
Methodius
Society, German
School
Association

¹ Nemški Schulverein. V: *Slovenski gospodar*, 31. 8. 1882, št. 35, str. 273.

Uvod

Glavnino virov pri raziskovanju širitve Nemškega šolskega društva preko meje nemškega jezikovnega otoka, na področje črnomaljskega šolskega okraja, predstavljajo šolski listi s prilogami, ki so shranjeni v eni arhivski škatli fonda Okrajno glavarstvo Črnomelj. Fond sicer obsega le štiri arhivske škatle, saj se ostalo starejše gradivo za to področje ni ohranilo. Podatki iz šolskih listov osnovnih šol šolskega sreza Črnomelj za šolsko leto 1928/1929 nam poleg statističnih informacij o številu učencev prikazujejo tudi stanje o učnem jeziku vse do leta 1942. Bolj izjema kot pravilo je ohranjenost fotografij šol, medtem ko so v večini pol shranjene priloge z izvlečki iz šolskih kronik. Arhivske vire dopolnjujejo tudi povedni časopisni viri Družbe sv. Cirila in Metoda (*Vestnik in Koledar*) ter časnik *Učiteljski tovariš*, ki je slovenske učitelje obveščal o vseh pomembnih novicah na področju šolstva in učnega jezika.

Šolski listi in Okrajno glavarstvo Črnomelj

Ohranjeni šolski listi obsegajo 35 pol formata A3 in predstavljajo statistični vir o šolah na področju Dravske banovine. Na prvi strani so navedeni geografski podatki (šolski okraj/mesto, vas zaselek oblast/politični okraj/občina), ime in vrsta šole ter tri razpredelnice. Prva razpredelnica predstavlja oddaljenost šole od železniške, ladijske, avtobusne ali poštne postaje ter do oblastnega, okrajnega in občinskega središča. Druga razpredelnica predstavlja kraje z najbližjo šolo in vsebuje tudi podatek o razdalji in kakovosti poti. Tretja razpredelnica hrani podatke o vaseh in zaselkih, iz katerih prihajajo otroci, na narodnostno mešanih območjih je navedena tudi večinska narodnost v kraju oziroma ostale narodnosti v odstotkih, večinska veroizpoved, ostale veroizpovedi v odstotkih ter največja in najmanjša oddaljenost zaselkov od šole. Na drugi strani so izpolnjevali le kronološke podatke o šoli (odprtje ali zaprtje razredov, spremembe imen) in učnem jeziku, podana je tudi razpredelnica o posamezni šolski zgradbi in njeni okolici. Na tretji strani sta večinoma po dve skici šolske stavbe ter šolskega dvorišča in vodnjaka. Zadnja, četrta stran je do polovice izpolnjena s skico šolskega okoliša. Ponekod so navajali tudi imena znanih ljudi, ki so obiskovali posamezno šolo.² Datacija večine šolskih listov, ki jih hrani Enota za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu, sega v leto 1928 oziroma leto 1929, ponekod podatki segajo do leta 1942. Šolski listi so skupaj s prilogami dostopni tudi v obliki digitalnih arhivskih oziroma oglednih kopij v novomeški čitalnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Objavljene zbirke šolskih listov Slovenskega šolskega muzeja najdemo tudi na spletnem portalu Zgodovina Slovenije – Slstory. Ob pregledu teh opazimo, da med njima manjkata šolska lista Osnovne šole Čepље in Zagozdac, ki sta se, kot kaže trenutna objava arhivskih virov, ohranila le v arhivu Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto.

Šolski listi so v celoti digitalizirani za šole po krajih: Adlešiči, Bojanci, Božakovo (v poli tudi fotografija šole), Čepље, Črešnjevce, Črnomelj, Dobliče, Dragatuš, Drage, Drašiči, Gradac, Griblje, Laze, Mavrlen, Metlika, Petrova vas, Planina, Podzemelj, Preloka, Radatoviči, Radovica, Radenci (poleg fotografije je načrt šole iz leta 1884), Rožni Dol (priložen je tudi tipski projekt šolske zgradbe iz leta 1904), Sela pri Jugorju, Semič, Sinji Vrh, Stara Lipa, Stari trg, Suhor, Štrekljavec (v prilogi so načrti šole iz leta 1884), Talčji Vrh (ohranjena je fotografija šolske zgradbe), Tribuče, Vinica, Vrčice/Rečice, Zagozdac.

² Podrobnejše navedbe obrazcev najdemo tudi v članku Šolski listi – statistični vir o šolah na področju Dravske banovine v Slovenskem šolskem muzeju. V: *Arhivi* 13 (1990), št. 1–2, str. 107–108.

Okrajno glavarstvo Črnomelj³ je bilo eno izmed desetih, ki so jih leta 1849 ustanovili na Kranjskem.⁴ Bilo je upravni oblastni organ na lokalni ravni. Z novo ustavno ureditvijo so se oblikovale tudi nove občine. V okraju Črnomelj je bilo skupno 21 občin: Adlešiči, Butoraj, Čeplje, Črnomelj, Dobliče, Dol, Dolenja Podgora, Griblje, Kot, Loka, Obrh, Petrova vas, Planina, Radenci, Stari trg, Tanča Gora, Talčji Vrh, Tribuče, Vinica, Vinji Vrh in Vrh. Takšna upravna ureditev je ostala vse do prve svetovne vojne. Po njej so leta 1929 okrajno glavarstvo v Črnomlju preimenovali v srez Črnomelj, ki je bil dodeljen Savski banovini.⁵ Z zakonom o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja z dne 3. oktobra 1929 je bil okraj Črnomelj dodeljen Savski banovini. Okraj Črnomelj in občina Radatoviči sta bila z novo razmejitvijo banovin po ustavi z dne 3. septembra 1931 zopet dodeljena Dravski banovini. Iz dela črnomaljskega okraja in iz občine Radatoviči je bil z zakonom z dne 23. aprila 1931 ustanovljen nov okraj Metlika.⁶

Stanje šolstva na Slovenskem v času Avstro-Ogrske

Večnarodnostno Avstro-Ogrsko so zaznamovali pomembnejši premiki na področju razvoja šolstva, učnega jezika in krepitev narodne zavesti. Pomemben korak pri preureditvi šolstva je povzročil temeljni državni Zakon o splošnih pravicah državljanov (1867), ki je v nasprotju s konkordatom v 17. členu določil, da država prevzema vodstvo in nadzor nad vzgojo in izobraževanjem, medtem ko cerkvam ali verskim skupnostim v šoli prepušča nadzor nad verskim poukom. V 19. členu je zagotavljal, da so vsi narodi enakopravni z nedotakljivo pravico ščititi in gojiti svojo narodnost in svoj jezik. Slovenščina se je bolj kot v mestih okrepila na podeželju, kjer so šole postale že popolnoma slovenske. V večjih krajih in mestnih središčih je nemščina, ki je dijakom odpirala pot na gimnazijo in do univerzitetne izobrazbe, ohranjala vlogo prvega deželnega jezika. Slovenščina je bila kot učni jezik v vseh šolah glavno vodilo, še posebej na narodnostno mešanih ozemljih.⁷ Na meji nekdanjega nemškega jezikovnega otoka, kjer so živeli tudi prebivalci nemške narodnosti (Kočevarji),⁸ je na prelomu stoletja vladal izrazit boj za širitev in prevlado nemškega učnega jezika.

Državni zakon o osnovnih šolah z dne 14. maja 1869 je uvedel splošno šolsko obveznost in zahtevo, da se šole ustanovijo tam, kjer je v razdalji ene ure hoje po petletnem povprečju več kot 40 otrok in so od šole oddaljeni več kot 4 km. Šolska obveznost, ki se je začela z dopolnjenim šestim letom starosti, je postala osemletna. Področje šolstva je na Kranjskem urejal zakon iz leta 1870, ki je določal ustanovitev deželnega, okrajnih in krajevnih šolskih svetov.⁹

³ Okrajno glavarstvo Črnomelj je pod različnimi imeni delovalo v štirih različnih državah: Avstro-Ogrska, Kraljevina SHS oziroma Kraljevina Jugoslavija, fašistična Italija, nemška okupacijska oblast vse do kapitulacije nemške oblasti leta 1945. Njegove pristojnosti so bile zelo široke: splošne upravne zadeve, občinske zadeve, žandarmerija, šolstvo, vojaške zadeve, zdravstvo, sociala, agrarne in vodoppravne zadeve, obrt, trgovina, rudarstvo, gozdarstvo, lov, policijske zadeve, ceste in gradnje, davki, društva, volitve idr. Okrajno glavarstvo Črnomelj je bilo pristojno za območje celotne Bele krajine.

⁴ Po letu 1849 so sekcijo Krupa preimenovali v okrajno glavarstvo Črnomelj, ki je imelo sedež v Črnomlju. Sedeža okrajnih gospodstev sta se premaknila s Krupe v Metliko in iz Poljan v Črnomelj.

⁵ Kramarič: *Črnomaljši v slovenskem narodnem prebujanju: od druge polovice 18. stoletja do osamosvojitve Slovenije*, str. 149.

⁶ Krajevni leksikon dravske banovine: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/762/1937_Krajevni_leksikon_dravske_banovine.pdf (dostop: 15. 9. 2023).

⁷ Okoliš: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, str. 65.

⁸ Kočevarji staroselci so uporabljali kočevarščino, nemški jezik je bil le knjižni jezik.

⁹ *Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino* 22 (1870), št. 8, str. 157.

Vprašanje pravice do izobraževanja v domačem jeziku je obravnavalo najvišje državno sodišče z odlokom dne 25. aprila 1877: »Potom ustave je prebivalcem raznojezičnih krajev zajamčena nedotakljiva pravica zahtevati, da se na njihovih ljudskih šolah poučuje tudi v onem jeziku, ki je naroden, v kraju domač in materinski za večino prebivalstva.«¹⁰ Razvejanost osnovnih šol ni bila velika, sredstev občine niso imele, a ker je zakon omogočil ustanavljanje zasebnih šol in vrtcev,¹¹ so svojo priložnost za širitev narodnoobrambnega gibanja in narodnega jezika s pomočjo šol našla tudi društva. Tem je zakon o društvih novembra 1867 omogočil, da so legalno sledili nacionalno-političnim in jezikovnim ciljem. Ključno vlogo v boju za varovanje in širjenje posamezne nacionalne skupnosti so imele osnovne šole.¹² Glede poučevanja v jezikih na javnih ljudskih šolah je c. kr. deželni kranjski šolski svet z razpisom z dne 8. oktobra 1870 naznanil vsem c. kr. okrajnim glavarjem in županu mesta ljubljanskega, da je v ljudski šoli na Kranjskem, razen v šolah na Kočevskem in na Fužinah na Gorenjskem, slovenski učni jezik. »V kolikor bi se v kakšni šoli zraven tega jezika učil tudi nemški jezik kot drugi deželni jezik, ravnati se je po pravilu, da se s poukom v nemščini začne šele po tem, ko začnejo učenci že dobro brati in pisati v maternem jeziku. Namen poučevanja v nemškem jeziku je pripravljati mladino za srednje šole ali pa učiti se tega jezika za dejansko potrebo. Prvo se doseže s tem, da se nemščina uči v četverorazrednih šolah kot obvezen predmet, drugo pa s tem, da se uči, v kolikor nanese potreba ali to žele šolske občine, kot neobvezen predmet (čl. 7. tega razpisa).«¹³

Nemško šolsko društvo (Deutscher Schulverein) v Beli krajini

Na narodnostno mešanih ozemljih je Nemško šolsko društvo (Deutscher Schulverein), ustanovljeno leta 1880 na Dunaju, hitelo s širitvijo mreže nemških šol. »Namen Nemškega prosvetnega združenja je, da v Avstriji v krajih z jezikovno mešanim prebivalstvom, posebno ob nemških jezikovnih mejah in v nemških jezikovnih otokih, podpira ustanavljanje in vzdrževanje nemških šol.«¹⁴ Društvo je financiralo gradnjo novih šol, kjer so imeli tudi svoje knjižnice in prirejali bogat kulturni program. Nemško šolsko društvo je svojo prvo zasebno šolo uredilo leta 1882 na Mavrlenu. Sledile so šole na Kočevskem: na Ovčjaku, v Grčaricah, Svetem potoku, Starem Bregu, Smuki, Škrilju, Verdrengu in na prelomu stoletja še na območju Bele krajine.¹⁵ Nemške šole na robu nemškega jezikovnega otoka (Rodine, Vrčice, Laze pri Črmošnjicah¹⁶) so imenovali tudi Rosegger Schule,¹⁷ saj je Roseggerjev sklad od leta 1909 financiral gradnjo slednjih. Obstajala je že nevarnost, da dobijo nemške šole celo zidanice v Kotu nad Semičem.¹⁸

V šolskih priročnikih (*Popotnikov koledar za slovenske učitelje*)¹⁹ sta bila med leti 1885 in 1897 zabeležena dva učitelja na dveh nemških šolah v črnomaljskem okraju. Za šolo na Planini je za leto 1885 naveden podatek, da je za-

¹⁰ Beg: Manjšinsko, t. j. narodno šolstvo med Slovenci. V: *Učiteljski tovariš*, 5. 9. 1913, št. 36/37, str. 5.

¹¹ Gesetz. V: *Učiteljski tovariš*, 1. 6. 1869, št. 11, Priloga.

¹² Drobesch: Deutscher Schulverein, str. 18.

¹³ Uradno pojasnilo o učenem jeziku v naših ljudskih šolah. V: *Kmetijske in rokodelske novice*, 22. 10. 1884, št. 43, str. 343.

¹⁴ Kundegraber: Die deutsche Sprachinsel Gottschee im 19. Jahrhundert. V: *Etnolog. Nova vrsta* 1=52 (1991), št. 1, str. 108.

¹⁵ Rus: *Nemški Schulverein in Slovenci na Kočevskem*, str. 2–5.

¹⁶ Laze pri Črmošnjicah so sodile v novomeški šolski okoliš.

¹⁷ Peter Rožegger je bil avstrijski pesnik, ki je finančno podpiral Nemško šolsko društvo za ustanovitev šol na narodnostno mešanih ozemljih.

¹⁸ Rus: *Nemški Schulverein in Slovenci na Kočevskem*, str. 7.

¹⁹ Priročniki s področja šolstva: <https://www.sistory.si/11686/menu100?start=0> (dostop: 15. 9. 2023).

časni učitelj Josip Leinert, rojen leta 1815 na Češkem, tam poučeval že od leta 1878. Na zasebni enorazredni ljudski šoli na Mavrlenu je bil učitelj Maks Tomič iz Kočevja na šoli od leta ustanovitve zasebne nemške šole Nemškega šolskega društva (1882). Navedbe števila učencev si sledijo od leta 1887, ko je šola na Planini obiskovalo 123 učencev, leto kasneje 103 učenci, tudi leta 1889 je ostalo število učencev nespremenjeno. V letu 1892 so podatke zapisali podrobneje, in sicer je bilo na Planini 48 dečkov in 42 deklic »godnih« za šolo ter 36 (10 ponavljavcev) dečkov in 26 (13 ponavljavcev) deklic, ki so že obiskovali šolo. Navedeni so tudi podatki o šolskem vrtu. Istega leta je bilo na Mavrlenu v zasebni enorazrednici 27 dečkov in 32 deklic. Leta 1897 je bilo na Planini 49 dečkov (10 ponavljavcev) in 34 deklic (pet ponavljavcev) za šolo »godnih« in 48 dečkov (10 ponavljavcev) in 34 (pet ponavljavcev) deklic. Na šoli je poučeval Franc Maurin med letoma 1893 in 1901. Na zasebni enorazrednici na Mavrlenu je bilo istega leta 29 dečkov (devet ponavljavcev) in 30 deklic (devet ponavljavcev). Takratni učitelj Peter Krauland je prihajal iz Slovenske vasi pri Kočevju. Nemško govoreči Kočevjarji so na začetku 20. stoletja po zapisih Leopolda Podlogarja, kaplana v Črnomlju, med leti 1903 in 1907 živeli na Mavrlenu, Stražnem Vrhu in v Rodinah. Naštel je med 30 in 40 družin, a število naj ne bi presegalo 200 prebivalcev.²⁰

Družba sv. Cirila in Metoda v Beli krajini

Bogate nemške šole so spretno širile svoj vpliv, a se mu je po robu postavila Družba sv. Cirila in Metoda, ustanovljena leta 1885. Na naslovni strani slovenskega časnika *Učiteljski tovariš*²¹ so člani obveščali slovenske učitelje o pomembnosti ohranjanja slovenskega jezika v šolah in opozarjali na germanizacijo narodnostno mešanih ozemljih: »V naši dobi širi se omika v vse narodne kroge. Šolstvo izrekoma pa je tisti vir, iz katerega zajemajo ljudstva občno izobraženje ter versko in narodno prepričanje, ako je osnovano na jedino pravem temelji materinega jezika. Kdor ljudstvu zabranjuje njegov jezik v šole ter mu usiljuje tujo besedo, duši v njem s kruto roko najblažje čute do naroda in domovine. In žali Bog! ustanovilo se je mej nami nemško društvo, katero pod krinko, da hoče otrokom svojega naroda preskrbeti pouk v materinem jeziku, ustanavlja šole po naših slovenskih krajih ter vabi vanje slovenske otroke, da jim cepi s tujim jezikom že v mlada srca mržnjo do lastnega naroda.« Slovenska zasebna, narodnoobrambna, šolska organizacija s sedežem v Ljubljani je podružnice ustanavljala na področju Štajerske, Koroške, Primorske (Goriška, Trst, Istra) in Kranjske.²² Na področju Bele krajine sta leta 1886 nastali dve podružnici. Črnomaljska je imela na čelu učitelja Franca Šetino z 41 člani, medtem ko je metliško s 34 člani vodil Aleš Anton, dekan v Semiču. Med vidnejšimi člani društva je bil tudi Anton Navratil iz Metlike.²³ Prva belokranjska ženska podružnica je bila ustanovljena 21. marca 1892 v Črnomlju in je štela 42 članic,²⁴ leta 1902 je članstvo zraslo na 53.²⁵ S pomočjo prostovoljnih prispevkov je družba gradila slovenske šole, podpirala javne slovenske šole na narodnostno ogroženih ozemljih in tako poskrbela, da je slovenski jezik še naprej ostal učni jezik. V Beli krajini je ustanavljala šole v vaseh, ki so bile del narodnostno mešanega ozemlja: Čeplje, Naklo, Talčji Vrh in Rožni Dol.

²⁰ Podlogar: *Kronika mesta Črnomelj in njega župe*, 1906, str. 14.

²¹ Ustanovni odbor družbe sv. Cirila in Metoda. V: *Učiteljski tovariš*, 1. 10. 1885, št. 19, str. 289.

²² Pravila družbe sv. Cirila in Metoda. V: *Kmetijske in rokodelske novice*, 13. 5. 1885, št. 34, str. 271–272.

²³ *Vestnik Šolske družbe sv. Cirila in Metoda 1 (1887)*, št. 1, str. 54.

²⁴ *Vestnik Šolske družbe sv. Cirila in Metoda 10 (1898)*, št. 10/11, str. 108.

²⁵ *Koledar Šolske družbe sv. Cirila in Metoda (1904)*, št. 1, str. 97.

Šolski okoliši na meji nemškega jezikovnega otoka:

1. Šole v Poljanski dolini ob Kolpi²⁶

»Redko kateri kraj v Sloveniji se ponaša s tolikim bogastvom na lepih običajih, šegah in navadah kakor Bela krajina. Življenje prebivalcev je dokaj preprosto, nič izumetničeno, pristno slovensko,«²⁷ je zapisal šolski upravitelj leta 1939 v prilogi šolskega lista šole v Zagozdacu. Gre za enega od dveh šolskih listov šol v Poljanski dolini ob Kolpi, ki ni objavljen v zbirki šolskih listov Slovenskega šolskega muzeja na spletnem portalu SIstory. Drugi neobjavljeni šolski list hrani zgodovinske zapise Državne mešane osnovne šole Čepље.

Zaradi bližine meje nemškega jezikovnega otoka je bila raba učnega jezika na tem območju prepletena in prepuščena danim okoliščinam. Predvsem je do tega prihajalo na prelomu stoletja, ko si je raba slovenskega učnega jezika morala trdne temelje šele zgraditi, saj so otroci iz vasi Čepļje, Vimolj in Kralji do leta 1903 hodili v šolo v Nemško Loko, ki je bila del nemškega jezikovnega otoka. Šola je imela slovenski oddelek brez slovenskega učitelja, zato je pouk potekal v nemškem jeziku. Leta 1903 so v Čepļjah začeli s poukom v slovenskem jeziku v zasebni hiši. Gradnja šole se je začela šele leta 1905 na pobudo Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, ki je želela zaježiti vpliv germanizacije. Šolo so zaradi pomanjkanja učne moči 26. oktobra 1928 zaprli. Otroci iz Vimolja, Čepelj in Kraljev so bili prešolani v državno osnovno enorazredno slovensko šolo v Zagozdac, medtem ko so bili iz Brezovice in Zadrca prešolani v državno osnovno šolo v Nemško Loko z nemškim učnim jezikom. Z odlokom so leta 1929 spet pridobili učno moč in šolo v Čepļjah so obiskovali tudi učenci iz vasi Zadrca in Brezovica. Pouk je zatem potekal v slovenskem jeziku.²⁸

2. Šolski okoliš Rožni Dol

V šolski okraj Črnomelj in občino Semič je sodil Rožni Dol, kamor so se večinoma naselili Kočevarji, a so govorili slovenski jezik in se čutili Slovence. To je veljalo tudi za vasi: Gornje Laze, Pribišje, Brezje, Hrib, Potoki in Prelogi. Do leta

[illegible]

Šolski list s prilogami predstavlja podobo šolskega okoliša Čeplje med letoma 1928 in 1939, ki je v času nastanka vira sodil pod srez Črnomelj. Gre za polo Statističnega odseka ministrstva prosvete v srbohrvaščini, v cirilici in latinici. Obrazec v srbohrvaščini je izpolnjen v slovenščini, dodane so priloge (načrti, skice, zemljevidi, zgodovina šole, šege in navade kraja).

(Vir: SI_ZAL_ČRN/0001/001/00023, t. e. 4, p. e. 23)

²⁶ Prva izmed številnih osnovnih šol v Poljanski dolini (Nemška Loka, Radenci, Laze, Zagordec, Čeplje, Predgrad) je bila Osnovna šola Stari trg ob Kolpi, ustanovljena leta 1820. Danes je še edina delujoča.

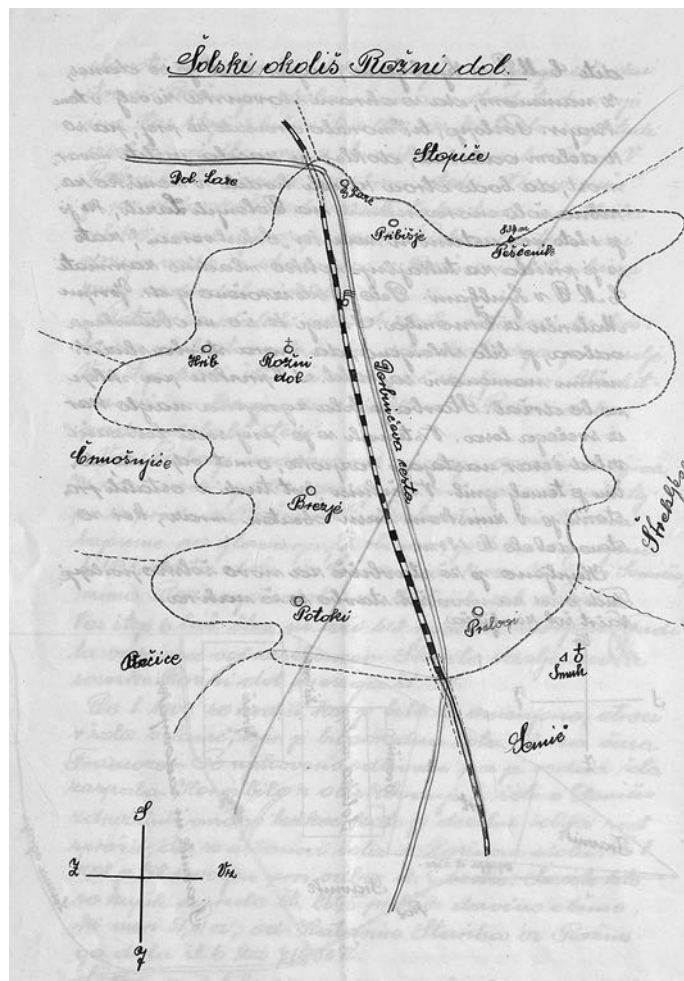
²⁷ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00035, t. e. 4, p. e. 35, Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Zagorzdac.

28 Prav tam.

1909 so učenci obiskovali šolo v Semiču, nato v Rožnem Dolu. Poslopje je zgradila Družba sv. Cirila in Metoda iz Ljubljane z namenom ohraniti slovenski jezik, saj je bil vpliv germanizacije v Dolenjih Lazah, kjer je od leta 1908 stala šola nemškega Schulvereina, prevelik.²⁹ Nemško šolsko društvo je tam leta 1908 ustanovilo svojo šolo, ki je sprva imela sedež v hiši št. 4, nato je leta 1911 pouk potekal v novo zgrajeni šoli. Delovala je vse do leta 1919. Poslopje je leta 1920 kupila občina Črmošnjice. Novi začetki na šoli so bili težki, saj so v kraju govorili večinoma nemško, zato so imeli nemški oddelek, vendar so poučevali tudi slovenščino in srbohrvaščino. Prepevali so slovenske pesmi. Otroci so gojili ljubezen do vseh narodov in jezikov v državi. Vladala je složnost med vsemi učenci. V šolskem letu 1926/1927 so nemški oddelek ukinili.³⁰

3. Šolski okoliš Talčji Vrh

Boj za prevlado učnega jezika je bil napet tudi v šolskem okolišu Talčji Vrh, ki je obsegal vasi: Dolenjska Paka, Lokve, Naklo, Otovec, Rodine, Rožič Vrh, Sela, Talčji Vrh, Tušev Dol, Zajčji Vrh. Do leta 1909 so morali otroci s Talčjega Vrha in iz sosednjih vasi hoditi v šolo v Črnomelj. Pot je bila težavna in je v zimskem času trajala tudi več kot eno uro, iz sosednjih Rodin, kjer je živelo veliko Kočevarjev, pa še dlje. Nemški Schulverein je zanje organiziral pouk v zasebni hiši v Rodinah, kjer je od leta 1909 potekal pouk v nemškem jeziku. Za slovenske učence je istega leta šolanje potekalo v najetih prostorih hiše v Naklem, za kar si je najbolj prizadeval predsednik podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Črnomlju in zdravnik dr. Josip Malerič. S pomočjo Družbe sv. Cirila in Metoda je šola zaživela. Prave šolske prostore so slovenski otroci omenjenih vasi dobili šele januarja 1914, ko so zgradili novo šolo na Talčjem Vrh. Leta 1919, ko so ukinili nemški Schulverein v Rodinah,³¹ je prišlo v novo zgradbo dodatnih 27 otrok. Skupaj se jih je šolalo kar 143. Nemščine niso več poučevali, niti kot predmet ne.³²

Obseg vasi šolskega okoliša Rožni Dol: Gornje Laze, Pribiše, Brezje, Hrib, Potoki in Prelogi
(Vir: SI_ZAL_ČRN/0001/001/0002, t. e. 4, p. e. 23)

Šola na Talčjem Vrh, slikana 1939
(Vir: SI_ZAL_ČRN/0001/001/00032, t. e. 4, p. e. 32)

²⁹ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00023, t. e. 4, p. e. 23, Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Rožni Dol.

³⁰ SI_ZAL_NME/0003/004/002/004, t. e. 51, Šolski listi osnovnih šol šolskega okraja Novo mesto.

³¹ Šolsko poslopje je kupil domačin Rožič in jo preuredil v gostilno. Šulferajnske šole v slovenskih rokah. V: *Učiteljski tovariš*, 11. 11. 1920, št. 43.

³² SI_ZAL_ČRN/0001/001/00032, t. e. 4, p. e. 32, Šolski list s prilogami: Državna mešana narodna šola Talčji Vrh.

4. Šolski okoliš Vrčice³³

Prebivalci vasi Vrčice so svoje otroke vozili v šolo Semič do leta 1910, ko je nemški Schulverein v kmečki hiši posestnice Brunskole iz Vrčic št. 1 uredil razred. Leta 1912 so zgradili novo dvorazredno zasebno šolo Rossegger Schule. Pouk je potekal v nemškem jeziku. Obiskovali so jo učenci iz slovenskih vasi Rečice/Vrčice, Sela, Vrh in kočevarskih/nemških vasi: Blatnik, Brezje, Gaber, Vimol in Stari Tabor. Pred tem so Kočevarji hodili v črmošnjiško šolo. Nemška šola je imela vrsto nemških učiteljev, vse do 15. decembra 1919, ko je šola postala slovenska podružnična šola v Semiču. Leta 1920 je šola postala enorazredna državna mešana osnovna šola s slovenskim jezikom, ki jo je obiskovalo 26 Slovencev in 40 Kočevarjev. Slednji so zahtevali pouk v nemškem jeziku. V šolskem letu 1922/1923 so odprli vzporednico za Kočevarje, vendar naj bi se pouk zaradi premajhnega števila Kočevarjev izvajal le v slovenskem jeziku. Podatki za leto 1929 za celoten šolski okoliš Vrčice sicer kažejo, da je bilo nemško govorečih učencev v kočevarskih vaseh (Blatnik, Brezje, Gaber, Vimol in Stari Tabor) še vedno dvakrat večje od slovensko govorečih. Nemški manjšinski oddelki so delovali vse do šolskega leta 1942.³⁴

5. Šolski okoliš Mavrlen

Prvi začetki šole segajo v leto 1880, ko je na Mavrlenu delovala zasebna šola, leta 1882 je šolo pod okrilje vzel nemški Schulverein. To je bila prva šola, ki jo je ustanovilo Nemško šolsko društvo na področju Bele krajine, ki je mejilo na nemški jezikovni otok. Preskrbljena je bila z učili in vso potrebno opremo in to veliko bolje kot katera koli druga državna šola. Istega leta je bila v Dobličah ustanovljena nova enorazredna šola v slovenskem jeziku, ki so ji nasprotovali prebivalci Mavrlena, saj so imeli svojo zasebno nemško šolo. Na posebno prošnjo krajevnega šolskega sveta je deželni šolski svet dovolil, da so učence višje skupine poučevali tudi nemški jezik kot neobvezni predmet. Učence ubožnih staršev je podpirala Družba sv. Cirila in Metoda. Leta 1912 je zasebno nemško šolo obiskovalo 65 otrok z Mavrlena, iz Bistrice, Dobličke Gore in s Stražnega Vrha. Leta 1919 je okrajni šolski svet v Črnomlju razpustil tedanjo nemško šolo na Mavrlenu in

Šola na Mavrlenu

(Vir: *Das Schulwesen in Gottschee*: https://www.gottscheerland.at/A2_Das%20Schulwesen.pdf (dostop: 15. 10. 2023))

³³ Uradna sprememba v Rečice je bila uvedena leta 1935. Danes se kraj spet imenuje Vrčice.

³⁴ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00024, t. e. 4, p. e. 24, Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Rečice oz. Vrčice.

otroci so se do leta 1920 šolali v Dobličah, nato spet na Mavrlenu, kjer so odprli javno slovensko šolo. Od nekoč bogato založene šolske knjižnice in učil so ostale le drobtinice, o »kakem arhivu ni bilo niti govora«. ³⁵ Prva učiteljica v slovenski šoli med leti 1920 in 1923 je bila Katka Zupančič Vrtačič, ki je bila učenka v isti šolski stavbi, le takratne nemške zasebne šole. Maja 1922 so na šolskem igrišču simbolično posekali hrast, ki je spominjal na schulvereinski čas. Leta 1928 je prosvetni oddelek v Ljubljani na prošnjo kočevskih prebivalcev dovolil 2 uri tedensko nemškega pouka za nižjo skupino. Prvo prošnjo leta 1921 so namreč zavrnil. Šolski okoliš leta 1929 je obsegal vasi: Dobliče, Jerneja vas, Grič, Kralji, Jelševnik, Snečji Vrh, Doblička Gora in Kanižarica. ³⁶

6. Šolski okoliš Planina

Prvotna slovenska naselja, ki so bila naseljena že pred kolonizacijo Kočvarjev, so obsegala kraje: Črmošnjice, Srednja vas, Brezje, Blatnik, Brezovica in Planina. Mlajša naselja z zgolj slovenski krajevnim imenom, ki so nastala po prihodu nemških kolonistov, so bila: Lahinja, Konjski hrib, Kleč, Škrilj pri Planini, Gače. Šola je bila ustanovljena leta 1836 v zasebni hiši na Planini št. 2, kjer se je poučevalo izključno v nemškem jeziku. Novo šolsko poslopje so zgradili leta 1865. ³⁷ Šolo so obiskovali učenci nemške narodnosti iz vasi Planina, Kleč, Škrilj, Konjski hrib, Topličice, Lahinja, Sredgora in Ponikve. Po letu 1918 so uvedli dnevno po eno slovensko uro. Leta 1922 se je dokončno uveljavil slovenski učni jezik, čeprav je znotraj šolskega okoliša v tem času delež slovenskih učencev znašal le 9 %. Nemški manjšinski oddelki so delovali do postopnega ukinjanja med leti 1938 in 1942. ³⁸

Učni jezik v slovenskem osnovnem šolstvu po propadu Avstro-Ogrske

Preobrat v rabi nemškega jezika se je zgodil po prvi svetovni vojni. Slovensko šolstvo je doseglo temeljne spremembe na področju rabe slovenskega jezika, ki je postal edini učni jezik. Narodna vlada je že novembra 1918 odpravila nemščino kot obvezni učni jezik in na vseh šolah uvedla slovenski jezik. V nemške osnovne šole so uvedli slovenščino kot obvezni predmet, tudi število nemških učiteljev se je hitro zmanjšalo. Nemščina se je kot obvezen predmet odpravila iz vseh ljudskih in meščanskih šol. Dovoljena je bila le kot neobvezen predmet na štiri- in večrazrednih ljudskih ter meščanskih šolah. Slovenščina se je na manjšinskih šolah poučevala kot obvezen predmet. ³⁹ Šolski zakon leta 1929 je učitelje povezoval z nosilci kulture in še vedno predvideval manjšinske oddelke za narodne manjšine. »Učiteljstvo želi še nadalje krepiti nacionalno misel in izoblikovati neko določeno narodno dušo, ki se bo nanjo naslanjala država kakor tudi narod. Šolska obveznost naj se dvigne na osem let. To zahtevo utemeljujejo kulturne potrebe celokupnega našega naroda s tem, da bi s širšim prosvečevanjem naroda zamogla dati šola močno pobudo za uspešno kulturno tekmovanje in napredek.« ⁴⁰ 45. in 46. člen zakona o narodnih šolah sta urejala

³⁵ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00014, t. e. 4, p. e. 14, Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Mavrlen.

³⁶ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00014, t. e. 4, p. e. 14, Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Mavrlen.

³⁷ Iz bele Krajne. V: *Učiteljski tovariš* 5 (1865), št. 13, str. 208.

³⁸ SI_ZAL_ČRN/0001/001/00017, t. e. 4, p. e. 17. Šolski list s prilogami: Državna mešana osnovna šola Planina.

³⁹ *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, 30. 1. 1919: <https://hdl.handle.net/11686/file205> (dostop: 15. 9. 2023)

⁴⁰ Zakon o narodnih šolah. V: *Učiteljski tovariš*, 25. 4. 1929, št. 37, str. 1.

šolsko vprašanje narodnih manjšin v smislu določb mirovnih pogodb (68. člen saintgermainске pogodbe, 59. člen trianonske pogodbe). Zakon je v 45. členu določil, da se v krajih, »kjer stanuje v znatni meri prebivalstvo drugega jezika«, odprejo posebni oddelki osnovne šole, v katerih ne sme biti manj kot 30 učencev, izjemoma tudi 25, o čemer je odločal prosvetni minister. Program in učni načrt sta v teh oddelkih ostala enaka kot v ostalih osnovnih šolah v državi, pouk je potekal v maternem jeziku učencev, medtem ko je državni jezik postal obvezen predmet. Naslednji 46. člen je določal, da morajo v krajih, kjer so šole z državnim in posebni oddelki ali šole z učnim jezikom druge narodnosti, državnega maternega jezika hoditi v osnovno šolo z državnim, medtem ko smejo otroci druge narodnosti ali jezika po volji staršev hoditi v oddelke z državnim učnim jezikom namesto v oddelke svojega maternega jezika. Določeno je bilo tudi, da učenci ene narodnosti ne smejo hoditi v šolo druge narodne manjšine in da morajo v krajih, kjer ni zadostnega števila šoloobveznih otrok narodnih manjšin, ti hoditi v šolo z državnim učnim jezikom.⁴¹

Oddelki z nemškim učnim jezikom na slovenskem ozemlju v času med obema vojnama so bili ob severni meji na Štajerskem in v Prekmurju, na kočevskem ozemlju in v manjšini segali tudi v črnomaljski in novomeški šolski okraj. Večino so postopoma ukinili v drugi polovici tridesetih let, vendar so dejansko zadnje nemške oddelke v Rečicah (Vrčicah) in na Planini ukinili šele leta 1942.⁴² V višjih manjšinskih razredih osnovne šole je bil pouk praviloma v slovenščini, medtem ko je bila nemščina obvezni učni predmet. V nekaterih šolah je bil pouk v nemščini v vseh razredih do vključno sedmega ter v slovenskem učnem jeziku v prvem in drugem razredu slovenščina in telovadba, od petega do sedmega slovenščina, zemljepis, zgodovina in telovadba. Osmi razred je imel slovenski učni jezik in nemščino kot učni predmet. Delež nemščine in slovenščine kot učnih jezikov v nemških manjšinskih oddelkih se je v posameznih razredih in predmetih v istih krajih občasno spreminjal, vendar je v povprečju mogoče ugotoviti naslednje stanje: prvi štirje razredi so imeli nemški učni jezik s slovenščino kot predmetom, medtem ko so imeli višji štirje slovenski učni jezik z nemščino kot predmetom, pri čemer se je pouk slovenščine začel v tretjem razredu, kot je bilo zakonsko določeno. Okrajni šolski nadzorniki so pozorno spremljali delovanje manjšinskih osnovnih šol in poleg drugih podatkov beležili tudi pripombe staršev učencev nemške narodnosti. Vzporedno s številom učencev je padalo tudi število učiteljev in profesorjev nemške narodnosti, ki so se v pretežni meri izselili v Avstrijo. Nemško manjšinsko šolstvo po razpadu Avstro-Ogrske je delovalo po merilu števila učencev in narodnosti. V prvih letih nove jugoslovanske države je bil padec števila oddelkov z nemškim učnim jezikom povezan tudi z odhodom pripadnikov te manjšine iz države. Ponekod so nemške manjšinske oddelke zahtevali celo na področjih, kjer pouka v nemškem jeziku ni bilo niti v času Avstro-Ogrske, kot na primer v Čepļah.⁴³

Sklep

V času Avstro-Ogrske, ko se je krepil občutek narodne pripadnosti, so osrednjo vlogo v merjenju moči pri rabi nemškega oziroma slovenskega jezika na slovenskem ozemlju odigrala narodnoobrambna društva, osnovno šolstvo in tiskani mediji. Nemški Schulverein je svoje zasebne nemške šole ustanavljal tudi na območju Bele krajine, v krajih, ki so mejili na nemški jezikovni otok.

⁴¹ Zakon o narodnih šolah: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/16001-17000/16519/zakon_o_narodnih_solah.pdf (dostop: 11. 10. 2023).

⁴² Šolska lista Planina in Rečice/Vrčice.

⁴³ Vovko: Nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v obdobju stare Jugoslavije, str. 320.

Levji delež pri boju za prevlado slovenskega učnega jezika na tem območju je opravila Družba sv. Cirila in Metoda s svojimi belokranjskimi podružnicami in tiskanimi mediji. Takoj po prvi svetovni so šolski zakoni omejili rabo nemškega jezika tudi na področjih z nemškimi manjšinami. Na področju šolskega okoliša Talčji Vrh so nemške šole ukinili takoj leta 1919, manjšinske nemške oddelke so med obema vojnama ukinili tudi v šolskem okolišu Rožni Dol in na Mavrlenu. Na Planini in v Vrčicah je bil delež nemško govorečega prebivalstva največji, zato so nemške oddelke tam ukinili šele leta 1942.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto:

- SI_ZAL_ČRN/0001, Okrajno glavarstvo Črnomelj.
- SI_ZAL_NME/0003, Okrajno glavarstvo Novo mesto.

LITERATURA

Drobesch, Werner: Deutscher Schulverein. V: *Zgodovinski časopis* 46 (1992), št. 2, str. 18.

Kramarič, Janez: *Črnomaljši v slovenskem narodnem prebujanju: od druge polovice 18. stoletja do osamosvojitve Slovenije*. Črnomelj: Občina, 2005.

Kundegraber, Maria: Die deutsche Sprachinsel Gottschee im 19. Jahrhundert. V: *Etnolog. Nova vrsta* 1=52 (1991), št. 1, str. 108.

Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.

Podlogar, Leopold: *Kronika mesta Črnomelj in njega župe*. Ljubljana: [samozal.], 1906.

Rus, Jože: *Nemški Schulverein in Slovenci na Kočevskem*. Ljubljana: Nar. tisk., 1929.

Šuštar, Branko: Šolski listi – statistični vir o šolah na področju Dravske banovine v Slovenskem šolskem muzeju. V: *Arhivi* 13 (1990), št. 1–2, str. 107–108.

Vovko, Andrej: Nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v obdobju stare Jugoslavije. V: *Zgodovinski časopis* 40 (1986), št. 3, str. 320.

ČASOPISNI VIRI

Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino, 1870.

Kmetijske in rokodelske novice, 1884, 1885.

Koledar Šolske družbe sv. Cirila in Metoda, 1904.

Slovenski gospodar, 1882.

Učiteljski tovariš, 1865, 1869, 1885, 1913, 1920, 1929.

Vestnik Šolske družbe sv. Cirila in Metoda, 1887, 1898.

INTERNETNI VIRI

Krajevni leksikon dravske banovine: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/762/1937_Krajevni_leksikon_dravske_banovine.pdf (dostop: 15. 9. 2023).

Priročniki s področja šolstva: <https://www.sistory.si/11686/menu100?start=0> (dostop: 15. 9. 2023).

Šola na Mavrlenu. Vir: Das Schulwesen in Gottschee: https://www.gottscheerland.at/A2_Das%20Schulwesen.pdf (dostop: 15. 10. 2023).

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, 30. januar 1919: <https://hdl.handle.net/11686/file205> (dostop: 15. 9. 2023).

Zakon o narodnih šolah: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/16001-17000/16519/zakon_o_narodnih_solah.pdf (dostop: 11. 10. 2023).

SUMMARY

ACTIVITY OF THE GERMAN SCHOOL ASSOCIATION IN THE ČRNO MELJ SCHOOL DISTRICT "SCHULVEREIN IS A WOLF IN SHEEP'S CLOTHING."

The issue of education on the periphery of the German linguistic island is revealed by an analysis of school censuses from the fonds of the Črnomelj district board. The German School Association (Deutscher Schulverein) rapidly expanded its influence following its founding in 1880 and reached the Bela krajina region. In Mavrlen, it founded the first private German school in 1882. Between 1903 and 1911, it expanded more rapidly to Rodine and Vrčice. These were the villages in the district of Črnomelj, where Kočevarji - German-speaking inhabitants also lived. At the turn of the century, the Slovene St. Cyril and Methodius Society aimed to reduce the danger of breakthrough of the German School Association, by building Slovene schools in ethnically endangered territories. Between 1903 and 1909, it founded schools in the villages of Čepље, Naklo and Rožni Dol, which belonged to the Črnomelj school district. Following the collapse of Austria-Hungary, the school acts (1919, 1929) marked an essential turning point in the reduction of the German language of instruction. In many areas where the majority language was German, only German sections of primary schools were maintained; even they were eliminated in the 1930s. The German minority sections of the Črnomelj school district were located for the longest period of time, that is, until 1942, in Planina and Vrčice, the areas with the highest concentration of German-speaking residents.

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

Poročilo in sklepi 31. zborovanja

Arhivskega društva Slovenije

Bohinjska Bistrica, 5. in 6. oktober 2023

Tokratno 31. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, ki je potekalo v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Ljubljane, je potekalo na začetku oktobra na pragu Bohinjskega jezera, natančneje v Bohinjski Bistrici v Bohinj ECO Hotelu. Glede na vrsto sodobnih izzivov v procesih digitalizacije, s katerimi se spopadamo tudi arhivisti oziroma arhivska stroka in znanost, je seveda naslov tokratnega zborovanja popolnoma na mestu, saj se je glasilo »*Arhivi kot centri informacij: Možnosti in priložnosti uporabe digitalnih tehnologij pri ohranjanju, uporabi in promociji arhivskega gradiva*«.

V uvodu so nas nagovorili in nam izrekli dobrodošlico Zdenka Semlič Rajh, direktorica Zgodovinskega arhiva Ljubljane, Jože Sodja, župan Bohinja, Boštjan Čokl, direktor Bohinj ECO Hotela, in predsednik Arhivskega društva Slovenije Aleš Jambreč. V prvem prispevku, z naslovom »*Digit(al)izacija arhivskega gradiva v kontekstu*«, je dr. Miroslav Novak iz Pokrajinskega arhiva Maribor orisal izzive, ki nastajajo ob tem, ter kako digitalizacija delovnih procesov v arhivih spreminja strokovni pogled na digitizacijo in obravnavo digitiziranega arhivskega gradiva in ob tem predlagal holističen pristop k reševanju tovrstnih problematik. Ob tem se je ob koncu panela razvila zanimiva terminološka debata o rabi pojmov »digitizacija« in »digitalizacija«, ki je pokazala zlasti na nedorečenost in nedoslednost pri uporabi omenjenih pojmov. Luka Hribar iz Narodne galerije nam je, v prispevku z naslovom »*Umetna inteligenca v muzejih in arhivih: priložnosti in pomisleki*«, orisal pojem umetne inteligence, njen zgodovinski razvoj, slabosti in morebitne grožnje uporabe, a zlasti prednosti in priložnosti njene uporabe, ki utegnejo v prihodnje močno zamajati obstoječe muzejsko-arhivske doktrine in strokovne prakse. Mojca Horvat iz Pokrajinskega arhiva Maribor si je v prispevku, z naslovom »*Popisovanje in uporaba starejšega arhivskega gradiva s pomočjo digitalnih tehnologij*«, zastavila vrsto vprašanj, predvsem glede na to, kakšne možnosti ponujajo digitalne tehnologije arhivistom pri popisovanju in nato uporabnikom pri dostopu do starejšega arhivskega gradiva. Ob tem se je razvila živahna razprava, do kakšne mere se lahko, morajo ali navsezadnje tudi želijo arhivske ustanove, v kontekstih uporabe arhivskega gradiva, prilagajati potrebam uporabnikov. Dr. Dejan Zadravec iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj nam je v prispevku, z naslovom »*Digitalna rekonstrukcija izgubljenega gradiva ptujskega fotografa Johanna Winklerja*«, predstavil zanimiv eksperiment digitalne rekonstrukcije gradiva Winklerjevega opusa. Digitalna rekonstrukcija je bila izvedena z iskanjem, s pridobivanjem, z raziskovanjem in s skeniranjem fotografij, ki se niso ohranile, oziroma se nekatere danes hranijo, raztresene po različnih institucijah ali pri zasebnikih ter jih je treba zbrati na enem mestu v digitalni zbirki reprodukcij.

Drugi panel je odprl dr. Aleksander Žižek iz Zgodovinskega arhiva Celje, ki nam je v svojem prispevku, z naslovom »*Digitalizacija v Zgodovinskem arhivu Celje v obdobju 1997–2002 – Dobrodošla praksa za zaposlene in uporabnike*«, predstavil prehojeno pot arhiva v kontekstu digitalizacije in digitizacije arhivskega gradiva. V 25 letih so tako vnesli 497.190 zapisov v informacijski sistem scopeArchiv, oblikovali repozitorij s 188.752 datotekami v velikosti 8,47 TB in vzpostavili moderno spletno stran s povezavo do

Virtualne arhivske čitalnice. Monika Čuš iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj nam je v prispevku, z naslovom »Izdajanje reprodukcij arhivskega gradiva v okviru pravnega namena in raziskovanja v fizični in digitalni obliki v Zgodovinskem arhivu na Ptuj«, prikazala praktično uporabo digitaliziranega gradiva pri izdaji dokumentov v okviru pravnega interesa ali za raziskovalne namene. Ob tem je primerjala postopke izdaje gradiva v fizični in digitalni obliki. Predstavila je torej, kakšne so prednosti in pomanjkljivosti obeh, kakšna je časovna učinkovitost obeh postopkov, kakšni so načini posredovanja gradiva, varnostna vprašanja in raven zadovoljstva uporabnikov. Igor Filipič iz Nadškofijskega arhiva Maribor nam je v prispevku, z naslovom »Spletna objava: Popularizacija ali razvrednotenje arhivskega gradiva?«, predstavil pomisleke, dvome in kritike digitalizacije ter objave arhivskega gradiva na spletu na primeru praktičnih izkušenj Nadškofijskega arhiva Maribor. Omenjeni projekt digitalizacije in objave starejših matičnih knjig na spletu je odprl številna strokovna vprašanja, od arhivskih do upravnih, finančnih, etičnih in drugih. Zlasti zanimivi so bili predstavljeni konteksti banalizacije in demokratizacije arhivskega gradiva, internacionalizacije kulturnega bogastva ter seveda ožja arhivska strokovna vprašanja o razumevanju virov in interpretaciji, o izgubi sledi glede tektonike gradiva ter o divergenci med digitalizati in originali. Tone Krapmač iz Nadškofijskega arhiva Ljubljana je orisal podoben projekt in predstavil izzive digitalizacije na primeru matičnih knjig Nadškofijskega arhiva Ljubljana, tako z vidika digitizacije kot z vidika popisovanja in dostopanja do digitiziranega gradiva. Prvi delovni dan je zaključila Hedvika Zdovc iz Zgodovinskega arhiva Celje, ki je v prispevku, z naslovom »Dodatno strokovno-tehnično navodilo (dSTN) za zajem in hrambo digitalnega arhivskega gradiva«, spregovorila o bistvu in ključnih vsebinah dodatnih strokovno-tehničnih navodil, ki jih mora pristojni arhiv izdajati za varstvo in prevzemanje gradiva v digitalni obliki. Teorijo je v praksi preizkusila na primeru priprave dSTN do izročitve gradiva v digitalni obliki za Upravno enoto Celje. Sledila je razprava o uporabi predlog dodatnih strokovno-tehničnih navodil in o vprašanjih arhiviranja gradiva v digitalni obliki. Popoldne si je del udeležencev

Predsednik Arhivskega društva Slovenije Aleš Jambrek v uvodnem nagovoru
31. Zborovanja Arhivskega društva Slovenije
(Foto: Dejan Hvala)

zborovanja ogledal Muzej Tomaža Godca v Bohinjski Bistrici, medtem ko se jih je del odpravil na ogled Planšarskega muzeja v Stari Fužini. Dan se je zaključil ob sproščenih družabnih večerji v prijetnem ambientu restavracije Bohinj ECO Hotela.

Drugi dan zborovanja je odprla dr. Zdenka Semlič Rajh s svojim prispevkom, z naslovom *»Z roko v roki ali gremo mi po svoje?«*. Nadaljevali sta Nina Sotelšek iz Mestnega muzeja Krško in Špela Sečnik, ki sta v svojem prispevku, z naslovom *»Sodelovanje javnosti pri zbiranju dediščinskega gradiva«*, raziskovali, kako poskuša kulturna politika Evropske unije vpeljati koncept participativne kulture v delovanje dediščinskih ustanov. Prikazan je bil primer muzejskega raziskovalno-razstavnega projekta, pri katerem je bilo zainteresirani javnosti omogočeno, da sodeluje pri iskanju virov, zbiranju gradiva in pri interpretaciji novoustanovljene zbirke. Avtorici sta raziskovali ali je takšen način participacije možen tudi v arhivih ali je to le utopija. V zadnji predstavitvi zborovanja je nastopil Aleksander Lavrenčič iz Arhiva Televizije Slovenije, ki nam je v prispevku, z naslovom *»Možnosti in priložnosti uporabe digitalnih tehnologij pri ohranjanju, uporabi in promociji arhivskega gradiva: digitalizacija VHS-kaset«*, predstavil napotke za varno hrambo in digitalizacijo vsebin na sodobnejše digitalne nosilce ter dostopanje do tega gradiva. Panelu je sledila okrogla miza, z naslovom *»Umetna inteligenca in možnosti vpeljave novih digitalnih procesov v arhive, prenos dobrih praks iz sorodnih institucij, strokovna terminologija s področja digitalizacije in druga odprta vprašanja«*, na kateri so svoja razmišljanja o aktualnih izzivih umetne inteligence predstavili dr. Marko Grobelnik z Inštituta Jožef Stefan, dr. Tatjana Hajtnik iz Arhiva Republike Slovenije, dr. Miroslav Novak, dr. Zdenka Semlič Rajh in dr. Marko Robnik Šikonja s Fakultete za računalništvo in informatiko.

Sklepno dejanje prijetnega in odlično organiziranega 31. zborovanja Arhivskega društva Slovenije sta izvedla Aleš Jambrek, kot predsednik Arhivskega društva Slovenije, in dr. Tanja Martelanc, direktorica Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, tokrat tudi v vlogi članice Komisije za pripravo zaključnih sklepov zborovanja, v kateri so sodelovali še dr. Žiga Koncilija iz Arhiva Republike Slovenije ter mag. Mitja Sadek in Jože Glavič iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Polna dvorana v ECO Hotelu
(Foto: Dejan Hvala)

Poročilo zaključujem z besedami dr. Tanje Martelanc in s poročilom Komisije za pripravo zaključnih sklepov zborovanja.

Prispevki na 31. zborovanju Arhivskega društva Slovenije so bili izredno kakovostno pripravljene in vsebinsko zanimivi. Prispevali so več novih spoznanj na področju arhivske stroke in znanosti, a hkrati so nas tudi spodbudili, da smo se začeli spraševati, ali je doslej poznana pot pravilna ali nas bo le uporaba novih digitalnih tehnologij privedla do končnega cilja arhivskih ustanov, tj. *»ustreznega ohranjanja, uporabe in promocije arhivskega gradiva«*, tako v fizični kot v digitalni obliki. Morda si nekateri arhivisti še vedno želijo, da bi digitalno gradivo in informacijsko-komunikacijske tehnologije ostale le neka medla senca v prihodnosti, ki se nas ne dotika, a vendar danes vemo, da ni tako. Digitalizacija neizbežno prodira v vse pore našega življenja in arhivske stroke. Arhivisti, ki želimo s pomočjo ohranjanja arhivskega gradiva dokumentirati življenje človeka v nekem prostoru in času, smo primorani ta trenutek »ujeti« v takšni obliki, v kakršni gradivo primarno nastaja. Torej sedaj in v prihodnje zlasti v digitalni obliki. Na podlagi referatov in razprave Komisije za pripravo sklepov zborovanja smo ob koncu zborovanja predlagali naslednje sklepe:

1. sklep: Dilema glede pojma digitalizacija oziroma digitizacija naj se naslovi na Medarhivsko delovno skupino za arhivsko strokovno izrazje. Za mnenje naj skupina, skupaj s predstavljenimi dilemami in poglobljeno analizo problematike, povpraša tudi pristojne ustanove za jezikovno politiko v Republiki Sloveniji, kot je npr. Terminološka svetovalnica Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
2. sklep: Informacijski sistem oziroma aplikacija ScopeArchiv naj bo izključno tista, v kateri se, po arhivskih standardih, popisuje arhivsko gradivo, ne glede na to, kje se hrani. Torej tudi arhivsko gradivo, ki ga poleg javnih arhivov hranijo zasebni arhivi, knjižnice, muzeji in sorodne ustanove.
3. sklep: Skladno s širšimi procesi digitalizacije in odpiranja arhivskih podatkov javnosti predlagamo ponovno preučitev možnosti izboljšanja iskanja po podatkovni zbirki Slovenske javne arhivske službe s pomočjo uveljavljenih spletnih iskalnikov (npr. Google), kar je trenutno zaradi tehničnih in varnostnih razlogov onemogočeno.
4. sklep: Ustvarjalce arhivskega gradiva je treba proaktivno opozarjati, da se pri postopkih digitalizacije upoštevajo standardi in predpisi, ki so skladni z arhivsko zakonodajo. Praksa je namreč pokazala, da digitizirano gradivo, ki ga prevzemajo arhivi, pogosto ne dosega zahtevane kakovosti.
5. sklep: Predlagamo širšo praktično uporabo in razpravo glede obstoječih osnutkov dodatnih strokovno-tehničnih navodil v smeri izboljšanja in standardizacije postopkov priprave in prevzemanja ter popisovanja različnih vrst digitalnega arhivskega gradiva.
6. sklep: Preučiti je treba različne možnosti uporabe umetne inteligence, kot orodja in pomagala pri arhivskem strokovnem delu, vendar se je hkrati treba tudi zavedati njenih prednosti in slabosti.

Zapisal: dr. Žiga Koncilija

POROČILO O OKROGLI MIZI 31. ZBOROVANJA ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

5. in 6. oktobra 2023 je v Eco Hotelu v Bohinjski Bistrici potekalo 31. zborovanje Arhivskega društva Slovenije. Dvodnevni dogodek se je zaključil z okroglo mizo s tematiko **Umetna inteligenca in možnosti vpeljave novih digitalnih procesov v arhive, prenos dobrih praks iz sorodnih institucij,**

strokovna terminologija s področja digitalizacije in druga odprta vprašanja, nakar so bili podani le še sklepi zborovanja.

Pri okrogli mizi, ki je bila hkrati predvajana tudi po spletu, so sodelovali: moderatorka okrogle mize **dr. Zdenka Semlič Rajh** (Zgodovinski arhiv Ljubljana), **dr. Tatjana Hajtnik** (Arhiv Republike Slovenije), **dr. Miroslav Novak** (Pokrajinski arhiv Maribor), **dr. Marko Grobelnik** (Inštitut Jožef Stefan, prisoten po povezavi ZOOM) in **dr. Marko Robnik Šikonja** (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in informatiko). Obenem je pri okrogli mizi nepričakovano (ni namreč bila napovedana v napovedniku okrogle mize) sodelovala še ena udeleženka, in sicer sama **umetna inteligenca (UI)** v obliki jezikovnega modela **CHAT GPT 4**. Slednja je svojo priložnost dobila takoj na začetku, ko je po uvodu moderatorke podrobneje predstavila vse udeležence okrogle mize. Na ta način so bili poslušalci že na začetku priča prikazu ene izmed možnosti, ki jih UI ponuja, četudi ta jezikovni model še zdaleč ni popoln. Pri okrogli mizi sta sodelovala tudi informatik **Miroslav Pavleski** iz podjetja AxonV, pogodbeni zunanji izvajalec projekta e-ARH.si: NOO 2022–2025, ki je v ozadju upravljal jezikoven model in s tem omogočil, da smo lahko v živo spremljali uporabo CHAT GPT 4, in **Saša Vrabelj**, ki je s pomočjo aplikacije SLIDO sprejemala vprašanja poslušalcev.

Prvi sklop okrogle mize je zajemal temo **Umetna inteligenca v realnem času**. Dr. Semlič Rajh je diskusijo začela s citiranjem prof. Blaža Zupana, ki je v časopisnem intervjuju¹ izpostavil nevarnost zlorabe UI, a hkrati jasno poudaril, da zaradi tega ne smemo zavračati vseh prednosti, ki jih UI prinaša. Pogovor je nadaljeval dr. Robnik Šikonja s predstavitvijo kontroverzne študije raziskovalcev Univerze Stanford, ki so iskali povezave med spolno usmerjenostjo posameznikov in fotografijami njihovih obrazov, najdenih na družabnih omrežjih. Izpostavil je predvsem etičnost uporabe UI in tehnologije prepoznavanja obrazov. Dr. Grobelnik je prikazal praktičen primer zlorabe jezikovnega modela CHAT GPT 4, s tem, da je poustvaril situacijo, kako več institucij (arhivi, inštituti, univerze) skuša s pomočjo UI negativno vplivati na javno mnenje. Poudaril je potrebo po vzpostavitvi zakonodaje (regulacije), ki bo natančno določala pravila uporabe UI, kar se sicer že pripravlja na ravni Evropske unije. Po dveh ponazoritvah negativne uporabe UI je moderatorka kot protiutež navedla številne primere in področja, pri čemer posameznik in družba ogromno pridobita z uporabo UI. Ob koncu prvega sklopa je bilo zastavljeno tudi prvo vprašanje (spletnih) poslušalcev: Ali bi bilo smiselno trenirati jezikovne modele, ki bi bili namenjeni uporabi v arhivih, in sicer samo na podlagi arhivskega gradiva, ali uporabiti že razvite modele? Dr. Robnik Šikonja je pritrdil, da bi bilo smiselno, saj gre pri arhivskem gradivu za svojevrstno gradivo oziroma vrsto podatkov.

Drugi sklop je nosil naslov **Da se sploh razumemo ...**, pri čemer je moderatorka poprosila profesorja dr. Robnika Šikonja in dr. Grobelnika, da sta na kratko predstavila osnove delovanja UI in terminologijo UI, zaradi katere se tudi arhivisti nemalokrat ne razumemo pri reševanju strokovnih vprašanj. Dr. Grobelnik je poudaril, da četudi se ljudje že več zadnjih desetletij ukvarjajo z razvijanjem UI, je prav lanski november s predstavitvijo jezikovnega modela CHAT GPT 4 prinesel nekakšen preboj oziroma trenutek, ko se je svetovna javnost zavedala, kaj vse tehnologija UI omogoča in v čem vse prekaša človeka. Obenem je predstavil nekatere scenarije, na kakšen način bi lahko UI vstopala na področje arhivskega gradiva. Besedo je nato prevzela moderatorka in poudarila nujnost poenotenja arhivske stroke pri uporabi terminologije s področja procesov digitalizacije v arhivih in dosledni uporabi že opredeljenih pojmov. Z njo se je v nadaljevanju strinjala dr. Hajtnik in kot primer navedla arhivski zakon (ZVDAGA), ki najprej razloži pojme (2. člen), s katerimi potem opredeli

¹ Pogovor z Blažem Zupanom je bil 30. septembra 2023 objavljen v prilogi *V soboto*, ki jo izdaja časnik *Večer*.

*Okrogla miza o umetni inteligenci
(Foto: Dejan Hvala)*

področja in dejavnosti v ostalih členih. Za razjasnitev pojmov »digitalizacija« in »digitizacija« se je obrnila na CHAT GPT 4 in prišla do enakega zaključka, da je pomembno, da kakor koli se že stroka dogovori glede nekega termina, da se potem to dosledno uporablja in ne vnaša zmede v strokovne debate. Sledila so zanimiva vprašanja poslušalcev: Ali je za arhivista/arhivistko v zunanji službi relevantno vprašanje, ali je informacijo, ki jo prevzema, generirala UI ali človek? Dr. Novak je podal mnenje, da je težko odgovoriti na to vprašanje, četudi bi po njegovem mnenju to morala biti pomembna informacija, tj. izvor določenega dokumenta. Dr. Semlič Rajh je poudarila, da je naša naloga predvsem, da gradivo od ustvarjalca prevzamemo, četudi za gradivo ne moremo zatrdno vedeti, ali ni znotraj tudi gradiva tudi določeno število nepristnih dokumentov. Pri tem je besedo povzel dr. Gregor Jenuš, ki je prav tako zastavil vprašanje in zagovarjal mnenje, da bi moralo biti arhivsko gradivo, ki bi nastalo s pomočjo UI, tudi označeno (npr. v metapodatkih) kot gradivo, ki ga je ustvarila UI. Nadaljeval je z vprašanjem, ali je UI zagotovo uporaben pripomoček v arhivski stroki, zanimalo ga je predvsem, kakšno je pravno tveganje napačne rabe in kdo je odgovoren. Dr. Novak je na tem mestu omenil srednjeveške listine, za katere je danes znano, da jih je precej ponarejenih, a da seveda ne moremo teh listin popravljati, saj gre za arhivsko gradivo, ki je zaščiteno, medtem ko je vprašanje pustil odprto, saj naj bi bilo nanj odgovorjeno med nadaljnjo diskusijo. Naslednje vprašanje se je glasilo: Ali so jezikovni modeli najzanimivejša tehnologija UI za arhivsko gradivo, ker je večino arhivskega gradiva v obliki besedil? Dr. Grobelnik je odgovoril, da zaradi hitrega razvoja UI to niti ni tako bistveno, saj UI že zdaj lahko razbira informacija iz besedil in fotografij/slik, razvija se tudi že tehnologija prepoznavanja informacij iz videov, tako da bo sčasoma lahko UI zbiral podatke iz virov ne glede na to, na kakšnem nosilcu je ustvarjen neki zapis. Sledilo je vprašanje dr. Jožeta Škofljanca: Kakšna bi bila minimalna začetna količina podatkov za treniranje jezikovnega modela? Dr. Robnik Šikonja je odgovoril, da so že kar nekaj slovenskih jezikovnih modelov ustvarili in da bi bilo bolj smiselno, če govorimo o arhivskih jezikovnih modelih, da bi že obstoječe modele dopolnili z arhivskim gradivom, saj se je treba zavedati, da gre pri vseh podatkih, ki jih imajo npr. slo-

venski arhivi, za zelo majhno količino podatkov, če jih primerjamo s količinami podatkov, na katerih so bili naučeni največji jezikovni modeli. Dr. Škofljanec je zastavil še eno vprašanje: Ali je smiselna in možna zaporedna in/ali vzporedna uporaba več različnih jezikovnih modelov? Dr. Grobelnik in dr. Robnik sta se strinjala, da so najnovejši modeli že tako močni, da so sposobni rešiti večino vprašanj, o katerih se danes pogovarjamo, in da so ti jezikovni modeli že sestavljeni iz več prejšnjih manjših modelov. Moderatorka je podala tudi dve mnenji, ki ju je s pomočjo aplikacije SLIDO posredoval okrogli mizi dr. Matevž Košir, ki se je navezal na vprašanje označevanja načina izvora arhivskega gradiva, pri čemer je predvideval, »da bo evropska direktiva določila, da mora biti navedeno, da je besedilo generirano z umetno inteligenco, kar je že praksa pri nekaterih objavah« in »mislim, da so možnosti UI pri generiranju arhivskih evidenc in podobno precejšnje«. Od prisotnih poslušalcev se je k besedi priglasila Branka Molnar in podala svoj pogled na razlikovanje terminov »digitalizacija« in »digitizacija«, ki ga je utemeljila z jezikovnega stališča.

Tema **Umetna inteligenca v sodobnem času** je predstavljala naslednji (3.) sklop okrogle mize. Moderatorka dr. Semlič Rajh je oba strokovnjaka s področja računalništva in informatike izzvala z vprašanjem, kako bi ocenila realno stanje tehnologij, ki jih s skupnim imenom označujemo kot UI in strojno učenje, oziroma predvsem njihovo praktično uporabnost na področju varstva kulturne dediščine ter kje vidita priložnost in hkrati omejitve teh sistemov na splošno in na področju varstva kulturne dediščine. Dr. Grobelnik je odgovoril v smislu, da gre pri uporabi UI na področju varstva kulturne dediščine za široke možnosti uporabe, pri čemer je imel v mislih kulturno dediščino v najširšem smislu in v vseh oblikah (npr. na Inštitutu Jožef Stefan trenutno poteka projekt shranjevanja vonjev). Poudaril je, da je UI obvladovanje kompleksnosti in da je sposobnost UI v tem, da s pomočjo senzorjev pridobiva podatke iz realnega ali virtualnega okolja ter te iste podatke obdeluje iz ogromnih količin informacij, ki jih človek za časa svojega življenja sam nikoli ne bi uspel niti prebrati niti sprocesirati. Na drugi strani je predstavil, kaj UI pomeni v svetovnem merilu,

*Udeleženci okrogle mize od leve proti desni Saša Vrabelj, dr. Tatjana Hajtnik, doc. dr. Zdenka Semlič Rajh, dr. Miroslav Novak in dr. Marko Robnik Šikonja
(Foto: Dejan Hvala)*

pri čemer poteka huda tekma predvsem med Kitajsko in Združenimi državami Amerike oziroma med podjetji teh držav, ki razvijajo tehnologijo UI. Njegovo misel je nadaljeval dr. Robnik Šikonja s prepričanjem, da predstavlja UI tisto orodje, ki bo lahko pomagalo obvladovati ogromne količine podatkov, ki danes nastajajo, in katerih del bodo morali arhivisti ohraniti za zanamce. Moderatorica je nato zastavila vprašanje dr. Novaku: Kakšno je trenutno stanje na tem področju v okviru arhivske teorije in prakse? Vprašani je odgovoril, da lahko praktičnim primerom uporabe UI v arhivistiki sledimo že precej let, četudi je javnost šele zadnjih nekaj let postala ozaveščena o prisotnosti UI. Kot primer je navedel Public Record Office v Victorii v Avstraliji, kjer so pred približno 10 leti poskušali ovrednotiti elektronsko pošto, ki je bila zapisana na 67.000 trakovih (okoli 28 petabajtov podatkov), pri čemer so ugotovili, da je kar 40 % omenjene elektronske pošte podvojene. Izpostavil je prizadevanja za izdelavo programov, ki omogočajo transkribiranje dokumentov in iskanje posameznih besed znotraj dokumentov. Nadalje je omenil primer ameriške vladne agencije NARA, kjer so razvijali program za »samoopisovanje« dokumentov in program za prepoznavanje obrazov na fotografijah. Mednarodni arhivski svet je dejaven pri promoviranju novih tehnologij za uporabo in zaščito arhivskega gradiva, v Sloveniji enake cilje zasleduje Arhivsko društvo Slovenije. Na evropski ravni poteka projekt »Time machine«, v katerega je vključenih več kot 400 institucij, ki poskušajo digitalizirati ogromno količino podatkov ter jih s pomočjo UI obdelati in interpretirati. Z enakimi izzivi se spoprijemajo tudi slovenski bibliotekarji (uporaba jezikovnih modelov v knjižničarstvu) in zaposleni v Narodni galeriji (spreminjanje oseb na fotografijah v avdio-video oblike, koloriranje fotografij, izboljšanje digitalizatorov).

Moderatorica je zatem zastavila isto vprašanje še dr. Tatjani Hajtnik, le da jo je pri tem zanimal informacijski vidik. Slednja je omenila, da je znotraj Arhiva Republike Slovenije precej živahno na tem področju (projekt e-ARH.si), kjer se odpirajo novi projekti iz sredstev Evropske unije, ki zahtevajo implementacijo UI in strojnega učenja v sistem e-ARH.si. Posebej je izpostavila eno izmed projektnih nalog, pri čemer je cilj, da s pomočjo UI digitalizirajo postopek vrednotenja in odbiranja arhivskega gradiva.

Četrty sklop okrogle mize je nosil naslov **Izzivi in pasti umetne inteligence pri našem delu**. Moderatorica je dr. Grobelniku in dr. Robnik Šikonji zastavila vprašanje, kako ocenjujeta pojav t. i. »globokega ponarejanja vsebin« in razpoznavanje teh pojavov, kaj menita o trenutni stopnji pristranosti rezultatov, ki jih generira UI, in ali so ti procesi skladni z etičnimi in moralnimi normami. Dr. Robnik Šikonja ocenjuje, da bo zaradi pojava »globokega ponarejanja vsebin« težko razpoznavati izvor gradiva oziroma vsebin in da bo na tem mestu vedno več nejasnosti iz zmede. Opozoril je na problematiko pristranosti, pri čemer UI lahko črpa iz podatkov, ki morda niso relevantni. Glede etičnosti uporabe UI je bil mnenja, da so te vrednote sedaj ogrožene in da se bo moral vzgojno-izobraževalni sistem prilagoditi novi situaciji z uvajanjem znaj in vedenj o digitalni pismenosti. Dr. Grobelnik se je s kolegom popolnoma strinjal in ga dopolnil, da procesa pojava UI nima smisla zavirati, ker nam omogoča ogromno novih orodij in tehnologij, in da moramo zasledovati predvsem pozitivne vidike pojava UI. Dr. Hajtnik je podala primer iz junija 2023, ko sta dva odvetnika v Združenih državah Amerike tožila jezikovni model CHAT GPT 4, ker sta na sodišču pri nekem procesu v sodno vlogo vključila izmišljeno pravno raziskavo, ki je nastala z UI. Sama je ob prebrani novici bila začudena, saj je že od pojava interneta pred tremi desetletji splošno znana resnica, da vsem spletnim informacijam ne moremo zaupati in da je zato potrebno dodatno preverjanje informacij iz drugih virov. Tudi glede CHAT GPT 4 je – potem ko ga je dr. Hajtnik vprašala – odgovoril, da informacijam, ki jih poda, ne smemo popolnoma verjeti, ampak je vedno zaželeno kritičnost pridobljenih podatkov. Dr. Grobelnik je ob tem dopolnil, da na Inštitutu Jožef Stefan zbirajo podatke o tem, koliko incidentov se zgodi zaradi

UI, in da so slednji eksponentno narasli v zadnjem letu, a da zaradi omenjenih incidentov ne umre nič več ljudi, vendar jih je veliko užaljenih. Ob koncu sklopa je bilo še prebrano vprašanje poslušalcev, in sicer je dr. Škofljanca zanimalo, ali obstajajo (glede na odprtost arhivskih podatkov) metode, ki bi jih arhivi lahko uporabljali za preprečitev zlorabe teh podatkov s pomočjo orodij UI, pri čemer bi lahko bila velika težava deanonimizacija podatkov. Tako dr. Robnik Šikonja kot dr. Grobelnik sta se strinjala, da je velika verjetnost, da bi to lahko bila težava, saj anonimizacija podatkov zahteva več ukrepov, ki jih lahko UI pozneje zaobide, če črpa podatke iz konteksta.

Moderatorica je zaradi pomanjkanja časa napovedala, da bo peti sklop okrogle mize, na katerega je bilo sicer podanih že veliko odgovorov med samo okroglo mizo, izpuščen, in da bodo podani samo še zaključki okrogle mize. Ti so bili kakor predstavitev sodelujočih na začetku ponovno generirani s pomočjo UI na ta način, da so bili vsi štirje slišani sklopi posneti, nato pretvorjeni iz zvočka v besedila in obdelani z jezikovnim modelom CHAT GPT 4. Dr. Semlič Rajh je prebrala generirane zaključke, ki so bili kljub posameznim napakam precej natančni. Na koncu se je v vlogi moderatorke zahvalila vsem sodelujočim pri okrogli mizi.

Zapisala: Dejan Hvala in Branislava Majerič Bolka

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

XXXI. ARHIVSKI RAZISKOVALNI TABOR 2023 ART

Ižakovci, 27.–30. junij 2023

Arhivski tabor, ki ga je letos organiziral Pokrajinski arhiv Maribor, je bil že 31. Praviloma bi moral biti že 33., če ne bi bilo epidemije koronavirusne bolezni covid-19 in izrednih razmer.

Velikokrat je bilo že napisano, da je bil prvi tabor organiziran davnega leta 1991, v času osamosvojitve Slovenije. Ko so bile razmere konec junija na terenu kar nevarne in izredne, so mladi raziskovalci – srednješolci z dr. Petrom Pavlom Klasincem in dr. Endrejem Gyimesijem na čelu raziskovali tik ob slovensko-hrvaško-madžarski meji. Imeli so narejen tudi načrt za evakuacijo na Madžarsko ali Hrvaško ipd. Tabor je preživel vse burne čase, od takrat se je marsikaj spremenilo, dijaki prihajajo iz murskosoboške gimnazije in ne več iz lendavske, dogovarjamo se z drugimi profesorji, ni več madžarskih kolegov arhivistov in madžarskih dijakov, malenkost se je spremenil program tabora, drugačno je tudi njegovo ime (ni več MART – mednarodni arhivski raziskovalni tabor, ampak je samo ART – arhivski raziskovalni tabor). Vendar je ena stvar še vedno ostala enaka, in to sta poizvedovanje po starih dokumentih, fotografijah, knjižicah in priprava priložnostne razstave ob zaključku tabora.

Ker je bilo lansko sodelovanje s Simono Cizar iz Javnega zavoda za turizem, kulturo in šport Beltinci več kot odlično, smo se tudi letos podali v beltinsko občino. Skupaj s Simono smo predebatirali možnosti sodelovanja in raziskovanja in nastal je program ART 2023. Letos smo se prvič osredotočili na določeno temo, in to je bilo obrtništvo. Naše raziskovanje je bilo v znamenju obrtništva in rokodelstva.

S štirimi dijakinjami (iz Gimnazije Murska Sobota in I. gimnazije v Celju) smo za uvod spoznali zgodovino Beltincev, gradu in cerkve. Ogledali smo si lekarniško zbirko, izvedeli veliko o trahomu v Prekmurju, prisluhnili zgodbi o zadnji grofici Mariji Zichy in njeni prepovedani ljubezni z mlinarjevim sinom, se sprehodili do cerkve sv. Ladislava, kjer je bila najzanimivejša grobnica, v kateri počiva vseh pet članov družine Zichy (oče, mati in tri hčere, Anastazija, Teodora in Marija).

Uvodno raziskovanje se je začelo pri gospodu Lajčiju Penhoferju, ki zbira izključno razglednice Beltincev. Ima jih že skoraj vse, ki so bile kdaj koli izdane.

Drugi dan tabora smo se odpravili v Maribor, v naš matični arhiv. Dijačkinje so spoznale arhiv od bližje, si ogledale eno od skladišč in imele vodstvo po najnovejši razstavi Knjige v arhivu. Sledilo je delo z arhivskim gradivom. Ker smo se ukvarjali z obrtništvom, so po obrtnih knjigah nekdanjega okraja Dolnja Lendava iskale obrtnike, ki so v preteklosti delovali v Beltincih in njegovi okolici. Tovrstne knjige so bile do leta 1918/19 pisane v madžarskem jeziku, zato je bilo treba spoznati tudi imena krajev in obrti v madžarskem jeziku, poskusile so razvozlati osebna in krajevna imena ipd. Bile so zelo spretno in jim delo ni povzročalo prevelikih težav. Na koncu so prišle do zaključkov: v krajih ob reki Muri je bilo veliko mlinarjev, v ostalih vaseh so prevladovali mlatilci na parni pogon, čevljarji, mizarji. Med obrtniki je bila samo ena ženska – krojačica ženskih oblačil. Ker je v Mariboru ravno potekal poletni festival Lent, smo si ogledali tudi nastop folklornih skupin. Popoldne nas je čakalo raziskovanje v Ižakovcih, v naselju, ki spadajo v občino Beltinci. Iz obrtnih knjig smo že vedeli, da se je kraj po madžarsko imenoval Mura-

*Raziskovanje pri družini Režonja v Ižakovcih
(Foto: Jure Maček)*

sziget (dobeseden prevod bi bil otok sredi Mure). Sreča se nam je nasmehnila pri družini Režonja. Miza je bila polna najrazličnejših dokumentov, fotografij in knjižic. Gospod Jernej nam je vse rade volje posodil za razstavo. Kar dolgo smo se zamudili pri njem, pripovedoval nam je različne lovske zgodbe, družbo pa nam je delala tudi lovška psička Sina. Lovca sta bila že njegov dedek in oče in te fotografije še posebej skrbno hrani. Ob koncu dneva smo bili z izkupičkom več kot zadovoljni.

Ena od zgodbic, legend o družini Zichy, je tudi žalostna ljubezenska zgodba med grofico in mlinarjevim sinom. Ljudje pripovedujejo, da sta se dobivala na skrivaj ob reki Muri pri Ižakovcih. Pred leti so ta predel poimenovali Otok ljubezni. Nedolgo nazaj je tukaj stal tudi mlin. Ker se je potapljal, so ga želeli dvigniti in prestaviti z reke, vendar se je ob tem sesul sam vase. Na Otoku ljubezni si lahko ogledamo razstavo o būjraših (būjrači so v preteklosti bili posamezniki, ki so urejali in utrjevali strugo reke Mure), lahko se sprehodimo po mirni in neokrnjeni naravi ali se z brodom zapeljemo na prleško stran Mure, kar smo mi tudi storili. Tu se nam je pridružila tudi etnologinja Jelka Pšajd iz Pomurskega muzeja Murska Sobota, ki je že naša stara znanka. Povedala nam je veliko zanimivega o obrtnikih nekoč, spoznali smo tudi razliko med obrtniki in rokodelci. Ostalo nam je še nekaj časa, ki smo ga izkoristili za raziskovanje po Ižakovcih, vendar nam sreča ni bila naklonjena. Usmilil se nam je gospod Silvester Poberžnik. Čeprav se mu je zelo mudilo v službo, nas je posedel za mizo, prinesel velik lesen zaboj in nas prepustil brskanju po zaboju. V njem je imel shranjene dokumente, knjižice, načrte in fotografije, ki so nekatere pripadale njegovi babici, ki je bila Nemka in ki jo je dedek pripeljal v Ižakovce leta 1945, po končani vojni.

V Ižakovcih je ostalo še veliko neraziskanih hiš, prepričani smo bili, da bi našli še kakšno zanimivost in dragocenost. Vendar časa ni bilo, saj smo bili dogovorjeni z rokodelko Marijo Križanič in obrtnikom – sodarjem Alojzom Kűzmo v Gančanih. Gospa Marija izdeluje rože iz krep papirja, pripravlja pa tudi okras-

je za t. i. gančki majoš (majsko drevo), ki ga v Gančanih postavljajo že od leta 1919. Prvič so ga v zahvalo Mariji postavili štirje fantje, ki so se srečno vrnili iz prve svetovne vojne. Danes ga postavljajo tako fantje kot dekleta, ki v tekočem letu dopolnijo 18 let. Sledil je še ogled izdelave sodov. S sodarstvom se je začel ukvarjati dedek gospoda Alojza, ki smo ga našli tudi vpisanega v obrtno knjigo, po kateri smo brskali v Mariboru.

In tako so hitro minili trije dnevi. Zadnji dan tabora so dijakinje pomagale pri postavitvi razstave. Vse dokumente, fotografije in knjižice je bilo treba ustrezno označiti in smiselno uvrstiti na pano ali v vitrino. Na podlagi zbranega gradiva smo se odločili, da bomo po sklopih predstavili šolstvo, družinsko življenje, vojaštvo in delo – gospodarstvo ipd.

Na zaključku tabora nas je presenetil dr. Peter Pavel Klasinc, ki je pohvalil PAM, da še vedno organizira tovrstne tabore. Ob koncu smo se vsi strinjali, da bi bilo škoda opustiti tovrstne projekte, da se še vedno najdejo dijaki, ki jih tovrstno delo zanima, in da se je tabor v novi obliki »prijel«.

32. tabor tako ni več vprašljiv, vprašljivo je le, v katerem delu Prekmurja ga bomo izvedli, ker je idej kar nekaj ...

Gordana Šövegeš Lipovšek

Letna konferenca Društva madžarskih arhivistov – *Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése*

Lakitelek (Madžarska), 24.–26. julij 2023

35. konferenca Društva madžarskih arhivistov bi morala potekati v Budimpešti. Dva tedna pred konferenco je prišlo do spremembe tako kraja kot tudi datuma konference. Nov kraj konference je bilo naselje Lakitelek v županiji Bács Kiskun, 120 km južno od Budimpešte. Upravno je Lakitelek velika občina, ki ima skoraj 5.000 prebivalcev. Konferenca je potekala zunaj naselja, v kraju, ki uradno nosi naziv *Hungarikum Liget* (slovensko bi lahko to prevedli kot Madžarski gaj/log).

Hungarikum Liget je kraj, ki se razprostira na štiri hektarje veliki površini in zajema hotele, restavracije, kopališče, športne površine, vinsko klet, konferenčne dvorane, različne muzeje in tudi arhiv. Vse povezujejo madžarska kultura, ljudsko izročilo in simbolika. Vsepovsod, ob sprehajalnih poteh, v notranjih prostorih, na pohoštvu, opremljenosti, zgradbah, resnično na vsakem koraku so prisotni madžarski ljudski in umetnostni motivi.

Čeprav je konferenca potekala sredi julija, sredi dopustov, se je zbralo okrog 200 madžarskih arhivistov. Zanimivo je, da se konference vsako udeleži tudi veliko upokojenih arhivistov, tehnikov in drugih delavcev v arhivu (nekdanje tajnice in računovodkinje), ki tudi po odhodu iz arhiva ostanejo člani društva.

Ob že tradicionalnem nagovoru predsednika društva dr. Istvána Kenyereša sta navzoče pozdravila tudi Sándor Lezsák, ki je bil ustanovitelj fundacije Lakitelek že leta 1991 (na temelju tega je nastal kasneje tudi *Hungarikum Liget*), ter Máté Vincze, namestnik državnega sekretarja na Ministrstvu za kulturo in inovacije. Podelili so še sedem nagrad in priznanj Klára Dóka (podobnih našim Aškerčevim priznanjem in nagradi) ter nagrado Osváth Lajos, ki jo podeljujejo za posebne dosežke pri delu društva. Nagrado je letos dobil dolgoletni predsednik društva Árpád Tyekviska.

Prvo plenarno zasedanje je bilo v znamenju 300. obletnice uradne madžarske arhivistike. Leta 1723 je bil namreč sprejet zakon št. LXXIII, ki je natančno določal hrambo uradnih listin (dokumentov) zemljiških gospodov in županijskih sodišč. V okviru tega je bilo šest predavanj z naslednjimi naslovi:

Madžarski državni arhiv – pogled nazaj in pogled naprej, Županijski arhivi v viharju stoletij, Izzivi madžarske arhivistike v 21. stoletju, Trenutno stanje mestnih arhivov in njihova prihodnost, Nastanek in razvoj arhivov univerz, Cerkveni arhivi.

Drugi dan smo lahko udeleženci konference v dopoldanskem času prisostvovali referatom in okroglim mizam na šestih različnih sekcijah:

- Na mednarodni sekciji so predstavniki tujih arhivov predstavili razmere v arhivih v času epidemije koronavirusne bolezni covid-19, novosti, ki so jih uvedli takrat, in kako (če) je epidemija vplivala na nadaljnje delo v arhivih.
- Na sekciji za posredovanje virov so predstavili arhiv madžarske družine Károlyi; grofovska družina Károlyi je ena izmed najbogatejših in najstarejših grofovskih družin na Madžarskem že od 14. stoletja dalje. Posamezni člani družine so skozi stoletja zasedali zelo pomembne funkcije v madžarskem političnem, gospodarskem in kulturnem življenju; bili so veliki župani, generali, akademiki, politiki, ministri, ministrski predsedniki ... (teme referatov: *Vojaška in politična kariera grofa Antala Károlyija v luči korespondence z njegovim očetom, grofom Ferencem Károlyijem (1737–1758), Dopisovanje med člani družine Károlyi v 18. stoletju, Zgodovina družinskega arhiva Károlyi, Spletna stran raziskovalne družine Károlyi*).
- Na sekciji za gospodarstvo so se pogovarjali o aktualnih temah.
- Na sekciji za informatiko, ki je nosila naslov *Uporaba družabnih omrežij*, so predstavili različne prakse uporabe socialnih omrežij (teme referatov: *TikTok v Literarnem muzeju Petőfi, Facebook stran Arhivskega društva madžarskih visokih šol, Facebook komunikacija v Zgodovinskem arhivu nekdanje službe državne varnosti, Uporaba spletnih vmesnikov v komunikaciji Mestnega arhiva Budimpešte*).
- V okviru sekcije za materialno varstvo so predstavili tri referate (teme referatov: *Testiranje posameznih materialov za pomoč pri odločitvah za materialno varstvo, Restavratorsko-konservatorski laboratorij Arhiva Vojvodine, Materialno varovanje in situ*).
- Arhivsko-pedagoška sekcija je bila združena s sekcijo za izobraževanje in zgodovinsko znanost, na njej je bilo kar sedem referatov (teme referatov: *Peregrinatio Academica: Misli o novi knjigi Lászla Szögija, Od oddelka do visoke šole: rudarsko in gozdarsko izobraževanje v Sopronu 1948–1952, Ločitev medicinskih fakultet od znanstvenih univerz leta 1951, Predstojnik oddelka za univerze pri Ministrstvu za vero in izobraževanje, József Melly leta 1946, Spremembe pri visokem šolstvu za ekonomijo in trgovino v obdobju 1945–1948, Osamosvojitve veterinarskega izobraževanja leta 1952, Priprava zakona o akademijah 1985–1990*).

Popoldne sta bili na programu dve možnosti – športno udeleževanje (ali navijanje) na nogometni tekmi med posameznimi arhivi ali ogled nekaterih razstav in stavb na območju *Hungarikum Ligeta*. Arhivisti, ki nam šport ne leži najbolje, smo se odločili za drugo možnost. Ogledali smo si Hišo biblij (Bibliaház), kjer je razstavljenih nekaj biblij. Izredno zanimiv je projekt, ki so se ga lotili lani. Vsak obiskovalec dobi namreč vizitko s stavkom iz biblije, ki ga mora prepisati v en zvezek. Želijo si, da bi na ta način prepisali celotno biblijo. Ogleda vredna je tudi ena od številnih razstav – *hungarikumi*. *Hungarikum* je skupni izraz, ki označuje neko posebnost, kakovost, edinstvenost, unikatnost Madžarov. To niso samo predmeti, ampak tudi šport, umetnost, naravne značilnosti, jedi in pijače ipd. Ta naziv na podlagi zakona dodeljuje posebna komisija. Danes je na seznamu 87 *hungarikumov*. *Hungarikum* je npr. Rubikova kocka, klobasa Pick, vino Bikova kri, kopališče Hévíz, porcelan Zsolnay, 100-članski ciganski ansambel, nogometaš Ferenc Puskás, Doboš torta ... (naštela sem nekaj tistih, ki so znani tudi v Sloveniji).

Med ogledi je bil tudi arhiv *RETÖRKI – Rendszerváltás Történetét Kutató*

Intézet és Levéltár (Inštitut in arhiv za raziskovanje menjave režima/sistema). Ustanovljen je bil leta 2013 ter se ukvarja z odkrivanjem, obdelavo in hrambo gradiva o dogodkih izpred tridesetih let.

Na koncu smo imeli še voden ogled po najbolj impozantni stavbi, in sicer po Nacionalnem inštitutu za kulturo. Inštitut skrbi za ohranjanje in popularizacijo madžarske kulture, prirejajo različne rokodelske tečaje (lončarstvo, tkalstvo ipd.), sodelujejo tudi s podobnimi institucijami v zamejstvu, tam, kjer živi madžarska narodna manjšina. Arhitekta stavbe in notranja oblikovalka so v vsako podrobnost vpletli delček madžarske kulture. Inštitut velja za simbolično mesto madžarske kulture. »*Dobro je sem vstopiti. Dobro je tukaj postati za trenutek, in dobro premisliti, kdo sploh smo,*« je na otvoritvi stavbe zapisal Péter Fekete, takratni državni sekretar na Ministrstvu za človeške vire.

Na sporedu je ostal še zadnji, tretji dan konference, ko je bilo ponovno na vrsti plenarno zasedanje.

Referati so bili v znamenju 150. obletnice združitve Budima in Pešte v Budimpešto. Tematika šestih referatov je bila bolj ali manj zgodovina Budimpešte, medtem ko so bili predavatelji arhivisti iz Mestnega arhiva Budimpešte, kjer tudi hranijo največ tovrstnega gradiva. Naslovi predavanj so bili naslednji: *Sejmi v Budimu in Pešti od srednjega veka do 19. stoletja*, *Prisotnost vojske v Budimu in Pešti v prvi polovici 18. stoletja*, *Pešt in Buda na sredini 18. stoletja v luči dnevnika Therese Corzan*, *Obalna straža v Pešti 1870–1874*, *Gospodarstvo v Budimpešti od združitve do druge svetovne vojne*, *Ljudski nadzor nad prestolnico in njenimi okrožji med letoma 1958 in 1989*.

Nagovor predsednika društva dr. Kenyeresa je bil kratek, zahvalil se je vsem predavateljem, pokroviteljem in udeležencem. Naznanil je tudi lokacijo naslednje konference, ki bo prvič v zgodovini društvenih konferenc v tujini, in sicer v Vojvodini, v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Senta.

Gordana Šovegeš Lipovšek

16. mednarodni simpozij Erbe

Freiberg (Saška), Nemčija, 6.–9. september 2023

V nemškem rudarskem mestu Freiberg na Saškem je na tamkajšnji rudarski akademiji (Technische Universität, Bergakademie Freiberg) med 6. in 9. septembrom 2023 potekal 16. mednarodni simpozij Erbe. Kot prejšnji je tudi ta simpozij bil namenjen obravnavi strokovnih vprašanj, ki se nanašajo na področja naravne in kulturne dediščine s področja rudarstva in metalurgije. Dogajanje na simpoziju je bilo v osnovi razdeljeno na dva dela. Prvi del je zajemal predavanja prijavljenih referentov in diskusijo ob njihovih prispevkih, drugi del je bil namenjen strokovni ekskurziji na območje premogovnika Steintal in v tovarno porcelana Meißen. In prav prvemu delu simpozija je namenjeno pričujoče poročilo.

Simpozij se je začel z uradnimi pozdravnimi nagovori predsednice mednarodnega odbora Erbe Angele Kugler Kießling iz Freiberga in Susanne Kandler, direktorice tamkajšnje univerzitetne knjižnice, ter predstavnikov univerze in mesta Freiberg.

V otvoritvenem prispevku je Angela Kugler-Kießling spregovorila in predstavila 30 let simpozijev Erbe. Pri tem je poudarila, da so že »ustanovni očetje« tega simpozija načrtali njegov potek v smeri interdisciplinarnega pogleda na naravno in kulturno dediščino rudarstva in metalurgije. V nadaljevanju je sledil zanimiv prispevek Andreasa Benza, vodje zbirke maket in modelov rudarskih ter metalurških naprav (Historische Modellsammlung) rudarske akademije v Freibergu, ki je v svojem prispevku podrobneje predstavil zbirko ter izzive,

*Čitalnica mestnega arhiva v Freibergu. Ob straneh se vidijo okrogli stebri, s katerimi so statično utrdili stavbno konstrukcijo
(Foto: Vinko Skitek)*

povezane z njenim ohranjanjem, uporabnostjo in digitalizacijo. V tem primeru predstavlja digitalizacija maket in modelov naprav enega izmed trših orehov, ki ga bo v prihodnje še treba streti za celovit prikaz delovanja posameznih kosov iz njihove zbirke. Težavo predstavljajo nezadostne možnosti za digitalizacijo 3D-predmetov, njihove notranjosti in načina delovanja. Do takrat imajo namen na rudarski akademiji pri študiju še vedno uporabljati originale. Za njim sta o svojih izkušnjah z digitalizacijo arhivskih in geoloških zbirk spregovorili Lisa G. Dunn in Joanne Lerud-Heck, ki sta se na simpozij povezali v živo iz domačega Kolorada v ZDA. Za njima je po video povezavi svoj prispevek predstavil tudi Peter Konecny iz rudarskega arhiva v Banski Štiavnici na Slovaškem. V svojem prispevku »Das slowakische Bergbauarchiv und seine Bestände nach dem Brand« je prikazal škodo, ki jo je v njihovem arhivu povzročil požar na eni od sosednjih stavb. Zbirke in fondi tamkajšnjega rudarskega arhiva sicer niso bili neposredno prizadeti od požara, a je večjo škodo povzročila voda za gašenje, s katero so gasilci preprečili, da bi se požar razširil tudi na stavbo arhiva. Kot že mnogokrat se je tudi v tem primeru izkazalo, da starejši zgodovinski objekti niso nujno najprimernejši za dolgoročno hrambo arhivskega gradiva. Dodatno težavo je gasilcem predstavljalo slabo razvejano hidrantno omrežje v starem delu Banske Štiavnice, v katerem je tudi rudarski arhiv.

V popoldanskem panelu prvega dne simpozija je Margarete Hamilton z dunajske univerze predstavila delo in življenje geologa Eduarda Suessa (1831–1914) ter njegovo vlogo pri gradnji dunajskega vodovoda in regulaciji reke Donave ter s tem izboljšane poplavne varnosti za mesto Dunaj. Ista avtorica je skupaj z geologom Yaroslavom Zechnerjem predstavila znanstvene stike Eduarda Suessa z ruskim geologom Vladimirjem Obrutschevim (1863–1956). Slednji je bil od leta 1928 naprej član sovjetske akademije znanosti. Zatem je zgodovinar Peter Hammer iz nemškega kraja Zschopau predstavil jubilejni kovanec v vrednosti 1 goldinarja, katerega je Avstro-Ogrska izdala leta 1875 v spomin na

rudnik Příbram na češkem in na tamkajšnji 1.000 m globok rudniški jašek. Z naslednjim predavateljem so se poslušalci prestavili iz 19. stoletja v prazgodovinsko dobo. Avstrijski raziskovalec Hans Katzenberger iz Innsbrucka je namreč v svojem prispevku primerjal nebesno ploščo iz Nebre in okroglo ploščo iz San Zena, na kateri so v krogu upodobljena bajeslovna bitja petelinov s konjskimi glavami. Prvi dan simpozija se je zaključil s prispevkoma Karle Oder iz Koroškega pokrajinskega muzeja – Muzeja Ravne na Koroškem in Slavice Glavan iz Muzeja Štore. Prva je po video povezavi podrobneje predstavila življenje in delo direktorja Železarne Ravne Gregorja Klančnika, medtem ko je druga s pomočjo filma predstavila razvoj in delo v železarni Štore od konca 19. stoletja naprej.

Drugi dan simpozija se lahko razdeli na avstrijsko-nemško-slovaški panel, ki je potekal v dopoldanskem času, in na slovensko-avstrijski panel v popoldanskih urah. Dopoldne je Pastucha Tomáš iz Banske Štiavnice predstavil prispevek o izzivih na področju digitalizacije zbirk slovaškega rudarskega muzeja, medtem ko je Petra Lukeneder z dunajske univerze predstavila projekt digitalizacije naravoslovne zbirke cistercijana patra Dominika Bilimeka (1813–1884), domačin in raziskovalec Marcus Herbig iz Freiberga je v svojem prispevku izpostavil odkritja kemijskih elementov na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Edina slovenska predstavnik v dopoldanskem panelu je bila Tatjana Dizdarevič iz Centra za upravljanje z dediščino živega srebra Idrija, ki se je v svojem prispevku osredotočila na podnebne spremembe in njihov vpliv na dediščino živega srebra v Idriji.

Popoldanski del drugega simpozijskega dne je bil obarvan skoraj popolnoma v slovenske barve. Kot prvi predavatelj je nastopil Marko Mugerli iz Gornjesavskega muzeja Jesenice, ki je pobjiže predstavil gozdnogospodarske načrte kranjske industrijske družbe, ki jih hrani njihov muzej. Za njim je zbirko posodja iz cinka oziroma pocinkane pločevine predstavil Gašper Oitzl iz Narodnega muzeja Slovenije. Arhivist Vinko Skitek je v nadaljevanju predstavil rudarsko sodišče Breže (Friesach) na Koroškem in rudnik srebra v Razborju pri

*Zunanji izgled fasade dela mestnega gradu v Freibergu, katerega so preuredili v sodobne depoje. Od prvotnega gradu je v tem delu stavbe ostala samo zunanja lupina. Nove depoje so zgradili za zunanji zidovi kot samostojen objekt
(Foto: Vinko Skitek)*

Slovenj Gradcu v drugi polovici 16. stoletja. Aljaž Pogačnik iz Gornjesavskega muzeja Jesenice se je v svojem referatu navezal na lastnike gorenjskih rudarskih in železarskih obratov kot mecene in podpornike umetnosti. Izredno zanimiv je bil tudi predzadnji prispevek tega panela, v katerem je Tomaž Majcen iz Laškega predstavil nova spoznanja o ozkotirni železnici Laško–Trobni dol. Kot zadnji od referentov je nastopil dunajski geograf Gerhard Fasching, ki je v svojem prispevku ovrgel nekatere teze, vezane na antropocen oziroma geološko dobo sedanjosti.

Tretji simpozijški dan je postregel še z zadnjim nizom predavanj. Z vidika arhivistike je bil v tem panelu izredno zanimiv prispevek zgodovinarke Simone Hacke z univerze v Göttingenu, ki je predstavila jamske karte spodnjesaškega deželnega arhiva in izzive, povezane z njihovo hrambo v prihodnosti. Iz njenega predavanja se lahko povzame, da imajo v tamkajšnjem arhivu precej večje materialne (finančne, kadrovske, prostorske) možnosti za restavriranje in ustrezno hrambo jamskih kart, kot jih imamo slovenski arhivi. Sledil je prispevek Jensa Kuglerja, ki je predstavil dejstva in zgodovinsko ozadje jamske karte, upodobljene na portretu višjega rudarskega glavarja (Oberberghauptmann) Abrahama plemenitega Schönberga iz Freiberga iz 17. stoletja. Za njim je Tillfried Cernajsek iz avstrijskega Perchtoldsdorfa orisal ikonografijo svete Barbare na območju Republike Avstrije. Panel je zaključil Igor Pechenkin iz Moskve, ki je podrobneje predstavil življenje in delo ruskega geologa Vladimirja Arschinova (1879–1955) ter njegove znanstvene stike z nemškimi geologi na začetku 20. stoletja. Simpozij se je zaključil z diskusijo in s sklepnim delom, v katerem je mednarodni odbor Erbe sporočil kraj naslednjega 17. simpozija Erbe. Ta bo potekal v Sloveniji na Ravnah na Koroškem leta 2025.

Ob koncu velja omeniti, da so organizatorji za udeležence simpozija omogočili poleg vodenega ogleda mesta Freiberg tudi voden ogled novozgrajene univerzitetne knjižnice, novih depojskih prostorov tamkajšnjega mineraloškega inštituta ter dveh arhivov: rudarskega in mestnega arhiva v Freibergu. Iz pozicije slovenskega arhivista je zanimivo, kako uspe deželi Saški in mestu Freiberg (veliko kot Celje) vzdrževati lastno univerzo, univerzitetno knjižnico ter štiri samostojne arhive: univerzitetni, mestni, arhiv rudarskega glavarstva in zgodovinski rudarski arhiv. Vendar še bolj izstopa dejstvo, da imajo vsi ti nove depoje, ki niso vsi novogradnje. Del depojev je umeščen v zgodovinsko zaščitene objekte, ki so jih z inovativnimi arhitekturnimi in gradbenimi pristopi prezidali do te mere, da ustrezajo mednarodnim arhivskim standardom. Seveda je k temu pripomogla tudi tamkajšnja služba za varovanje nepremične kulturne dediščine, ki se je med dokončnim propadom nekega zgodovinsko pomembnega objekta ali njegovo sanacijo in prilagoditvijo sedanjim potrebam odločila za slednje.

dr. Vinko Skitek

90. nemški arhivski dan: Sodelovanje in medsebojni pogovori – komunikacija v arhivih

Bielefeld (Nemčija), 26.–28. september 2023

Po nekajletnem premoru, ki je nastal zaradi epidemije koronavirusne bolezni covid-19, so se nemške arhivistke in arhivisti spet zbrali na večdnevnem zborovanju, tokrat v Bielefeldu v zvezni deželi Severno Porenje - Vestfalija, ki s 338.000 prebivalci po velikosti zaseda 18. mesto med nemškimi velikimi mesti.

Prvi dan so se zvrstila predavanja, ki so se delno prekrivala, tako da bom podrobneje opisala le nekatera, druge bom samo povzela iz programa:

- Diskusija delovne skupine Odprti arhivi (*Offene Archive*) v zvezi z dostopnostjo arhivov brez ovir, pri čemer so govorili o tem, kako arhive narediti čim prijaznejše tudi za ranljive skupine. Diskusije so se udeležili tako predstavniki ranljivih skupin kot tudi predstavniki majhnih arhivov, ki si ne morejo privoščiti velikih stroškov v zvezi z dostopnostjo. Zanimiva je bila razprava o tem, da bi arhivi v svojih obrazcih in na spletu morali uporabljati dovolj preprost in vsem razumljiv jezik, saj sicer niso dostopni vsem;
- Predavanje o zgodovini mesta Bielefeld;
- Informativno predavanje za prihodnje člane Zveze nemških arhivistk in arhivistov (*Verband deutscher Archivarinnen und Archivare*);
- Predstavitve razstavljalcev na sejmu *Archivistica*, ki je potekal vzporedno z nemškim arhivskim dnevom:
 - *Archion - Kirchenbuchportal GmbH*,
 - *Schempp Bestandserhaltung GmbH*,
 - *MICROBOX GmbH*,
 - *JOANNEUM RESEARCH Forschungsgesellschaft mbH*,
 - *READ-COOP SCE mbH*,
 - *FamilySearch International*,
 - *AUGIAS-Data GmbH*,
 - *startext GmbH*;
- Prireditel delovne skupine za izobraževanje v zvezi z izzivi pri zaposlovanju v arhivih;
- Predstavitev aktualnih vprašanj (arhivski portal Archivportal-D, predstavitev arhivskega standarda za arhiviranje podatkov o študentih, nemški okvir za kvalifikacijo v arhivu, arhiviranje občutljivih podatkov, SIARD-format za arhiviranje podatkovnih baz);
- Mednarodna izmenjava izkušenj med arhivi, na kateri smo predstavniki arhivskih društev iz Avstrije, Madžarske, Češke in Slovenije predstavili delovanja svojih društev ter odgovorili na že vnaprej zastavljena vprašanja: spopadanje arhivov z draginjo in s povečanimi stroški; sodelovanje arhivov pri odpravi povojnih krivic; morebitni projekti, ki jih sofinancira EU; izkušnje z varstvom osebnih podatkov; organizacija in ukrepi ob naravnih nesrečah. Prav pri slednjem vprašanju se je izkazalo, da bi bilo vredno posnemati nemško prakso, pri čemer imajo posebna združenja kulturnih ustanov (*Notfallverbünde*), ki v primerih poplav, požarov ipd. delujejo skupaj, pripravljene tudi strategije za sanacijo škode, si pomagajo ipd.;
- Prireditel delovne skupine za arhivsko pedagogiko (stanje in izzivi arhivske pedagogike; didaktični potencial arhivov; komunikacija med šolami in arhivi);
- Delavnica podskupine za specialistično izobrazbo s predstavitvijo projekta in razpravo o novih strokovnih izobraževanjih.

Zvečer je potekala otvoritvena slovesnost, na kateri smo se prvič zbrali vsi udeleženci v eni dvorani. Pozdravne govore so imeli predsednik zveze arhivistov Ralf Jacob, županja mesta Bielefeld, vodja oddelka za kulturo na Ministrstvu za kulturo in znanost dežele Severno Porenje - Vestfalija ter predsednik združenja madžarskih arhivistk in arhivistov kot predstavnik tujih gostov. Odlično otvoritveno predavanje z naslovom *Živahna komunikacija v arhivu* je imela komunikologinja in politologinja Andrea Römmele. Slovesnosti je sledil sprejem pri nadžupanu mesta Bielefeld z živo glasbo, s hrano in pijačo.

Naslednji dan (27. septembra 2023) se predavanja niso več prekrivala, po koncu vsakega plenuma se je razvila živahna razprava, ki je bila strogo časovno odmerjena. Moderatorji plenumov so namreč poskrbeli za natančno upoštevanje v programu določene časovnice.

Prvi plenum je bil namenjen razpravi o pravilih in normah v arhivu, pre-

*Pripomoček, ki omogoča digitizacijo arhivskega gradiva s pomočjo pametnega telefona – nekakšen fotografski šotorček z vgrajeno lučko
(Foto: Mojca Horvat)*

davanja so se nanašala na razvoj zakonodaje, ki se tiče cerkvenih arhivov (zakoni o dostopnosti, kombinacije cerkvenih in državnih zakonov); možnosti arhivov, da vplivajo na oblikovanje novih zakonov (primeri dobre in slabe prakse); gospodarskih arhivov in posebnosti v zvezi z zakonodajo.

Drugi plenum je bil namenjen komunikaciji med ustvarjalci in arhivi. Pri tem so govorili o nujnosti sodelovanja arhivov in ustvarjalcev. Presenetilo me je, da je arhivistka iz arhiva univerze v Münstru navajala primere, pri katerih so donatorji arhivalij (zapuščin) pred predajo v arhiv sami financirali popise dokumentov. V sklepu tega plenuma je bilo rečeno: »Kdor veliko ponuja, lahko tudi zahteva. Arhivi morajo pokazati svoje dosežke in verbalizirati svoje potrebe.«

Sledil je zbor članov Zveze nemških arhivistk in arhivistov, ki je na dnevnem redu imel poročila delovnih skupin, poročila predsednika, blagajnika, razrešitve in nova imenovanja predsedstev ipd.

Tretji plenum je združeval predavanja na temo komunikacije z različnimi ciljnimi skupinami. Govora je bilo o novem »poustvarjanju« arhiva mesta Magdeburg – vsi dokumenti mesta do leta 1631 so bili namreč uničeni v vojni, zato so se odločili iz drugih arhivov, knjižnic, muzejev idr. zbrati digitizate listin, ki se nanašajo na Magdeburg, in s tem poustvariti arhiv vsaj v digitalni obliki. Zanimivo idejo je predstavil tudi naslednji predavatelj: ustvarjanje »arhiva spominov« s pomočjo vprašalnika. Tak vprašalnik bi se lahko npr. dal ljudem, ko se upokojijo, s tem bi se ohranilo marsikaj o podjetju oziroma ustanovi, česar ne izvemo iz uradnih v arhiv prevzetih dokumentov. Na tak način bi se ohranila tudi nekatera znanja in spretnosti oziroma vsaj zapisi o njih. Naslednja predavateljica je govorila o projektu analize gradiva sodišč (nastalega med leti 1951–2000), pri katerem so hoteli ugotoviti, kakšne podatke lahko uporabniki pričakujejo v tovrstnem gradivu. Zadnje predavanje v tretjem plenumu je bilo namenjeno podpori mladih arhivistk in arhivistov pri uvajanju v delo. Številni manjši arhivi namreč zaposlujejo le enega človeka, od katerega se pričakujejo zelo različna znanja, vendar nima nikogar, ki bi ga lahko v delo uvajal. Predavatelj je predlagal, da bi zveza arhivskih društev sodelovala pri oblikovanju pomoči po vzoru iz tujine: treniranje, intervizija, mentorstvo in supervizija.

28. septembra 2023 dopoldne so potekala predavanja po delovnih skupinah:

- državni arhivi,
- občinski (komunalni) arhivi,

- cerkveni arhivi,
- zasebni arhivi (gospodarski ter gosposčinski in družinski),
- arhivi parlamenta, političnih strank, ustanov in društev,
- medijski arhivi ter arhivi višjih šol in znanstvenih ustanov.

Vsaka skupina je imela ločena predavanja, tako da sem lahko obiskala le eno, in sicer skupino za zasebne arhive. Obe predavanji iz te delovne skupine sta se nanašali na temo gospodarskih arhivov, saj so arhivisti, ki bi bili zaposleni v posebnih arhivih plemiških družin ali gospostev, že skrajno redki in tako rekoč »izumirajo«. Prvi referat na temo gospodarskih arhivov je govoril o varstvu osebnih podatkov in izjemah, ki veljajo za arhive (*Archivprivilegien*), vprašanjih javnega interesa in zasebnih arhivov ipd. Drugi referat je zelo praktično ponazoril, kako se je arhiv neke banke vključil v pripravo objav za Instagram.

Popoldne so se nadaljevali plenumi v obliki skupnih predavanj. Četrty plenum je združeval tri predavanja, prvo je bilo o portalu *Handschriftenportal*, ki objavlja digitizate rokopisnih knjig. Drugo je ponazorilo primer, kako natančni popisi uporabnikom ponudijo več zadetkov v bazi, predavatelj je poudaril pomen indeksiranja in omenjal pomoč platforme Transkribus za transkripcijo starejših rokopisov, ki bo arhivistom v prihodnjih letih zagotovo precej olajšala delo. Tretje predavanje je predstavilo praktični primer identifikacije fotograf-skega materiala s pomočjo spletnih navezav z ljudmi po vsej Evropi.

V petem plenumu sta prvi referentki povzeli izkušnje arhiva v Duisburgu, kjer se zelo trudijo, da bi arhiv postal kulturno zbirališče v mestu. Kljub pogostim poljudnim predavanjem in drugim kulturnim dogodkom, ki naj bi bili zanimivi širši javnosti, ugotavljajo upad obiska. Z anketo, ki so jo izvedli pri drugih arhivih, ugotavljajo, da se je treba osredotočiti na ciljne skupine, saj niso vsi dogodki zanimivi za vse. Naslednji referent je poudaril pomen pojavljanja arhivov v medijih, še posebej na televiziji in radiu. Tretji referat je podal čudovite primere, kako lahko arhivi z relativno nizkimi stroški polepšajo arhivsko zgradbo z namenom vzbuditi zanimanje pri javnosti, ki arhiva še ne pozna.

Tako imenovani zaključek je bila dejansko diskusija predsednika Zveze nemških arhivistk in arhivistov, predstavnika arhivistov iz Bielefelda, predstavnika državnih arhivov in predstavnice manjših arhivov z moderatorjem na temo komunikacije v arhivih. Vendar ta okrogla miza ni podala sklepnih misli ali zaključkov celotnega posveta.

Vzporedno s posvetom je potekal tudi že omenjeni sejem *Archivistica*, na katerem so se predstavili res številni razstavljalci, med katerimi so bili npr. ponudniki različnih optičnih čitalnikov in podobne opreme, ponudniki arhivskih škatel, polic, programske opreme, različnih z arhivi povezanih portalov, arhivske šole, svojo stojnico so imeli tudi lokalni arhivi. Tiste, ki so imeli poleg stojnice tudi predstavitev na samem posvetu, sem navedla že zgoraj. Naj posebej omenim podjetje *Schempp Bestandserhaltung GmbH*, ki se ukvarja s pomočjo arhivom ob naravnih nesrečah. Za primere poplav ponujajo posebne škatle z najnujnejšo opremo, ki jo v takem trenutku potrebujemo (kakovostne škornje in ostalo zaščitno opremo, orodje, folije, gobe, nože, vodoodporne vrečke ...), ukvarjajo se tudi z zamrzovanjem poplavljenih arhivalij. Izpostavila bi tudi platformo Transkribus, ki je poleg programa za razpoznavo rokopisnih besedil prikazala tudi preprost pripomoček, ki omogoča digitizacijo arhivskega gradiva s pomočjo pametnega telefona – nekakšen fotografski šotorček z vgrajeno lučko.

Čeprav so v primerjavi s Slovenijo v Nemčiji arhivi precej številčnejši, je bilo iz mogoče posveta razbrati, da jih pestijo podobne težave kot nas v Sloveniji, tako da je obisk takšnega posveta zelo zanimiv in poučen.

Pridobitve javnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 319, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, serija Foto dokumentacija projektov, 1947–1991, 10 škatel, 1 mapa, okrog 10.000 fotografij, 5,5 tm (J. Kogovšek, P. Mlakar Trobec).
- SI AS 621, Slovenska matica, 1864–2017, 30 škatel, 1 kolut, 4,4 tm, izročitelj: Slovenska matica (D. Juričič Čargo).
- SI AS 1138, Geodetska uprava Republike Slovenije, serija Historične aerofotografije, 1943–1956, 47 škatel (7.138 kosov), 10 tm, izročitelj: Geodetska uprava RS (A. Starman Alič).
- SI AS 1466, Uprava RS za telekomunikacije, 1984–2015, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Agencija za komunikacijska omrežja in storitve RS (M. Povalej).
- SI AS 1599, Agencija RS za javnopravne evidence in storitve, 2002–2012, 556 škatel, 61,9 tm, izročitelj: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve (M. Povalej).
- SI AS 1640, Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, 1996–2018, 239 škatel, 26,5 tm, izročitelj: Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (A. Starman Alič).
- SI AS 1789, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS, 1993–2015, 293 škatel, 32,6 tm, izročitelj: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS (M. Povalej, Ž. Štrumblj).
- SI AS 1891, Republiški sekretariat za pravosodje in upravo SRS, 1983–1986, 338 škatel, 38,5 tm; serija Pomilostitve, obsojenci, 1983–1986, 38 škatel, 5,3 tm, izročitelj: Ministrstvo za pravosodje RS (J. Kogovšek).
- SI AS 1930, Vojaške topografske karte Vojaškega geografskega inštituta Jugoslovanske ljudske armade in Ministrstva za obrambo RS, 1968–2022, 31 map, 12 rol, 0,7 tm, izročitelj: Ministrstvo za obrambo RS (G. Šmid).
- SI AS 2002, Kulturna skupnost Slovenije, 1971–1985, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Ministrstvo za kulturo (J. Križaj).
- SI AS 2019, Služba Vlade RS za zakonodajo, 40 škatel, 4,4 tm, izročitelj: Služba Vlade RS za zakonodajo (Ž. Štrumblj).
- SI AS 2026, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, 1991–2019, Bloudkove nagrade, 20 škatel, 2,3 tm, izročitelj: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS (M. Povalej).
- SI AS 2041, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS, podfond Inšpektorat Republike Slovenije za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, Območna enota Murska Sobota in Območna enota Novo mesto, 25 arhivskih škatel, 2,7 tm (Ž. Štrumblj).
- SI AS 2109, Carinska služba Slovenije, podfond Carinski urad Jesenice, serija Evidenice, 1949–2006, 34 tm, 131 knjig; serija Poslovanje, 1948–2013, 132 škatel, 15 tm, izročitelj: Finančni urad Kranj (J. Kogovšek).
- SI AS 2109, Carinska služba Slovenije, podfond Carinski urad Celje, 1985–2012, 6 škatel, 1,2 tm, izročitelj: Finančni urad Celje (J. Kogovšek).
- SI AS 2109, Carinska služba Slovenije, podfond Carinski urad Brežice, 2006–2011, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Finančni urad Novo mesto (J. Kogovšek).
- SI AS 2115, Ministrstvo za promet in zveze RS, 1998–2000, 195 škatel, 21,7 tm, izročitelj: Ministrstvo za infrastrukturo (V. Gotovina).
- SI AS 2128, Zveza vodnih skupnosti Slovenije, serija območna vodna skupnost Drava, 1969–2004, 51 škatel, 6 tm, izročitelj: Direkcija RS za vode (M. Povalej).

- SI AS 2129, Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja – Edvard Kardelj, 1981–1983, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Osrednja družboslovna knjižnica Jožeta Goričarja pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, darilo (M. Tušar).
- SI AS 2131, Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, serija Denacionalizacija, 1993–2018, 162 škatel, 18,2 tm, serija Organizacija Sklada, 1993–2020, 20 škatel, 2,3 tm, izročitelj: Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS (M. Povalej).
- SI AS 2198, Republiški sekretariat za kulturo, 1947–1993, 225 škatel, 25 tm, izročitelj: Ministrstvo za kulturo (J. Križaj).
- SI AS 2200, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 1944–2000, 78 škatel, 1 fascikel, 9 tm, izročitelj: Muzej novejšje zgodovine Slovenije (M. Jeraj).
- SI AS 2201, Urad RS za varstvo potrošnikov, 1999–2013, 30 škatel, 3,4 tm, izročitelj: Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS (M. Povalej).
- SI AS 2203, Centralna tehniška knjižnica, 1949–2019, 20 škatel, 2,2 tm, izročitelj: Centralna tehniška knjižnica (M. Grabnar).
- SI AS 2204, Inšpektorat RS za področje kulturne dediščine, 1994–2007, 13 škatel, 1,4 tm, izročitelj: Inšpektorat RS za kulturo in medije (J. Križaj).
- SI AS 2205, Agencija za komunikacijska omrežja in storitve RS, podfond Agencija za telekomunikacije, radiodifuzijo in pošto, 2002–2007, 100 škatel, 11,20 tm, izročitelj: Agencija za komunikacijska omrežja in storitve RS (M. Povalej).
- SI AS 2206, Inštitut za vode RS, 1953–2011, 95 škatel, 10,6 tm, izročitelj: Direkcija RS za vode (M. Povalej).
- SI AS 2207, Agencija za trg vrednostnih papirjev, 1991–2009, 78 škatel, 8,7 tm, izročitelj: Agencija za trg vrednostnih papirjev (J. Križaj).
- SI AS 2210, Agencija RS za okolje, 2004–2010, Površinske vode, 41 škatel, 4,6 tm, izročitelj: Agencija RS za okolje (M. Povalej).
- SI AS 2213, Slovenska turistična organizacija, 1960–2019, 654 škatel, 72,7 tm, izročitelj: Javna agencija Republike Slovenije za trženje in promocijo turizma – Slovenska turistična organizacija (A. Starman Alič, J. Kogovšek).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0006, Zbirka rokopisov: Zapuščinski inventar Esther Eleonore Khillau pl. Ehrenstein, 1715, 0,1 tm, izmenjava gradiva Pokrajinski arhiv Maribor (A. Žižek).
- SI_ZAC/0466, Okrajno sodišče v Žalcu, Su zadeve, 1961–1978, 5 tm, (A. Prša).
- SI_ZAC/0507, Zbirka turističnih izdaj, 1996–2015, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/0517, Zgodovinski arhiv Celje, 1981–2022, 4,4 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/0524, Zbirka fotografij in slik, 1955–2003, 251 kos, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/0596, Osnovna šola Dobova, 1870–2000, 2,7 tm (V. Kočevar).
- SI_ZAC/0755, Rudnik lignita Velenje, 1767–1987, 2,9 tm, izročitelj: Premogovnik Velenje, d. o. o. (J. Kranjec).
- SI_ZAC/0835, Termoelektrarna Šoštanj, 1975–2012, 0,4 tm, izročitelj: Termoelektrarna Šoštanj, d. o. o. (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1224, Zbirka gradiva političnih strank in sindikatov ter volitev, 2022, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1255, Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, podružnica Velenje, izročitelj: Jakob Grošl (H. Zdovc).
- SI_ZAC/1274, Zbirka razglednic in dopisnic, 1915–2008, 0,1 tm, (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1376, Tekstilna tovarna nogavic Polzela, 1968–2018, 3,4 tm, izročitelj: Polzela tovarna nogavic, d. o. o., Polzela – v stečaju (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1379, Osnovna šola Loče pri Poljčanah, 1949–1995, 1,0 tm, (V. Kočevar).
- SI_ZAC/1412, Zavod Celeia Celje, 1993–2013, 0,4 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1431, Zveza kulturnih organizacij Zagorje ob Savi, 1965–1992, 1,5 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1536, KS Dobje pri Planini, 1963–1998, 0,3 tm (S. Jazbec).
- SI_ZAC/1558, Zbirka gradiva katoliške cerkve, 2002–2009, 0,1 tm (B. Himmelreich).

- SI_ZAC/1675, Temeljno sodišče v Celju, enota v Žalcu, Okrajno sodišče v Žalcu, Su zadeve, 1979–1994, 5 tm (A. Prša).
- SI_ZAC/1710, Zavod za gozdove Slovenije, Enota Nazarje, 1892–1983, 3,8 tm (H. Zdovc).
- SI_ZAC/1714, Glasbena šola Hrastnik, 1962–2002, 0,9 tm, (V. Kočevár).
- SI_ZAC/1720, Temeljno sodišče v Novem mestu, enota Sevnica, kazenske zadeve, 1979–1994, 17,8 tm (A. Prša).
- SI_ZAC/1721, Višje sodišče Celje, 1979–2007, 86,4 tm (A. Prša).
- SI_ZAC/1722, Glasbena šola Fran Korun Koželjski Velenje, 1935–1992, 18,9 tm, (V. Kočevár).
- SI_ZAC/1723, Temeljno sodišče v Celju, enota Slovenske Konjice, kazenske zadeve, 1979–1994, 16 tm (A. Prša).
- SI_ZAC/1724, Glasbena šola Brežice, 1946–1997, 1,8 tm (V. Kočevár).
- SI_ZAC/1725, Mlekarna Celeia Arja vas, 1959–2022, 1,5 tm, izročitelj: Mlekarna Celeia, mlekarstvo in sirarstvo, d. o. o. (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1728, Osnovna šola dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi, 1965–1995, 0,3 tm (V. Kočevár).
- SI_ZAC/1735, Zavod za zdravstveno varstvo Celje; Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ), OE Celje; Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano (NLZOH), 1964–2013, 3,4 tm (B. Aristovnik).
- SI_ZAC/1736, Komunalno podjetje Velenje, 1951–2006, 0,5 tm, izročitelj: Komunalno podjetje Velenje, d. o. o. (J. Kranjec).
- SI_ZAC/1737, Unior Zreče, 1950–1995, 2019, 1,0 tm, izročitelj: Unior Kovaška industrija, d. d. (J. Kranjec).
- Nacional socialna zveza Slovenije, 1994–1996, 0,1 tm (H. Zdovc).

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- SI_PAK/0004, Občina Ilirska Bistrica, 1942–1945, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Upravna enota Ilirska Bistrica.
- SI_PAK/0010, Občina Podgrad, 1924–1941, 39 škatel, 3,9 tm, izročitelj: Upravna enota Ilirska Bistrica.
- SI_PAK/0602/005, Kmetijska zadruga Bertoki, 1948–1967, 40 škatel, 4 tm, izročitelj: Krajevna skupnost Bertoki.
- SI_PAK/0982, Občina Jelšane, 1937–1942, 7 škatel, 0,7 tm, izročitelj: Upravna enota Ilirska Bistrica.
- SI_PAK/1051, Investbiro Koper, 1967–1996, 2 te, 0,2 tm, izročitelj: Milan Frank.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/0551, Samoupravne interesne skupnosti občine Ravne na Koroškem, 1961–1990, 10 škatel, 1 tm, izročitelj: Gasilska zveza Mežiške doline.
- SI_PAM/0602, Skupščina občine Lendava, 1964–2000, 357 škatel, 35,7 tm, izročitelj: Upravna enota Lendava.
- SI_PAM/0603, Skupščina občine Slovenska Bistrica, 1964–1990, 346 škatel, kartoteka, 35 tm, izročitelj: Upravna enota Slovenska Bistrica.
- SI_PAM/0631, Okrajno sodišče Gornja Radgona, 1838–1950, 76 škatel, 7,6 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Gornji Radgoni.
- SI_PAM/0640, Okrajno sodišče Murska Sobota, 1871–1978, 75 škatel, 7,5 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Murski Soboti.
- SI_PAM/0684, Okrožno sodišče Murska Sobota, 1938–1946, izročitelj: Okrožno sodišče v Murski Soboti.
- SI_PAM/0713, Temeljno sodišče Murska Sobota, 1979–1994, 294 škatel, 29,4 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Murski Soboti.

- SI_PAM/0723, Okrajno sodišče Maribor, 1945–1978, 1.245 škatel, 124,7 tm, izročitelj: Okrožno sodišče Maribor.
- SI_PAM/0724, Okrajno sodišče Maribor okolica, 1919–1955, 51 škatel, 5,1 tm, izročitelj: Okrožno sodišče Maribor.
- SI_PAM/0729, Okrožno sodišče Murska Sobota, 1958–1978, izročitelj: Okrožno sodišče v Murski Soboti.
- SI_PAM/0784, Osnovna šola Zgornja Kungota, 1880–1995, 59 škatel, 5,9 tm, izročitelj: Osnovna šola Zgornja Kungota.
- SI_PAM/0872, Osnovna šola Draga Kobala Maribor, 1916–1995, 66 škatel, 6,6 tm, izročitelj: Osnovna šola Draga Kobala Maribor.
- SI_PAM/1306, Občinski odbor Zveze združenj borcev NOV Ravne na Koroškem, 1959–1989, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Gasilska zveza Mežiške doline.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. stol., 59 razglednic, 0,1 tm, izročitelj: Antikvariat Glavan Ljubljana.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. stol., 5 fotografij, 0,1 tm, izročitelj: Mišo Gorič.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. stol., 4 albumi, 0,4 tm, izročitelj: Rudolf Uranjek.
- SI_PAM/1804, Zbirka kart in zemljevidov, 18.–20. stol., 159 map, 21 zvezkov, 3 tm, izročitelj: Okrožno sodišče v Mariboru.
- SI_PAM/1926, Osnovna šola Prežihovega Voranca Ravne, 1974–1999, 2 knjigi, 0,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Prežihov Voranc Ravne.
- SI_PAM/2032, Osnovna šola Mežica, 1876–1991, 73 škatel, 7,3 tm, izročitelj: Osnovna šola Mežica.
- SI_PAM/2037, Temeljno sodišče Maribor, 1979–1994, 90 škatel, 9 tm, izročitelj: Okrožno sodišče Maribor.
- SI_PAM/2038, Športni objekti Maribor, 1964–1999, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Šport Maribor.
- SI_PAM/2054, Gasilska zveza Mežiške doline, 1955–2001, 8 škatel, 0,8 tm, izročitelj: Gasilska zveza Mežiške doline.
- SI_PAM/2056, Skupščina mesta Maribor, 1982–1994, 497 škatel, kartoteke, 51 tm, izročitelj: Upravna enota Maribor.
- SI_PAM/2057, Center za socialno delo Dravograd, 1962–1995, 73 škatel, 7,3 tm, izročitelj: Center za socialno delo Dravograd.
- SI_PAM/2058, Lovska družina Slovenska Bistrica, 1956–2003, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Gorazd Tomažič.
- SI_PAM/2059, Osnovna šola Črna na Koroškem, 1869–2017, 67 škatel, 6,7 tm, izročitelj: Osnovna šola Črna na Koroškem.
- SI_PAM/2060, Zveza mariborskih športnih društev Branik, 1945–2004, 10 škatel, 1 tm, izročitelj: Klemen Bedenik.
- SI_PAM/2061, Zavod za zdravstveno varstvo Murska Sobota, 1970–2022, 57 škatel, 1 rola, 5,8 tm, izročitelj: NIJZ Območna enota Murska Sobota.
- SI_PAM/2062, Mestna občina Slovenj Gradec, 1990–2002, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Mestna občina Slovenj Gradec.
- SI_PAM/2064, Narodni dom Maribor, 1946–1994, 36 škatel, 3,6 tm, izročitelj: Narodni dom Maribor.
- SI_PAM/2065, Okrajno sodišče Maribor, 1995–, 373 škatel, 37,3 tm, izročitelj: Okrožno sodišče Maribor.
- SI_PAM/2066, Lions klub Maribor, 1993–2008, 9 škatel, 9 knjig, 3 zvitki, 2 tm, izročitelj: Lions klub Maribor.

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

- SI_PANG/0083, Krajevne skupnosti mesta Nova Gorica, 1977–2004, 23 škatel, 2 karto-tečni kazali, 2,5 tm, izročitelj: Krajevna skupnost Nova Gorica.

- SI_PANG/0085, Skupščina občine Ajdovščina, 1986–2000, 2 kosa, izročitelj: Upravna enota Ajdovščina.
- SI_PANG/0104, Skupščina občine Nova Gorica, 1965–1978, 4 kosi, izročitelj: Mestna občina Nova Gorica.
- SI_PANG/0108, Skupščina občine Tolmin, 1976–1979, 2 ovoja, izročitelj: Občina Tolmin.
- SI_PANG/0108, Skupščina občine Tolmin, 1977–1994, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Občina Bovec.
- SI_PANG/0108, Skupščina občine Tolmin, 1981, 60 škatel, 1 kartotečno kazalo, 6,5 tm, izročitelj: Upravna enota Tolmin.
- SI_PANG/0381, Temeljno sodišče v Novi Gorici, 1979–1986, 195 škatel, 19,5 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Novi Gorici.
- SI_PANG/0385, Osnovna šola Vipava, 1945–1997, 4 knjige, izročitelj: Osnovna šola Šturje.
- SI_PANG/0409, Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica, Šempeter pri Gorici, 1959–2006, 17 škatel, 1,8 tm, izročitelj: SB »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica.
- SI_PANG/0445, Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa Tolmin, 1976, 1 mapa, 1 knjiga, izročitelj: Občina Tolmin.
- SI_PANG/0505, Dijaški dom Tolmin, 1974–2001, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: CŠOD OE Dom Soča.
- SI_PANG/0666, Osnovna šola Podbrdo, 1960–2010, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Osnovna šola Simona Kosa Podbrdo.
- SI_PANG/0747, Komunala Nova Gorica, 1965–2020, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Komunala Nova Gorica, d. d.
- SI_PANG/1008, Okrožno državno tožilstvo v Novi Gorici, 1955–1968, 293 škatel, 63 knjig, 31,7 tm, izročitelj: Okrožno državno tožilstvo v Novi Gorici.
- SI_PANG/1204, Mostovna, 2006–2009, 1 mapa, izročitelj: Mostovna, Solkan.
- SI_PANG/1262, Goriški muzej Nova Gorica, 1952–1965, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Goriški muzej Kromberk.
- SI_PANG/1272, Temeljno sodišče v Novi Gorici, enota v Ajdovščini, 1979–1994, 135 škatel, 2 knjigi, 13,6 tm, izročitelj: Okrajno sodišče v Ajdovščini.
- SI_PANG/1274, Zdravstveni dom Ajdovščina, 1954–2011, 43 škatel, 4,3 tm, izročitelj: Zdravstveni dom Ajdovščina.
- SI_PANG/1276, Krojaško šiviljska zadruga v Šempetru pri Gorici, 1947–1951, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Obrtna zbornica Gorica.
- SI_PANG/1278, Varstveno delovni center Ajdovščina-Vipava, 2003–2019, 12 škatel, 1,2 tm, izročitelj: VDC Ajdovščina-Vipava.
- SI_PANG/1280, Občina Ajdovščina, 1986–1996, 1 kos, izročitelj: Upravna enota Ajdovščina.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

- SI_ZAP/0081, Bolnica Ptuj, 1978–2009, 376 škatel, 19 knjig in indeksov, 39 tm.
- SI_ZAP/0603, Psihiatrična bolnišnica Ormož, 1966–2013, 130 škatel, 13 tm.
- SI_ZAP/0638, Tovarna glinice in aluminija Kidričevo, 1948–1992, pravna služba, 67 škatel, 6,7 tm.
- SI_ZAP/0648, Občina Destrnik, 2006–2015, 50 škatel, 5 tm.
- SI_ZAP/0652, Komunalno podjetje Ptuj, 1979–2000, 36 škatel, 3,6 tm.
- SI_ZAP/0654, Občinska zveza prijateljev mladine Ormož, 1961–1988, cca. 2 tm.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA*Enota Ljubljana*

- SI_ZAL_KAM/0134, Osnovna šola Toma Brejca, Kamnik, 1945–1973, 3 kosi, izročitelj: Marija Mošnik (H. Habjan).
- SI_ZAL_KOČ/0010, Okrajno sodišče Kočevje, 1872–1986, 76 škatel, izročitelj: Okrajno sodišče v Kočevju (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_KOČ/0058, Osnovna šola Zbora odposlancev Kočevje, 1962–1992, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola ob Rinži Kočevje (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0070, Skupščina mesta Ljubljana, 1969–1994, 37 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0086, Okrajno sodišče Ljubljana, 1960–1999, 1.249 škatel, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljubljani (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0233, Osnovna šola Vrtača, 1951–1964, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Majde Vrhovnik (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0235, Osnovna šola Ljubljana Center, 1951–1959, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Majde Vrhovnik (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0399, Osnovna šola Simona Jenka Smlednik, 1921–1998, 16 škatel, izročitelj: Osnovna šola Simona Jenka Smlednik (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0401, Osnovna šola Zvonka Runka, Ljubljana, 1929–1995, 53 škatel, izročitelj: Osnovna šola Spodnja Šiška (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0415, Osnovna šola Pirniče, 1923–2005, 22 škatel, izročitelj: Osnovna šola Pirniče (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0716, Občinsko sodišče II v Ljubljani, 1965–1978, 212 škatel, izročitelj: Okrajno sodišče v Ljubljani (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0726, Osnovna šola Bičevje, Ljubljana, 1954–2017, 48 škatel, izročitelj: Osnovna šola Kolezija (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0815, Okrajno sodišče Velike Lašče, 1872–1943, 19 škatel, izročitelj: Okrajno sodišče v Kočevju (Ž. Bizjak).
- SI_ZAL_LJU/0879, Mestni muzej Ljubljana, 1934–1995, 92 škatel, izročitelj: Muzej in galerije mesta Ljubljane (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0880, Socialni demokrati, Ljubljana, 2009–2010, 5 map, izročitelj: Politična stranka socialni demokrati (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0882, Ljubljanski urbanistični zavod, 1962–2001, 96 škatel, 150 zvitkov, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0883, Osnovna šola Franceta Bevka, Ljubljana, 1969–2003, 55 škatel, izročitelj: Osnovna šola Franceta Bevka (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0884, Osnovna šola Majde Vrhovnik, Ljubljana, 1951–2006, 50 škatel, izročitelj: Osnovna šola Majde Vrhovnik (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0885, Osnovna šola Kolezija, Ljubljana, 1978–2015, 15 škatel, izročitelj: Osnovna šola Kolezija (H. Habjan).
- SI_ZAL_LJU/0886, Center za socialno delo Ljubljana center, 1952–2008, 111 škatel, 11, 1 tm, izročitelj: Center za socialno delo Ljubljana, enota Ljubljana center (M. Čipić Rehar).
- SI_ZAL_LJU/0888, Telesnokulturna skupnost Ljubljana, 1973–1990, 10 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0889, Samoupravna interesna telesnokulturna skupnost Ljubljana Vič-Rudnik, 1982–1989, 6 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0890, Samoupravna interesna telesnokulturna skupnost Ljubljana Bežigrad, 1973–1990, 6 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LJU/0891, Zveza telesnokulturnih organizacij Ljubljana, 1956–1991, 4 škatle, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0892, Športno društvo Bežigrad, 1980–2006, 4 škatle, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).

- SI_ZAL_LJU/0893, Zveza telesnokulturnih organizacij Bežigrad, 1960–1991, 3 škatle, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0894, Osnovna telesnokulturna organizacija Bežigrad, 1965–1989, 5 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0895, Zveza telesnokulturnih organizacij Vič-Rudnik, 1982–1990, 5 škatel, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0896, Zveza telesnokulturnih organizacij Šiška, 1984–1990, 3 škatle, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (M. Kos).
- SI_ZAL_LJU/0897, Samoupravna interesna skupnost za razvoj in financiranje družbenega standarda Ljubljana Bežigrad, 1974–1982, 1 škatla, izročitelj: Mestna občina Ljubljana (T. Šenk).
- SI_ZAL_LOG/0021, Osnovna šola Vrh nad Rovtami, 1954–1956, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Rovte (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0022, Osnovna šola Rovte, 1934–1956, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Rovte (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0024, Osnovna šola osmih talcev Logatec, 1971–1978, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Rovte (H. Habjan).
- SI_ZAL_LOG/0059, Kmetijsko gospodarska šola Rovte, 1956, 1 škatla, izročitelj: Osnovna šola Rovte (H. Habjan).
- SI_ZAL_RIB/0005, Okrajno sodišče Ribnica, 1851–1941, 29 škatel, izročitelj: Okrajno sodišče v Kočevju (Ž. Bizjak).

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

- SI_ZAL_NME/0325, Krajevna skupnost Škocjan, 1961–1994, 22 škatel, izročitelj: Občina Škocjan (I. Hotko, J. Glavič).
- SI_ZAL_NME/0325, Romski zaposlitveni center, 2001–2008, 50 škatel, izročitelj: Občina Škocjan (I. Hotko).
- SI_ZAL_TRE/0092, Krajevna skupnost Mokronog, 1958–2007, 17 škatel, izročitelj: Občina Mokronog-Trebelno (M. Sadek).
- SI_ZAL_TRE/0093, Občina Mokronog, 1883–1948, 1 škatla, izročitelj: Občina Mokronog-Trebelno (M. Sadek).

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_JES/0034, Okrajno sodišče Jesenice, 1864–1907, 21 škatel, 2,1 tm, izročitelj: Okrajno sodišče na Jesenicah (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0035, Krajevni ljudski odbor Preddvor, 1948–1951, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0038, Občinski ljudski odbor Preddvor, 1955–1956, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0074, Občinski sindikalni svet Kranj, 1947–1953, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0089, Osnovna šola Trstenik, 1903–1929, 1 mapa, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0099, Gorenjska turistična zveza, 1965–2021, 9 škatel, 0,9 tm, izročitelj: Gorenjska turistična zveza (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0190, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Kranj, 1952, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0210, Osnovna šola Stražišče, 1910–2016, 39 škatel, 3,9 tm, izročitelj: Osnovna šola Stražišče (L. Cerar).
- SI_ZAL_KRA/0215, Trgovska šola Kranj, 1994–2005, 14 škatel, 1,4 tm, izročitelj: Šolski center Kranj, Srednja ekonomska, storitvena in gradbena šola (M. Fekonja).

- SI_ZAL_KRA/0294, Krajevni odbor SZDL Kokra, 1961–1983, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0295, Komunalno, obrtno in gradbeno podjetje Kranj, 1939–1993, 88 škatel, 8,8 tm, izročitelj: Komunala Kranj, javno podjetje, d. o. o. (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/0296, Komunala Kranj, 1990–1995, 19 škatel, 1,9 tm, izročitelj: Komunala Kranj, javno podjetje, d. o. o. (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/291, Krajevna skupnost Kokra, 1978–1986, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Rok Valjavec (G. Stariha).
- SI_ZAL_RAD/0013, Okrajno sodišče Radovljica, 1868, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Okrajno sodišče na Jesenicah (G. Stariha).
- SI_ZAL_RAD/0160, Srednja gostinska in turistična šola Radovljica, 1953–2004, 63 škatel, 6,3 tm, izročitelj: Srednja gostinska in turistična šola Radovljica (M. Fekonja).
- SI_ZAL_TRŽ/0062, Center za socialno delo Tržič, 1954–1990, 8 škatel, 0,8 tm, izročitelj: Center za socialno delo Tržič (L. Cerar).

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0003, Glasbena šola Škofja Loka, 1953–2006, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Glasbena šola Škofja Loka (E. Eržen Podlipnik).
- SI_ZAL_ŠKL/0109, Osnovna šola Poljane, 1989–2013, 11 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Poljane (E. Eržen Podlipnik).
- SI_ZAL_ŠKL/0133, Občinski sodnik za prekrške Škofja Loka, 1994–2004, 21 škatel, 2,1 tm, izročitelj: Okrajno sodišče Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0141, Skupščina občine Škofja Loka, gradivo občinskih odborov, 1990–1994, 5 škatel, 0,5 tm (dopolnitev fonda), izročitelj: Upravna enota Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0141, Skupščina občine Škofja Loka, premoženjskopravne zadeve, 1979–1985, 31 škatel, 3,1 tm, izročitelj: Upravna enota Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0275, Zbirka pečatnikov in stampiljk, 2006–2022, 4 kosi, izročitelj: Zgodovinski arhiv Ljubljana (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0281, Zbirka drobnih tiskov, 2021, 1 mapa, izročitelj: Zgodovinski arhiv Ljubljana (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0304, Center za socialno delo Škofja Loka, 1995–2002, 89 škatel, 8,9 tm, izročitelj: Center za socialno delo Gorenjska, Enota v Škofji Loki (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0381, Osnovna šola Cvetka Golarja Škofja Loka, 1987–2005, 11 škatel, 1,1 tm, izročitelj: Osnovna šola Cvetka Golarja Škofja Loka (E. Eržen Podlipnik).
- SI_ZAL_ŠKL/0435, Kmetijska zemljiška skupnost Škofja Loka, 1974–1991, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Upravna enota Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0436, Samoupravna interesna skupnost za proizvodnjo hrane in preskrbo občine Škofja Loka, 1982–1990, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Upravna enota Škofja Loka (J. Šega).
- SI_ZAL_ŠKL/0481, Uredniški odbor zbornika Gorenjevaško in Hotaveljsko, 2018–2020, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Krajevna skupnost Gorenja vas (E. Eržen Podlipnik).

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0023, Primorska smučarska podzveza, Idrija, 1958, 1 kos, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0083, Kmetijska zadruga Črni Vrh 1945–1961, 20 škatel, 2 tm (dopolnilni izročitelj), izročitelj: Kmetijsko gozdarska zadruga Idrija (D. Hvala).
- SI_ZAL_IDR/0135, Mestni ljudski odbor Idrija, 1948–1949, 0,01 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0147, Okrajni komite Ljudske mladine Slovenije, Idrija, 1950–1952, 0,01 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).

- SI_ZAL_IDR/0203, Skupščina občine Idrija, 1963, 1 kos, 0,01 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0212, Okrajni odbor OF Idrija, 1948–1951, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0213, Okrajni odbor Antifašistične fronte žena Idrija, 1945–1951, 1 škatel, 0,1 tm, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0230, Okrajni komite Komunistične partije Slovenije, Idrija, 1943, 1 kos, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).
- SI_ZAL_IDR/0279, Zbirni fond, Idrija, 1948–1950, 1982, 3 kosi, izročitelj: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (M. Hodnik).

Pridobivanje zasebnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 1776/77–1811 (1827), 1 knjiga, 0,01 tm, izročitelj: Knjižnica Logatec, darilo (L. Žnidaršič Golec).
- SI AS 1412, Zbirka osebnega arhivskega gradiva, 1 škatla gradiva Josipa Furlana, 1892–1916, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (J. Volčjak, D. Juričič Čargo).
- SI AS 143, Zbirka diapozitivov Božidarja Jakca, 1946–1989, 10.172 kosov, izročitelj: Maja Turnher, nakup (T. Rezec Stibilj).
- SI AS 1871, Zbirka dopolnilnega gradiva o delavskem gibanju in narodnoosvobodilnem boju, 1947–1994, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Marija Stanonik, darilo (P. Trobec Mlakar, M. Košir).
- SI AS 2014, Zupančič Rihard, 1890–2011, 10 map, 0,05 tm, izročitelj: Anton Suhadolc, darilo (D. Juričič Čargo).
- SI AS 2202, Novak Bogdan Ciril, 1905–1995, 10 škatel, izročitelj: Anica Grebenc Chufo, darilo (B. Cvelfar).
- SI AS 2209, Zbirka rodbine Gandini, 1620–21. st., 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Tipold Tamas, nakup (J. Volčjak).
- SI AS 2212, Zabret Ciril, 1880–2022, 5 škatel, 1 mapa, 5 datotek, 0,5 tm, 27.953.754 B, izročitelj: Ciril Zabret, darilo (T. Žohar).
- SI AS 292, Družina Vrečko, 3 škatle, 0,3 tm, 1893–1938, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (J. Volčjak, D. Juričič Čargo).
- Ciril Velepich, osebni fond, 1929–1988, okrog 30 škatel, 3,5 tm, darilo, izročitelj: Vera Visočnik (A. Paulič).
- Karel Smolle, osebni fond, 1970–2010, okrog 10 tm, darilo, izročitelj: Karel Smolle, darilo (D. Juričič Čargo).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0650, Cinkarna Celje, 1974 in 2005, 0,1 tm, izročitelj: Lazar Prodanović, darilo (Jože Kranjec).
- SI_ZAC/0829, Strelsko društvo Braslovče, 1958–2022, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1293, Zbirka geografskih kart: Neuer Weltatlas, 1937, Deutscher Schulatlas, 1943, 0,1 tm, izročitelj: Kralj Franc, darilo (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1395, Zbirka fotografij Sherpa, 2022, 421 digitalnih fotografij, izročitelj: Fotografska agencija Sherpa, Edi Einspieler, nakup (A. Žižek).
- SI_ZAC/1470, Kulturno umetniško društvo Svoboda Zagrad, 1953–2016, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1705, Družina Debeljak-Kresnik, 1777–2010, 0,7 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1716, Društvo Sožitje Zagorje ob Savi, 1980–2020, 0,5 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1717, Bobnič Vinko, 1978–2013, 0,1 tm (B. Himmelreich).

- SI_ZAC/1718, Mladinski pevski zbor Vesna Zagorje ob Savi, 1960–1984, 0,5 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1719, Moški pevski zbor Zarja Zagorje ob Savi, 1934–1981, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1729, Družina Doberšek, 1842–1922, 0,1 tm, izročitelj: Volčjak Jure, darilo (A. Žižek).
- SI_ZAC/1730, Filatelistični in numizmatični klub Celje, 1950–2020, 0,2 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1731, Družina Hrvatič, 1983–2003, 0,2 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1732, Stepišnik Edvard, 1980–2021, 0,1 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1733, Kolesarski klub Celje, 1980–1996, 0,3 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1734, DeSUS – Demokratična stranka upokojenцев Slovenije, Mestni odbor Celje, 1991–2022, 1,5 tm (B. Himmelreich).
- SI_ZAC/1739, Fototeka Masnec Edi, 1982–1991, 0,1 tm, nakup (B. Himmelreich).

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- SI_PAK/0344, Zbirka fotografij in razglednic, 283 fotografij, 6 negativov in 11 diapozitivov (Splošna bolnišnica Izola – Servitski samostan), 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Nataša Kocjančič Hrabar, darilo.
- SI_PAK/0344, Zbirka fotografij in razglednic, 9 fotografij, 4 zvitki negativov, 4 videokasete in 1 priznanje, izročitelj: Milena Zupančič, darilo.
- SI_PAK/0783/001, Zbirka zvočnih zapisov, 1 intervju, programska oprema Audacity, izročitelj: Savina Gorišek, darilo.
- Zvezek risb koprskih dimnikov, 1964, 1 zvezek, 0,01 tm, izročitelj: Miroslav Lozej, darilo.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/ 2055, Lavrenčič Marko, 1995–2000, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj: Marko Lavrenčič, darilo.
- SI_PAM/1106, Talis – Tovarna alkoholnih izdelkov in sadnih sokov Maribor, 1945–1997, 2 škatli, izročitelj: Franc Mulec, darilo.
- SI_PAM/1779, Bračič Vladimir, 1940–1980, 1 škatla, 1 mapa 0,2 tm, izročitelj: Vladimir Bračič, darilo.
- SI_PAM/2052, Potočnik Vida, 1969–2006, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Vida Potočnik, darilo.
- SI_PAM/2053, Brišnik Remec Ida, cca. 1970–1990, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Ida Brišnik Remec, darilo.
- SI_PAM/2063, Švaljek Andrej, 1950–2008, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Andreja Švaljek, darilo.

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

- SI_PANG/0667, Zbirka razglednic krajev, 1907–1960, 26 kosov, izročitelj: Mišo Gorič, nakup.
- SI_PANG/0845, Soško gozdno gospodarstvo Tolmin, 1955–1985, 880 diapozitivov, izročitelj: Majda Kenda Klanjšček, darilo.
- SI_PANG/1237, Rodman Magda, 1941–1944, 1 mapa, izročitelj: Magda Rodman, darilo.
- SI_PANG/1264, Družina Bratuž Šorli, 1929–2022, 4 škatle, 0,4 tm, izročitelj: Igor Tuta, darilo.
- SI_PANG/1270, Družini Vižin in Štrukelj, 1917–1990, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Branka Štrukelj, darilo.

- SI_PANG/1271, Rehar Peter, 1852–1972, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Ana Florjančič, darilo.
- SI_PANG/1273, Plestenjak Barbara, 38 fotografij, izročitelj: Barbara Plestenjak Jemec, darilo.
- SI_PANG/1275, Zbirka Jelka Kodermaca, 1941–1979, 5 škatel, 0,5 tm, izročitelj: Goriški muzej.
- SI_PANG/1277, Mešani pevski zbor Jože Srebrnič Deskle, 1977–2019, 5 registratorjev, 0,2 tm, izročitelj: Adela Jerončič, darilo.
- SI_PANG/1279, Hišni svet – Delpinova 27, Nova Gorica, 1975–1991, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Branko Ožbolt, darilo.
- SI_PANG/1281, Mozetič Efrem, 1915–2009, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Goriški muzej, darilo.
- SI_PANG/1282, Simčič Oskar, dr., 1820–2012, 9 škatel, 0,9 tm, izročitelj: Goriški muzej, darilo.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

- SI_ZAP/0244, Filatelistično društvo Ptuj, 1950–2014, cca. 0,4 tm.
- SI_ZAP/0368, Župnija sv. Jurija Ptuj, Zapisnik duš (Status Animarum) Župnije Sv. Jurija na Ptuj za leta 1826, 1827 in 1835, 1 knjiga, 0,1 tm.
- SI_ZAP/0408, Rebernak Janez, cca. 1900–cca. 1970, 15 kosov.
- SI_ZAP/0428, Zbirka Franc Golob, 1764–2002, 14 kosov, 1855–1962.
- SI_ZAP/0499, Združenje borcev za vrednote Narodnoosvobodilnega boja Slovenije Ptuj, 1946–1968, 65 map, cca. 0,2 tm.
- SI_ZAP/0653, Milan Fridauer-Fredi, ok. 10 škatel, 1 tm.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

- SI_ZAL_DOM/0099, Univerzale Domžale, 1908–2004, 1 mapa, izročitelj: Janez Bregar, darilo (J. Bregar).
- SI_ZAL_LJU/0334, Zbirka načrtov, serija 100–001, 1962–2007, 1 škatla, izročitelj: Matija Suhadolc (B. Žabota).

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice, 19. –20. stol., 0,1 tm, izročitelj: Viktor Tančič, Darko Turk, nakup (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0193, Društvo za telesno vzgojo Partizan Kranj, 1936–1986, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Vlasta Gorenc, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0285, Trgovina z blagom Kokl, 1919–1948, 17 škatel, 1,7 tm, izročitelj: Aleš Žlebnik, darilo (M. Fekonja).
- SI_ZAL_KRA/0287, Športno društvo Kranj, 1989–2013, 0,1 tm, izročitelj: Rajko Bogataj, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0288, JEZERSKO, lesna, industrijska in trgovska družba z o. z., 1868–1931, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0289, Kmetijska zadruga Kokra, 1946–1952, 6 škatel, 0,6 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0290, Krajevna organizacija Rdečega križa Kokra, 1951–1987, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0292, Ciril Papler, Kranj, 1923–1930, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (G. Stariha).
- SI_ZAL_KRA/0293, Franc Kamperle, Kranj, 1942–1958, 2 škatli, 0,2 tm, izročitelj: Rok Valjavec, darilo (G. Stariha).

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

SI_ZAL_NME/0218, Zbirni fond, 1912, 1 fascikel, izročitelj: Meta Matijević, darilo (I. Hotko).

SI_ZAL_NME/0195, Kronist Novega mesta, 2022, 340 datotek (JPG), izročitelj: Boštjan Pucelj (I. Hotko).

Enota v Škofji Loki

SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1898–1943, 155 kosov, izročitelj: Viktor Zmago Tančič, nakup (J. Šega).

SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1905–1978, 38 kosov, izročitelj: Judita Šega (J. Šega).

SI_ZAL_ŠKL/0388, Zbirka Tisočletnica vasi Godešič, 2003–2006, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Judita Šega (J. Šega).

Enota v Idriji

SI_ZAL_IDR/0288, Janez Poljanec, Idrija, 1940–2010, 3 škatle, 0,3 tm izročitelj: Valči Kavčič, darilo (M. Hodnik).

SI_ZAL_IDR/0290, Društvo tabornikov Rod srebrnih krtov Idrija, 1954–2012, 29 škatel, 1 fascikel, 3 tm, izročitelj: Društvo tabornikov Rod srebrnih krtov, Idrija (D. Hvala).

*Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva***ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE**

SI AS 1086, Zbirka filmov, 1905–2022 (P. Tanko, A. Teršan, T. Rezec Stibilj):

Javno filmsko arhivsko gradivo

- Arsmedia, 1 film, 189 datotek, 121.605.816.661 B.
- Art 7 video, Sašo Grmek s. p., 7 epizod, Good Game, 26 datotek, 150.083.917.072 B; 1 film, 14 datotek, 422.367.601.303 B.
- Astral film, 1 film, 91 datotek, 288.863.460.328 B.
- Avi film, 1 film, 13 datotek, 25.951.843.273 B.
- Bela film, 2 filma, 132.966 datotek, 517.337.055.145 B; 71 datotek, 42.718.528.619 B.
- Blade Production, Ljubljana, 1 film, 1 LTO 6.
- Casablanca, 1 film, 19 datotek, 64.292.877.634 B.
- Cebam, 1 film, 43 datotek, 261.471.415.658 B.
- Cvinger film, 2 filma, 118.371 datotek, 1.303.428.734.080 B; 24 datotek, 124.565.981.783 B.
- Felina Films, 1 film, 186.267 datotek, 861.413.292.747 B.
- Filrouge, 1 film, 28 datotek, 158.792.008.839 B.
- Finta, 1 film, 14.770 datotek, 210.226.023.142 B.
- Forum Ljubljana, 1 film, 100 datotek, 324.375.870.828 B.
- Friendly Production, 1 film, 16 datotek, 64.491.806.989 B.
- Horizont, 1 film, 134 datotek, 419.723.183.500 B.
- Gustav film, 1 film, 168735 datotek, 2.221.116.978.942 B.
- Invida, 3 epizode, Tako zraste ..., 42 datotek, 19.788.423.087 B.
- Inštitut za transmedijski dizajn, 4 epizode, Zvite pravljice, 37 datotek, 14.010.030.778 B; 7 filmov, 25 datotek, 1.844.805.625 B.
- Iridium film, Ljubljana, 32 filmov, 7 LTO trakov, 23 LTO 6.

- Kineki, 1 film, 36 datotek, 231.548.784.639 B.
- Kinokašča, 1 film, 11 datotek, 101.015.523.601 B.
- L'Imagine Ritrovata, Bologna, 5 filmov, 10 trdih diskov, 14 LTO-trakov.
- Perfo, 8 epizod, Inhumanum, 19 datotek, 540.277.270.908 B.
- Senca studio, 2 filma, 291 datotek, 494.570.565.573 B; 80 datotek 78.061.693.964 B.
- Slovenska kinoteka, Ljubljana, 7 filmov, 1 LTO 6.
- Solsticij, Ljubljana, 3 filmi, 63 datotek, 220.747.620.813 B; 22.521 datotek 220.747.620.813 B; 18 datotek, 77.924.890.216 B.
- Stara gara, 2 filma, 128 datotek, 24.814.460.701 B; 199 datotek 254.774.048.382 B.
- Studio Maj, Ljubljana, 1 film, 10 kolotov.
- Studio Siposh, 2 filma, 20 datotek, 94.619.557.525 B; 21 datotek 484.125.802.316 B.
- Studio Virč, 1 film, 20 datotek, 148.166.988.747 B.
- Temporama, 2 filma, 72 datotek, 182.987.343.136 B; 59 datotek 49.955.456.011 B.
- Tramal films, 2 filma, 50 datotek, 33.922.696.402 B; 30 datotek, 284.970.250.794 B.
- Ustanova Toma Križnarja, 1 film, 15 datotek, 55.209.933.793 B.
- Vertigo, 3 filmi, 109 datotek, 325.169.619.720 B; 205 datotek, 125.630.117.489 B; 102 datotek, 226.868.763.081 B; 25 epizod, 50 pesmi, ki so nas zapele, 146 datotek, 92.096.385.270 B.
- Zavod Spok, 1 film, 68 datotek, 320.361.257.288 B.

Zasebno filmsko arhivsko gradivo

- Akademija za umetnost Univerze v Novi Gorici, 9 filmov, 18 datotek, 5.027.546.106 B.
- Andreja Kranjec, Ljubljana, 1 film, 4 datoteke, 4.577.370.979 B.
- Bandera, Ljubljana, 1 film, 3 datoteke, 26.113.846.949 B.
- Blaž Slana, Sv. Jurij ob Ščavnici, 1 film, 7 datotek, 4.246. 509.676 B.
- Gregor Rihar, Ljubljana, 1 film, 3 koluti.
- Jugoslovanska kinoteka, Beograd, 1 film, 1 škatla za DVD.
- Kinoateljje Gorica, Gorica, 15 filmov, 15 kolotov.
- Kulturno umetniško društvo Matija Valjavec, Preddvor, 1 film, 1 datoteka, 13.7908.202.741 B.
- Luka Štigl, Ljubljana, 1 film, 1 datoteka, 5.982.828.833 B.
- Matic Perčič, Žabnica, 1 film, 1 mapa, 6.726.915.188 B.
- Matija Kavčič, Šentjošt nad Horjulom, 49 filmov, 49 kolotov.
- Mojca Zlokarnik, Ljubljana, 1 film, 1 datoteka, 34.981.910 B.
- Pina Špegel, Velenje, 3 filmi, 3 datoteke, 10.042.693.682 B.
- Studio Meg, Spodnje Pirniče, 1 film, 2 datoteki, 15.887.757.561 B.
- Valter Dragan, Piran, 1 film, 1 datoteka, 11.178.418.375 B.
- Warehouse Collective, Ljubljana, 3 filmi, 3 datoteke, 3.985.551.017 B.
- Zavod Sploh, Ljubljana, 1 film, 2 datoteki, 6.634.461.154 B.
- Željko Železnik, Ljubljana, 6 filmov, 6 kolotov.

Pridobivanje arhivskega gradiva cerkvenih arhivov

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Župnijski arhiv Roče, 0,5 tm.

Zapuščina Danilo Cimprič, 0,4 tm.

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

NŠAL 106, Škofijski listi, 0,3 tm.
NŠAL 107, Fotografska zbirka, 500 kosov.
NŠAL 646, Martin Špringer, 0,2 tm.
NŠAL 653, Rudolf Tršinar, 0,1 tm.
NŠAL 1206, Slovenska katoliška misija London, 2 tm.
NŠAL 1207, Slovenska katoliška župnija Frankfurt, 1 tm.
ŽA Brezovica, 0,1 tm.
ŽA Bohinjska Bistrica, 0,1 tm.
ŽA Cerklje ob Krki, 0,5 tm.
ŽA Črmošnjice, 0,1 tm.
ŽA Dobovec, 0,5 tm.
ŽA Dobrnič, 0,1 tm.
ŽA Jesenice, 0,1 tm.
ŽA Leskovica, 0,1 tm.
ŽA Ljubljana - bolnica, 0,1 tm.
ŽA Ljubljana - Moste, 0,1 tm.
ŽA Ljubljana - Šentvid, 0,1 tm.
ŽA Nemška Loka, 0,1 tm.
ŽA Novo Mesto – kapitelj, 0,1 tm.
ŽA Primskovo na Dolenjskem, 0,1 tm.
ŽA Raka, 0,1 tm.
ŽA Rateče - Planica, 0,1 tm.
ŽA Rovte, 0,1 tm.
ŽA Mekinje, 0,1 tm.
ŽA Stari trg pri Ložu, 0,1 tm.
ŽA Studenec, 0,1 tm.
ŽA Sv. Duh - Veliki Trn, 0,1 tm.
ŽA Sv. Helena - Dolsko, 0,3 tm.
ŽA Šenturška Gora, 0,4 tm.
ŽA Šentvid pri Stični, 0,1 tm.
ŽA Škocjan pri Novem mestu, 0,1 tm.
ŽA Škofja Loka, 0,1 tm.
ŽA Št. Peter – Otočec, 0,1 tm.
ŽA Velike Lašče, 0,1 tm.
ŽA Vrhnika, 0,1 tm.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

NŠAM 0002, ŽA Artiče, 0,1 tm.
NŠAM 0006, ŽA Bizeljsko, 0,1 tm.
NŠAM 0012, ŽA Brežice, 0,2 tm.
NŠAM 0025, ŽA Črešnjice, 0,3 tm.
NŠAM 0029, ŽA Dobova, 0,1 tm.
NŠAM 0043, ŽA Gornja Polskava, 0,2 tm.
NŠAM 0065, ŽA Kapele pri Brežicah, 0,1 tm.
NŠAM 0072, ŽA Koprivnica, 0,1 tm.
NŠAM 0080, ŽA Lenart v Slovenskih goricah, 0,4 tm.
NŠAM 0088, ŽA Loka pri Zidanem Mostu, 0,2 tm.
NŠAM 0176, ŽA Spodnja Polskava, 0,1 tm.
NŠAM 0231, ŽA Sv. Primož na Pohorju, 0,7 tm.
NŠAM 0233, ŽA Sv. Rupert v Slovenskih goricah, 0,5 tm.
NŠAM 0268, ŽA Trbonje, 0,5 tm.
NŠAM 0283, ŽA Vuzenica, 0,3 tm.

NŠAM 2007, Zapuščine duhovnikov, Bogovič, Janez, 0,1 tm.

NŠAM 2011, Zapuščine duhovnikov, Čretnik, Ignacij, 0,1 tm.

NŠAM 2088, Zapuščine duhovnikov, Ornik, Friderik, 0,1 tm.

NŠAM 3011, Zapuščine škofov, Smej, Jožef, 0,3 tm.

NŠAM 4034, Kronike, 0,1 tm.

Dvojniki matičnih knjig, 1945–, 0,4 tm.

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2022 BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS IN 2022

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

CANKAR, Tadeja

Dr. Albin Šmajd in arhivsko gradivo v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 14–17.

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalec, sourednik)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalec, sourednik)

CVELFAR, Bojan

Andrej Studen (1963–2022): v spomin. V: *Delo* 64 (17. nov. 2022), št. 266, str. 16.

Preteklost ni nikoli preteklost: naš pogovor: dr. Bojan Cvelfar. V: *Vzgoja* 24 (dec. 2022), št. 96, str. 17–20. (intervjuvanec)

DOMAJNKO, Boris

Database archiving with dbDIPview [Elektronski vir]: a brief overview. V: *Databases for 2080*. Stuttgart: Landesarchiv Baden-Württemberg, cop. 2022, str. 47–49.

HAJTNIK, Tatjana

Aktualne teme o arhivih in varni hrambi: predavanje na XIV. strokovnem srečanju Šola in ravnatelj, Laško 1. 4. 2022.

Aktualne teme o arhivih in varni hrambi: predavanje na posvetu Tajnica in tajnik v šolah in vrtcih, Laško, 7. 4. 2022

Kako zagotoviti varno hrambo dokumentov?: spletni seminar v organizaciji Avente, 15. 2. 2022. (soavtor Igor Stojčević)

Ocena in obvladovanje tveganj pri dolgoročni e-hrambi s pomočjo programskega orodja. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 54.

Ocena in obvladovanje tveganj pri dolgoročni e-hrambi s pomočjo programskega orodja: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives) na Sekciji za ustvarjalce arhivskega gradiva, 12. maj 2022, Radenci, Slovenija.

Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki: kdo naj ga uporablja, zakaj in kako. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 68.

Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives) v sklopu predavanj z naslovom Arhivi in ustvarjalci arhivskega gradiva, 13. maj 2022, Radenci, Slovenija.

Presoja notranjih pravil in sodelovanje s pristojnim arhivom: spletno predavanje na dodatnem strokovnem usposabljanju za notranje presojevalce, ki preverjajo izvajanje notranjih pravil, 15. 11. 2022. (soavtor Jože Škofljanec)

Pretvorniki in validatorji: programska orodja za pretvarjanje gradiva v for-

mate za dolgoročno hrambo in validacijo teh pretvorb. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 190–228. (soavtorica Klavdija Krivec)

Prezemanje arhivskega gradiva v digitalni obliki z Urejevalnikom SIP: spletno predavanje na dogodku Dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbenke najvišjih državnih organov, ministrstev, organov v sestavi ministrstev, uradov, služb, skladov RS, agencij RS, 6. 12. 2022. (soavtor Jože Škofljanec)

Rešitve za varno hrambo elektronskega gradiva: predavanje na seminarju Ravnanje z digitalnim dokumentarnim in arhivskim gradivom zavodov s področja zdravstva in socialnega varstva, Ljubljana, 24. 5. 2022.

Sistem e-ARH.si kot pomemben del digitalne transformacije Slovenije: spletno predavanje na konferenci ZAUH, 25. 5. 2022.

Slovenian electronic archives e-ARH.si: how Slovenian national archives organized the framework for managing electronic records: predavanje na sestanku v organizaciji Nacionalnega arhiva Romunije (Arhivele Nationale ale României), Alba Iulia, 27. 10. 2022.

Urejevalnik SIP – kdaj in kako ga uporabljati? V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 52–53.

Urejevalnik SIP – kdaj in kako ga uporabljati?: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives) na Sekciji za ustvarjalce arhivskega gradiva, 12. 5. 2022, Radenci, Slovenija. (soavtorica Klavdija Krivec)

JENUŠ, Gregor

»Za desničarje je PEN-klub preveč levičarska, za levičarje preveč desničarska organizacija« [Elektronski vir]: 60 let od ponovne ustanovitve Slovenskega centra PEN. V: *Arhivalija meseca*, februar 2022.

Analiza stanja hrvaške, nemške in srbske skupnosti v Republiki Sloveniji, Agencija za raziskovalno dejavnost RS (1. 10. 2021–30. 9. 2022, št. V5-2107). Ljubljana: Evropska pravna fakulteta Nove univerze, 2022. (soavtor)

Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja. V: *Studia Historica Slovenica* 22 (2022), št. 3, str. 663–716. (soavtor Dejan Valentinčič)

JERAJ, Mateja

Analiza socialnopolitične šole kot predhodnice profesionalnega izobraževanja za socialno delo: predavanje na 8. Kongresu socialnega dela z naslovom Prihodnost socialnega dela: stroka, politika, akcija, Terme Zreče, 16. november 2022.

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, glavna urednica)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, glavna urednica)

Pogled socializma na socialne zadeve in obdobje pred profesionalizacijo socialnega dela: predavanje na simpoziju Teoretski razmisleki o aktualnih socialnih tematikah in socialnem delu v Sloveniji v zgodovinski in izkušnjiški perspektivi, Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 25. 3. 2022.

Pravnik in politik dr. Albin Šmajd. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 25–117.

JURIČIČ ČARGO, Danijela

»Če imaš radio, nisi nikoli sam – v radiu imaš vedno prijatelja.« [Elektronski vir]: prva radijska postaja na Slovenskem v prostorih Prosvetne zveze v Ljubljani. V: *Arhivalija meseca*, marec 2022.

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine: 27. 10.–11. 11. 2022 (The National Union Museum, Alba Iulia, Romunija). (soavtorica)

Arhivsko gradivo gospostev in graščin v Arhivu Republike Slovenije: s posebnim ozirom na Gorenjsko. V: *Dediščina gradov na Gorenjskem*. Kranj: Gorenjski muzej, 2022, str. 14–17.

Napoleonova cesta u Dalmaciji: doprinos francuske uprave u razvoju cestogradnje u Dalmaciji početkom 19. st. = Napoleonova cesta v Dalmaciji: prispevek francoske uprave k razvoju gradnje cest v Dalmaciji na začetku 19. stoletja. Cesarska cesta št. 5: Napoleonova cesta skozi Ilirske province (1809–1813) / Denis Martinović, Karolina Ražov. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2022. (prevajalka)

Osební zdravnik ruskega carja: veliki slovenski popotniki: Gregor Voglar - Carbonarius de Biseneg (1651–1717). V: *Družina* 71 (17. jul. 2022), št. 28, str. 15.

KAČIČNIK GABRIČ, Alenka

Gozdovi in gospodarjenje z njimi na današnjem slovenskem ozemlju v preteklosti. V: *Gozd in človek*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022, str. 9.

Gozdovi in gospodarjenje z njimi na današnjem slovenskem ozemlju v preteklosti: predavanje na znanstvenem simpoziju *Gozd in človek*, Inštitut za novejšo zgodovino, 16. in 17. marec 2022.

Odvetniški spisi dr. Lovra Tomana [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, junij 2022.

KLASINC ŠKOFLJANEC, Andreja

Gradivo o Ilirskih provinciah v Arhivu Republike Slovenije. V: *Napoleonova cesta u Dalmaciji: doprinos francuske uprave u razvoju cestogradnje u Dalmaciji početkom 19. st. = Napoleonova cesta v Dalmaciji: prispevek francoske uprave k razvoju gradnje cest v Dalmaciji na začetku 19. stoletja. Cesarska cesta št. 5: Napoleonova cesta skozi Ilirske province (1809–1813)* / Denis Martinović, Karolina Ražov. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2022, str. 60–64, 79–81.

KOGOVŠEK, Jasmina

Upravni organi s področja gospodarstva od leta 1990 do leta 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 281–303. (soavtorica Maja Povalej)

KOMAC, Jernej

»Srce se mi trga od žalosti«: vsakdanje življenje prebivalstva na Bovškem med veliko vojno. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Arhiv Republike Slovenije, 2022.

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 45 (2022), št. 1 in 2. (glavni urednik)

Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije: Jože Plečnik in njegova zapuščina v Arhivu Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, Ljubljana, 10. maj 2022 do septembra 2022. (soavtorji razstave Anja Paulič, Branko Radulovič, Vanja Rupnik)

Spletna razstava Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije [Elektronski vir]. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (soavtorji razstave Anja Paulič, Branko Radulovič, Vanja Rupnik)

KONCILIJA, Žiga

»Pripovedovali so mi, da je ta dežela zelo hribovita in da je težko najti pot v takem slučaju.« [Elektronski vir]: v iskanju pilota ameriškega lovca P-38 Martina F. O'Callaghana. V: *Arhivalija meseca*, maj 2022.

KOŠIR, Matevž

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalec, glavni urednik)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022 (popisovalec, glavni urednik)

Enigma Janko Soklič [Elektronski vir]: dokumenti ob izročitvi Janka Sokliča s strani britanske vojaške obveščevalne službe Field Security Service jugoslovanskim oblastem 21. 6. 1947. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2022.

Knjigi na pot. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 6–7.

Kranjski deželnostanovski odbori kot zasedanja deželanov v 16. in 17. stoletju. V: *Parlamentarizem na Slovenskem v zgodovinski perspektivi.* Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022, str. 9.

Kranjski deželnostanovski odbori kot zasedanja deželanov v 16. in 17. stoletju: predavanje na znanstveni konferenci Parlamentarizem na Slovenskem v zgodovinski perspektivi, Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana, 28. in 29. november 2022.

Marjanu Zupančiču v slovo. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 487–488.

The culture of remembrance in Slovenia [Elektronski vir]. V: *Forum* (2022), str. 67–76.

Življenje in delo patra Gabrijela Gruberja: predavanje na umetnostnozgodovinskem posvetu Skrivnost Gruberjeve palače II. ob zaključku konservatorsko-restavratskih posegov na sprva Herrleinovi, po odkritju podpisa pa Kremser-Schmidtovi poslikavi Alegorija trgovine, obrti in tehnike, Arhiv Republike Slovenije, Gruberjeva palača, 19. 10. 2022.

KRIVEC, Klavdija

Pretvorniki in validatorji: programska orodja za pretvarjanje gradiva v formate za dolgoročno hrambo in validacijo teh pretvorb. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 190–228. (soavtorica Tatjana Hajtnik)

Urejevalnik SIP – kdaj in kako ga uporabljati? V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija.* Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 52–53. (soavtorica Tatjana Hajtnik)

Urejevalnik SIP – kdaj in kako ga uporabljati?: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives) na Sekciji za ustvarjalce arhivskega gradiva, 12. 5. 2022, Radenci, Slovenija. (soavtorica Tatjana Hajtnik)

KRIŽAJ, Jernej

Pravni predhodniki Ministrstva za kulturo Republike Slovenije od leta 1945 dalje in njihovo gradivo v Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 89–97.

MRDAVŠIČ, Aleksandra

Človek in hrana v začaranem krogu [Elektronski vir]. Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije, 2022. (soavtorica)

Človek in hrana v začaranem krogu. Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije, 2022. (soavtorica)

Evidentiranje dokumentarnega in arhivskega gradiva – temeljni postopek njegovega upravljanja: predavanje na seminarju Ravnanje z digitalnim dokumentarnim in arhivskim gradivom zavodov s področja zdravstva in socialnega varstva, Ljubljana, 24. 5. 2022.

NARED, Andrej

Arhivalija meseca [Elektronski vir]. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (urednik)

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine: 27. 10.–11. 11. 2022 (The National Union Museum, Alba Iulia, Romunija). (zasnova in vodnje projekta, soavtor)

Arhivska dediščina Deželnega in Narodnega muzeja v Ljubljani. V: *Argo: časopis slovenskih muzejev* 64 (2021), št. 2, str. 140–151.

Aškerčeva nagrada in Aškerčevi priznanji za leto 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 407–415.

From the archives collection of the Provincial Museum of Carniola to the Archives of the Republic of Slovenia. V: *National Museum of Slovenia: 200 years*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2022, str. 307–331

Izdajalec ali grešni kozel?: skrivnostna pota Jurija Paradeiserja. V: *SLO, slovenski zgodovinski magazin* (maj 2022), št. 34, str. 27–35.

Ko so nam zvezde naklonjene --- [Elektronski vir]: zgodovina jezuitskega kolegija v Ljubljani: spletna razstava Arhiva Republike Slovenije, Župnije Ljubljana – sv. Jakob in Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (soavtor)

Ko so nam zvezde naklonjene ---: zgodovina jezuitskega kolegija v Ljubljani: razstava Arhiva Republike Slovenije, Župnije Ljubljana – sv. Jakob in Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v parku pred Gruberjevo palačo, Ljubljana, december 2022 do aprila 2023. (soavtor)

Začetki deželnih zborov na Kranjskem. V: *Parlamentarizem na Slovenskem v zgodovinski perspektivi: programska knjižica*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022, str. 8.

Začetki deželnih zborov na Kranjskem: predavanje na znanstveni konferenci Parlamentarizem na Slovenskem v zgodovinski perspektivi, Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana, 28. in 29. november 2022.

PAULIČ, Anja

Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije: Jože Plečnik in njegova zapuščina v Arhivu Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, Ljubljana, 10. maj 2022 do septembra 2022. (soavtorji razstave Jernej Komac, Branko Radulovič, Vanja Rupnik)

Spletna razstava Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije [Elektronski vir] V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (soavtorji razstave Jernej Komac, Branko Radulovič, Vanja Rupnik)

PIVK, Olga

»Kod hodijo naše ljudske hčere?« [Elektronski vir]: trgovina z belim blagom na področju Dravske banovine. V: *Arhivalija meseca*, november 2022.

Pivovarstvo na Vrhniki: zgodovina varjenja piva. V: *Vrhnški razgledi* 22 (2022), str. 148–157.

POVALEJ, Maja

Prikaz praktičnih primerov prevzema e-gradiva na primeru prostorskih podatkov: spletno predavanje na dogodku Dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbenke najvišjih državnih organov, ministrstev, organov v sestavi ministrstev, uradov, služb, skladov RS, agencij RS, 6. 12. 2022. (soavtorica Alenka Starman Alič)

Upravni organi s področja gospodarstva od leta 1990 do leta 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 281–303. (soavtorica Jasmina Kogovšek)

RADULOVIČ, Branko

Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije: Jože Plečnik in njegova zapuščina v Arhivu Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slove-

nije, Ljubljana, 10. maj 2022 do septembra 2022. (soavtorji razstave Anja Paulič, Jernej Komac, Vanja Rupnik)

Spletna razstava Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije [Elektronski vir] V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (soavtorji razstave Jernej Komac, Anja Paulič, Vanja Rupnik)

RUPNIK, Vanja

Načrti za Baragovo semenišče [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, avgust 2022.

Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije: Jože Plečnik in njegova zapuščina v Arhivu Republike Slovenije: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, Ljubljana, 10. maj 2022 do septembra 2022. (soavtorji razstave Anja Paulič, Branko Radulovič, Jernej Komac)

Spletna razstava Sledi mojstra Plečnika v Arhivu Republike Slovenije [Elektronski vir] V: Arhiv Republike Slovenije (spletno mesto). (soavtorji razstave Anja Paulič, Branko Radulovič, Jernej Komac)

Virtualna arhivska čitalnica. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 9–10.

Virtualna arhivska čitalnica: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives), 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija.

STARMAN ALIČ, Alenka

Kako v arhivih razmišljati izven okvirov. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 24.

Kako v arhivih razmišljati izven arhivov: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives), 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija.

Neveljavne glasovnice na plebiscitu o samostojnosti Slovenije [Elektronski vir]: »Dajte nam delo«. V: *Arhivalija meseca*, december 2022.

Prikaz praktičnih primerov prevzema e-gradiva na primeru prostorskih podatkov: spletno predavanje na dogodku Dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbence najvišjih državnih organov, ministrstev, organov v sestavi ministrstev, uradov, služb, skladov RS, agencij RS, 6. 12. 2022. (soavtorica Maja Povalej)

Ustvarjalni pristop uporabe arhivskega gradiva na primeru projekta »Zbrali smo pogum«. V: *Mladi in ustvarjalnost* [Elektronski vir]: DUH konferenca – Konferenca učiteljev družboslovnih, umetnostnih in humanističnih predmetov, Brdo pri Kranju, 28. junij 2022. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2022, str. 56–59.

Ustvarjalni pristop uporabe arhivskega gradiva na primeru projekta »Zbrali smo pogum«: predavanje na 2. konferenci učiteljev družboslovnih, umetnostnih in humanističnih predmetov z naslovom Mladi in ustvarjalnost, Brdo pri Kranju, 28. 6. 2022.

ŠKOFLJANEC, Jože

Obveznost poročanja pristojnim arhivom glede digitalnega poslovanja – kdo naj poroča, kdaj in v kakšnih primerih: predavanje na seminarju Ravnanje z digitalnim dokumentarnim in arhivskim gradivom zavodov s področja zdravstva in socialnega varstva, Ljubljana, 24. 5. 2022.

Obveznosti javnopravnih oseb glede obveščanja pristojnega arhiva v arhivskih predpisih: predavanje na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja z naslovom Uporabnikom prijazni arhivi (User friendly archives) v sklopu predavanj z naslovom Arhivi in ustvarjalci arhivskega gradiva, 13. maj 2022, Radenci, Slovenija.

Obveznosti javnopравnih oseb glede obveščanja pristojnega arhiva v arhivskih predpisih. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 62.

Presoja notranjih pravil in sodelovanje s pristojnim arhivom: spletno predavanje na dodatnem strokovnem usposabljanju za notranje presojevalce, ki preverjajo izvajanje notranjih pravil, 15. 11. 2022. (soavtorica Tatjana Hajtnik)

Prevzemanje arhivskega gradiva v digitalni obliki z Urejevalnikom SIP: spletno predavanje na dogodku Dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbenke najvišjih državnih organov, ministrstev, organov v sestavi ministrstev, uradov, služb, skladov RS, agencij RS, 6. 12. 2022. (soavtorica Tatjana Hajtnik)

ŠKORO BABIĆ, Aida

(Samo) *upravljanje intelekta: društvena kritika u kasnosocijalističkoj Sloveniji* / Jure Ramšak. Sarajevo: Udruženje za moderno historiju, Udruga za moderno povijest, UMHIS, 2022. (prevajalka)

TRŠAN, Lojz

Piran – Tartini – Čap [Elektronski vir]: Piran, biser Slovenskega primorja. V: *Arhivalija meseca*, april 2022.

TOMINŠEK ČEHULIĆ, Tadeja

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Marija Šmajd: življenjska sopotnica dr. Albina Šmajda. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 119–137.

Predgovor. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 10–13.

TROBEC MLAKAR, Polona

»Danes začnemo lep pohod po poljih in gozdovih italijanske Slovenije« [Elektronski vir]: 80 let od začetka velike italijanske ofenzive na Dolenjskem in Notranjskem. V: *Arhivalija meseca*, julij 2022.

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

TUŠAR, Mojca

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Osební dosje dr. Albina Šmajda v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 19–21.

VOLČJAK, Jure

Das Archivabkommen von 1923 und die Bemühungen der slowenischen Experten um die Rückgabe der Archivalien: predavanje na konferenci Archiv: Verhandelt. Das Schicksal des archivalischen Erbes nach dem Zerfall der Habsburgermonarchie: 11.–12. oktober, Dunaj, Haus-, Hof- und Staatsarchiv.

Podružnična cerkev sv. Egidija, opata, na Srednji Beli [Elektronski vir]. V: Župnija Preddvor (spletno mesto).

Podružnična cerkev sv. Lenarta na Bregu ob Kokri [Elektronski vir]. V: Župnija Preddvor (spletno mesto).

Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1752–1757. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (avtor znanstveno kritične objave vira)

Zagotovitev varstva kartuziji Bistra in priznanje pravice do nižjega sodstva [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, september 2022.

ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana

Inventar in urbar deželno knežje župnije Moravče [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2022.

Nova dognanja o življenju Jurija Slatkonje do imenovanja za dunajskega škofa (1513): predavanje na znanstvenem posvetu Jurij Slatkonja (21. 3. 1456–26. 4. 1522): od Kranjske do Dunaja: Ljubljana, Dvorana Slovenske matice, 15. september 2022.

Ob 500-letnici smrti šentruperskega župnika Jurija Slatkonje: pogovor z doc. dr. Lilijano Žnidaršič Golec. V: *Šentrupert* 24 (2022), št. 3, str. 24–26. (intervjuvanka)

Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del. V: *Acta historiae artis Slovenica* 27 (2022), št. 1, str. 77–103.

Škof vojskovodja: kritizirani škofje: Krištof Ravbar (1476–1536). V: *Družina* 71 (4. dec. 2022), št. 48, str. 23.

Študijske in osebne vezi članov »nemške nacije« iz slovenskih dežel na univerzah v Padovi in Bologni v drugi polovici 16. stoletja. V: *Zgodovinski časopis* 76 (2022), št. 1/2, str. 84–126.

Urbarski popis Logatec iz leta 1776 predan Arhivu. V: *Logaške novice* 3 (jun. 2022), št. 6, str. 25–26.

Znameniti Kranjec Jurij Slatkonja (1456–1522). V: *SLO, slovenski zgodovinski magazin* (sep. 2022), št. 35, str. 24–29.

ŽOHAR, Tanja

Dr. Albin Šmajd v arhivu Studia slovenica. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 18.

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje [Elektronski vir]: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje: 1941–1946. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022. (popisovalka, sourednica)

O transkripciji in metodi dela. V: *Dr. Albin Šmajd, dnevnik in dosje 1941–1946*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2022, str. 22–23.

Okrogla miza – Nedostopnost arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih podatkov / zapisali Hana Habjan, Tanja Žohar. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 198–214. (soavtorica Hana Habjan)

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

BATAGELJ, Borut

Andrej Studen (1963–2022). V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 2, str. 93–94.

Križišče ustvarjalnosti. V: *Še zgodbi! 50 zgodb, ki so jih napisali Šentjurčani*. Šentjur: Zveza kulturnih društev, 2022 (predgovor).

Railways: International Archives Week challenge 2022. Celje: Zgodovinski arhiv; Ieper: Stadsarchief, 2022. (urednik)

Vino na meji = Vino na granici. Celje: Zgodovinski arhiv, Maribor: Pokrajinski arhiv, Ptuj: Zgodovinski arhiv, Zagreb: Državni arhiv, Varaždin: Državni arhiv, Štirigova: Državni arhiv za Međimurje, 2022. (urednik)

Vogrinc od blizu. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 1, str. 113–115.

HIMMELREICH, Bojan

Je bilo v Celju dovolj mostov? Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2022.

JAZBEC, Sonja

International Archives Week Challenge: RAILWAYS, #IAW2022 – International Archives Week 2022: 6th – 10 June 2022; Celje/Ieper, 2022, V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 470–471.

Je bilo v Celju dovolj mostov? Razstava in razstavni katalog, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 475–479.

KRANJEC, Jože

Poročilo o razstavi Celjski peloton: Etape razvoja cestnega kolesarstva v Celju. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 482–484.

KOČEVAR, Vesna

Kakor skala, kamen, kost! V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 2, str. 88–89.

PRŠA, Anja

Analiza meril vrednotenja dokumentarnega gradiva. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 229–247.

Pregled razvoja vrednotenja dokumentarnega gradiva v slovenskem prostoru. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 427–437.

ZDOVC, Hedvika

Poslovanje s spisi na občinskih ljudskih odborih na območju Zgodovinskega arhiva Celje v letih 1955–1965. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 15–41.

ŽIŽEK, Aleksander

Ejduš, da je fajn (Hinko Smrekar, Črnovojnik in protostripi na Slovenskem. Uredila: Žiga Valetič, Damir Globočnik. Ljubljana: Buča; Brezovica pri Ljubljani: Grafični atelje Zenit, 2021). V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 2, str. 85–86.

Komu spominek postaviti? (Damir Globočnik: Spomeniki. Ljubljana: Revija SRP, 2022). V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 2, str. 83–84.

Laščani pod mikroskopom. (Alenka Hren Medved, Premog, železnica, terme in pivo: modernizacija in demografski razvoj Laškega v dolgem 19. stoletju; Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021). V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 1, str. 108, 109.

Lisbeth Matzer: »Pripadaš nam po svoji krvi!« Vloga Hitlerjeve mladine pri ponemčevanju na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 1, str. 67–80.

Ljudje in zemlja (Žarko Lazarevič: Delo in zemlja. Male študije kmečkega sveta. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022. Zbirka Razpoznavanja / Recognitiones; 47). V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 2, str. 86–87.

Marija Počivavšek: Lepo mesto: 150 let Turističnega in kulturnega društva Celje. Turistično in kulturno društvo Celje, Muzej novejšje zgodovine Celje, 2021; 88 strani. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70 (2022), št. 2, str. 475–476.

Prof. dr. Andrej Studen (1963–2022), V spomin. V: *Novi tednik* 77 (24. nov. 2022), str. 8.

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

COTIČ, Jan

Spomin na vlogo in udeležbo mesta Koper v bitki pri Lepantu. V: *Primorske novice* 76 (12. okt. 2022), št. 237, str. 23.

ČIBEJ, Nada

»Evropa in Evropejci 1950–2020« – 70 let Schumanove deklaracije. V: *Primorske novice* 76 (2. feb. 2022), št. 27, str. 22.

Prehrana v Kopru in na njegovem podeželju od antike do konca 19. stoletja. V: *Kulturalist 02: glasilo Zavoda za mladino, kulturo in turizem Koper* [Elektronski vir] (ur. Emilija Kastelic in Meri Viler). Koper, 2022, str. 9.

Razstava »Evropa in Evropejci 1950–2020« – 70. obletnica nastanka Schumanove deklaracije. V: *Kulturalist 02: glasilo Zavoda za mladino, kulturo in turizem Koper* [Elektronski vir] (ur. Emilija Kastelic in Meri Viler). Koper, 2022, str. 10.

Z vetrom v jadra in z vesli naprej; zanimivosti iz knjige Voda – vir življenja, soavtorica. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake*, letnik XV, št. 3 (februar 2022), str. 12–13.

Projekt »Edo Mihevc in Koper – urbanistične vizije Kopra«. V: *Primorske novice* 76 (2. mar. 2022), št. 50, str. 22.

Mesto in otok. Poskus rekonstrukcije razvoja srednjeveškega Kopra. V: *Primorske novice* 76 (1. jun. 2022), št. 125, str. 21.

Mesto in otok. Projekt Koprška Pretorska palača: podoba, pomen in namen. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* 15 (2022), št. 4, str. 12–13.

110 let piranskega tramvaja. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* 15 (2022), št. 1, str. 12–13.

Iz naročja Istre v naročje besede. Slikanica o Alojzu Kocjančiču, 1913–1991. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* 15 (2022), št. 2, str. 12–13.

Vloga Arhivskega društva Slovenije v razvoju arhivistike. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 33–65.

Vloga Arhivskega društva Slovenije v razvoju arhivistike. V: *Arhivski pogledi* (2022), št. 3.

(U)pravni značaj pisnega strokovnega navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva. V: *Javna uprava* 58 (2022), št. 3/4, str. 305–331.

Prehranska dediščina. V: *Primorske novice* 76 (5. jan. 2022), št. 3, str. 19.

Preteklost na doseg klik. V: *Primorske novice* 76 (5. jan. 2022), št. 3, str. 19.

KONTESTABILE ROVIS, Mirjana

O uporabi učil pri poučevanju bodočih učiteljev na Učiteljski šoli Portorož-Koper (1947–1968). V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70 (2022), št. 2, str. 403–419.

Oris nastanka posebnega šolstva na Primorskem po drugi svetovni vojni. V: *Zbornik posvetovanja 11th DEAF HISTORY INTERNATIONAL Conference 2022*, 8–13. avgust 2022. Ljubljana – Zagreb, 2022.

KRAŠOVEC IBRAHIMI, Teja

Primorci so najprej emigrirali zaradi politike. Priseljavanje slovenskega in hrvaškega prebivalstva iz Julijske krajine v Jugoslavijo med obema svetovnima vojnima V: *Primorske novice* 76 (6. apr. 2022), št. 80, str. 32.

Z vetrom v jadra in z vesli naprej: zanimivosti iz knjige Voda – vir življenja, soavtorica. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* 15 (2022), št. 3, str. 12–13.

MUŽENIČ, Matej

110 let piranskega tramvaja. V: *Primorske novice* 76 (14. sep. 2022), št. 213, str. 31.

6. kongres hrvaških arhivistov. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 215–218.

830 let mirovne pogodbe med Piranom in Splitom, obnovljene leta 1270. V: *Primorske novice* 76 (4. maj 2022), št. 101, str. 21.

Arhitekturna dediščina turističnega razcveta. V: *Primorske novice* 76 (15. nov. 2022), št. 264, str. 31.

Notarska pergamentna listina – Mirovna pogodba med Piranom in Splitom. V: *Notarski vestnik: Notarska zbornica Slovenije* 14 (2022), št. 15, str. 163–166.

O delu arhivskega društva Slovenije v mandatnem obdobju 2020–2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 193–198.

Zbirka Giuseppe Tartini v Enoti Piran Pokrajinskega arhiva Koper. V: *Primorske novice* 76 (4. maj 2022), št. 101, str. 21.

ROGOZNICA, Deborah

Post-war Economy in Koper: Development Plans for the Port Industrial Activities, with an Emphasis on the Oil Sector. V: *Complex Gateways pp. 137-154 V: Labour and urban history of maritime port cities: the Northern Adriatic in a comparative perspective* [Elektronski vir] (ur. Giulio Mellinato in Aleksander Panjek). Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2022.

SABADIN, Ivančica

Rešitev za izvoz podatkov iz podatkovne baze ARIS in njihov uvoz v podatkovno bazo SJAS. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 1, str. 118–134.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

GOSTENČNIK, Nina

90 let povezovanja Mariborskih mestnih podjetij: razstava Pokrajinskega arhiva Maribor ob 90. obletnici ustanovitve Mariborskih mestnih podjetij: razstava na Glavnem trgu v Mariboru, 2. –15. 9. 2022, 12. –26. 9. 2022 v Europarku Maribor in 10. 11. 2022–avgust 2023 v razstavišču Atrium v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Gradivo za zgodovino Maribora. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975–. (glavna in odgovorna urednica)

Horvat, Mojca: *Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri* [Elektronski vir]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (prevajalka)

Kako so v Tovarni avtomobilov Maribor praznovali 25 let obstoja podjetja: nekoč in danes: (zapisi iz Kronike TAM, 1971). V: *Contact: informator poslovno proizvodne cone Tezno v Mariboru* 16 (2022), št. 61, str. 32–33. (urednica, avtorica dodatnega besedila)

Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci, 11.–13. maj 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 422–426.

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse [Elektronski vir] 5 (2022), št. 1 in 2. (glavna in odgovorna urednica)

O razstavah Pokrajinskega arhiva Maribor, turistični kmetiji z vinogradniško dejavnostjo Pri kapeli in o dnevih Arnolda Tovornika: oddaja Report na regionalni televiziji BKTv, 22. 2. 2022. Maribor: BKTv, 2022. (sointervjuvanka Sabina Lešnik)

Predstavitev razstave Vse poti vodijo na Lent: utrinki preteklosti: oddaja Dobro jutro na RTVSLO, 9. 6. 2022. Maribor: RTVSLO, 2022. (sointervjuvanka Sabina Lešnik)

Spoštovane udeležanke, spoštovani udeleženci!. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 3.

Šen, Jože: *Svila Maribor: 1928–2005: [kronologija od rojstva podjetja 1928 do stečaja leta 2005]*. [Miklavž na Dravskem polju]: Roman, 2022. (avtorica dodatnega besedila)

Tokrat nadaljujemo z načrti za poslovno leto 1950 ... V: *Contact: informator poslovno proizvodne cone Tezno v Mariboru* 16 (2022), št. 60, str. 32–33. (urednica, avtorica dodatnega besedila)

Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (urednica, prevajalka)

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Državnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (soavtorji Borut Batagelj, Mojca Horvat, Sabina Lešnik, Vinko Skitek, Gordana Šovegeš Lipovšek)

Zapuščinski spisi po Henrik Adamu grofu Brandisu: (1715–1790) (ur. Matjaž Grahornik, Tina Košak). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (prevajalka)

HORVAT, Mojca

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine: 27. 10.–11. 11. 2022 (The National Union Museum, Alba Iulia, Romunija). (soavtorica)

Arhivski fond Magistrat Ljutomer (1535–1914). V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70 (2022), št. 3, str. 739–756.

Fond Trg Lenart v Slovenskih goricah. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 137–159.

Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri [Elektronski vir]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022.

Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri: razstava v Gradu Negova, 14. maj 2022–20. junij 2023.

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Državnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (soavtorji Borut Batagelj, Nina Gostenčnik, Sabina Lešnik, Vinko Skitek, Gordana Šovegeš Lipovšek)

LEŠNIK, Sabina

O razstavah Pokrajinskega arhiva Maribor, turistični kmetiji z vinogradniško dejavnostjo Pri kapeli in o dnevih Arnolda Tovornika: oddaja Report na regionalni televiziji BKTv, 22. 2. 2022. Maribor: BKTv, 2022. (sointervjuvanka Nina Gostenčnik)

Predstavitev razstave pozdrav iz Maribora in okolice 1897–1945: oddaja Report na regionalni televiziji BKTv, 22. 2. 2022. Maribor: BKTv, 2022.

Predstavitev razstave Vse poti vodijo na Lent: utrinki preteklosti: oddaja Dobro jutro na RTVSLO, 9. 6. 2022. Maribor: RTVSLO, 2022. (sointervjuvanka Nina Gostenčnik)

Vidmar, Simona in Skalicky, Stojan. Saša Dev – arhitekt: temelji sodobne arhitekture v Mariboru: razstava v Umetnostni galeriji Maribor, 16. 12. 2022–5. 3. 2023. (soavtorica)

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Državnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (soavtorji Borut Batagelj, Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Vinko Skitek, Gordana Šovegeš Lipovšek)

Vse poti vodijo na Lent: utrinki preteklosti: razstava v Sodnem stolpu v Mariboru, 9. junij do 2. julij 2022 in v Europarku Maribor, 26. september do 8. oktober 2022.

MAČEK, Jure

Avguštin Stegenšek: Stegenšek, Avguštin, katoliški duhovnik, pionir slovenske umetnostne zgodovine, konservator, filozof: (* Tevče nad Laškim, 7. julij 1875–+ 26. marec 1920). V: *Slovenski biografski almanah XIX. stoletja* (ur. Mateja Ratej). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2022, str. 233–252.

Cepuder, Bogdan. V: *Novi Slovenski biografski leksikon* (ur. Barbara Šterbenc Svetina), zv. 4. Ljubljana: Založba ZRC, 2022, str. 127–128.

Cerkovnik, Marja. V: *Novi Slovenski biografski leksikon* (ur. Barbara Šterbenc Svetina), zv. 4. Ljubljana: Založba ZRC, 2022, str. 153–154.

Ko zgodbo o pozabljeni malečniški preteklosti pripovedujejo arhivi: razstava v Župniji Malečnik, 21. 4. 2022. (soavtor)

Pisma v Pokrajinskem arhivu Maribor: oddaja Dobro jutro na RTVSLO, 1. 9. 2022. Maribor: RTVSLO, 2022. (sointervjuvanka Špela Valadžija)

Priložnostna razstava o dr. Antonu Korošču ob 150. letnici rojstva: razstava v razstavišču Archivum v PAM, 21.–31. 12. 2022.

Razstava zbranega gradiva 30. arhivskega raziskovalnega tabora v Beltincih: razstava v Zavodu za turizem, kulturo in šport Beltinci, Beltinci, 2. 7. 2022 do 22. 11. 2022, v Enoti za Koroško Pokrajinskega arhiva Maribor, Ravne na Koroškem in na Občini Ravne na Koroškem, december 2021–maj 2022. (soavtorica Gordana Šövegeš Lipovšek)

Sabina Lešnik: Maribor na fotografijah in razglednicah med letoma 1897 in 1945 v Pokrajinskem arhivu Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 4. 2. 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 224–226.

MIKEC AVBERŠEK, Leopold

Saša Dev – mariborski arhitekt modernizma: prispevek na Televizija Maribor, 16. 12. 2022. Maribor: RTVSLO, 2022. (sointervjuvanec)

Vidmar, Simona in Skalicky, Stojan: Saša Dev – arhitekt: temelji sodobne arhitekture v Mariboru: razstava v Umetnostni galeriji Maribor, 16. 12. 2022–5. 3. 2023. (soavtor)

MLINARIČ, Lučka

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Državnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (prevajalka)

NOVAK, Miroslav

Metoda vrednotenja arhivskega gradiva na podlagi referenčnih vrednosti: primer pedagoške dokumentacije Osnovne šole Brezno - Podvelka. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 494–518. (soavtorja Vinko Skitek in Leo Čelofiga)

Razmisleki in izzivi v zvezi s pripravo e-gradiva za predajo v pristojni javni arhiv: primer pedagoške dokumentacije Osnovne šole Brezno-Podvelka. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 58–61. (soavtorja Vinko Skitek in Leo Čelofiga)

Vzajemnost, strokovnost in etičnost: gradnik sodobne slovenske javne arhivske službe = Reciprocity, professionalism and ethics: building blocks of development of the modern Slovenian public archival service. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 44–45. (soavtorica Zdenka Semlič Rajh)

SKITEK, Vinko

Biseri koroške arhivske dediščine iz gradiva Pokrajinskega arhiva Maribor: razstava v hodniku pred prostori Pokrajinskega arhiva Maribor v stavbi Upravne enote v Ravnah na Koroškem, december 2021–maj 2022.

Breda Šturm, Lovro Šturm (ur.), Tone Krampač: Koroške družine v 18. stoletju, Celje: Celjska Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija, Založba slovenska matica, 2022, 226 strani. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 471–473.

Grahornik, Matjaž, Košak, Tina: *Zapuščinski spisi po Henriku Adamu grofu Brandisu: (1715–1790)*. Gradivo za zgodovino Maribora, zv. 49. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (recenzent)

Metoda vrednotenja arhivskega gradiva na podlagi referenčnih vrednosti: primer pedagoške dokumentacije Osnovne šole Brezno-Podvelka. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 494–518. (soavtorja Miroslav Novak in Leo Čelofiga)

Protiturške utrdbe na jugovzhodu Koroške v luči arhivskih virov od 15. do srede 17. stoletja = Fortifications against the Turkish incursions in southeastern Carinthia in the light of archival sources between the 15th and the mid-17th centuries. V: *Z ognjem in mečem = With fire and sword: protiturška obramba na današnjem koroškem ozemlju = defence against the Turkish incursions in the territory of present-day Carinthia: Mednarodni arheološki simpozij = International Archaeological Symposium: [zbornik referatov mednarodnega arheološkega simpozija: Slovenj Gradec, 22. september 2022]* (ur. Saša Djura Jelenko). Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej, 2022, str. 53–67.

Računske knjige breškega rudarskega sodnika Egidija Leschendursta, 1580–1589 = Rechnungsbücher des Friesacher Bergrichters Gilg Leschendurst, 1580–1589. Gradivo za zgodovino Koroške, zv. 2. Maribor; Klagenfurt am Wörthersee = Celovec ob Vrbskem jezeru: Pokrajinski arhiv: Kärntner Landesarchiv = Koroški deželni arhiv, 2022. (avtor znanstveno-kritične izdaje)

Razmisleki in izzivi v zvezi s pripravo e-gradiva za predajo v pristojni javni arhiv: primer pedagoške dokumentacije Osnovne šole Brezno-Podvelka. V: *Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022, str. 58–61. (soavtorja Miroslav Novak in Leo Čelofiga)

Vinko Skitek: Biseri koroške arhivske dediščine iz arhivov PAM: razstava Pokrajinskega arhiva Maribor, Enota za Koroško, Čečovlje 12a, 2390 Ravne na Koroškem, 4. 2.–30. 4. 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 227–229.

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Državnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (soavtorji Borut Batagelj, Nina Gostenčnik, Sabina Lešnik, Mojca Horvat, Gordana Šovegš Lipovšek)

ŠOVEGEŠ LIPOVŠEK, Gordana

30. Arhivski raziskovalni tabor 2022 – Beltinci, 28. junija do 1. julija. V: *Mali rijtar: informativno glasilo Občine Beltinci* 19 (2022), št. 93, str. 34–35.

Letna konferenca Društva madžarskih arhivistov– Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése Székesfehérvár (Madžarska), 10.–13. julij 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 419–421.

Razstava zbranega gradiva 30. Arhivskega raziskovalnega tabora v Beltincih: razstava v Zavodu za turizem, kulturo in šport Beltinci, Beltinci, 2. 7. 2022 do 22. 11. 2022, v Enoti za Koroško Pokrajinskega arhiva Maribor, Ravne na Koroškem in na Občini Ravne na Koroškem, december 2021–maj 2022. (soavtor Jure Maček)

Vino na meji = Vino na granici: razstava Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Državnega arhiva za Međimurje, Dr-

žavnega arhiva Varaždin in Državnega arhiva v Zagrebu. Razstava na Salon Vindel SNG Maribor, 14. 9. 2022, Salon mladih vin Pubec, Mariborski grad, 5. 11. 2022 in Vodni stolp na Lentu, 7. 11.–5. 12. 2022. (soavtorji Borut Batagelj, Nina Gostenčnik, Sabina Lešnik, Mojca Horvat, Vinko Skitek)

XXX. arhivski raziskovalni tabor 2022 ART, Beltinci, 28. 6.–1. 7. 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 426–428.

VALADŽIJA, Špela

Narodni dom Maribor, središče in povezovalac kulturnega dogajanja. V: *Mesto, dom, vrata: Narodni dom Maribor: 1992–2022: trideset let* (ur. Karolina Babič in Špela Valadžija). Maribor: Kulturno-prireditveni center Narodni dom, 2022, str. 17–25.

Mesto, dom, vrata: Narodni dom Maribor: 1992–2022: trideset let (ur. Karolina Babič in Špela Valadžija). Maribor: Kulturno-prireditveni center Narodni dom, 2022. (sourednica, avtorica dodatnega besedila)

3. mednarodna konferenca Tuzelski arhivski dnevi, Tuzla (Bosna in Hercegovina), 23.–14. september 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 421–422.

Razstava Narodni dom Maribor – središče kulturnega dogajanja od 1899 avtorja Gašperja Krajnc, Galerija KiBela, 30. 9. 2022–22. 10. 2022 in Narodni dom Maribor, 25. 10. 2022–23. 12. 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 484–486.

Pisma v Pokrajinskem arhivu Maribor: oddaja Dobro jutro na RTVSLO, 1. 9. 2022. Maribor: RTVSLO, 2022. (sointervjuvanec Jure Maček)

Horvat, Mojca: Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri: razstava v Gradu Negova, 14. maj 2022 do 20. junij 2023. (grafično oblikovanje)

ZAJŠEK, Boštjan

Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri [Elektronski vir]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (prevajalec)

Grahornik, Matjaž, Košak, Tina: *Zapuščinski spisi po Henrik Adamu grofu Brandisu: (1715–1790)*. Gradivo za zgodovino Maribora, zv. 49. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (prevajalec)

Ivan Rihtarič: Okraj Ljutomer 1945–1950. Upravno-politična in gospodarska skica. Pretetinec: Letis, 2020, 172 strani. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70 (2022), št. 3, str. 967–968.

Uporabnikom prijazni arhivi: knjiga povzetkov: Mednarodna konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 11.–13. maj 2022, Radenci, Slovenija. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2022. (prevajalec)

Uršič, Orlando: *Krušni oče* [Elektronski vir]. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2022. (prevajalec)

Uršič, Orlando: *Krušni oče*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2022. (prevajalec)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

MARTELANC, Tanja

Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem: arhivski dokumenti o obnovi Posočja po katastrofalnem potresu v letu 1976. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 99–114.

URŠIČ, Ivanka

Marica Merljak – Primorska izseljenka v Egiptu. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 2023*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2022, str. 155–158.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

ČUŠ, Monika

Pekarska dejavnost na Ptujju od konca 19. stoletja do konca 2. svetovne vojne. V: *Pekarne in pekarstvo na Ptujjskem skozi čas* [katalog razstave]. Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptujju, 2022, str. 28–38. (soavtorica)

Pekarstvo na Ptujju po 2. svetovni vojni do devetdesetih let. V: *Pekarne in pekarstvo na Ptujjskem skozi čas* [katalog razstave]. Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptujju, 2022, str. 44–62. (soavtorica)

JAMBREK, Aleš

Geodetska služba na območju pristojnosti Zgodovinskega arhiva na Ptujju s posebnim ozirom na delovanje Geodetske uprave Ptuj v drugi polovici 20. stoletja. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 69–88.

Mlini in njihovi lastniki na Ptujju od 1850 do 1945 ter Mlini in njihovi lastniki na Ptujju po letu 1945. V: *Pekarne in pekarstvo na Ptujjskem skozi čas* [katalog razstave]. Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptujju, 2022, str. 40–41. (soavtor)

Popisovanje in urejanje arhivskega gradiva krajevnih in mestnih ljudskih odborov na primeru Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci in Mestnega ljudskega odbora Ptuj. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 43–67.

Razstave Zgodovinskega arhiva na Ptujju v letu 2021. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 221–223.

ZUPANIČ, Katja

Kaj nam o življenju na Destrniku po letu 1945 pričajo ohranjeni arhivski viri? V: *Sij Destrnika: večstoletna kulturno-zgodovinska dediščina*. Destrnik: občina Destrnik, 2022, str. 203–218.

Poplavljen arhiv Mestne občine Ptuj ob naravni ujmi julija 2019 ali kako smo uspešno rešili pisno kulturno dediščino mesta Ptuj iz 90. let 20. stoletja. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 326–336.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

CERAR, Luka

Odmev informbirojevskega spora v partijskih organizacijah na območju okraja Kranj. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 175–192.

ČIPIČ REHAR, Marija

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 45 (2022) št. 1 in 2. (odgovorna urednica)

ERŽEN PODLIPNIK, Elizabeta

Kaj razkrivajo arhivski viri? Uporaba arhivskih virov v vzgojno-izobraževalnem procesu. V: *Zgodovina v šoli* 30 (2022), št. 2, str. 72–82. (soavtorici Mira Hodnik in Dunja Mušič)

Ljubezen gre skozi želodec: Kulinarika v arhivskih virih. V: *Loški razgledi* 68 (2022), str. 335–338.

Prvi slovenski strip v arhivistiki: korak k širši prepoznavnosti poslanstva arhivov. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 1, str. 153–163. (soavtorici Mira Hodnik in Dunja Mušič)

Tudi v društvih nastaja arhivsko gradivo. V: *Ratitovška obzorja: Časopis za občino Železniki* 21 (april 2022), št. 61, str. 18.

FEKONJA, Martina

»Nedopustno, da bi tekla gnojnica po škarpi!« Začetki zavedanja o pomembnosti higiene in čistoče v mestih ter odnos prebivalcev Kranja do čistoče v mestu med svetov-nima vojnoma. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 161–174.

Hudobni duhovi s Trnja: umetnost, dediščina in stik z drugim. V: *Loški razgledi* 68 (2022), str. 117–132.

Informiranje zaposlenih v tovarni obutve Peko Tržič skozi tovarniško glasilo Čevljar. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 373–391.

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove (ur. Dunja Mušič). Ljubljana: Zgodo-vinski arhiv, 2022. (soavtorica)

HABJAN, Hana

Education and training in the field of archival sciences in Slovenia. V: *Zeitschrift des Verbandes Österreichischer Archivarinnen und Archivare*, Band 76 (2022), str. 95–101.

Okrogla miza – Nedostopnost arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih po-datkov / zapisali Hana Habjan, Tanja Žohar. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhi-vov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 198–214. (soavtorica Tanja Žohar)

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove (ur. Dunja Mušič). Ljubljana: Zgodo-vinski arhiv, 2022. (soavtorica)

HODNIK, Mira

Kaj razkrivajo arhivski viri? Uporaba arhivskih virov v vzgojno-izobraževalnem procesu. V: *Zgodovina v šoli* 30 (2022), št. 2, str. 72–82. (soavtorici Elizabeta Eržen Podlipnik in Dunja Mušič)

Prvi slovenski strip v arhivistiki: korak k širši prepoznavnosti poslanstva arhivov. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 1, str. 153–163. (soavtorici Elizabeta Eržen Podlipnik in Dunja Mušič)

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove (ur. Dunja Mušič). Ljubljana: Zgodo-vinski arhiv, 2022. (soavtorica)

HOTKO, Iztok

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove (ur. Dunja Mušič). Ljubljana: Zgodo-vinski arhiv, 2022. (soavtor)

HVALA, Dejan

Arhivist na obisku: izvedba arhivske učne ure na Osnovni šoli Idrija. V: *Zgodovina v šoli* 30 (2022), št. 1, str. 69–74.

Popisi prebivalstva iz upravnih fondov Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Idriji. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 333–349.

MUŠIČ, Dunja

Kaj razkrivajo arhivski viri? Uporaba arhivskih virov v vzgojno-izobraževalnem procesu. V: *Zgodovina v šoli* 30 (2022), št. 2, str. 72–82. (soavtorici Elizabeta Eržen Podlipnik in Mira Hodnik)

Kratek pregled spominov na zadnje plemiče v dolini reke Krke. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 393–405.

Na novomeškem »placu«: hiša Glavni trg 2. V: *Mesto: glasilo Krajevne skupnosti Center Novo mesto* (2022), št. 2, str. 15.

Prvi slovenski strip v arhivistiki: korak k širši prepoznavnosti poslanstva arhivov. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 1, str. 153–163. (soavtorici Elizabeta Eržen Podlipnik in Mira Hodnik)

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2022. (urednica)

SADEK, Mitja

»Z dolgim nožem v eni roki in motiko v drugi se je obupno branil«: mikrostorija o treh siromakih, dezerterju in prizanesljivih sodnikih. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja* (2022), št. 3, str. 4–11.

Kodeks arhivske etike. V: *Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse* [Elektronski vir] 5 (2022), št. 2, str. 476–485.

Napoleonova vrba: zgodovinsko ozadje Napoleonove vrbe v Žabji vasi. V: *Glasilo krajevne skupnosti Žabja vas* (2022), št. 5, str. 15.

STARIHA, Gorazd

Spolnost in nasilje v prvi polovici 19. st. (nadaljevanje objavljajanja podlistka v časopisu *Gorenjski glas*); 15 prispevkov.

ŠEGA, Judita

France Štukl: Strganke in postrganke. Škofja Loka: Občina: Muzejsko društvo; Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2022. (avtorica dodatnega besedila in urednica)

Poslovil se je dr. France Štukl (1942–2022). V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 488–491.

Z vami gradimo mostove za prihodnje rodove (ur. Dunja Mušič). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2022. (soavtorica)

ŽABOTA, Barbara

Matična knjiga prve ljubljanske protestantske občine iz zadnje četrtine 16. stoletja. Thesaurus memoriae. Fontes; 16. Ljubljana: Založba ZRC, 2022.

Spomenik iz arhiva – kongres in njegov neuresničeni obelisk. V: *Kongres po kongresu: ob 200-letnici ljubljanskega kongresa* (ur. Gregor Antoličič). Ljubljana: Slovenska matica; ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2022, str. 33–44.

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

CAR, Nataša

Janez Keber: Leksikon priimkov. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 2, str. 469.

KRAMPAČ, Tone

Atentat v Vrhpolju (1. del). V: *SLO, slovenski zgodovinski magazin* (nov. 2022), št. 36, str. 44–49. (soavtor)

Koroške družine v 18. stoletju. Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija; Založba Slovenska matica, 2022. (korektor rokopisa, urednik)

OTRIN, Blaž

»Če bi bil škof Vovk Italijan, bi bil že trikrat svetnik!« Ob 70. obletnici zažiga Božjega služabnika Antona Vovka. V: *Družina* 71 (16. jan. 2022), str. 12.

»Vzgoja more napredovati le na podlagi narodnega jezika.« Škofje narodni buditelji: ljubljanski (knezo)škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937). V: *Družina* 71 (15. maj 2022), str. 23.

Dejanje organizirane mreže državnega terorizma. Ozadje zažiga škofa Antona Vovka v Novem mestu 20. januarja 1952. V: *Slovenski čas: časnik za družbo in kulturo* (februar 2022), št. 142, str. 6–7.

Duhovni Duhovne župnije Semič. V: *Župnija Semič nekoč in danes* (ur. Albina Simonič). Semič: Župnija Semič, 2022, str. 255–275.

VISOČNIK, Julijana

AE, 1998, 570. Volče (Tolmin, Slovénie). *L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine* (2019), str. 228.

CIL, III, 5316. Jakobski Dol, Slovénie. *L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine* (2019), str. 493.

Epigrafski dokazi za prisotnost haruspikov v vzhodnoalpskem prostoru. V: *Povzetki referatov: 13. Grošljev simpozij: Zdaj zavezale smo grde jezike: vraževerje in čarovništvo v antiki, od ponedeljka, 6. junija, do srede, 8. junija 2022, Atrij ZRC SAZU, Novi trg 2, Ljubljana*. Ljubljana: Društvo za antične in humanistične študije Slovenije, 2022, str. 3.

Imperial inscriptions of the Constantinian dynasty in Celeia. V: *Classica et Christiana: Anuar al Centrului de Studii Clasice și Creștine* [Elektronski vir] 17 (2022), št. 1, str. 287–307.

Klavdijski municipij Celeja – odlično mesto na jugu Norika: Maja Bausovac in Jure Krajšek: *Municipium Claudium Celeia*. Celje: Pokrajinski muzej Celje, 2020. 119 str. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 29 (2022), št. 1, str. 101–103.

Nova rimska napisna plošča iz Celeje v luči tam že dokumentiranih grških imen. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70 (2022), št. 2, str. 253–266.

Poetouio. *L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine* (2019), str. 511.

Salone. Hécate Triuia. *L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine* (2019), str. 498.

Split. *L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine* (2019), str. 499.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

URLEP, Lilijana

Blaž Otrin in Julijana Visočnik: Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823: Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2021, 456 strani. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 219–220.

Drobci iz novoveške zgodovine Sv. Urbana - Destrnika pri Ptuj: Sv. Urban - Destrnik v vizitacijskih zapisnikih iz 18. stoletja do izvedbe jožefinskih cerkvenih reform. V: *Sij Destrnika: večstoletna kulturno-zgodovinska dediščina*. Destrnik: občina Destrnik, 2022, str. [110]–127.

Jožef Smej: škof, ki ga je Bog obdaril z mnogimi darovi, razstava ob stoletnici rojstva mariborskega pomožnega škofa dr. Jožefa Smeja (1922–2020): Maribor: avla pred Slomškovo dvorano, 15. 2.–30. 3. 2022. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 45 (2022), št. 1, str. 229–231.

Mihael Napotnik, lavantinski knezoškof, ki je zapustil mnogo sledi: razstavni katalog. V: *Mihael Napotnik, lavantinski knezoškof, ki je zapustil mnogo sledi: razstavni katalog in povzetki referatov s strokovnega posveta ob stoletnici smrti lavantinskega knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1850–1922)* (ur. Stanislav Slatinek in Sebastijan Valentin). Maribor: Nadškofija, Slovenske Konjice: Nadžupnija in Ljubljana: Teološka fakulteta, 2022, str. 6–42. (soavtorica)

Novoveške knjige in knjižnice v virih Nadškofijskega arhiva Maribor. V: *Zasebne knjižnice: [zbornik 7. Glazerjevega posvetovanja - 2020]* (ur. Vili Rezman). Ruše: Lira – Društvo za razvoj, 2022, str. 107–139.

Slomškovi poslednji zemeljski dnevi in njegovo slovo. V: *Slomškov list* 35 (2022), št. 2, str. 7.

Škof Slomšek in njegov pomočnik Marko Glaser. V: *Marko Glaser: (Rušan'c pri Svetem Petru)*. Ruše: Lira - Društvo za razvoj, 2021 [i. e.] 2022, str. 41–63.

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

Jure Volčjak: **Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov** **goriške nadškofije 1761–1771**

Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2023 (Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attems 1752–1774; zv. 6), 976 strani

Dobra tri desetletja je trajalo, preden se je s šestim zvezkom pred kratkim sklenil eden zahtevnejših projektov objav virov za slovensko zgodovino – edicija vizitacijskih zapisnikov prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attems iz tretje četrtine 18. stoletja. Posamezni zvezki so v presledkih izhajali v Ljubljani, na Dunaju, v Gorici in končno spet v Ljubljani, pri štirih izdajateljih v treh državah. Potem ko je mariborski škofijski arhivar Anton Ožinger pripravil za objavo vizitacije savinjskega arhidiakonata (1991), njegov celovski kolega Peter Tropper vizitacije koroških župnij (1993), Franc Kralj in Luigi Tavano pa sta združila moči pri dveh izdajah vizitacij goriškega, tolminskega in devinskega arhidiakonata (1994 in 2000), je sledilo več kot dve desetletji dolgo zatišje. Neobdelan je ostajal osrednjeslovenski prostor, tj. večji del Kranjske, tisto njeno ozemlje, ki ni spadalo v ljubljansko škofijo. Nadaljevanje zahtevnega projekta je po zaslugi neutrudnega Jureta Volčjaka, zgodovinarja in arhivista v Arhivu Republike Slovenije, slednjič prešlo iz cerkvene domene pod okrilje osrednje slovenske arhivske ustanove. Pri tej so v letu 2022 najprej izšli Attemsovi zapisniki za Kranjsko iz obdobja 1752–1757 in samo leto pozneje še pričujoči, šesti zvezek, ki pokriva desetletje 1761–1771.

Attemsove vizitacije ponujajo podroben vpogled ne le v delovanje Cerkve, ampak tudi v stanje duha in življenjske razmere po ukinitvi Oglejskega patriarhata (1751), ki ga je na večini slovenskega ozemlja zamenjala novoustanovljena nadškofija s sedežem v Gorici. Po dolgotrajnem obdobju neurejenega cerkvenoupravnega položaja in pastoralnih razmer je nekdanje oglejske župnije spet lahko obiskoval njihov krajevni škof osebno, ne le njegovi namestniki in zastopniki, in prvi goriški nadškof Karel Mihael grof Attems je to poslanstvo vzel z vso resnostjo in skrbnostjo. Proti koncu desetletja, ki ga pokriva zadnji zvezek objav njegovih vizitacij, se mu je kot vizitator pridružil pomožni škof Rudolf Jožef grof Edling (imenovan leta 1769), od leta 1774 Attemsov naslednik na nadškofovski stolici. Obravnavano desetletje so ob nadškofovih zdravstvenih težavah zaznamovale predvsem ustanovitve novih dušnopastirskih postojank, škofijska sinoda (1768) in neuspela prizadevanja Marije Terezije za združitev ljubljanske škofije z goriško nadškofijo, čemur nista bila naklonjena ne čas ne nadškof Attems sam. Ta je, potem ko je leta 1758 zavrnil imenovanje za ljubljanskega škofa (personalno unijo dveh škofij), šele leta 1766 dobil knežji naslov, pri čemer je ostala neuresničena njegova (tiha) želja, da bi ljubljanska škofija postala sufragana Gorice.

V knjigi je objavljenih pet vizitacij, in sicer iz let 1761, 1763 in 1767 ter dve iz leta 1771. Poleg tega vključuje še transkripcijo krajših besedil iz dveh vizitacijskih zapisnikov, katerih vsebina se nanaša na Kranjsko (1762 in 1770); večinoma gre za nadškofov opis poti, ko se je prek kranjskega ozemlja vračal v Gorico. Attems je do leta 1767 vse župnije navadno vizitiral sam, medtem ko je zadnjo vizitacijo Kranjske leta 1771 zaradi načetega zdravja

in nezmožnosti potovanja že v celoti prepustil pomožnemu škofu Edlingu. Ob obisku posamezne župnije je vizitator podrobno pregledoval stanje župnijske cerkve in pokopališča ter po možnosti tudi podružnic, opravil je pogovore z duhovniki, s cerkvenimi ključarji, predstavniki sosesk in lokalnih oblasti, miril nesoglasja, birmoval, podeljeval spreglede (dispenze), kleriške redove in različne privilegije, posvetil ali blagoslovil je kar nekaj cerkva, oltarjev, zvonov in temeljnih kamnov. Nadškof Attems je na svojih vizitacijskih poteh skušal že sproti odpravljati ugotovljene napake, vendar je, kot ugotavlja Volčjak, iz poznejših poročil (vizitacijskih in *ad limina* v Rim) mogoče razbrati, da je bil pri tem mnogokrat neuspešen, saj se moralno in versko stanje ni bistveno spremenilo na bolje. Slednje velja posebej za vernike, medtem ko so njegova prizadevanja žela več uspehov pri duhovščini. Prvi goriški nadškof se je zavedal, da lahko pastoralno in organizacijsko delo utrdi samo sinoda, zbor duhovnikov njegove nadškofije. Sklical jo je leta 1768 v Gorici, na njej je bilo sprejetih 45 sinodalnih odlokov, vendar sinoda zlasti zaradi posegov Dunaja v vsebino odlokov ni dosegla zadanih ciljev.

Šesti zvezek vizitacijskih zapisnikov tako kot predhodni ponuja vrsto dragocenih podatkov, do katerih bo strokovna in laična javnost poslej dostopala neprimerno lažje in hitreje. S pomočjo prevajalnikov bo sčasoma postajalo vedno lažje tudi razumevanje latinskega besedila, v katerega nas Volčjak uvede s spremno študijo. V njej posebej predstavlja ustanavljanje novih dušnopastirskih sedežev, ki so olajšali pastoralno delo v ozemeljsko (pre)obsežnih predjožefinskih župnijah. Nadalje prikazuje delo duhovnikov, ki so v tem času vse bolj postajali tudi državni uradniki, in z izbranimi primeri plastično ponazori življenje duhovščine in vernikov.

Za raziskovalce slovenske zgodovine 18. stoletja je odveč poziv Bertolda Brechta »Knjiga je orožje, vzemi jo v roke!«. Veliko bolj je na mestu opozorilo, naj z zadnjo knjigo Jureta Volčjaka ravnajo previdno, saj je s svojimi 976 stranmi in trdimi platnicami nevarna reč, ki lahko že ob padcu z majhne višine poškoduje bralčevo nogo.

dr. Boris Golec

Ohranimo sledi časa! **125 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana**

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana ob njegovi 125-letnici,
8. 6.–31. 12. 2023

*»Vsa lokalna zgodovina... se pomiče mimo naših očíj,
če pregledujemo naš mestni arhiv.«*

Anton Aškerc

Anton Aškerc si je kot prvi mestni arhivar, leta 1898, zastavil nalogo, da Mestni arhiv ljubljanski naredi uporaben, kar lahko potrdimo s pregledom izvajanja arhivske dejavnosti, ki je bila strokovna, vsaj na ravni tedanjega časa. Pod Aškercem je arhiv doživel preporod, začela se je doba trajnega ohranjanja arhivskega gradiva v ustreznem stanju, ki je bilo sicer v primerjavi z današnjim precej skromnejše. S tem Aškerc dojemamo za začetnika sistematičnega urejanja magistratnega arhivskega gradiva. Aškerc je poleg skrbi za arhivsko gradivo uredil tudi magistratno knjižnico, ki je bila temelj kasnejše Slovanske knjižnice, medtem ko je s Hribarjem snoval tudi ustanovitev ljubljanskega mestnega muzeja. Kot arhivist je v Mestnem arhivu ljubljanskem delal vse do svoje smrti leta 1912.

Arhiv je bil sprva del ljubljanske mestne uprave vse do konca druge svetovne vojne, ko se je preorganiziral kot oddelek poverjenišva za kulturo in znanost Mestnega ljudskega odbora Ljubljana. Z januarjem 1951 se je kot Mestni arhiv ljubljanski osamosvojil in postal samostojna kulturna ustanova. Kmalu po tem sta se začeli hitro širjenje pristojnosti in prevzemanje arhivskega gradiva tudi od drugih ustanov, najprej v Ljubljani, kasneje tudi na območju nekdanje dežele Kranjske. Na začetku 70. let so se oblikovale štiri organizacijske enote – enota Mestni arhiv Ljubljana in enota za obljublansko območje, obe s sedežem v Ljubljani, v Kranju je nastala enota za območje Gorenjske ter v Novem mestu enota za območje Dolenjske in Bele krajine. Tako ime Mestni arhiv Ljubljana ni več ustrezal in se je zato 1. oktobra 1973 preimenoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Zaradi zgodovinske tradicije se je leta 1980 iz Enote za Gorenjsko izločila enota v Škofji Loki, samostojno je začela delovati tudi enota v Idriji. Trenutno kot največji regionalni arhiv s skoraj 18 kilometri arhivskega gradiva Zgodovinski arhiv Ljubljana pokriva tretjino slovenskega ozemlja od Jesenic do Črnomlja. S selitvijo ljubljanske enote v prejšnjem letu v nove prostore smo letos vstopili v 125-letnico zbiranja, urejanja in hrambe arhivskega gradiva, kar je tudi naše temeljno poslanstvo. Skozi leta sodelovanja z ustvarjalci se je nabralo veliko gradiva, ki skriva številne zgodbe posameznikov in ustanov z najrazličnejšo tematiko, ki skupaj tvorijo našo pestro zgodovino, delček katere so avtorji predstavili na razstavi.

Razstava združuje predstavitve arhivskega gradiva petih enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana, in sicer ljubljanske, kranjske, novomeške, škofjeloške in idrijske enote. Urednica razstave je Judita Šega, vodja enote v Škofji Loki, medtem ko so pri pripravi razstave sodelovali arhivisti mag. Žarko Bizjak, Janezregar, Nataša Budna Kodrič, Luka Cerar, mag. Marija Čipić Rehar, Elizabeta Eržen Podlipnik, Martina Fekonja, mag. Hana Habjan, Mira Hodnik, Iztok Hotko, Dejan Hvala, mag. Marjana Kos, Dunja Mušič, mag. Mitja Sadek, Tatjana Šenk in dr. Barbara Žabota. Iz ljubljanske enote je sodelovala tudi Tina Arh, ki je digitalizirala in obdelala fotografije predstavljenega arhivskega gradiva. Povzetke besedila je v angleščino prevedla mag. Hana Habjan. Enota v Kranju je pripravila spletno razstavo z naslovom *4,2 kilometra v pol stoletja – 50 let Enote za Gorenjsko Kranj*.

*Govor generalne direktorice Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije Špele Spanžel na otvoritvi razstave 8. 6. 2023
(Foto: Tina Arh)*

Razstava ob 125-letnici ni posvečena samo eni tematiki, ampak združuje zgodbe z različnih področij, skozi katere se zrcalita pestrost in raznolikost ohranjenega arhivskega gradiva. Tako razstava predstavlja zgodbo Stritarjeve ulice pred letom 1945 (takrat imenovana Špitalska ulica), ki se nadaljuje s prikazom povojnega olepševanja Ljubljane po letu 1945 in z zgodbo lekarne Pri zlatem jellenu na Prešernovem trgu, ki obratuje še danes, zgodbo o stari koči na Kamniškem sedlu, šolski mlečni kuhinji in loteriji v Železnikih, zgodbo gradu Struga, glasbe in kina ter zgodbo o Juliji Primic, Božidarju Jakcu in Otonu Župančiču, zgodbo notarja Janka Kersnika, o komunizmu med obema vojnoma in italijanski okupaciji, zgodbo o dolgi tradiciji pohištva v Stolu Kamnik, čevljarstvu na Gorenjskem, rudniku živega srebra in kovaškega ceha. Vse zgodbe so avtorji prikazali z uporabo arhivskega gradiva ter drugega zgodovinsko pomembnega in zgovornega gradiva knjižnic in zasebnikov.

Po uvodnem panoju nas na levi strani najprej čaka predstavitev središča Ljubljane, natančneje objektov in ulice od Prešernovega trga do Robovega vodnjaka. Naslovi in podnaslovi panojev – *Od grdega račka do veličastne ulice*, *Povojno olepševanje Ljubljane* in *Lekarna Pri zlatem jellenu v Ljubljani* nakazujejo na pomembnost in veličastnost naše prestolnice ter tudi najbolj znanega in obiskanega dela mesta. Zasluge za današnjo podobo središča mesta pripisujemo velikonočnemu potresu leta 1895, ki je poškodoval desetino zgradb v mestu, ki so jih pozneje večinoma porušili, kar je arhitektom omogočilo načrtovanje širših ulic in mogočnejših zgradb.

Naprej po levi strani nas na naslednjem panoju pričakata zgodbi o stari koči na Kamniškem sedlu, ki jo je postavilo prvo slovensko planinsko društvo, ustanovljeno leta 1893 v Ljubljani, zgodba o šolski mlečni kuhinji, katere začetki se začnejo v podmladku Rdečega križa leta 1929 in zgodba o loteriji v Železnikih.

Zadnji pano na levi predstavlja zgodbe gradu Struga z Dolenjske, glasbe Marjana Kozine za filme *Na svoji zemlji*, *Dolina miru* in *Kekec* ter zgodbo o Juliji Primic, Božidarju Jakcu in Otonu Župančiču. Pano predstavlja zgodbe o rodoslovju in demografiji, o pomembnih osebnostih in krajih tistega časa. Arhivsko gradivo, predvsem popisnice prebivalstva, so odličen vir za začetek raziskovanja življenja naših prednikov. Arhiv hrani popisnice od leta 1830 do 1931, na katerih so zapisani najrazličnejši podatki o popisanih osebah.

Na desni strani nas najprej pozdravi zgodba o zgodovini notariata in Janka Kersnika, ki je ogromno motivov za svoja literarna dela vzel iz resničnega sveta pogosto krutih družinskih zgodb, kateri sledita še zgodbi o komunizmu med obema vojnoma in italijanski okupaciji Idrijsko-Cerkljanskega.

Za konec nas na zadnjem panoju pričakajo še zgodbe o lesni industriji in žagarski obrti pohištva iz upognjenega lesa ljubljanskega trgovca Ivana Bahovca, ki se je od leta 1910 do povojnih časov razvila v vsem znano tovarno Stol Kamnik, zgodbe o čevljarstvu na Gorenjskem, rudarstvu v Idriji in kovaštvu v Škofji Loki.

Te zbrane zgodbe, drobci iz naše zgodovine, shranjeni v arhivskih depojih vseh enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana, predstavljajo tudi različne plati ali še bolje področja, ki jih arhiv pokriva – upravo, pravosodje, šolstvo, zdravstvo in socialo, kulturo in gospodarstvo. Za raziskovalne namene je predstavljeno gradivo zanimivo tudi za rodoslovne raziskave. To celoto vsebinsko dovršenih in grafično privlačnih panojev dopolnjujejo tudi tri vitrine, v katerih so razstavljeni naslednji predmeti: privilegij vojvoda Henrika za Ljubljano glede plačevanja davkov in izvršbe za zavarovanje iz leta 1320, privilegijska knjiga mesta Ljubljane s prepisi listin za obdobje 1320–1744 in knjiga ljubljanskih (častnih) meščanov od leta 1836 do leta 1934. Zadnji predmeti se navezujejo na škofjeloško zgodbo o loteriji v Železnikih – neizpolnjene srečke, naznanilne tablice in vrečka za žrebanje.

Razstavo *Ohranimo sledi časa! 125 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana* je 8. junija 2023 odprla Špela Spanželj, generalna direktorica Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije in bo na ogled vse do konca letošnjega leta. Ob tako pomembni obletnici si želimo, da bi arhiv kaj kmalu lahko praznoval naslednji jubilej v namenskih arhivskih zgradbah in to v vseh enotah arhiva. Razstava sicer predstavlja pomembno delo na področju arhivistike, zgodovine in kulture. Skozi

Vhod v razstveni prostor
(Foto: Tina Arh)

svoje delovanje vračamo zaprašenemu gradivu življenje in obujamo (skoraj) pozabljene spomine. V 125 letih je Zgodovinski arhiv Ljubljana namreč zbral nešteto zgodb, ki se z vsakim prevzemom samo še nabirajo in čakajo na to, da se predstavijo.

Kristijan Troha

Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha: 4,2 KILOMETRA V POL STOLETJA 50 let Enots za Gorenjsko Kranj Spletna razstava

Tako kot novomeška in idrijska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana tudi Enota za Gorenjsko s sedežem v Kranju v letu 2023 praznuje 50 let delovanja. Ob tej priložnosti smo pripravili spletno razstavo, na kateri predstavljamo nekaj milimetrov od 4,2 kilometra gradiva, ki je v hrambo in varstvo prišlo na našo enoto v pol stoletja. Odločili smo se za spletno razstavo, ki je dostopna na spletni strani Zgodovinskega arhiva Ljubljana v zavihku spletne razstave.

Splet nam daje na voljo kar precej prostora, vendar se je bilo treba pri izboru gradiva vseeno nekoliko omejiti. Ob rednem delu in ciljno usmerjenjem iskanju zanimivih dokumentov smo nabrali gradivo, ki smo ga razdelili v sedem vsebinskih sklopov. V prvem, *Enota za Gorenjsko Kranj*, predstavljamo zgodovino enote – vse od zbiranja gradiva do ureditve prostorov. V sklopu *Znanje, ki izginja skozi gradivo* predstavljamo vzpon in zaton izobraževanja čevljarjev na

4,2 kilometra v pol stoletja 50 let Enots za Gorenjsko Kranj

Premlki in založniki gradiva zaradi hidrološke erozije depozita v Pivovarni leta 1997. Na fotografiji sta Uroš Stroj in Gorazd Stariha, vodstvenata iz enote v Kranju. SL_ZAL_KRANJSKI_Pivovarna Enota za Gorenjsko Kranj, t. n. 1. p. n. 1.1

Enota za Gorenjsko s sedežem v Kranju je bila ustanovljena s sklopi Mestnega arhiva Ljubljana 28. junija 1973. Prostore za delo je najprej dobila v stavbi Občine Kranj, kjer je začela s delovanjem še 5. marca leta 1973. Enota je takrat pokrivala območje občin Jesenice, Kranj, Radovljica, Škofja Loka in Trzin. Nova organiziranost arhiva je bila formalno potrjena 30. januarja 1975, ko je skupščina mesta Ljubljane sprejela spremeno ustanovitvene odločbe arhiva.

V šestdesetih letih 20. stoletja je arhiv sklenil številne pogodbe o urejanju gradiva upravnih organov in gospodarskih organizacij na območjih ukinitih okrajev Ljubljana, Kranj in Novo mesto. Po sprejetju Zakona o arhivskem gradivu in arhivskih leta 1966 so upravnici organov z arhivom sklenili pogodbe o povračilu opravljanja arhivske službe, kar je arhivu omogočilo širjenje dejavnosti in finančno stabilnost.

Ker tedanje občine niso želele, da bi bilo njihovo arhivsko gradivo shranjeno zunaj njihove občine, je arhiv pridobil številna t. i. začasne arhivske depoje.

Leta 1980 se je zaradi zgodovinske tradicije in dobrih možnosti za delo iz Enots za Gorenjsko izločila Enota v Škofji Loki. Istega leta se je enota preselila v nove prostore na Striajevi ulici 8 v Kranju.

Enota je imela že od začetka delovanja telavse in prostore. To se je naposled uredilo z zgradbo na Savski cesti 9 v Kranju, kamor se je enota uradno preselila 23. junija 1999.

Arhivsko gradivo enote se je sčasoma zadržalo v an depu, najprej v prostorih Iskre na Laborah. Leta 2019 se je gradivo preselilo v nekdanje prostore Merkurja na Kolodvorski cesti.

Delovni prostor Enots za Gorenjsko Kranj na Striajevi ulici leta 1998. SL_ZAL_KRANJSKI Striajeva Enota za Gorenjsko Kranj, t. n. 1. p. n. 1.1

Odprtje in ogled novih delovnih prostorov Enots za Gorenjsko Kranj leta 1999. Na fotografiji so Gorazd Stariha, Silvester Gacovčič in zaslavinirka za kulturo in laboratorij Direktor arhiva Enots Enots. SL_ZAL_KRANJSKI Laboratorij Enots za Gorenjsko Kranj, t. n. 1. p. n. 1.1

Silvester Gacovčič iz Radovljice (pravičnik) na Laborah (levo) leta 2001. Pri razpisu sta pomagala tudi nekdanji direktor Javne Agencije za Branje Korošica. SL_ZAL_KRANJSKI Laboratorij Enots za Gorenjsko Kranj, t. n. 1. p. n. 1.1

Slika 3: Silvester arhivsko gradivo v depozitu Laborah iz omega prostora v drugem letu 2002. SL_ZAL_KRANJSKI Pivovarna Enota za Gorenjsko Kranj, t. n. 1. p. n. 1.1

Slika 10: Otvorila Enots za Gorenjsko Kranj. Foto: Tina Anuš, 2023. Fotografija iz ZAL, t. n. 2023.09.23. (zgodovina Kranj)

Publikacije arhivskih Enots za Gorenjsko Kranj. Foto: Tina Anuš, 2023. Fotografija iz ZAL, t. n. 2023.09.23. (zgodovina Kranj)

Depo v novih prostorih na Kolodvorski cesti 2. Foto: Martina Fekonja, 2023. Fotografija iz ZAL, Enota za Gorenjsko Kranj, t. n. 2023.09.23. (zgodovina Kranj)

Ob obelastitvi začetka delovanja enote predstavljamo nekaj milimetrov gradiva, ki ga hranimo, celotna teža pa milimetrov poti, ki so jih v svoji petni zgodovini prehodili Gorenjci in priseljenci na Gorenjsko.

Vloga na začeti območja razvoja industrije v roku tudi Manchester god Ljubljano. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Triglaviški dom na Kordani. Prvo koč na Kordani so po zamisli Jakuba Adla postavili Dedi. Razpisovalna Enota, t. n. 2

Triglaviški dom na Kordani. Prvo koč na Kordani so po zamisli Jakuba Adla postavili Dedi. Razpisovalna Enota, t. n. 2

Triglaviški dom na Kordani. Prvo koč na Kordani so po zamisli Jakuba Adla postavili Dedi. Razpisovalna Enota, t. n. 2

Ste vedeli?

Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je arhiv začel razmišljati o hitrejšem in učinkovitejšem iskanju podatkov z uporabo računalnikov. Prvi sestanki o uvajanju računalnikov so bili leta 1984, prvi računalniški popis pa je leta 1986 nastal prav v naši enoti, na računalniku občine Kranj. Prvi računalnik je arhiv dobil leta 1983.

V letu 1983 je enota prejela 19 vlog za upravno-pravni namen. Potrebe po pogledu v arhivsko gradivo so iz leta v leto naraščale. Tako je enota v letu 2022 prejela 194 vlog za upravno-pravni namen.

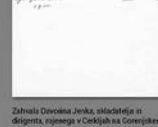
Če bi arhivsko gradivo, ki ga trenutno hranimo Enota za Gorenjsko Kranj, stlačili v vrsto, bi bila ta dolga 4,2 kilometra.

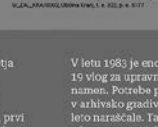
Postaja Gorenjski je bilo do tretjega časa v zbirku. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Postaja Gorenjski je bilo do tretjega časa v zbirku. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Postaja Gorenjski je bilo do tretjega časa v zbirku. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Postaja Gorenjski je bilo do tretjega časa v zbirku. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Postaja Gorenjski je bilo do tretjega časa v zbirku. SL_ZAL_KRANJSKI Razpisovalna Enota, t. n. 2

Arhiv: Luka Cerar, Martina Fekonja, dr. Gorazd Stariha
Kolektorica razstave: Martina Fekonja
Oblikovalec: Barbara Rogar Kolar
Javljeno: 2023.09.23

Spletna razstava je dostopna na povezavi

Gorenjskem. Sklop *Boj proti prevratnim idejam* predstavlja previdnost pred pri-
našalci nevarnih idej, predvsem komunističnimi ilegalci. V sklopu *Rokovnjači,*
uporniki in drugi nepridipravi predstavljamo nekaj zanimivih dogodkov iz zgo-
dovine prestopkov na Gorenjskem. Ker Bled predstavlja eno izmed pomemb-
nejših turističnih točk na Gorenjskem, smo Bledu in predstavitvi nekaterih nje-
govih zanimivejših vil namenili sklop *Ko boš prišla na Bled*. Glede na to, da večji
del področja, ki ga pokriva naša enota, zavzema hribovje in gorovje, seveda ne
moremo mimo gorskih koč, ki jih predstavljamo v sklopu *Nazaj v planinski raj*.
Nazadnje smo se v sklopu *Delavski pozdrav!* dotaknili še gospodarstva in po-
membnejših tovarn, ki so tako in drugače oblikovale vsakdan na Gorenjskem in
tudi drugod.

Zakaj spletna razstava? Čeprav Enota za Gorenjsko nima svojih razstav-
nih prostorov, smo čitalnico opremili z dvema plakatoma, ki predstavljata kra-
tek izbor dokumentov in obiskovalce čitalnice vabita k ogledu spletne razstave.
Ampak navsezadnje se je za razstavni prostor seveda možno dogovoriti tudi kje
drugje. Kar nas je prepričalo k pripravi spletne razstave, je bila dostopnost. Med-
tem ko bi fizično razstavo videli bolj kot ne samo Kranjčani in turisti, je spletna
razstava dostopna komur koli od koder koli in predvsem kadar koli. Omogoča
tudi, da si bralec vzame čas, si za lažje branje prilagodi velikost dokumentov,
danes prebere en del, jutri drugi del razstave.

Razstavo smo pripravili Luka Cerar, dr. Gorazd Stariha in Martina Fekonja.
Pri grafični podobi smo sledili smernicam, ki jih je zastavila Barbara Bogataj
Kokalj, oblikovalka skupne razstave ob praznovanju 125 let Zgodovinskega ar-
hiva Ljubljana. V spletni prostor sva razstavo postavila Jože Glavič in Martina
Fekonja.

Prijazno vabljeni k ogledu spletne razstave, da na malce drugačen način
spoznate prelepo Gorenjsko.

Martina Fekonja

Iztok Hotko, Dunja Mušič in Mitja Sadek: Pol stoletja Janusovega pogleda

Razstava ob 50. obletnici ustanovitve novomeške enote
Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Novo mesto: razstava na prostem, Glavni trg, 9. 6.–30. 6. 2023

Začetki organizirane arhivske dejavnosti na Dolenjskem segajo v leto
1935, ko je Muzejsko društvo začelo zbirati muzealije in arhivalije za prihodnji
novomeški oziroma dolenjski muzej. Podobni začetki zbiranja arhivalij so se
odvili tudi v Beli krajini, ko je bilo na tradiciji predvojnih Društva za spoznava-
nje Bele krajine in Tujskoprometnega društva v Metliki leta 1949 ustanovljeno
Muzejsko društvo, ki je začelo z organiziranim zbiranjem belokranjske kulturne
dediščine. V sedanji organizacijski obliki je bil novomeški arhiv ustanovljen leta
1973 kot enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana, v okviru katerega danes deluje
na gradu Grm.

Ob priložnosti 50. obletnice delovanja je Enota za Dolenjsko in Belo kraji-
no Novo mesto pripravila premično razstavo z naslovom *Pol stoletja Janusovega*
pogleda. Naslov se navezuje na zakoreninjeno mnenje, da se arhivi ozirajo pred-
vsem v preteklost, vendar je dejstvo, da so zaradi razmaha novih informaci-
jskih in podatkovnih tehnologij, ki imajo v sodobni arhivistiki pomembno vlogo,
vse bolj usmerjeni tudi v prihodnost. V resnici imajo arhivi že od nekdaj dvoj-
no naravo, saj se, tako kot Janus, rimski bog z dvema obrazoma, ozirajo tako v

*Postavitev razstave Pol stoletja Janusovega pogleda na novomeškem Glavnem trgu
(Foto: Iztok Hotko)*

preteklost kot tudi v prihodnost: dediščino v varstvo sprejemajo od prednikov, medtem ko jo ohranjajo za potomce.

Avtorji Iztok Hotko, Dunja Mušič in mag. Mitja Sadek so razstavo zasnovali v obliki 10 panojev večjega formata na kovinskih nosilcih, ki predstavljajo bogat izbor arhivalij v hrambi Enote v Novem mestu. Arhivsko gradivo je razstavljeno v obliki kakovostnih reprodukcij in spremnega besedila. Razvoj arhivske dejavnosti na Dolenjskem in v Beli krajini, predstavitev Enote v Novem mestu in njeno poslanstvo je v uvodnem besedilu opisal Iztok Hotko.

Izbor predstavljenih arhivalij so avtorji zasnovali po merilih vsebinske, kronološke, tipološke in geografske raznovrstnosti, ki gledalcem podaja temeljito informacijo o pestrosti gradiva, ki ga enota hrani. Še posebej so bili pozorni na gradivo, ki se navezuje na območje Bele krajine, saj bo razstava poleg Novega mesta na ogled še na treh belokranjskih lokacijah.

Razstava med drugim predstavlja knjigo zapuščinskih inventarjev Gospodstva Draškovec iz let 1793–1835, za katere hrbtno stran je bil uporabljen kar fragment pergamenta iz 14.–15. stoletja z odlomkom iz Matejevega evangelija v latinskem jeziku. Predstavljeni sta tudi listina cesarja Ferdinanda II. o prodaji gradu in gospodstva Metlika bratom Petru, Gregorju in Mihaelu Watzen iz leta 1610 ter oporoka pisatelja Janeza Trdine iz leta 1893. Svoj pano sta dobili tudi Požarna bramba v Metliki in gradnja zadnje železniške proge na slovenskem ozemlju, ki je bila zgrajena v Habsburški monarhiji ter je vodila iz Novega mesta v Metliko. Slovesna otvoritev železniške proge Rudolfovo–Metlika–deželna meja je potekala 25. maja 1914, dva meseca pred začetkom prve svetovne vojne. Veliko pozornosti obiskovalcev razstave v Novem mestu so dobile arhivalije o odstopu župana Občine Šmihel-Stopiče Josipa Zurca po ljudski vstaji leta 1918, znani tudi po imenu »Kandijska republika«, gostovanje skladatelja Marjana Kozine z opero Ekvinokcij v Moskvi leta 1964 in predstavitev proizvodnje

avtomobila Renault 4 (priljubljena katrca) v novomeški tovarni IMV v 70. letih prejšnjega stoletja.

Ob otvoritvi razstave je Enota pripravila tiskovno konferenco, na kateri sta direktorica Zgodovinskega arhiva Ljubljana dr. Zdenka Semlič Rajh in vodja enote Iztok Hotko predstavila zelo perečo prostorsko stisko enote.

Razstava, ki jo je oblikoval uveljavljeni novomeški arhitekt in oblikovalec Jurij Kocuvan, je bila na ogled na prostem pred mestno hišo na novomeškem Glavnem trgu, nakar je meseca julija in avgusta gostovala v Podzemlju ob Kolpi, od 5. septembra do 11. oktobra v Semiču pred Kulturnim centrom, medtem ko bo od 12. oktobra do konca leta na ogled v Metliki, na tamkajšnjem gradu, kjer domuje Belokranjski muzej Metlika.

Iztok Hotko

Mira Hodnik in Dejan Hvala: 125-LETNICA ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA IN 50-LETNICA ENOTE V IDRIJI

»Česar ni v arhivih, tega ni na svetu.« (latinski pregovor)

Razstava Enote v Idriji na prostem v podhodu Mestne knjižnice v Idriji,
1. 6.–13. 9. 2023

Idrijska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana se je praznovanju 125-letnice arhiva pridružila s postavitvijo priložnostne razstave o 50-letnem načrtnem varovanju arhivskega gradiva na območju Idrijskega in Cerkljanskega, z namenom, seznaniti javnost z našim poslanstvom in delom, ki sta očem skriti in številnim neznani. S posameznimi zgodbami iz arhivskega gradiva smo želeli predstaviti bogastvo pisne dediščine, ki jo še posebej plemeniti arhivsko gradivo Rudnika živega srebra Idrija.

Začetki načrtnega zbiranja arhivskega gradiva so povezani z ustanovitvijo Mestnega muzeja Idrija leta 1953. Prvi ravnatelj Srečko Logar je prepoznal pomen varstva arhivskega gradiva, zato so v pravila Mestnega muzeja kot posebno nalogo zapisali *»prevzemanje in urejanje arhivskega gradiva«*. Po posvetu z Državnim arhivom Slovenije so leta 1963 zaposlili upokojenega občinskega uradnika Ludvika Kovačiča, ki je začel s sistematičnim urejanjem in popisovanjem arhivskega gradiva.

Leta 1972 je Skupščina občine Idrija zaupala hrambo arhivskega gradiva Mestnemu arhivu Ljubljana. V pogodbi se je zavezala, da se bo vse gradivo, ki nastaja na območju upravnega organa Idrija, hranilo v Idriji. Prva arhivistka je postala Marjeta Pelhan, ki jo je še istega leta nasledil Andrej Černilogar. Ob pomoči kolegov iz Ljubljane je začel intenzivno prevzemati in urejati arhivsko gradivo.

Po Černilogarjevi upokojitvi (1989) sta se kot arhivista zaposlila Janez Pirc in Mira Hodnik. Zaradi prenove grajskih prostorov se je enota preselila v staro osnovno šolo na Prelovčevi ulici 2. Zdaj ima Enota v Idriji na voljo 298 m² prostora, ki žal ne ustreza več standardom varovanja arhivskega gradiva in ne omogoča več novih prevzemov, zato išče nove prostore in si želi posluha države pri reševanju prostorskih težav.

Po upokojitvi Janeza Pirca (2019) se je v idrijski enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana zaposlil arhivist Dejan Hvala.

Razstava je bila postavljena na prostem, v podhodu Mestne knjižnice in čitalnice Idrija od 1. junija do 13. septembra 2023. Po naših ocenah si je razstavo ogledalo veliko ljudi in upamo, da smo z razstavo postali prepoznavnejši v domačem okolju.

*Fotografija razstavnega prostora
(Foto: Dejan Hvala)*

Z zgodbami na osmih panojih smo se sprehodili skozi čas. Na prvem panoju smo predstavili zgodovino enote od začetnega načrtnega zbiranja arhivskega gradiva leta 1953 v Mestnem muzeju Idrija do današnjega časa, ko se enota ukvarja s prostorsko problematiko – z neprimernimi arhivskimi depoji. Na drugem panoju smo predstavili javnopravne osebe, ki so po ZVDAGA ustvarjalci javnega arhivskega gradiva, in načine pridobivanja arhivskega gradiva v arhiv. Sledil je pano s predstavitvijo fondov in sistema vodenja evidenc arhivskega gradiva. Nadaljevali smo z opisom naše osnovne dejavnosti, ki poleg prevzemanja, urejanja, hranjenja in posredovanja arhivskega gradiva vključuje še pedagoško, raziskovalno in razstavno dejavnost ter evidentiranje arhivskega gradiva v tujih arhivih.

Z vsebino na štirih panojih smo želeli povedati, da se v množici arhivskega gradiva skrivajo številne zgodbe. Težko se je bilo odločiti, katere so tiste, ki si »zaslužijo« predstavitev na tej razstavi, a vendar smo izbrali štiri zgodbe, ki so posebne in lastne idrijsko-cerkljanskemu okolju. To so zgodbe o Rudniku živega srebra Idrija, Čipkarski šoli Idrija, o partizanskih bolnišnicah Franja in Pavla, ki sta med drugo svetovno vojno delovali v največji tajnosti, prva na Cerkljanskem, druga na Idrijskem, in ki še danes ostajata spomenik človečnosti in solidarnosti. V četrti zgodbi smo opozorili na obdobje, ko je italijanski škorenj teptal slovensko zemljo, preganjal slovensko besedo iz šol in uradov, prepovedoval društveno življenje Slovencev ter krepil policijski in vojaški pritisk na posameznike in organizacije.

Po končani zunanji postavitvi smo razstavo preselili v prostore Zgodovinskega arhiva Ljubljana Enote v Idriji na Prelovčevo 2, kjer je na ogled kot stalna razstava. Skratka, končna ugotovitev po ogledu razstave je, da arhivistika res ni dolgočasna veda.

Milena Černe: Šolstvo na severnem Primorskem v času Italije 1918–1943

Razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, 28. 10. 2023–30. 6. 2024

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je ob 100-letnici za Slovence pogubne fašistične šolske reforme ministra in filozofa Giovannija Gentileja pripravil razstavo, ki se posveča šolstvu na severnem Primorskem v času Italije, med leti 1918 in 1943. Z omenjeno reformo je Mussolinijeva vlada sprožila sistematično raznarodovanje na področju vzgoje in izobraževanja primorskih Slovencev in jih za dolgo zaznamovala. Obletnica se je arhivu zdela primeren trenutek za oživitvev spomina na težko obdobje primorske šole, ki je nastopilo že z odprtjem soške fronte med prvo svetovno vojno in začasno okupacijo dela zahodne Primorske. Rapalska pogodba je leta 1920 določila mejo med Kraljevino Italijo ter Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Primorski Slovenci so ostali v Italiji, brez zagotovil manjšinskih pravic. Z vzponom fašizma na oblast jeseni 1922 so bile spremembe na šolskem področju pričakovane. Mussolinijeva vlada je že v prvem letu delovanja speljala prenovo šolskega sistema, ki je v naslednjih 20 letih popolnoma spremenila primorsko šolo.

Razstava obsega šest večjih panojev, na katerih je 64 dokumentov. Sestavljena je iz dveh delov: prvi govori o času do reforme, drugi predstavi njene učinke za slovensko šolo. Šolstvo pred reformo je prikazano na prvih dveh panojih. Kot uvod v to obdobje so predstavljene improvizirane oblike italijanske šole na slovenskem etničnem ozemlju med vojno. Dokumenti pripovedujejo o tem, da so posegi italijanskih oblasti na šolsko področje vse od zasedbe naprej

Otroški vrtec v Solkanu leta 1925

(Vir: SI_PANG/0840, Otroški vrtec Nova Gorica, t. e. 10)

*Diploma o prejemu nagrade 100 lir za odličen uspeh pri učenju italijanščine
(Vir: SI_PANG/0004, Šolsko nadzorništvo Tolmin, t. e. 119)*

delovali v smeri čimprejšnje asimilacije slovenskega prebivalstva. Konflikti s slovenskimi vzgojno-izobraževalnimi delavci – učitelji in duhovniki kateheti so bili neizbežni.

Tretji pano predstavlja reformo kot takšno, zlasti njene jezikovne učinke in odzive nanjo. Reforma je bila vrsta dekretov, ki so bili sprejeti tekom leta 1923. Za slovensko manjšino najpogubnejši dekret je bila »Uredba šolskih stopenj in učnih programov ljudskošolskega pouka«, ki je bila sprejeta 1. oktobra 1923 in je urejala osnovnošolsko izobraževanje. Določal je, da se v vseh osnovnih šolah Kraljevine Italije poučuje le v državnem – italijanskem jeziku. S šolskim letom 1923/24 je bil italijanski učni jezik vpeljan v prve razrede osnovnih šol, v naslednjih letih je bil postopno vpeljan v vse ostale razrede. Tri leta se je slovenščina obdržala še kot učni predmet, zatem se je do 1928 uporabljala le še pri verouku.

Težka usoda je doletela slovenske učitelje, o čemer pripovedujejo dokumenti na četrtem panoju. Številni so bili odpuščeni, predčasno upokojeni, premeščeni daleč v notranjost Italije ali so se izselili v Jugoslavijo. Ne le učitelje, Slovenci v Italiji so izgubili skoraj celoten sloj izobražencev. Ostali so duhovniki, ki pod okriljem Cerkve niso bili tako izpostavljeni fašističnim pritiskom kakor laična inteligenca. Ti so v t. i. farnih šolah poleg družin samih edini še učili otroke slovensko brati in pisati. O vlogi duhovnikov spregovorijo dokumenti na petem panoju, sledi prikaz poitalijančene primorske šole in odnosa slovenskega prebivalstva do nje.

Zadnji pano pripoveduje, kako je režim izvajal asimilacijo s pomočjo vrtcev in različnih društev ter kako so mladinske organizacije skušale šolsko in občolsko življenje prepojit s fašistično ideologijo. Vitalnost primorskih Slovencev se je asimilaciji uspešno upirala. Ko se je v drugi polovici 20. let mreža slovenskih prosvetnih, kulturnih in gospodarskih organizacij pod udarci fašizma začela podirati, se je narodnoobrambno gibanje umaknilo v ilegalo oziroma pod okrilje Katoliške cerkve. V tajno krščansko-socialno organizacijo sta se združi-

li katoliško usmerjena inteligenca in duhovniška organizacija Zbor svečnikov svetega Pavla. V enem od njenih dokumentov iz leta 1933 nepodpisani avtor ocenjuje, da je fašistični režim trden, da je treba računati z njegovo relativno dolgo življenjsko dobo in na tej predpostavki graditi narodnoobrambno politiko. Ob tem ugotavlja, da je glavno sredstvo raznarodovanja prav šola in izpostavlja dva pogoja, ki bi ju bilo treba izpolniti, da bi tudi z vztrajnim stoletnim delovanjem to raznarodovanje ne moglo seči v jedro naroda. Ta dva pogoja sta po njegovem mnenju stalna kulturna in materialna podpora iz Jugoslavije ter ohranitev narodne duhovščine. Poročilo je zanimivo, saj usmerja svoj pogled daleč, stoletje naprej. Režim ni zdržal tako dolgo. Ob italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 se je izkazalo, da fašistični šolski sistem ni izpolnil pričakovanj temeljite asimilacije. Napor, ki jih je vlagal v ta namen, so bili močno nesorazmerni s skromnimi in z začasnimi uspehi, ki jih je dosegel. K temu sta največ pripomogla delovanje narodnozavednih duhovnikov in slovenska družina.

Pri pripravi razstave in izboru dokumentov se je avtorica Milena Černe večinoma naslonila na gradivo novogoriškega arhiva. Največ je črpala iz arhivskega fonda Šolsko nadzorništvo Tolmin, ki obsega kar 24 tekočih metrov gradiva, nastalega med leti 1889 in 1943. Gradivo iz obdobja med obema vojnama je kar dobro ohranjeno in je bogat vir informacij. Črpala je tudi iz fonda Engelberta Besednjaka, slovenskega poslanca v rimskem parlamentu, ki je tam neustrašno napadal raznarodovalno politiko fašistične vlade, in nekaterih drugih osebnih fondov, a tudi iz fondov s področja šolstva in uprave ter iz zbirke razglednic.

Izbor dokumentov je dopolnila še z gradivom iz Goriškega muzeja (zlasti s fotografijami), Državnega arhiva v Gorici in s fotografijami zasebnih lastnikov. Objavo so prijazno dovolili Drago Trpin, Vlasta Tul, Mira Bastjančič, Anuška Prijatelj, Jože Žgur, Alojzija Peršič in v imenu župnije Tomaj Gabrijel Vidrih.

Razstavo spremlja 62 strani obsegajoč katalog. Poleg spremnega besedila, ki pregledno predstavi dogajanje na šolskem področju med vojnama, najde bralec v njem tudi seznam vseh razstavljenih dokumentov, objavljene so tudi reprodukcije večine teh.

Ob odprtju razstave je bil na ogled tudi originalni dokument, album učitelja Huberta Močnika, ki je bil na začetku 30. let 20. stoletja premeščen v Ligurijo, kjer je na različnih šolah služboval celih 14 let. Svoje tamkajšnje službovanje je dokumentiral z zanimivimi fotografijami. Njegova vnukinja se je odločila album izročiti novogoriškemu arhivu.

Aleksandra Pavšič Milost

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 86
e-pošta: tajnik@arhivsko-drustvo.si
predsednik@arhivsko-drustvo.si
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1102 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 523
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: ars@gov.si
domača stran: www.arhiv.gov.si

INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE

1000 Ljubljana, Metelkova 4
telefon: (01) 478 79 01
e-pošta: gp.irskm@gov.si

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 234 75 70
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Slomškov trg 20
telefon: (05) 90 80 120
telefaks: (02) 252 30 92
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija-maribor.si
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/
index.php/skofijska-kurija

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistriasov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
e-pošta: tajnistvo@arhiv-koper.si
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Savudrijska 5
telefon: (05) 673 28 40

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 00
e-pošta: info@pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a
telefon: (05) 994 29 43
e-pošta: vinko.skitek@pokarh-mb.si

Enota za Prekmurje

9000 Murska Sobota, Cvetkova ulica 1
telefon: (02) 228 50 31
e-pošta: gordana.soeveges@pokarh-mb.si

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 335 87 60
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si
domača stran: www.pa-ng.si

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Trg Brolo 11, p. p. 114, 6001 Koper
telefon: (05) 611 72 04
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si
domača stran: http://kp.rkc.si/skofijski-arhiv

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60
domača stran: www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/
univerzitetni_arhiv.aspx

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
e-pošta: info@zac.si
domača stran: www.zac.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1001 Ljubljana, Trdinova ulica 4, p. p. 1614
telefon: (01) 306 13 06
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
e-pošta: zal.kra@zal-lj.si

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skaliskega ulica 1
telefon: (07) 394 22 40
e-pošta: zal.nme@zal-lj.si

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
e-pošta: zal.skl@zal-lj.si

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
e-pošta: zal.idr@zal-lj.si

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

2250 Ptuj, Vičava 5
telefon: (02) 787 97 30
e-pošta: tajnistvo@arhiv-ptuj.si
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

